

SALIAMONAS RISINSKIS

Trumpas pasakojimas
apie garsiuosius
šviesiausiojo didiko,
Biržų ir Dubingių
kunigaikščio
Kristupo Radvilos
ž y g i u s

SALIAMONAS
RISINSKIS

Trumpas pasakojimas apie garsiuosius *šviesiausiojo didiko,* Biržų ir Dubingių *kunigaikščio* Kristupo Radvilos žygius

Lietuvių literatūros
ir tautosakos institutas
VILNIUS 2000

Skiriu
visiems Lietuvos
RADVILAMS ir
RADVILOMS,
ir pirmiausia
ZITAI,
GINTARUI,
KAROLIUI

Parengė, iš lotynų kalbos vertė,
komentarus ir pratarmę parašė
SIGITAS NARBUTAS

Viršeliui panaudota W. Gersono (1831–1901) litografija „Kristupas Radvila" bei K. Rusecko (1801–1860) akvarelė „Bernardinų bažnyčios vaizdas iš vidaus", saugomos Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje

Knygos leidimą parėmė
Lietuvos Respublikos kultūros ministerija

2-01-855

© SIGITAS NARBUTAS, 2000
© Lietuvių literatūros ir
tautosakos institutas, 2000

ISBN 9986-513-90-1

Lietuvos nacionalinė M.Mažvydo biblioteka
F 01/3577

Turinys

Žmogiškumo sklaida Saliamono Risinskio raštuose 9

Trumpas pasakojimas apie garsiuosius šviesiausiojo didiko Kristupo Radvilos, Biržų ir Dubingių kunigaikščio, Vilniaus vaivados, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vyriausiojo karvedžio ir t. t., žygius 59

Pirmas priedas. Antroji įvairių S. Risinskio sukurtų paminklų dešimtis, perrašyta iš Minsko rankraščio 107

Antras priedas. Epitafija, nurašyta nuo alavinio Elžbietos Radvilaitės sarkofago, dabar saugomo Radvilų mauzoliejuje Kėdainiuose 125

Trečias priedas. Saliamono Risinskio rankraštis, nūnai saugojamas Balzeko lietuvių kultūros muziejuje Čikagoje 127

Supplementum primum. Variorum monumentorum a Solomone Rysinio conscriptorum decas altera, ex manuscripto Minsciensi deprompta 181

Supplementum secundum. Epitaphium, depromptum de sarcophago stanneo, nunc in Mausoleo Radiviliano Kedainensi asservato 195

Supplementum tertium. Manuscriptum Solomonis Rysinii, nunc in Musaeo culturae Lituanicae Stanislai Balzek Junioris Chicagae asservatum 197

Asmenvardžių rodyklė 235

Žmogiškumo sklaida
Saliamono Risinskio raštuose

Reta kurio senosios Lietuvos autoriaus raštai sulaukė tokio likimo, koks teko Saliamono Risinskio veikalams. Išliko vos po vieną egzempliorių visų jo knygų, kurios išėjo jam gyvam esant, tačiau ne vienoje kurioje vietoje, o įvairių šalių bibliotekose. Viena knyga saugoma Getingene, kita – Vroclave, trečia – Varšuvoje, ketvirta – Sankt Peterburge. Panašiai yra ir su dabar žinomais šio autoriaus rankraščiais. Kai kas saugoma Varšuvoje, kai kas – Krokuvoje, kai kas – Minske, kai kas – Paryžiuje, o kai kas – netgi Čikagoje. Ar rasime kitą tokį LDK kūrėją, kurio raštai būtų taip paplitę po margąjį pasaulį? Tad kas gi buvo Saliamonas Risinskis, nūnai Senojo ir Naujojo pasaulio pilietis?

Nėra tikrai žinoma, kada ir kur S. Risinskis gimė. Kai kurie istorikai spėja tai įvykus apie 1560 m. Risino kaime, Polocko vaivadijoje[1]. (Šią prielaidą patvirtintų jo pavardė ir prievardis

[1] Яков Ильич Порецкий, *Соломон Рысинский=Solomo Pantherus Leucorussus, Конец XVI–начало XVII века*, Минск: Издательство БГУ им. В. И. Ленина, 1983, с. 7.

Leucorussus, t. y. Baltarusis, įrašytas Altdorfo universiteto matrikulų knygoje 1586 m. gruodžio 2 d.) Veikiai šeima turėjo trauktis iš gimtinės. Mat 1558 m. Maskvos kariuomenei užpuolus Livoniją karo veiksmai 1561 m. palietė Polocko vaivadiją, o 1563 m. vasario 15 d. Ivano IV vadovaujami maskviškių pulkai užėmė patį Polocką. Galimas dalykas, kad tada Risinskiai kuriam laikui apsistojo arba Ašmenos paviete, Kobilnikų

10 miestelyje prie Naručio ežero, arba Kobilnikų vietovėje Vitebsko vaivadijoje. Apie tai kalba kiti matrikuliaciniai įrašai: stodamas į Leipcigo universitetą, S. Risinskis užsirašė *de Cobelinszky*, o įsirašydamas į Bazelio universitetą – *de Kobilinki*[2].

[2] Henryk Lulewicz, *Rysiński (Rysinius Sarmata, Pantherus) Salomon h. Ostoja.* – *Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1992, T. XXXIII(4) , s. 553.

Kaip daugelis ano meto kilmingų jaunuolių, S. Risinskis per antrąjį gyvenimo dešimtmetį įgijo vidurinį išsilavinimą. Bėda, kad iki šiol nepavyko užeiti žinių apie tai, kur jo mokytasi. Abejonių nekelia keli dalykai: tai turėjo būti labai gera humanitarinė mokykla, galbūt susijusi su evangelikais reformatais. Polocko, Vitebsko, Bresto, Naugarduko, Minsko ir Vilniaus vaivadijose apie 1570–1580 m. veikė kelios tokios mokyklos: jėzuitų kolegija bei evangelikų reformatų gimnazija Vilniuje ir gana aukšto lygio mokykla Breste. Vis dėlto neturėdami tikslesnių duomenų, nesiimame spėlioti, kurią iš jų S. Risinskis baigė.

Bendras mokymosi tokioje mokykloje vaizdas žinomas[3].

[3] Iš senesnių, bet vertės nepraradusių publikacijų šia tema minėtinos: Juozas Jurginis, Ingė Lukšaitė, *Lietuvos kultūros istorijos bruožai: (Feodalizmo epocha. Iki aštuonioliktojo amžiaus)*, Vilnius: Mokslas, 1981, p. 150–153 ir ypač 247–254; Eugenija Ulčinaitė, *Antikos poveikis lotyniškai S. Rapolionio kūrybai.* – *Stanislovas Rapolionis*, Vilnius: Mokslas, 1986, p. 97–102. Iš naujesniųjų minėtina: Romanas Plečkaitis, *Promocijos senajame Vilniaus universitete.* – *Akademijos laurai*, Parengė Morkus Svirskas ir Irena Balčienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1997, p. 15–25.

Vidurinį mokslą teikusioje įstaigoje jaunuomenė ėjo vienu ir tuo pačiu keliu. Jo pradžia vadinosi trivijumi, o pabaiga – kvadrivijumi. Trivijų sudarė gramatikos, dialektikos (šiųdienės logikos) ir istorijos dalykai, o kvadrivijų – aritmetika, geometrija, astronomija ir muzika. Ypatingas dėmesys čia buvo skiriamas kuo spartesniam ir geresniam klasikinės lotynų kalbos išmokimui

ir pažinčiai su svarbiausiais romėnų literatūros kūrėjais: Cezariu ir Ciceronu, Horacijumi, Vergilijumi ir Ovidijumi. Tokio pobūdžio mokyklą ir turėjo baigti S. Risinskis.

Pasirėmę nuolatine ypatinga pagarba, kurią šis autorius rodo Antikai bei savo amžininkams, jos tyrinėtojams, galime veik neabejodami nurodyti kelis ypatingus būsimojo Radvilų sekretoriaus pasaulėžiūros bruožus. Lotynų kalbos ir romėnų autorių studijos leido jaunam žmogui tiesiogine žodžio prasme prisiliesti prie amžinųjų vertybių: prie etinių tiesų, kurias įtaigiai reiškė tiek senameldiškosios, tiek krikščioniškosios Romos rašytojai, prie vienos valstybės, virtusios pasauline galybe, istorijos su ryškiomis kilimo ir nuosmūkio pamokomis, galop prie pačios lotynų kalbos, kurios mokėjimas jam leido tapti andainykščio pasaulio piliečiu. Visi šie dalykai anuomet buvo visuotinai pripažįstami, tad jaunuolis su ryškiu filologo talentu turėjo nesunkiai pasiduoti stipriai humanitarinių mokslų traukai, atsidėti Antikos studijoms, apsispręsti ateity gyvenimą paaukoti „septyniems laisviesiems menams" su viltimi ilgainiui tapti vienu iš jų – didžiųjų Antikos tyrinėtojų, tarsi kokiu Sarmatijos Skaligeriu. (Netrukus taip į dienos šviesą ir neišėjusiame komentarų Auzonijaus poezijai tomelyje S. Risinskis rašys: „Nors kas dar po Hėraklio trokštų vaikyti pabaisas? Kas tylint Apolonui nykščiu muštų taktą? Kas eitų į sceną po Roscijaus? Bet kadangi visi esame žmonės, gimę pagal tą patį dėsnį, galbūt tegu jau Sosandras į pirmykštę sveikatos būklę sugrąžina tai, ko ar nepanoro, ar nesiteikė pagydyti Hipokratas"[4].)

[4] Versta iš: Saliamonas Risinskis, Conradus Rittershusius, *Exercitationum epistolicarum ad Ausonium virum consularem libri duo, Solomone Rysinio et Conrado Rittershusio auctoribus...*, [Aldorphii, 1589], lap. 255. Rankraštis saugomas Lenkijos nac. muz. Čartoriskių bibliotekoje Krokuvoje, o jo mikrofilmas – Lenkijos nac. bibliotekoje (Varšuva). Čia minimas Kvintas Roscijus Galas buvo garsiausias Cicerono (gyveno 106–43 m. pr. Kr.) laikų aktorius. Hipokratas (460–370 m. pr. Kr.) – garsiausias Antikos gydytojas, Sosandras – nežinomas jo amžininkas.

Vis dėlto kol trūksta kitų liudijimų, ką nors daugiau pasakyti dėl tokio šios citatos autoriaus apsisprendimo nesiryžtame.

Na, o kokie yra tie S. Risinskio biografijos faktai, kurie dabar niekam nekelia abejonių? Pirmoji žinoma data jo gyvenime – 1582 m. rugpjūčio 25 d. Tą dieną jis lankėsi Leipcige, čia užmezgė ryšius su kai kuriais mokslininkais[5]. 1584 m. pradžioje S. Risinskis buvo Žemaičių seniūnijoje, kur Upytės teisėjo namuose dirbo mokytoju. Kaip taikliai pastebi lenkų istorikas H. Lulewiczius, „nuo tada namų mokytojo darbas ilgiems metams tapo jo užsiėmimu“[6]. Sprendžiant iš itin palankių laiškų kol kas nežinomam Danieliui Bilenijui[7] šis S. Risinskio

[5] Henryk Lulewicz, cit. veik., s. 553.

[6] Henryk Lulewicz, cit. veik.

[7] Saliamonas Risinskis, *Epistolarum Solomonis Pantheri, libri duo...*, Aldorphii: In officina typographica Nicolai Talaei, 1587, lap. A^{viii} recto–verso, B^{iii} recto–verso ir toliau.

gyvenimo tarpsnis nebuvo toks blogas, kaip vėlesni keleri metai, prabėgę Lenkijoje. 1585 m. pradžioje jis mokytojavo Secemino (miestas Mažojoje Lenkijoje) evangelikų reformatų mokykloje. Tuo metu jo gyvenimo ir darbo sąlygos buvo tokios prastos, kad rudenį jam teko persirgti nežinomą sunkią ligą[8].

[8] Jo būseną tuo metu bene geriausiai paliudija epitafija sau pačiam, išspausdinta tame pačiame laiškų tomelyje (lap. B verso):

Quid iuvat Hesperias metiri gressibus oras?
Quid loca Teutonici, Sarmaticique soli?
Hora manet siquidem non evitabilis omnes
Mortis: avara loco quodlibet illa rapit.
En ego, quem gelidis genuit contermina Moscis
Russia, desertis nobilis atque feris:
Lustravi varias gentes, diversaque vidi
Moenia, diversis condita cuncta locis.
Secimini rapior morbo vexatus acuto:
Plurima nullius cernere laudis erit.

(Kam dar reikia žingsniu Vakarų šalis bematuoti?
Kam dar – sarmatų arba vokiečių kraštą apeit?
Laukia visų ta pati mirties valanda garantuota;
ji bet kuriam pakrašty godžiai pagriebia tave.
Štai, kad ir ašen, kuriam šaltosios Maskvos kaimynystėj
davė gyvybę Rusia, dykrom garsi ir žvėrim:
daugel tautų apėjau, pamačiau įvairiausių daugybę
mūrų, puošiančių vis kuo įvairiausias vietas,
mirštu, štai, Secemine, žiaurios ligos iškankintas, –
tiek tos garbės už kitus būti mačius daugiau.)

Maždaug tuo metu susipažinęs su Bučinskiais iš Olšinų, jaunasis mokytojas įkalbėjo juos studijuoti užsienyje. Taip S. Risinskis kartu su Kšištofu ir Stanislovu Bučinskiais atsidūrė Altdorfe prie Niurnbergo ir čia 1586 m. užsirašė į vietos akademiją. Studijuodamas klasikinės filologijos disciplinas, *Pantherus* susipažino su kai kuriais kitais bendramoksliais bei dėstytojais; ryšius su jais S. Risinskis palaikė iki pačios savo mirties.

Lydėdamas savo pažįstamą, būsimąjį poetą Konradą Ritershauzeną (Ritershuzijų), S. Risinskis antroje 1589 m. pusėje išvyko iš Altdorfo į Prahą. Iš buvusios Imperijos sostinės jis veikiausiai vėl patraukė į Mažąją Lenkiją, iš kur po kelerių metų parvyko į Lietuvą. Apie 1596 m. S. Risinskis tapo Kristupo Radvilos, Perkūno jaunesniojo sūnaus, auklėtoju ir mokytoju ir nuo to laiko savo gyvenimą susiejo su Biržų ir Dubingių kunigaikščiais.

1599 m. Kristupas Radvila Perkūnas liepė S. Risinskiui lydėti sūnų į užsienį, kur šis turėjo įgyti aukštąjį išsilavinimą. Į Europos mokslo centrus jaunasis Kristupas, jo mokytojas ir gausi palyda išvyko 1601 m. pavasarį; tais metais S. Risinskis įsimatrikuliavo Leipcigo universitete. 1603 m. mokinys ir mokytojas išvyko į Bazelį, čia užsirašė į vietos akademiją, vėliau lankėsi Ženevoje, Paryžiuje ir Nyderlanduose. 1604 m. pradžioje S. Risinskis sugrįžo į Lietuvą ir dalyvavo K. Radvilos Perkūno laidotuvių iškilmėse. Nuo to laiko S. Risinskis gyveno daugiausia Vilniuje. Prie Radvilų rūmų Liejyklos gatvėje jis turėjo namus, amžininkų vadintus Risinskio nameliu[9].

[9] Ingė Lukšaitė, *Saliamono Risinskio bibliotekos Vilniuje sąrašas. – Iš Lietuvos bibliotekų istorijos*, Vilnius: Lietuvos TSR valstybinė respublikinė biblioteka, 1985, p. 18.

Jame, taip pat kai kuriose kitose Vilniaus vietose S. Risinskis laikė vertingiausią ir, beje, vienintelį savo turtą – vieną iš didžiausių Lietuvos sostinėje bibliotekų, kurią sudarė apie 1000

tomų. S. Risinskis mirė savo bičiulio, Radvilų rūmų gydytojo, garsaus poeto Danielio Naborovskio dvarelyje Doliatičiuose 1625 m. lapkričio 18 d.

Kaip liudija pirmieji darbai, studijuodamas Altdorfo akademijoje S. Risinskis pabandė tapti profesionaliu mokslininku. Tačiau institucinė mokslo bendruomenė jį mandagiai atstūmė, ir S. Risinskis atsidūrė tarsi kokioje kryžkelėje. Po laimingesne žvaigžde gimęs ar šiaip tarp gyvenimo girnų nepatekęs žmogus retai kada gali užduoti sau kai kuriuos esminius klausimus, Jobo knygos kūrėjo žodžiais tariant, paliečiančius „kūną ir kaulą“. Tuo tarpu S. Risinskis tuo metu norom nenorom privalėjo savęs klausti: „Ko vertos studijos, kurioms aš aukoju gyvenimą? Ar aš benoriu tuo užsiimti, nemeluodamas ir neapgaudinėdamas savęs?“ Turinčio stiprių aspiracijų kultūriniam darbui, bet nepripažinto kūrėjo daliai visuomet tenka įvertinti pasirinktą gyvenimo kelią ne atsakinėjant į abejingų svetimųjų kvotimą, bet gūžiantis nuo kiaurai permatančio teisėjo, tūnančio žmogaus viduje. Ir dar niekas negalėjo pasigirti, jog apgavo pastarąjį, nes apgaule pelnytas nuosprendis po išoriniu palankumu būtinai slepia dar žiauresnę bausmę nei ta, kurią žmogus pelno nemeluodamas.

Be abejo, S. Risinskis privalėjo matyti, ko vertas jo pomėgių ir studijų objektas: su Antikos palikimu susijusi filologinė veikla. Bene iškalbingiausiai apie tai liudija kelios simbolinės figūros, kurios tai šen, tai ten šmėsteli jo raštuose, o būtent, Sokratas ir Seneka. Kad ir kaip skiriasi abiejų filosofų mokymai, vis dėlto vienu aspektu jiedu laikytini panašiais. Pasakodamas teisme apie savo veiklos kilmę ir reikšmę, Sokratas atėniečiams tvirtinęs, jog jis veikia, paakintas dievybės, kuri kitados Pitijos lūpomis paskelbusi jį išmintingiausiu žmogumi. Tad jis jokiomis aplinkybėmis negalįs liautis klausinėjęs tautiečių, nes tada nusikalstų dievams, todėl ir einąs pasitikti savojo likimo, o ne pataikauti teisėjams. „Sokratas ir kalėjime diskutavo. Nors buvo žadančių padėti pabėgti, jis nepanoro išeiti ir pasiliko, kad

išvaduotų žmones iš baimės dviejų sunkiausių dalykų: mirties 15
ir kalėjimo“, – pastebi Seneka[10].

[10] Seneka, *Laiškai Lucilijui*, Iš lotynų k. vertė D. Dilytė, Vilnius, 1986, p. 68.

Sokratą pavyzdžiu kėlęs Seneka irgi priklauso prie tų negausių vyrų, kurie pačiu gyvenimu įrodė savojo mokymo vertę. Gausiuose kūriniuose romėnų filosofas kėlė svarbius klausimus apie žmogaus prigimtį bei paskirtį, gyvenimo prasmę bei vertę, nukalė idealaus žmogaus pavyzdį ir užkėlė jį ant labai aukšto dorinio postamento. Neapsikentęs su dvasine buvusio auklėtojo viršenybe, Neronas nusprendė išbandyti Seneką mirtimi ir įsakė jam nusižudyti. Šį – sunkiausią – likimo išbandymą Seneka pasitiko taip, kaip anksčiau patardavo Liucilijui ir kitiems bičiuliams, ir štai, istorija išsaugojo ne atsiminimus apie paskutinių Senekos gyvenimo metų įvykius, o pasakojimus apie paskutiniąsias jo gyvenimo valandas. „Neišsigandęs jis prašo lentelių su testamentu. Centurionui uždraudus Seneka atsigręžė į bičiulius: „Kadangi man užginama atsilyginti už jūsų nuopelnus, aš palieku jums, ką beturiu vienintelį, bet užtai geriausią, – savo gyvenimo pavyzdį, ir jei jūs jį prisiminsite, tai gerųjų darbų šlovė jums atlygins už ištikimą draugystę“. [...] Po šių žodžių jis kartu su žmona vienu ypu persipjauna venas. Kadangi nuo senatvės ir saikingo maitinimosi nusilpęs kūnas kraujui bėgti leido tik vos ne vos, Seneka dar persipjauna venas blauzdose ir pakinkliuose. Tada, išvargintas žiaurių kančių, jis žmoną įkalba išeiti į kitą miegamąjį, idant savu kentėjimu nepalaužtų jos dvasios ir pats nepasiduotų silpnumui, regėdamas jos kentėjimus. Net paskutinėmis gyvenimo minutėmis jo iškalba liete liejasi, ir jis, pasikvietęs rašovus, padiktuoja daugelį dalykų, paskelbtų visuomenei, tad aš susilaikau nuo jo žodžių atpasakojimo, idant jų neiškraipyčiau.

...Tuo metu įvykiams gaištant, o mirčiai neskubant Seneka prašo Stacijaus Anėjaus, kurio ištikimą draugystę ir gydymo

meną pats buvo seniai išbandęs, kad šis panaudotų jau anksčiau tam reikalui numatytus nuodus, kuriais nugaluojami atėniečių už kriminalinius nusikaltimus nuteisti žmonės. Jam atneša mirtiną gėrimą, jis išgeria, bet tuščiai: sąnariai atšalo, ir kūnas nepasidavė nuodų poveikiui. Tada jis atsigula į šilto vandens baseiną ir apšlaksto arčiausiai stovinčius vergus, sakydamas, jog tą skystį aukoja Jupiteriui Išlaisvintojui. Galiausiai jį nuneša į pirtį, jis užtrokšta garuose ir sudeginamas be jokių iškilmingų apeigų. Mat taip jis parašė testamente anksčiau, kai būdamas dar labai turtingas bei įtakingas žmogus, apibūdino savo mirties valandą" (*Ann.* XV, 62–64)[11].

[11] Versta iš: Cornelius Tacitus, *Cornelii Taciti libri qui supersunt*, Tomus prior libros ab excessu divi Augusti continens, Quartum recognovit C. Halm, Lipsiae, 1909, p. 349–351.

Suprantama, kad iš Senekos ir Sokrato išdidžios laikysenos, iš jų svarstymų apie gyvenimo prasmę S. Risinskis galėjo pasisemti reikalingos tvirtybės ir nepalūžti. Juk Seneka į bet kokius nepriteklius ir sunkumus siūlė žiūrėti kaip į likimo išbandymus, beje, tenkančius tik išrinktiesiems: „Kas čia nuostabaus, jei dievas kietai bando kilnias sielas? Narsumo įrodymas niekuomet nebūna švelnus. Likimas mus plaka ir čaižo, – ištverkime! Tai ne žiaurumas, tai – kautynės, kuo dažniau jose dalyvausime, tuo stipresni būsime. Tvirčiausia kūno dalis yra ta, kurią judina maža mankšta. Reikia atsiduoti likimui, kad jis užgrūdintų kovai su juo pačiu; pamažu jis padarys mus sau lygius, nuolatiniai pavojai išmokys niekinti pavojus. Kieti jūrininkų kūnai atremia jūros smūgius, valstiečių delnai pūslėti, kario rankos turi jėgų paleisti ietį, bėgikų tvirtos kojos, – kiekvieno tvirčiausia tai, kas išmankštinta. Kančios išmoko sielą niekinti nelaimių teikiamas kančias"[12] (*De prov.* IV, 12–13).

[12] Liucijus Anėjus Seneka, *Diatribės*, Iš lotynų k. vertė D. Dilytė, Vilnius, 1997, p. 44.

Neturėdamas galimybių dirbti universitete, jaunasis filologas pasirinko kitą žmogaus, turinčio pedagoginių aspiracijų, kelią, – rašyti knygas. Tuo keliu jis ir pasuko, o pasukęs nuėjo taip toli, jog pasiekė anksčiau neregėtų žanrų laukymes. Mat šito „lietuvių Senekos" kūrybinis palikimas toks įvairus, kad norom nenorom imi savęs klausti: ar S. Risinskis sąmoningai siekė kuo gausesnių raštijos žanrų pradininko garbės, ar įvairias jo knygas pagimdė kokia nors labai svarbi intencija, siejanti ir antikinės literatūros tyrinėjimus, ir patarlių publikavimą, ir Radvilų giminės biografijas. *Neque abest suspicio*, kad teisybė slypi po pastarąja prielaida. S. Risinskio knygas vienija teoriniai idealaus žmogaus paveikslo apmatai ir praktinės to idealo definicijos.

Literatūrinis S. Risinskio debiutas buvo jau minėtas „Laiškų" tomelis, išėjęs arba Altdorfe, arba Niurnberge[13].

[13] Vokiečių tyrinėtojas Heinrichas Kunstmannas viename straipsnyje (*Salomon Rysiński i norymberski uniwersytet w Altdorfie. – Odrodzenie i reformacja w Polsce*, 1975, t. 20, s. 141–153) nurodo, jog Altdorfo paminėjimas leidimo duomenyse gali būti atsiradęs reklamos sumetimais, nes tame mieste buvo garsi visoje Europoje akademija, o šiaip spaustuvininkas N. Knorras, pasirašinėjęs dar ir *Cnorrius* bei *Talaeus*, oficiną laikė Niurnberge.

Knyga apima 71 laišką, rašytą 1585–1587 m. ir padalintą į dvi nelygias dalis. Pirmąją sudaro 23 kūrinėliai, o antrąją – 48. Laiškų adresatai – ir realūs žmonės (pavyzdžiui, Secemino laikotarpiu kaimynystėje gyvenę Ambraziejus ir Pranciškus Stankarai, Altdorfo akademijos rektorius Johanas Busenreuthas, taip pat minėti broliai Bučinskiai), ir išgalvoti asmenys. Kūrinėlių temos – pačios įvairiausios: nuo filosofinių svarstymų apie žmogų, mokslą, gyvenimą iki filologinių komentarų kai kuriems Ovidijaus ir Klaudiano kūriniams.

Nūdienė lietuvių literatūra yra nepelnytai užmiršusi šį žanrą, labai mėgtą ir Antikos, ir Renesanso kūrėjų. Viešumai skirtuose laiškuose rašytojai imdavosi aktualiausių, visuomenei

Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka

 reikšmingiausių temų ir, išnaudodami jų poetikos ypatumus, stipriau ir greičiau nei kitų žanrų kūriniais paveikdavo visuomenės dorines, religines ir kitokias nuostatas. Užtat nenuostabu, kad Lietuvos Renesanso literatūroje epistolografija buvo viena iš mėgstamiausių literatūrinės kūrybos formų. Įtaigiais poetiniais ir proziniais tekstais į savus adresatus kreipėsi ir tokios literatūrinio gyvenimo figūros, kaip Petras Roizijus, Motiejus Strijkovskis ar Andrius Volanas, ir tokie kūrėjai, kaip Augustinas Rotundas, Pranciškus Gradauskas ar Elijas Pilgrimovijus, ir tokie valstybės šulai, kaip Mikalojus Radvila Juodasis ar Leonas Sapiega, ir tokie Bažnyčios veikėjai, kaip Valerijonas Protasevičius ar Jurgis Radvila. Vis dėlto tarp jų ir S. Risinskio esama didžiulio skirtumo. Jei minėti autoriai laiškus skelbdavo po vieną du, be to, dažniausiai kaip priedą prie kitų veikalų, tai S. Risinskis, regis, pirmasis parodė šio žanro galimybes, publikuodamas visą laiškų sąvadą.

S. Risinskio laiškai – savitas senosios raštijos paminklas. Tą savitumą lemia ir epistolografijos žanro pradininko garbė, ir humanistinis laiškų turinys. Iki 1587 m. pasirodžiusios knygos šio žanro kūriniai, parašyti LDK autorių, atskirai spausdinami nebuvo. Jų ėmė rodytis vėliau; regis, antrojo garbė priklauso gerai žinomam veikalui – Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitėlio „Kelionei į Jeruzalę“ (1601), parašytai laiškų forma.

Iš laikotarpio iki 1587 m. mūsų kultūrinėn savimonėn tvirtai įaugo keli Martyno Mažvydo laiškai Prūsijos kunigaikščiui ir kai kuriems valdžios pareigūnams. M. Mažvydo adresantas – žmogus, susirūpinęs parapijiečių prasta tikėjimo būkle, spartesniu liuteronų mokymo diegimu, taip pat savo paties vargana materialine padėtimi. Taigi laiškuose mes regime visuomeniškai angažuotą žmogų, neabejingą išorinio gyvenimo tėkmei ir netgi siekiantį pagal išgales tą gyvenimą kreipti visuomenei naudinga vaga.

S. Risinskio adresantas nežiūri išorėn. Jo žvilgsnis nukreiptas į kitus – dvasinio gyvenimo, pasaulinės kultūros – kontinentus.

Adresantas leidžiasi jų užkariauti, žengdamas mokslinės veik- 19
los ir literatūrinės kūrybos keliu. Šiuos du dalykus jis ypač vertina, todėl su kartėliu kalba apie visokias kliūtis, kurias jam tenka tame kelyje nugalėti: „Kol esu čia, Secemine, aš nei turiu kokį nors uždarbį, nei gaunu kokią nors naudą, nei galiu tęsti ir baigti savo studijas. Mane užgriuvo toks darbų kalnas, prispaudė tokia Atlanto našta (jau iš pat pradžių pripažįstu, kad ji – ne mano pečiams), jog regiu, kad man laiko nelieka ne tik kad imtis studijų, bet ir apskritai atgauti dvasią. Nesveikų akių žmonėms ir barzdaskučiams žinoma, kaip tai sunku ir stačiai nepakeliama žmogui, o ypač tokiam, kuris dega meile mokslams, nes š i t a i p [išretinta mano – S. N.] mano prasidedančio gyvenimo metas, kuris dabar geriausiai tinka ugdyti talentą, eina be naudos, o ir tie dalykai, kurių išmanymą iki šiol pasiekiau, greitai nueis su vėjais“[14].

[14] Versta iš: Saliamonas Risinskis, cit. veik., lap. A^{vii} recto–verso.

Grumdamasis su nepalankiu likimu, S. Risinskis neišleidžia iš akių pasirinktojo kelio gairių. Naudodamasis kiekviena proga, jis propaguoja to kelio privalumus. Viename laiške, rašytame minėtiems Kristupui ir Stanislovui Bučinskiams, jis išdėsto įspūdingą humanitarinio lavinimosi programą: „Jei kuo pirma negaliu nesistebėti, tai turtinga ir vaisinga jūsų prigimtimi. Tarsi visoms augalų rūšims tinkančios dirvos [tos jūsų prigimties] ne tiktai užteko retorinių gabumų vaisiams subrandinti, bet ji, sėkmingomis aplinkybėmis priėmusi dieviškosios poezijos sėklą, laimingą valandą išleido jos želmenį. Nekyla abejonių, kad jūs akivaizdžiai įrodysite esą ne prancūzai ar italai, atsidavę vienam užsiėmimui ir [tam pačiam] nuolat atsidėję, o žmonės, tiksiantys, [kaip sakoma], kiekvienam metų laikui. Taip galvodamas aš meldžiu ir melsiu, kad judu ateityje teiktųsi saugoti šitos kuo įstabiausios machinos, kurią mes regime priešais savo akis, Kūrėjas. Na, bet kad judu nesėdėtumėt be darbo,

20 laukdami, kad mūzos atskridusios jums į lūpas įdėtų meonišką [t. y. Homero – S. N.] giesmę, – kaip tasai dieviškojo Marono ganytojas, kuris

meliora Deos sedet omnia poscens[15], –

ką nors ir patys, neduodami Dievui ramybės maldomis, nuveikite, kaip sakoma šioje [eilutėje]:

manum admoventes invocate numina[16].

[15] S. Risinskis čia cituoja Vergilijų (*G* III, 456; „sėdi ir prašo dievų kiekvieno geresnio dalyko").
[16] Citata iš nežinomo kūrinio, parašyto veikiausiai Senekos („iškėlę ranką kvieskite dievus").

Mat budint, veikiant ir numatant, ką gali, įgyjama dangaus malonė.

[Žmonės] pasakoja, kad deivė Cerera, atskleidusi Triptolemui, kaip naudoti javus, tarė: ἂν μὴ καθάρῃς καλέσῃς, οὐ μὴ φάγῃς[17]. *Iš to darosi aišku, kad žmogus jokiuose dalykuose neis į priekį, jei neįdės savo triūso ir* [vengs] dažno mankštinimo. Juk

solus et artifices qui facit usus erit[18].

[17] Nenuvalysi, nepagerinsi – nevalgysi (graik.).
[18] Citata iš nežinomo kūrinio („vien patyrimas bus tuo, kas žmogų meistru padaro").

Kitas [dar] sako: graikų sąmojus skelbia, jog mankštinimas išbaigia išsilavinimą. Dėl to sumaniai [nurodo] Epiktetas: εἰδέναι χρή, ὅτι οὐ ῥᾴδιον δόγμα παραγενέσθαι ἀνθρώπῳ, εἰ μὴ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὰ αὐτὰ καὶ λέγοι τις καὶ ἀκούοι καὶ ἅμα χρῷτο πρὸς τὸν βίον[19].

[19] Citata iš neišlikusių Epikteto atsiminimų („reikia žinoti, kad žmogus nelengvai įsigyja mokslą, jei kiekvieną dieną to paties neskaito, [to paties] negirdi ir [to paties] netaiko gyvenime"). Čia cituojama

pagal: Epictetus, *Epicteti dissertationes ab Arriano digestae*, Ad fidem Codicis Bodleiani iterum recensuit Henricus Schenkl..., Editio maior: Adiecta est tabula, Lipsiae: In aedibus B. G. Teubneri, 1916, p. 467.

Jeigu kokiems sugebėjimams ir reikia kruopštaus bei atkaklaus mankštinimo, tai pirmiausia – poetiniams. Dėl jų Nazono ir Marono kūrinius

nocturna versate manu versate diurna[20].

Juos skaitydami, toliau jūs rūpestingai seksite tiems poetams įprastas ir būdingas figūras bei posakius, kūrinio sąrangą ir kompoziciją, grakščius pasakojimus, sąmojingas istorijas, aforizmus bei posakius, tinkamus ir būtinus gyvenimui apskritai, taip pat kitus kuo naudingiausius vaizdus, kuriais jie[21]

[20] Citata iš Horacijaus „Poezijos meno" (*Ars* 269; „jūs ir nakties ranka, ir dienos ranka vis vartykit").

[21] Šioje vietoje autorius poetus lygina su neaiškia realija, apibūdinta žodžiais *in volucrorum lenociniis* (jie šiame vertime praleisti). Žodis *volucrum* vėlyvojoje lotynų kalboje reiškia dėžutę, skrynutę. Taigi S. Risinskio frazė pažodžiui reikštų „dėžučių vilionėse". J. Poreckio knygoje ši vieta išversta taip: *пачe прелестны пения птиц*. Regis vertėjas bus sumaišęs originalo *volucrorum* su kito lotyniško žodžio *volucris* (sparnuotis, paukštis) daugiskaitos kilmininku (*volucrium*).

lygiai kaip oratoriai išdabintų žodžių kerais stengiasi formuoti žmonių papročius. Be to, jūs pastebėsite dar ir tai, o būtent, kad *privalote imtis savo jėgų ištyrimo, kurio žanro poezijoje* galite geriau [pasireikšti] ir daugiausia [pasiekti]. [Tai] ištyrę, jūs prie svarbiausios kurio nors žanro asmenybės sutelksite savo triūsą, kuris, patikėkit, bus ir naudingas, ir vaisingas. Jei tave užvis labiau džiugina eleginis metras, ir tu dažniau rašai šio žanro eiles, tai uoliai atsidėsi Ovidijui. Jei [tave labiau džiugina] herojinis, širdį nukreipsi į Maroną. Jei – lyrinis, prakaituosi su Horacijaus odėmis. Taigi kaip joks siuvėjas nepasiekia pripažinimo, jei nestoja į pripažinto siuvėjo mokinius, lygiai taip

joks lyrinis poetas, nepasiekia tobulybės, tarsi koks Dzeuksis[22]

[22] *Gajus Plinijus Vyresnysis „Gamtos istorijoje“ (Nat. XXXV, 36, 64)* aprašo vieno iš garsiausių Antikos dailininkų Dzeuksio darbą. Kai Akraganto gyventojai užsakė nutapyti deivę Junoną, dailininkas pasirinko penkias gražias merginas ir pagal jas sukūrė deivės atvaizdą.

penkių gražuolių prieš save sekti ir pamėgdžioti nepasistatęs Horacijaus; kitu atveju jam reikės prarasti ir aliejų [t. y. laiką – S. N.], ir darbą. Panašiai tegul bus svarstoma ir apie kitus [žanrus].

Tegul jūsų negąsdina toks rafinuotas ir pedantiškas jūsų prigimties išbandymas iš esmės, nes kai *perprasite savo genijaus* prigimtį, galėsite su dar didesne nauda dalyvauti šiuose darbuose. Nenusiminkite, susidūrę su sunkia pradžia ir nebesitikėdami [galėsią] žengti į priekį, o priešingai, nuolat veikite, prisimindami Romos imperatoriaus Karolio Penktojo devizą *Toliau*, taip kad jums

nulla dies abeat, qua non sit linea ducta[23].

Mat kiekvienas darbas prieš imantis rodosi sunkus, o pirmas susidūrimas, kaip liudija Terencijus, būna skaudžiausias. Bet vis dėlto

seris venit usus ab annis[24], –

[23] „Te nepraeina diena, per kurią nė eilutė negimsta“. Veikiausia paties S. Risinskio perkurtas Gajaus Plinijaus Vyresniojo pasakojimas iš „Gamtos istorijos“ (*Nat. XXXV, 36, 84*) apie žymiausią Antikos dailininką Apelį, kuris stengdavosi kiekvieną dieną nubrėžti bent menką liniją.

[24] Citata iš *Ovidijaus (Met. VI, 29; „patyrimas ateina su metais“)*.

tvirtina Nazonas, tad lygiai tokiu pačiu būdu:

gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo,
sic homo sit doctus, non vi, sed saepe studendo“[25].

[25] Versta iš: Saliamonas Risinskis, *Epistolarum...*, lap. C verso–C[v] verso. Paskutinis dvieilis („akmenį lašas išduobs ne jėga, bet krisdamas nuolat; / mokslo pasieks koks žmogus ne jėga – studijuodamas nuolat") kilęs iš Ovidijaus vieno kūrinio (*Pont. IV, 10, 5*). Beveik tokiu pačiu pavidalu, kokiu jį cituoja S. Risinskis, posakis pasirodo filosofo ir poeto Džordano Bruno (1548–1600) komedijoje „Žibintas" (*III, 6–7*). Daugiau apie tai: Николай Тихонович Бабичев, Яков Маркович Боровский, *Словарь латинских крылатых слов: 2500 единиц*, Изд. 2-е, стереотипное, Москва: Русский язык, 1986, с. 299.

Šis 1585 m. spalio 24 d. data pažymėtas laiškas – ne vienintelis S. Risinskio kūrinys, parodantis, kaip aukštai autorius vertino klasikinę filologiją, o ypač – poeziją. Panašiai samprotaujama ir kai kuriose kitose šio pirmojo epistolografijos paminklo vietose, pavyzdžiui, kitame laiške Bučinskiams, rašytame iš lotyniško vardu *Bellovalles* (Gražiojo Slėnio, lenk. Krasna Dolina, Krasny Jar ar Krasny Wąwóz?) pavadintos vietovės (lap. D[v] recto–verso).

S. Risinskio vidinis, arba dvasinis, kontinentas nėra vientisas. Jį sudaro paskiri kitų žmonių dvasios pasauliai. Visus juos į vientisą (čia pasinaudosime S. Risinskio žodžiu) „masę" jungia didžiulės jėgos ryšys – draugystė. Pastarajai S. Risinskis skiria ypač daug dėmesio. „Visos žmonių masės derinyje bei junginyje visus narius vieną su kitu taip sieja prieraišumas bei palankumas, kad *netgi vienam [nariui] vargstant ir kenčiant* visi kiti imame kęsti jo dalią. Ir ne tiktai kartu kęsti, bet ir stengtis nusileisti, pagailėti, ir visais būdais padėti, kad tik jai sugrįžtų ankstesnė sveikata. Priešingoje padėtyje mes elgiamės panašiai. O jeigu jau žmogaus kūne ranka ranką plauna[26],

[26] Pastarasis posakis S. Risinskiui galėjo būti žinomas iš Petronijaus „Satyrikono" (XLV, 13) arba Senekos „Dieviškojo Klaudijaus sumoliūgėjimo" (*Apoc. IX, 6*).

o pirštas pirštą trina, tai ką galvosime apie draugystes, kurios yra ne kokių kūnų (taip nė būti negali, nė pageidauti neverta), o dvasių nuolatiniai kuo glaudžiausi ryšiai. Be abejojo, [drau-

24 gystėms] priklauso tuo stipresni abipusiški ryšiai, kuo patsai kūnas stovi žemiau už dvasios vertę. Dėl šio dvasių saito, kurį sudaro ta pati galvosena ir ta pati valia, arba, kaip sako mūsų Krispas, „to paties norėti ir to paties nenorėti“[27], tuo labiau reikia stengtis vardan bendros naudos, idant dvasia, paremta [su ja] suvienytos [kitos] dvasios raginimu ir triūsu, nuolat judėtų link didesnės gerovės ir niekad nenusiristų į blogesnę padėtį. Juk šis ryšys paprastai būna sulydytas ir sujungtas ne iš kokių kitų [asmenų], bet tik iš gerųjų, o nedorųjų sąjunga turi būti vadinama ne draugyste, o sąmokslu, į kurį sutekanti nedorųjų kloaka laisvai užsiima savo niekšybėmis bei nešvankumais“[28], –

[27] Citata iš Gajaus Saliustijaus Krispo (86–35 m. pr. Kr.) „Katilinos sąmokslo“ (*Cat.* XX, 4). Daugelis šios ilgos citatos minčių paremtos kitu to paties autoriaus veikalu „Jugurtos karas“ (*Iug.* II, IV).

[28] Versta iš: Saliamonas Risinskis, cit. veik., lap. E^{v} recto–verso.

tvirtina S. Risinskis menkai mums žinomam Friderikui Pardalijui laiške iš tos pačios *Belovalės* 1586 m. kovo 15 d. Draugystės ryšys – prakilnus ir amžinas. Jį šventai saugoję asmenys paliko pėdsaką palikuonių atmintyje; daugelį garsiausių bičiulių *nemariuose kūriniuose* įamžino garsiausieji senovės rašytojai: Euripidas, Ciceronas, Vergilijus, Ovidijus, Seneka, taip pat Šventojo Rašto knygos. Juos ir jų siužetus S. Risinskis primena savo adresatams daugelyje laiškų, pvz., tekste, adresuotame Ambraziejui Stankarui iš Voinarovos 1585 m. gruodžio 2 d. (lap. C^{v} verso); tekste, adresuotame nežinomam asmeniui greičiausiai irgi iš Voinarovos 1585 m. pabaigoje (lap. D recto); Kristupui Bučinskiui iš *Belovalės* 1586 m. vasario 7 d. (lap. D^{viij} recto) ir daugelyje kitų.

Kelios ilgesnės S. Risinskio citatos rodo kai kurias laiškų turinio ir stiliaus ypatybes. Autorius vartoja daug citatų iš senovės graikų ir romėnų rašytojų, plačia sauja semia iš gausaus antikinių patarlių aruodo ir dosniai beria liaudies išminties

grūdus į savo gana įmantrų sakinį. Rašydamas apie gyveni- 25
mo aktualijas, jis vengia minėti vardus, o žmones, įvykius ir vietas mieliau pridengia dabar jau sunkiai iššifruojamais naujadarais. Kai kurie iš šių žodžių (*Bellovalles* „Gražusis Slėnis", lap. D^{viij} recto ir toliau; *curia Frigidaquensis* „Šaltojo Vandens dvaras", lap. E verso ir toliau; *Chorieuchontes* „choro maldininkai", lap. F^{vij} verso ir kt.) rodo S. Risinskį ne tik puikiai mokėjus abi senąsias kalbas, bet ir pasižymėjus gyvu tų senųjų kalbų jausmu. Dėl visų šių turinio ir kalbos ypatybių laiškų tomelį turime laikyti reikšmingu Lietuvos neolotyniškosios literatūros paminklu.

Sprendžiant iš tekstų 1587 m. pasirodžiusi knyga nebuvo pirmasis S. Risinskio kūrinys. Apie 1582 m. jis buvo parašęs „herojinę giesmę apie Viešpaties Kančią". Šio kūrinio originalą autorius paliko Vilniuje, o kopiją pasiėmė su savimi, kai tų metų vasarą su gydytoju Johanu Hasleriu vyko į Leipcigą. Ten S. Risinskis susipažino su kai kuriais mokytais vyrais; vienam iš jų – Jokūbui Tomingui – poetas giesmės nuorašą dovanojo. Kai sugrįžęs originalo neberado, pamėgino atgauti bent kopiją, todėl 1587 m. balandžio 30 d. laišku kreipėsi į J. Tomingą[29]. Tolesnis poemos likimas nežinomas.

1586 *m. birželio 2 d. laiške Jonui Petricijui S. Risinskis mini* poleminę knygą, kurią parašė 1585 m.[30] Deja, nei pati knyga, nei jos turinys mums nėra žinomas.

[29] Saliamonas Risinskis, cit. veik. , lap. G^{vij} verso–G^{viij} recto.

[30] Saliamonas Risinskis, cit. veik., lap. F^{vij} verso: *et nos in libello adversus Chorieuchontes, superiori anno conscripto, de his prolixe disserimus* („ir mes apie šiuos [dalykus] daug svarstėme knygelėje prieš „choro maldininkus", parašytoje praėjusiais metais").

Per gerą šimtmetį nuo atsiradimo spauda neatpažįstamai pakeitė kultūrinio gyvenimo spartą, jo mastus ir pavidalus. Siekdamas mokslo ir išminties, neturtingas jaunuolis iš XV a.

vidurio Lietuvos privalėjo arba stoti į vienuolyną, arba kurio nors kilmingojo palydoje keliauti į užsienį ir su šeimininku lankyti paskaitas kokiame nors universitete. Mat vienuolyno ir universiteto bibliotekos buvo vieninteliai tokiam jaunuoliui prieinami išminties bei mokytumo aruodai. Knygas ėmus spausdinti padėtis sparčiai keitėsi. Norint susipažinti su Cicerono ar Vergilijaus kūryba nebereikėjo keliauti į Paryžiaus universitetą ar atkampų Italijos vienuolyną. XVI a. viduryje antikinės Graikijos autoriai, senovės Romos rašytojai, Bažnyčios tėvai ir mokytojai pasidarė prieinami lygiai Paryžiaus, lygiai Vilniaus skaitytojui. Žingeidumas ir tie patys raštijos paminklai Europos gyventojus vienijo, o literatūros įvairovė kurstė juos skaitymo džiaugsmu ir savo įžvalgomis pasidalinti su kitu – pirmiausia gyvenimo kultūroje, raštijoje kaimynu. Taip XVI a. antroje pusėje gimė pirmieji Lietuvos pasaulietiniai filologiniai raštai. S. Risinskis buvo vienas iš kelių asmenų, su kuriais galima sieti klasikinės filologijos pradžią Lietuvoje.

Antikos autorių studijomis buvo grindžiamas vidurinis ir aukštasis to meto mokslas. Su svarbiausių senovės rašytojų stiliumi visokeriopai susipažindavo Vilniaus dominikonų mokyklos alumnai, reformatų gimnazijos mokiniai ir jėzuitų kolegijos studentai. Vis dėlto ta pažintis toliau kalbinių įgūdžių puoselėjimo ir praktinio jų taikymo nesiekė. Šiomis aplinkybėmis S. Risinskis žengė svarbų žingsnį į priekį: jis ne tik skaitė senovės autorius, iš jų mokėsi ir jais rėmėsi, bet taip pat juos interpretavo, rašė apie paskirus kūrinius ir visa tai skelbė. Panašiai kiek anksčiau elgėsi Vilniaus arkidiakonas Andrius Patricijus Nideckis, publikavęs keletą Cicerono kalbų bei jo kūrybos fragmentų su savais komentarais ir sulaukęs palankių vertinimų Europos mokslo centruose.

Keliems žinomiems S. Risinskio darbams iš klasikinės filologijos būdingas rėmimasis kuriančio žmogaus vidinio pasaulio pažinimu ir vertinimu, pagrįstu amžinosiomis vertybėmis bei paskiro autoriaus kūrybos savitumais. Persmelkusi teorinius samprotavimus apie dalykus, turėjusius mažai ką bendra su

kasdieniu gyvenimu, bet užtai daug reiškusius pačiam autoriui, ši S. Risinskio tekstų ypatybė sušildo autorinį diskursą gyva žmogiška šiluma. Pirmasis iš dviejų žinomų S. Risinskio tyrinėjimų – tai „Dvi knygos epistolinių svarstymų apie konsulą Auzonijų". Jos parašytos 1588–1589 m. ir dedikuotos anuo metu garsiam poetui Johanui Postijui. Išlikusį šio veikalo rankraštį sudaro dvylika laiškų forma parašytų tekstų (paskutinis – nepilnas). Pirmas, trečias, penktas, šeštas, aštuntas, devintas ir vienuoliktas laiškas priklauso S. Risinskio plunksnai, likusieji – jo bičiuliui Konradui Ritershuzijui. Daugiausia juose svarstoma apie įvairiai aiškintas, blogai išlikusias ir kitokias keblesnes Decimo Didžiojo Auzonijaus (apie 310–395) poezijos vietas. Keliuose laiškuose aptariamos kurių ne kurių Tito Makcijaus Plauto (apie 254–184 pr. Kr.) komedijų ypatybes.

Auzonijaus vardas šiandien mažai ką sako netgi antikinės literatūros žinovams. Savo metu šis intelektualas buvo reikšminga figūra Romos valstybiniame ir kultūriniame gyvenime. Pelnęs gero retorikos ir gramatikos mokytojo vardą, Auzonijus 365 m. buvo pakviestas mokyti imperatoriaus Flavijaus Valentiniano I vaikų. Kai vienas iš jų, Gracianas, užėmė tėvo sostą, mokytojas 379 m. buvo paskirtas konsulu. Po imperatoriaus Graciano mirties (383) Auzonijus grįžo į gimtąją Burdigalą (dabar – Bordo) ir atsidėjo ankstesniam užsiėmimui.

Garsusis retorius buvo produktyvus rašytojas. Jo kūrybinį palikimą sudaro poemos, idilės, eiliuoti laiškai, epigramos ir kiti mažesniųjų formų eilėraščiai. Literatūros enciklopedijos šiandien prikiša poetui originalumo, individualumo stoką, tačiau pabrėžia meninės raiškos įvairovę: išradingas formas, gausias stilistines priemones, grakščią sąmojingą kalbą ir kt.[31]

[31] *Antikos žodynas*, Iš vokiečių k. išvertė Rūta Kumžienė [ir kt.]; Vertimo atsakomoji redaktorė Dalia Staškevičienė, Vilnius: Alma littera, 1998, p. 71; *Словарь античности*, Перевод с немецкого [В. И. Горбушина и др.]; Редколлегия: В. И. Кузищин [и др.], Москва: Издательство „Прогресс", 1989, с. 10.

28 Renesanso filologus Auzonijaus poezija pasiekė prastai išlikusiuose rankraščiuose. Jo raštų rengėjai kiekvieną kartą skaitytojams pateikdavo vis kitaip suredaguotus tuos pačius jo tekstus. Vienokį Auzonijaus kūrybos vaizdą Antikos mylėtojas susidarė iš pirmojo leidimo (Venecija, 1472), kitokį – iš ketvirtojo (Parma, 1499), dar kitokį – iš aštuntojo (Paryžius, 1511). Geriausias šio poeto raštų leidimas, išspausdintas XVI a., pasirodė S. Risinskio jaunystėje. Jis išėjo Leidene 1575 m. ir priklausė vienam iš garsiausių Renesanso humanistų ir filologų Juozapui Justui Skaligeriui. S. Risinskis buvo susipažinęs su Auzonijaus kūryba, ir kai jam į rankas pateko pastarasis leidinys, jaunasis tyrinėtojas neiškentė nepasiūlęs, kaip galima geriau perskaityti kai kurias šio Antikos poeto vietas. Filologiniams komentarams buvo pasirinkta ypatinga – laiškų – forma. Pirmajame laiške S. Risinskis išvardijo abejonių sukėlusias J. J. Skaligerio knygos vietas, pasiūlė savo variantus ir nusiuntė juos įvertinti K. Ritershuzijui. Pastarajam atsakius užsimezgė mokslinė diskusija, sukūrusi tam tikrą intrigą. Jos šviesoje buvo aptartos ir Auzonijaus kūrybos ypatybės, ir daugybė antikinės literatūros dalykų.

Jaunojo filologo metodą galima iliustruoti vieno Auzonijaus kūrinio analize. Garsusis retorius buvo sukūręs vieną epigramų ciklą, pavadintą „Per Tojos karą žuvusių herojų epitafijos“. Vieną iš jų (11) poetas pakyrė Gunėjui:

Turi Gunėją vanduo, kapavietė – vardą be kūno.
Eina per žmones kalba, siela keliauja dangun.
Bendras kapas tokiam valdovui – visi elementai.
Kókie? Tai – žemė, dangus, jūra ir lūpos žmonių[32].

[32] Versta iš: Decimus Magnus Ausonius. *Decimi Magni Ausonii Burdigalensis opuscula*, Recensuit Rudolfus Peiper, Lipsiae: In aedibus B. G. Teubneri, 1886, p. 76.

Dabartiniuose leidimuose pirmoji epigramos eilutė baigiama tašku; J. J. Skaligerio knygoje skyrybos ženklo būta prieš

paskutinį eilutės žodį, nes garsusis filologas savaip suprato 29
tekstą. S. Risinskis pasiūlė Auzonijaus tekstą perskaityti kitaip. Pirmajame laiške, datuotame 1588 m. spalio 18 d., jis K. Ritershuzijui pasiūlė štai ką: „Ten pat 11 [epigrama]:

Turi Gunėją vanduo, be kūno – kapavietė, vardą
Turi kalba tarp žmonių, siela keliauja dangun.
Bendras kapas tokiam valdovui – visi elementai.
Kókie? Tai žemė, dangus, jūra ir lūpos žmonių.

Dieviško išbaigtumo ir išraiškos epigrama; ją gadina vienas neteisingai parašytas kablelis. Aš pirmąją eilutę skaitau taip:

Turi Gunėją vanduo, kapavietė – vardą be kūno.
Eina per žmones kalba ir t. t.
Tu įvertink, ir sudie“[33].

K. Ritershuzijus nutarė apginti J. J. Skaligerio garbę. Antrajame knygos laiške (1588 X 13) jis nurodė oponentui, kad garsiojo filologo redakcija yra suprantama ir priimtina: „Gunėjo epitafijoje grakščiai apibūdinamas τὸ κενοτάφιον[34].

[33] Saliamonas Risinskis, Conradus Rittershusius, *Exercitationum epistolicarum ad Ausonium virum consularem libri duo*, lap. 256.
[34] Kenotafas, t. y. tuščias kapas (graik.).

Mat kas gi kita kapas be kūno? Jį tuščiu vadina Maronas. Dėl to kablelio truputį abejoju. Juk kas gi čia keisto, jeigu su dauguma [skaitome] šitaip: „Vardą turi kalba tarp žmonių“? Kuo sąmojingiausiai „kalbą“ gimdo „kapavietė“, kur „palaidotas“ Gunėjo vardas. O kas kita yra „kalba“, jeigu ne kalbėjimas ir žmonių balsai? O balsas yra sujudintas oras ar kas nors kita ore, kaip sako kai kurie fizikai. Tam kuo puikiausiai tinka ἀνακεφαλαίωσις[35] paskutiniame pentametre: visi elementai suteikė kapavietę Gunėjui“[36].

[35] Apibendrinimas (graik.).
[36] Saliamonas Risinskis, Conradus Rittershusius, cit. veik., lap. 259–260.

30 S. Risinskis nesiruošė nusileisti autoritetams. Trečiajame knygos laiške (1588 X 26) jis šitaip gynė savo nuomonę: „Kai dėl Gunėjo epitafijos, tai aš nuo savojo sprendimo [nesitrauksiu] nė per nago juodymą. Nors tu savuoju įpročiu čia labai sąmojingai „kalbą“ darai „vardo kapu“ ir šitai išvedi iš fizikų hipotezių. Pastariesiems balsas yra ne kas kita kaip oro trankymas ar virpinimas. Taigi kai balsas veržiasi ir plaka orą, atrodo, kad tuo pačiu [kažkas] sukuriama. Šitai, kaip sakiau, tu [apibūdinai] taikliai, tik ar nematai, kad toks traktavimas visiškai neatitinka ἀνακεφαλαιώσει:

Bendras kapas tokiam valdovui – visi elementai.
Kókie? Tai žemė, dangus, jūra ir lūpos žmonių.

Taigi dangus [čia] turi sielą, jūra – patį Gunėją. Ką – žemė? Tu sakai – kapą be kūno. Bet kad jame [ir taip nėra] nieko Gunėjo! Τί οὖν κωλύῃ[37], kad šitaip kalbame? Dangus yra sielos kapas, žemė – vardo (mat κενοταφίῳ, be abejo, užrašytas vardas). Jūra yra yra Gunėjo kapas, žmonių lūpos – „kalbõs“ [apie jį]. Prieštarauji? Ką aš darysiu? Σοὶ μὲν ταῦτα δοκοῦντ' ἐστίν, ἐμοὶ δὲ τάδε“[38].

[37] Taigi kas trukdo (graik.).
[38] Saliamonas Risinskis, Conradus Rittershusius, cit. veik., lap. 262. Paskutinis citatos graikiškas sakinys reiškia: „Gali likti su savo nuomone, aš lieku su savo“.

K. Ritershuzijus nenusileido ir ketvirtame knygos laiške (1588 X 30) nurodė tam tikrus sunkumus, kuriuos kelia S. Risinskio redakcija: „Dėl mūsų Auzonijaus Gunėjo aš pasiduodu. Juk ko man toliau ginčytis su bičiuliu, t. y. su pačiu savimi? Vis dėlto atrodo, kad „balse“ [t. y. mūsų vertimo „lūpose“ – S. N.] visai teisėtai dar galima pasigesti tam tikro elemento. Mat jei jau [minimi] visi elementai, tai kur šioje ἀπαριθμήσει[39]

[39] Išvardijime (graik.).

ugnis? Tuomet dangų, kuris Filosofui yra tam tikra penktoji 31
esatis, tikrai καταχρησικῶς[40] jis įtraukia į elementų, arba τῶν στοιχείων[41], skaičių. O jeigu dangų laikysi oru ar erdve (aš sutinku, kad taip pagal hebrajų tradiciją gali būti; filosofiškai [žiūrint aš tai] neigiu, remdamasis Sokratu Platono „Faidone"), tai išeis, kad [autorius] dukart pasakys [tą patį]. Mat jeigu žmonių lūpų nesuprastum kaip kalbos ir garso, sukuriamo ore, kaip [tai] įtrauktume į elementų [skaičių]? Še tau, ir turime naują ἀπορία"[42].

[40] Su nauda (graik.).
[41] Elementų (graik.).
[42] Sunkumą (graik.). Saliamonas Risinskis, Conradus Rittershusius, cit. veik., lap. 264.

S. Risinskis nesunkiai atsakė į oponento klausimą. Penktame knygos laiške (1588 X 31) jis plačiai pakomentavo Auzonijaus epigramą: „Kadangi jau kartą ėmiausi nagrinėti Gunėjo bylą, nepasirodysiu einąs patrono pareigas, jeigu jį nuo visų užsipuolimų bei suktybių pridengsiu Ajanto skydu. Taigi aš bandysiu atmušti tai, ko tu griebiesi prieš elementų, draugiškai susimokiusių prie jo garbę, ἀσυστασίᾳ. Taigi pirmiausia aš liepiu tau įsižiūrėti į Auzonijaus mintį, nes kiekvienas [autorius] būna geriausias savo žodžių aiškintojas. Mat kai jis pasakė: „ Bendras kapas tokiam valdovui – visi elementai", pridėjo ἐξήγησιν: „Kokie? Tai žemė, dangus, jūra ir lūpos žmonių". Vadinasi, „žemė" (turime pradėti nuo žemiausiojo) atitinka žemę, „jūra" – vandenį. „Žmonių lūpos" atmetus bet kokią dviprasmybę – orą. Taigi kas lieka ugniai? Pasakysiu – „dangus". „Kodėl?" – paklausi. Žiūrėk: yra žinoma, kad iš visų elementų aukščiausias yra ugnis, pav., Ovidijus „Metamorfozių" pirmoje giesmėje [tvirtina]:

Skliausto dangaus galybė – ugnis, neturinti svorio,
Suplieskė ir aukštybėj pačioj sau užėmė vietą[43].

[43] Iš lotynų k. vertė A. Dambrauskas (Ovid. *Met.* I, 26–27). Cituojama pagal: Ovidijus, *Metamorfozės*, Vilnius: Vaga, 1990, p. 5.

32 Kas per pavojus [apsirikti], jei sakytume, jog šioje vietoje „dangus“ yra συνεκδοχικῶς pavartotas vietoje anos ugninės substancijos? Juoba kad ir aukščiausiasis dangus turi empirėjo vardą, ir Lukrecijus pirmoje giesmėje sako „dangaus ugnys“; jis netgi remiasi dangumi ir jo ugnimis. O juk daugelis filosofų tikėjo, kad pati siela, kuri yra viršiausias [pradas], susideda iš ugnies. Iš čia [kyla] ir ta Ovidijaus „Metamorfozių“ vieta iš XIII giesmės:

> Gauna pavidalą sau ir gyvybės kvapą bei karštį
> įkvepia iš ugnies. Lengvumas sparnus jiems suteikia[44].

Ir Vergilijaus „Ėneidos“ VI giemėje [pastebi]: „Dangiškas protas ir lengvas ugnies tyrosios dvelkimas“[45]. Kad jau taip, tai

[44] Iš lotynų kalbos vertė A. Dambrauskas (Ovid. *Met.* XIII, 605–606). Cituojama pagal: Ovidijus, *Metamorfozės*, p. 278.

[45] Iš lotynų k. vertė A. Dambrauskas (Verg. *Aen.* VI, 745). Cituojama pagal: Vergilijus, *Eneida*, Vilnius: Vaga, 1989, p. 126. Cituotasis S. Risinskio laiškas verstas iš: Saliamonas Risinskis, Conradus Rittershusius, cit. veik., lap. 266.

Auzonijus kalbėjo, jog ugninė siela sau reikalauja ugninių, t. y. gimininių, buveinių. Na, bet tai jau priklauso gilesniam aiškinimui. Ir nereikia bet kurių žodžių, kuriuos tik taria poetai, išnarstyti iki gyvuonies ir pagal apodiktinę knygelę [visko] egzaminuoti“. Įdomu, kad tokią šios epigramos interpretaciją po kelių dešimtmečių priėmė filologai; dabar šis eilėraštis suprantamas taip, kaip kitados pasiūlės niekam nežinomas filologas iš Vilniaus.

Jei „Dvi epistolinių svarstymų knygos“ būtų savu metu išspausdintos, S. Risinskio gyvenimas veikiausiai būtų pasukęs trokštama linkme. Neturint patikimų duomenų sunku dabar spėti, kokių žingsnių jaunasis filologas ėmėsi, stengdamasis publikuoti šį veikalą. Kad ir kaip ten buvo, tų žingsnių sėkmė nely-

dėjo. Ir vis dėlto S. Risinskis nenuleido rankų. Maždaug po 33
dvidešimties metų „Dviejų knygų“ rankraštis buvo kito žymaus vokiečių teisininko, filologo ir poeto Georgo Remo rankose. Apie tai liudija šiam žmogui dedikuota antroji S. Risinskio knyga iš klasikinės filologijos – „Pastabos arba svarstymai apie stoikų filosofo Liucijaus Anėjaus Senekos *Laiškus*“[46]. 1616 m. kovo 31 d. Vilniuje pasirašytoje pratarmėje autorius G. Remui parašė: „Tu man atrodai kaip koks antrasis Faustulas, kuris lygiai taip, kaip anas – pirmasis – *Remo cum fratre Quirinum*[47],

[46] Saliamonas Risinskis, *Solomonis Rysimi Sarmatae, ad epistolas L. Annaei Senecae, philosophi Stoici, notarum sive conjecturarum liber*, Noribergae: Typis Johannis Friderici Sartorii, 1620.
[47] Kviriną su broliu Remu. Citata iš Vergilijaus *Aen.*, I, 292.

rūpiniesi mūsų dvynius, jau kuris laikas paliktus likimo valiai, o teisingiau – stačiai pamestus, globoti ir į dangiškosios šviesos erdvę ištempti. Tačiau žiūrėk, kad apgalvotai vykdytum Temidės nutarimus! Jei vienas vaikas, prieš dvejus metus likęs be savo tėvo, dėl ypatingų gabumų gal ir nusipelno tavo globos ir rūpesčio, tai kokiu veidu mokyčiausių vyrų akivaizdon trokšta išeiti antrasis, kurio gimdytojas prarado bet kokią meilę jam, o būtent, kurio gimdytoją jau anksčiau mūzos šakelėmis išgujo iš savo palapinės?.. O juk trokšta, kaip aš iš tavo laiško manajam Pauliui Demitravičiui, tavo nuolankiausiam tarnui, supratau. Kai tame laiške tu labai draugiškai bei pagarbiai atsiliepi apie mus, tai iš tiesų mano širdį pripildai didžiulio jausmo ir drauge į savo pusę ne mažesne geradarybe palenki. Bet grįšiu prie vaiko. Taigi tegu jis sau trokšta ir veržiasi į platesnius vandenis, tačiau tik paremtas tavuoju papuošimu ir papuošta tavuoju dabiniu. Juk jis iš manęs negaus jokio dangalo, jokio gražinio, nes jau daug laiko, kaip sumenkę mano – užsiėmimams rūmuose aukojančio tai, ką esu gavęs, – literatūriniai gabumai“[48].

[48] Versta iš: Saliamonas Risinskis, cit. veik., lap. A^3 recto–verso.

Čia minimi dvyniai – tai minėti S. Risinskio ir K. Ritershauzeno svarstymai apie Auzonijaus kūrybą. Studijų bičiulio laiškus S. Risinskis vadina ypatingų gabumų turinčiu „vaiku“, kuris „prieš dvejus metus liko be savo tėvo“. Šitaip delikačiai autorius G. Remui priminė vieną liūdną nesenos praeities įvykį: jo bičiulis K. Ritershauzenas 1613 m. gegužės 25 d. mirė Altdorfe[49] ir jau nebegalėjo pasirūpinti jaunystės dienų kūriniu. Beje, 1620 m. veikalas suteikia tam tikrų svarbių žinių apie „Dvi knygas“. Aiškindamas vieną Senekos laiško vietą, autorius G. Remui pasiūlo daugiau pavyzdžių minima tema paieškoti „mūsų svarstymų apie Auzonijų pirmos knygos trisdešimt pirmame laiške“[50]. Taigi galime spėti, kad mūsų dienų nepasiekusi pirmoji šio veikalo dalis turėjo ne mažiau kaip trisdešimt vieną laišką. Maždaug tiek laiškų galėjo būti ir antrojoje dalyje.

[49] *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd 28: Reinbeck–Rodbertus, Hrsgb. durch die historische Commission bei der Königl. Akademie der Wissenschaften, Leipzig: Verlag von Duncker und Humblot, 1889, S. 698.

[50] Saliamonas Risinskis, cit. veik., lap. A^{7} verso.

S. Risinskio svarstymai apie kai kurias keblesnes Senekos „Laiškų Liucilijui“ vietas susilaukė užsienio tyrinėtojų dėmesio. Jų turinį bei S. Risinskio įžvalgų vertę aptarė lenkų filologė Marija Cytowska[51]. Tuos pačius dalykus dideliame anksčiau minėtos knygos skyriuje apžvelgė gudų literatūros istorikas Jakovas Poreckis[52].

[51] Maria Cytowska, *Koniektury Salomona Rysińskiego do* Listów *Seneki: Kartka z dziejów filologii klasycznej w Polsce*. – *Eos*, 1959/1960, t. 50, zesz. 2, s. 179–186.

[52] Яков Ильич Порецкий, *Соломон Рысинский=Solomo Pantherus Leucorussus*, c. 77–108.

Mums ji atrodo svarbi dar ir dėl liudijimo apie autoriaus dvasios būseną galynėjantis su priešišku likimu. Mat jau cituotos pratarmės pradžioje S. Risinskis nubrėžė paralelę tarp savęs ir Senekos: „Tikrai gali atrodyti keista, jog žmonių prigimtis esti

taip sutvarkyta, kad ne tik neįpranta dėkoti už patirtą geradarybę, bet dargi nenoriai puoselėja atminimą apie ją ar išsaugo dėkingus prisiminimus. Šitokio nusikaltimo (už jį sunkesnio žemėje nebepadaroma!) priežastis uoliai ištyrė griežčiausi papročių vertintojai filosofai, bet ir jie neįstengė surasti nieko kito kaip tik tai, kad netgi pati niekingiausia prigimtis šitaip svarsto su savo siela: pirmosios priežasties ji savo pačios priežiūrai bei išsaugojimui esanti aprūpinta pakankamomis priemonėmis, todėl tarsi kokio ramsčio nestokojanti svetimos paramos; dėl šios priežasties ji turinti ne tik kad nepuoselėti, bet netgi nerodyti dėkingumo už dalykus, kurie iš kur nors ateiną. Tą patį politikų rato žmonės už vis dažniau pastebi valdovų prigimtyse. Juk neatrastum jokios rūšies žmonių, kurių širdyse greičiau išdyla dėkingumas, išskyrus vienus didikus. Negana to, jie su didesne neapykanta užsipuola ne ką kitą, kaip tik tuos, iš kurių jaučiasi patyrę geradarybę"[53]. Kaip Seneką kitados pražudęs nedėkingas mokinys, taip ir S. Risinskio literatūrinis talentas sumenkęs tarnaujant šios žemės galingiesiems. Kartėlio kupini šios pratarmės žodžiai geriausiai parodo tuos polinkius bei pomėgius, kuriuos S. Risinskis turbūt vertino labiausiai. 35

Vis dėlto autorius buvo pernelyg sau negailestingas. Laimingai susiklosčius aplinkybėms jis publikavo vieną knygą, su kuria literatūros istorikai dabar sieja tautosakos publikavimo pradžią. Ta knyga – tai „Lenkų patarlės"[54].

[53] Saliamonas Risinskis, *Solomonis Rysinii Sarmatae, ad epistolas*, lap. A^2 recto–verso.

[54] Saliamonas Risinskis, *Proverbiorum Polonicorum a Solomone Rysinio collectorum, centuriae decem et octo*, Lubecae ad Chronum: In officina Petri Blasti Kmitae, 1618.

Ne kas kitas, o tas pats Seneka galėjo S. Risinskį įskatinti šiam patarlių rinkiniui. Ypač tam reikalui tinkami buvo „Laiškai

Liucilijui“. Kone kiekvieno laiško pabaigoje Romos išminčius bičiuliui primindavo kokią nors patarlę ar garsaus vyro posakį ir tai dar pakomentuodavo (beje, taip elgėsi ir Erazmas Roterdamietis, kurio sudarytą patarlių bei priežodžių rinkinį S. Risinskis turėjo ir savo bibliotekoje). Bet to maža. Kai kuriuose laiškuose Seneka ragino Liucilijų ne tik įsidėmėti garsiųjų vyrų posakius, bet ir pačiam jas kurti: „Jeigu reikalauji, nešykštėsiu, pilnomis saujomis bersiu posakius, kurių visur labai gausu, ir reikia juos semti, o ne po vieną rinkti. Ne lašais jie laša, bet plaukia begaliniu, vieningu srautu. Neabejoju, kad jie daug padeda dar nepatyrusiems, besiklausantiems už durų žmonėms. Mat užbaigtos ir lyg eilėraščio eilutė glaustos mintys lengviau įsimenamos. Todėl mes ir liepiame berniukams atmintinai išmokti ir posakių, ir tų, ką graikai vadina chrijomis, nes jas gali suvokti vaiko protas, dar nesugebantis kažko daugiau aprėpti. O šiek tiek išsilavinusiam vyrui gėda skainioti posakių žiedelius, ramstytis keletu atmintinai iškaltų pačių žinomiausių pasakymų. Tegul geriau pasikliauja savimi, pats kalba, o ne svetima įsidėmi. Gėda seniui ar pagyvenusiam žmogui semtis išminties iš svetimų užrašų. „Zenonas tai pasakė“. O ką tu pasakei? „Kleantas tai pareiškė“. O ką tu? Kaip ilgai būsi veikiamas kitų? Vadovauk pats sau ir pasakyk žodį, vertą įsiminti“[55] (*Epist.* IV, 4 /33/).

[55] Pacituota iš: Seneka, *Laiškai Lucilijui*, p. 90–91.

XVI a. ir Europoje, ir Lietuvoje patarlių bei priežodžių sąvadai dažniau būdavo sudaromi atsižvelgus į pripažinto tos srities autoriteto Erazmo Roterdamiečio veikalus: „Senovinių ypač garsių priežodžių ir patarlių rinkinį“, „Tris tūkstantines ir beveik tiek pat šimtinių patarlių“ ir kt. Pastarieji nuo amžiaus pradžios kone kiekvienais metais pasirodydavo įvairiuose miestuose: Strasbure, Bazelyje, Kelne, Maince, Frankfurte prie Maino ir kitur[56]. 1566 m. kaimyniniame Karaliaučiuje išėjo

„Įvairių naudingų sentencijų žodynas“[57], iki amžiaus pabaigos susilaukęs dar trijų leidimų (1580, 1587, 1596). 1589 m. Lietuvoje, Loske, Jonas Licinijus Namislovietis lotynų, lenkų ir vokiečių kalbomis išleido „Įvairiais gyvenimo atvejais visiems naudingas sentencijas“[58]. Visuose šiuose rinkiniuose atsispindėjo gyvenimo išmintis, išreikšta priežodžiuose, patarlėse ir posakiuose, žinomuose iš Šventojo Rašto bei antikinės literatūros. 37

[56] Žr. daugiau: *Verzeichnis der im Deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des XVI. Jahrhunderts, –VD 16–*, Hrsgb. von der Bayerischen Staatsbibliothek in München in Verbindung mit der Herzog August Bibliothek in Wolfenbüttel, Abt. 1., Bd 6., Stuttgart: Anton Hiersemann, 1986, S. 129–133.

[57] *Wokabularz rozmaitych Sentencyi y potrzebnych, Polskim y Niemieckim młodzieńcom, napożytek [!] teraz zebrany = Ein Vocabular mancherley schönen und notwendigen Sententien, der Polnischen und Deutschen Jugent zu nutz zusamen getragen*, Drukowano w Krolewcu Pruskim: U Jana Daubmana, 1566.

[58] Jonas Licinijus Namislovietis, *Sententiae ad communem vitae usum omnibus non inutiles, quae praecipue iuventuti scholasticae cum fructu proponi possunt, propter faciliorem perceptionem in Latinos, Polonicos, et Germanicos versus redactae, A Ioanne Licinio Namyslaviensi*, Losci Lithavorum: In officina typographica illustrissimi principis ac domini, domini Ioannis Kiscae, castellani Vilnensis... per Faelicem Bolemovium, 1589.

S. Risinskio „Lenkų patarlės“ žengė nedidelį, bet labai reikšmingą žingsnį link šiųdienės paremiografijos. Mat čia autorius publikavo vien tuos smulkiosios tautosakos dalykus, kuriuos pats per kelis dešimtmečius užrašė iš žmonių lūpų, o ne surinko iš literatūros, pirmiausia antikinės, kūrinių. Tarsi numatydamas ilgai prie literatūrinių paremijų pratinto skaitytojo nepasitenkinimą, S. Risinskis greta kai kurių lenkiškų patarlių pateikė lotyniškus atitikmenis. Be to, ir pratarmėje, dedikuotoje bičiuliui Vilniaus pirkliui Vinandui Kornelijui, jis už skambumą ir grožį išaukštino lenkų kalbą, nurodė jos didelį paplitimą ir kone visuotinį vartojimą. „O juk daugsyk ir tu guodeisi, ir daugelis kitų su tavim, kad šitiek daug tūkstančių patarlių egzistuoja kitose

kalbose, kaip antai, hebrajų, graikų, lotynų, prancūzų, italų, ispanų, anglų, belgų, pagaliau vokiečių, o lenkų – nieko, nors jų kalba ne tik labai išpuoselėta, kitus žavinti, bet ir kuo plačiausiai paplitusi. Taigi ir tu, ir kiti laikėte teisingu dalyku, kad ne tik tos kalbos mokovams, o būtent, kaimynams bei aplink gyvenančioms tautoms, bet taip pat ir tiems, kurie ją įsiurbė kartu su motinos pienu, būtų pateiktas bent jau tos kalbos branduolys ir tarsi kokia sula, kuri kaip kokia siela paprastai slypi patarlėse“[59], –

[59] Saliamonas Risinskis, *Proverbiorum Polonicorum a Solomone Rysinio collectorum, centuriae*, lap.):(verso–):(ᴵ recto.

tvirtino pratarmėje S. Risinskis. Nuovokus išsilavinęs skaitytojas iš šių žodžių turėjo suprasti autoriaus tikslą: „Lenkų patarlės“ buvo skirtos stiprinti tam tikras kultūrines, pirmiausia polonizacines, tendencijas visoje Abiejų Tautų Respublikoje ir kaimynų kraštuose.

Autoriaus pastabos prie kai kurių patarlių, taip pat mokslininkų tyrinėjimai liudija, kad S. Risinskis medžiagą savo rinkiniui kaupė ne vien iš knygų[60]. Didesnė patarlių dalis užrašyta

[60] Apie „Lenkų patarlių“ sąsajas su Mikołajaus Rejaus, Marcino Bielskio ir Jano Kochanowskio kūryba rašoma: *Salomon Rysiński pierwszy paremiolog polski*. – Julian Krzyżanowski, *Szkice folklorystyczne*, T. 3: *Wokół legendy i zagadki; Z zagadnień przysłowioznawstwa*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1980, s. 232–234.

bendraujant su įvairių tautų, skirtingų luomų, visokias pareigas ėjusiais žmonėmis. Užtat „Lenkų patarlių“ meninė erdvė apima ir gausias visuomenės gyvenimo apraiškas, ir plačią šeimyninių santykių skalę, ir visokius žmogaus būdo bruožus, pavyzdžiui, „Nierządem Polska stoi“ (X, 98, „Lenkija netvarka remias“), „Cnota y pokora nie ma mieysca u dwora“ (II, 3, „Nuolankaus ir doro rūmuose nenori“), „Zona rządko bez gomona“ (XVIII, 70, „Pati retai tyki“), „Dobrze radźi, kto

ludźi nie wadźi“ (III, 29, „Dievo darbą vykdo, kas žmonių nepykdo“). Autoriaus būta drąsaus žmogaus, nes rinkinyje pateikiama sodrių, netgi obsceniškų frazių, įvardijančių tokius dalykus, kuriems paieškojus buvo galima rasti ir duoti „padoresnių“ atitikmenų, pavyzdžiui, „Ustęp gowno tworogowi“ (XVI, 15, „Užleisk, šūde, kelią varškei“), „Wolno dupce w swoiey chałupce“ (XVII, 52, „Valia šiknai savo irštvoj“; žr. dar XIV, 54; XVI, 15; XVII, 21 ir kt.). Beje, pastarosios ir gausios kitos rinkinio patarlės su baltarusizmais ir netgi lituanizmais nurodo ir į tą aplinką, kurioje tos paremijos buvo užrašytos, o būtent, į protestantus Radvilas ir jų pavaldinius, kuriems lenkų kalba nebuvo gimtoji. Mat dar nuo XVI a. vidurio visoje Abiejų Tautų Respublikoje Mikalojus Radvila Rudasis, jo sūnūs ir vaikaičiai garsėjo kaip aštrialiežuviai, kokių reikėjo toli ieškoti.

Vienas šio smulkiosios tautosakos rinkinio pavyzdys turi prierašą „Lietuvių patarlė“. Tokia pastaba lydi frazę „Kto dał zęby, ten da y chleb“ (VI, 18, „Kas davė dantis, duos ir duonos“). Žinomas lietuvių paremiologas Kazys Grigas nurodo, kad ji ir šiuo, ir kitais pavidalais žinoma taip pat latviams, baltarusiams, lenkams, rusams ir kai kurioms kitoms tautoms, vadinasi, gali būti laikoma tarptautine[61]. Beje, panašių pavyzdžių iš šio rinkinio galima nurodyti ir daugiau (VIII, 86; IX, 41, 48, 52; X, 25; XI, 33; XII, 41, 43, 54; XVI, 13, 27 ir kt.). Taigi galėtume spėti, kad ir anksčiau nurodyta pastaba, ir kitos panašios remarkos kalba veikiau apie aplinką, kurioje buvo užrašyta smulkioji tautosaka, o ne apie jos priklausomybę kuriai nors vienai tautai[62].

[61] Kazys Grigas, *Patarlių paralelės: Lietuvių patarlės su latvių, baltarusių, rusų, lenkų, vokiečių, anglų, lotynų, prancūzų, ispanų atitikmenimis*, Vilnius: Vaga, 1987, p. 184–185.

[62] Apie „baltarusiškas“ „Lenkų patarlių“ šaknis daug rašoma minėtoje J. Poreckio monografijoje, žr. Яков Ильич Порецкий, *Соломон Рысинский*, c. 52 ir toliau.

Tarptautinis „Lenkų patarlių“ pobūdis, labai plati jose atspindimų santykių skalė, sodri kalba lėmė didžiulį šio rinkinio populiarumą. 1619 ir 1620 m. jis pasirodė Krokuvoje. Veikiai S. Risinskis rinkinį papildė ir 1621 m. vėl išleido Liubčioje. Be to, „Lenkų patarlės“ išėjo dar 1629 m. (turbūt Liubline), 1634 m. (Krokuvoje ar Rakove) ir dar vieną kartą nežinomame Lenkijos mieste[63]. Rinkinys plito ir nuorašais. Apie vieną iš jų, dabar saugomą Prancūzijos nacionalinėje bibliotekoje, neseniai žinių pateikė lenkų tyrinėtoja Anna Bochnakowa[64].

[63] Karol Estreicher, *Bibliografia Polska*, T. 26, Kraków: Czcionkami Drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządem Józefa Filipowskiego, 1915, s. 534; *Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut“*, [T.] 3: *Piśmiennictwo staropolskie*, Oprac. zespół pod kierownictwem Romana Pollaka, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1965, s. 195; Henryk Lulewicz, *Rysiński (Rysinius Sarmata, Pantherus) Salomon*, s. 556.

[64] Anna Bochnakowa, *Przypowieści polskie Salomona Rysińskiego: Wersja rękopiśmienna i XVII-wieczne wydania drukiem. – Język Polski*, 1996, [T.] LXXVI, [zesz.] 2–3, 114–120.

Veikiausiai iš lietuvio lūpų užrašyta optimistinė patarlė šį bei tą pasako apie autoriaus kalbų mokėjimą. Nekyla abejonių, kad S. Risinskis lietuviškai suprato. Smulkiosios tautosakos publikavimas iš parengėjo reikalavo ne šiaip sau suprasti respondentų pateikiamus frazeologizmus. Skiriamasis patarlės bruožas yra jos tropinė prigimtis: paremija kuriama žaidžiant perkeltinėmis reikšmėmis, nutylint, kartojant ar kitaip pabrėžiant prasmines patarlės dalis ir pan. Taigi teisingai „perskaityti“ patarlę galėjo žmogus, pasižymintis ypatinga „kalbine klausa“: gebantis girdimoje patarlės „melodijoje“ iš vienu metu skambančių kelių motyvų išskirti svarbiausiąjį. S. Risinskis lietuvių kalbą turėjo mokėti puikiai. Taip puikiai, kad Lietuvos kalvinistų sinodas trečiojo dešimtmečio pradžioje jam pavedė į lietuvių kalbą išversti tais pačiais 1621 m. savo lenkiškai parašytą katekizmą. Regis, tai ir buvo padaryta, tik gaila, kad

tos jo knygos iki šiol niekas nėra matęs: S. Risinskio „Lietuvių katekizmas“ kol kas žinomas vien iš šaltinių[65]. Tą patį kol kas tenka pasakyti apie dar vieną šios rūšies leidinį – kai kurių psalmių vertimą į lenkų kalbą, žinomą irgi tik iš literatūros[66]. 41

[65] Apie tai plačiau žr.: *Lietuvos TSR bibliografija. Serija A. Knygos lietuvių kalba*, T. 1: 1547–1861, Vilnius: Leidykla „Mintis“, 1969, p. 352–353; Julian Krzyżanowski, *Salomon Rysiński pierwszy paremiolog polski*, s. 233.

[66] Biblia. S. T. Psałterz, *Niektore psalmy Dawidowe, częścią poprawione, częścią znowu przełożone na stare noty od Salomona Rysińskiego*, W Lubczu nad Niemnem: W drukarniey Piotra Blasta, 1614.

1614 m. Liubčioje išėjo „Trumpas pasakojimas apie garsiuosius šviesiausiojo didiko Kristupo Radvilos žygius“. Knygą sudaro Vilniaus vaivados biografijėlė, eilės, šlovinančios svarbesnes K. Radvilos Perkūno pergales bei nuopelnus Lietuvos valstybei, elogijai ir kitokie tekstai, parašyti šio žmogaus laidotuvėms ir puošę gedulingą vėliavą bei karstą, taip pat dešimt gedulingų elogijų, skirtų kitiems asmenims: K. Radvilos Perkūno sūnėnui Jurgiui Radvilai, marčiai Sofijai Olelkaitei-Radvilienei, sūnėno J. Radvilos sūnums Jonušui, Stanislovui ir dukrai Kotrynai, K. Radvilos anūkui (sūnaus Kristupo sūneliui) Mikalojui, taip pat Andriui Volanui, Barborai Osolinskienei, Elžbietai Turskienei ir Reginai Bučinskienei. Pastarieji dešimt elogijų sudaro priedą, turbūt atsiradusį vėliau, kai knyga buvo rengiama spaudai. Priedo tekstai veikiausiai gimė įvairiu laiku nuo 1589-ųjų (tais metais mirė R. Bučinskienė) iki 1613-ųjų (kai mirė Jurgis Radvila). Jų nėra šios knygos rankraštyje, saugomame Čartoriskių bibliotekoje[67].

[67] Saliamonas Risinskis, *Exequiae illustrissimo Sacri Rom[ani] Imper[ii] principi domino Christophoro Radzivilio, duci Birzarum e Dubinkis, palatino Wilnensi, exercituum in M. D. L. praefecto generali etc. etc. solutae a Solomone Rysinio.* – Rankraščio mikrofilmas saugomas Lenkijos nacionalinėje bibliotekoje.

42 Teisybės vardan reikia pasakyti, kad rankraštis visas neišliko: jį sudaro S. Risinskio pratarmė, dedikuota velionio sūnums, kunigaikščiams Jonušui ir Kristupui, ir datuota 1604 m. rugpjūčio 6 d. (*IIX Eid: Sextil. A° (I) I)(IV*), užrašas ant karsto (*Inscriptio monumenti*), gedulinga *Hyppolyto a Collibris* epigrama ir „Trumpo pasakojimo" pradžia (iki 1579 m.). Knygoje nėra minėtos gedulingos epigramos, o rankraštyje trūksta knygą pradedančios epigramos Radvilų herbui. Tai ir leistų spėti, kad 1604 ar 1605 m. S. Risinskis buvo parengęs vien K. Radvilai Perkūnui skirtą leidinį. Vėliau autorius jo rankraštį taisė ir pildė, o praėjus dešimčiai metų nuo Perkūno mirties, be to, 1613 m. mirus sūnėnui Jurgiui, nutarė pagerbti Tėvynei ir reformatų Bažnyčiai ypač nusipelniusius asmenis kita knyga nei buvo sumanęs iš pradžių.

Anų laikų kitakalbės literatūros fone S. Risinskio „Trumpas pasakojimas" išsiskiria novatoriškomis žanrinėmis ir estetinėmis ypatybėmis. Mirusiems pagerbti skirti eilėraščių ir kitokių kūrinių rinkiniai XVII a. pradžioje jau buvo tapę įprastiniu literatūrinio gyvenimo reiškiniu. Pažymėtina, kad juos spausdindavo tiek katalikų, tiek protestantų spaustuvės. Vien tais pačiais 1614 m. kartu su „Trumpu pasakojimu" Lietuvoje pasirodė du Andriaus Gronckio pamokslai, pasakyti mirus Jono Karolio Chodkevičiaus sūnui Jeronimui Krizostomui bei kunigaikščiui Aleksandrui Masalskiui, Juozapo Karcano dialogas apie minėto Jeronimo Krizostomo Chodkevičiaus mirtį, Adomo Pekarskio pamokslas, pasakytas mirus Barborai Kiškaitei-Radvilienei, ir Vilniaus jėzuitų akademijos studentų gedulingos eilės, sukurtos J. K. Chodkevičiaus mirties proga. Ir šie kūriniai, ir S. Risinskio tekstai gimė vienodomis aplinkybėmis, kilo iš vienodų paskatų, jiems naudoti tie patys motyvai bei stilistinės priemonės. Ir vis dėlto „Trumpas pasakojimas" nuo pirmųjų skiriasi. Pastarųjų autoriams kurio nors asmens mirtis tapdavo tarsi kokiu Ariadnės siūlu, vesdavusiu prie apibendrintų netvaraus gyvenimo, amžinos sielos, nemarių darbų

ir kitų temų. Kilę iš literatūrinės tradicijos, iš jos šie kūriniai semdavosi gyvybės, joje gyvendavo, o realaus gyvenimo ir mirties misterijos atžvilgiu likdavo indiferentiški. Tuo tarpu daugelis „Trumpo pasakojimo" tekstų tarsi nugali stiprią literatūriškumo trauką ir gyvena kitoje estetinėje erdvėje.

Pirmiausia tai pasakytina apie elogijus, tuos, pasak literatūros istorikės Eglės Patiejūnienės, „barokiškiausius" tekstus senuosiuose LDK spaudiniuose[68]. Šis vertinimas tinka vėlesniems

[68] Eglė Patiejūnienė, *Brevitas ornata: Mažosios literatūros formos XVI–XVII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės spaudiniuose*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, p. 227. – Šiame veikale Skaitytojas suras ir išsamų elogijo aptarimą (p. 205–227).

šio žanro kūriniams, nes iš pat pradžių jie įkūnijo novatoriškus kai kurių autorių, visų pirma S. Risinskio, ieškojimus, labai panašius į mūsų dienų menines instaliacijas. Mat elogijai tada buvo labai svarbi verbalinė gedulingų apeigų dalis. Jie papildė architektūros, taikomosios dailės, tapybos, muzikos ir kitokius meno kūrinius, savomis priemonėmis vienu metu įprasminusius ir atsisveikinimą su mirusiuoju, ir apskritai pačią mirties misteriją.

Iš įvairių aprašymų, mokslo tyrinėjimų žinoma, kaip anais laikais atrodė gedulingų apeigų „atributika". Kilmingo žmogaus palaikus artimieji šarvodavo puošniame karste. Virš jo ar kitoje vietoje netoliese būdavo kabinama tai progai sukurta gedulinga vėliava, o į šarvojimo patalpą būdavo sunešami velionio gyvenimą ir darbus vaizduojantys paveikslai, portretai, heraldiniai skydai, paradinė ginkluotė ir kt. Literatūriniai tekstai: epigramos, mažesnės apimties elogijai, puošdavo vėliavą ir tapybos kūrinius; didesnės apimties elogijai – patį karstą. (Beje, šiandien apie tai mums liudija išlikę taikomosios dailės paminklai. Vienas iš jų – K. Radvilos Perkūno karstas, saugomas Radvilų mauzoliejuje Kėdainiuose. Būtent jam S. Risinskis ir parašė kelis elogijus ir epigramą, t. y. tuos kūrinius,

kuriuos vėliau publikavo 1614 m. išėjusioje knygoje. Pastaroji mums išsaugojo ir tą eilėraštį, kuris puošė iki mūsų dienų neišlikusią gedulingą vėliavą.)

Baltarusijos valstybiniame istorijos archyve saugomi keli S. Risinskio rankraščiai. Vienas iš jų susijęs su šia knyga ir elogijų kūryba. Tai „Antra įvairių paminklų dešimtis". Pavadinimas leidžia spėti, kad čia kitados buvo dešimt kitų elogijų, sukurtų įvairiu metu iki 1625 m. Šiuo metu šį rankraštį sudaro penki pilni šio žanro kūriniai ir šeštojo pradžia. Tai elogijai, skirti 1564 m. Ulos kautynių nugalėtojui Mikalojui Radvilai Rudajam, LDK vicekancleriui, mažuoju valstybės antspaudu patvirtinusiam Vilniaus akademijos įkūrimą, Eustachijui Valavičiui, 1601 m. Kuoknesės mūšio nugalėtojui Kristupui Radvilai Perkūnui, giminės mauzoliejaus Dubingiuose statytojui Jonušui Radvilai, 1602 m. Paidės kautynių didvyriui Andriui Valavičiui, taip pat LDK taurininkui Petrui Valavičiui.

Kurdamas savo elogijus, S. Risinskis prieš akis turėjo veik dviejų su puse tūkstančio Europos kultūros istoriją. Jos pradžioje stovėjo Homero epai, maždaug per vidurį – Evangelijos ir Senekos kūryba, o pabaigoje... Netolimoje praeityje buvo epinė Motiejaus Strijkovskio „Kronika", o pačioje pabaigoje – paties S. Risinskio apmąstymai apie mirtį ir amžinuosius dalykus. Iš tiesų, ar per tuos du su puse tūkstančio metų buvo žmonių, nugalėjusių mirtį? Kas jie? Kaip jie to pasiekė? Kodėl jų vardai amžiams išliko žmonijos atmintyje? S. Risinskis negalėjo nematyti, jog yra keli dalykai, kurie būdingi ir Homero, ir Evangelijų, ir jo laikų herojams. Vienas iš svarbiausių – tai žmogaus pastangos apginti bendruomenę nuo skriaudėjų ir priešų aukojant pačius svarbiausius dalykus, netgi asmeninę laimę ir gyvybę. Homero Agamemnonas, Menelajas ir kiti didvyriai atlieka amžinybę pelniusius žygdarbius, keršydami už didžiąją Pario skriaudą. Jėzus Kristus aukojasi, kad atpirktų žmonijos nuodėmes. Pilėnų gynėjai žengia ant laužo, gindami Tėvynės laisvę ir garbę nuo žiaurių priešų. Šitokią mirties nebaimę

geriausiai aiškino S. Risinskio pamėgtasis Seneka: „Meldžiu 45
tave, Lucilijau, elkimės taip, kad mūsų gyvenimas, kaip brangenybės, ne daug vietos užimtų, bet daug svertų. Matuokime jį darbais, o ne laiku. Nori žinoti, kuo skiriasi žvalus likimo niekintojas, įvykdęs visas žmogaus gyvenimo pareigas ir pasiekęs aukščiausiąjį jo gėrį, nuo to, kuris tik praleido daugelį metų? Pirmasis gyvena ir po mirties, antrasis išnyko dar prieš mirdamas. Todėl šlovinkime ir priskirkime prie laimingųjų tą, kuris gerai išnaudojo laiką, nors ir nedaug jam jo teko. Jis matė tikrąją šviesą. Jis nebuvo vienas iš daugelio. Jis gyveno ir parodė savo jėgą. Kartais dangus jam buvo giedras, kartais, kaip paprastai būna, galingos žvaigždės šviesa mirkčiojo jam pro debesis. Kodėl tu klausi, kiek gyveno? Jis tebegyvena, jis pasiekė ainius palikdamas apie save atminimą“[69] (*Epist.* XV, 1 /93/).

[69] Pacituota iš: Seneka, *Laiškai Lucilijui*, p. 309.

Kokius dėmesio vertus dalykus S. Risinskis iškelia savo herojų gyvenime? Jo elogijų herojus – ypatingomis dorybėmis pasižyminti asmenybė. Dorybes autorius vardija pagal tam tikrą mastelį. Iš pradžių suminimi taurieji bruožai, išryškėję visuomeninėje ir politinėje asmens veikloje, paskui – herojaus santykiai su šeima, o paskiausiai – charakterio ypatybės. Svarbiausia, S. Risinskio herojai karštai myli ir pasiaukamai gina Tėvynę – Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę. Mikalojus Radvila Rudasis, Kristupas Radvila Perkūnas, Jonušas Radvila ir Andrius Valavičius tai daro kautynių laukuose, Eustachijus Valavičius, Andrius Volanas – seimų, susirinkimų ir pasitarimų vietose. Iš elogijo į elogiją keliauja kitos pounijinio lietuvio dorybės: aštrus protas, teisingumas, santūrumas, įžvalgumas ir t. t. Kartais autorius atskirai nurodo ypatybę, kuria jo herojus išsiskyrė iš kitų amžininkų (pavyzdžiui, Jonušas Radvila puikiai mokėjo prancūzų, ispanų ir vokiečių kalbas). Individualumo elogijui S. Risinskis suteikdavo, suminėdamas dėmesio vertus ypatingus kurio nors asmens

 gyvenimo faktus. Dėl šios ypatybės S. Risinskio elogijai turi nemažos biografinės bei kraštotyrinės vertės.

Paskutinė S. Risinskio grožinių kūrinių sąraše – neseniai surasta Radvilų giminės istorija, pavadinta „Veikalu apie Radvilų giminės kilmę". Tai irgi labai savitas kūrinys. Joks skaitytojas negali tvirtinti antikinėje literatūroje regėjęs veikalą, kurio ypatybes būtų mėgdžiojęs S. Risinskis. Plutarcho „Gretinamosios biografijos" susideda iš didelės apimties esė apie žymiuosius Antikos žmones. Gajaus Svetonijaus Trankvilo „Cezarių gyvenimą" sudaro dėmesio vertų gyvenimo įvykių sąrašai, liudijantys apie dvyliką Romos valdovų. Klaudijaus Ėliano „Įvairiuose pasakojimuose" pateikiami anekdotai apie iškilesnius valstybės, karo ir kultūros veikėjus. Svido žodyne tie patys asmenys apibūdinami glaustai nurodant pagrindines gyvenimo ir veiklos gaires. S. Risinskio „Veikalui apie Radvilų giminės kilmę" būdingi visų aukščiau minėtų kūrinių bruožai. Pavyzdžiui, Barboros Radvilaitės (apie 1520 ar 1522–1551) biografija – tai grakštus neilgas esė apie meilę, įveikusią visas kliūtis. Jos brolio Mikalojaus (1512–1584) gyvenimo aprašymas pagrįstas didvyriškų žygių ir nemarių dorybių sąrašu, kurį kitados „Radviliadoje" pateikė J. Radvanas. Jono Radvilos (apie 1474–1522) biografija pagrįsta anekdotu apie sielvartą ir mirtį dėl Nemune paskendusios indulgencijų skrynutės. Na, o kone kiekviena „Veikalo" dalis baigiama žymesnių darbų sąrašų, kokį sutinkame Svido enciklopedijoje.

Tokio pavidalo kūrinių iki S. Risinskio įvairiakalbėje Lietuvos literatūroje nebuvo. Žinia, paskirų duomenų apie žymiausius Lietuvos praeities žmones skaitytojas galėjo surasti M. Strijkovskio „Kronikoje", taip pat stambiuose A. Kurbskio, P. Oderborno ir kitų autorių prozos veikaluose. Tiesa, kažką panašaus bandė kurti E. Pilgrimovijus, išleidęs „Vieną knygą apie Dievo Bažnyčios herojus" (1585). Nors ją autorius dedikavo pačiam Steponui Batorui, vis dėlto ji nepelnė karaliaus sekretoriui rašytojo šlovės. „Vienos knygos" novelėse atpasakoti

Biblijos herojų gyvenimai nė iš tolo neprilygo įkvėptojo originalo jėgai, o didaktinės autoriaus aspiracijos smarkiai pakenkė ir taip padrikam, kartais netgi paviršutiniškam pasakojimui.

Tuo tarpu „Veikalo" novelės jaudina patriotiškų nuostatų skaitytoją. Taip atsitinka dėl pasakotojo pozicijos. Mat Radvilų giminė šiame kūrinyje matuojama vienu – tarnavimo Tėvynei ir tautai – masteliu. Na, o „Veikalo" Tėvynė – tai Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, kitados lietuvių sukurta valstybė. „Galbūt kitose tautose, kurios jau kadų kadės lenkia sprandus po mokslų jungu, giminių kilmės aiškinimo sąlygos ir bus lengvesnės, bet kai dėl lietuvių tautos, kuri dailiuosius menus ir krikščionių tikėjimo apeigas priėmė vėliau, tai čia bus sunku tiriant gimines drauge su Archimedu sušukti: „Heurėka!" Juk kitos tautos, pasirėmusios knygų – to, pasak Sokrato, laimingo atminimo – ramsčiu, be didelio vargo gali dienos švieson iš metraščių išvesti savo protėvių eilę. O koks saugantis reputaciją bei *kompetenciją žmogus išdrįstų ar ką nors pranašauti, ar*, aprašinėdamas žymiąsias gimines, dėtis orakulu tose tautose, kur ateities kartoms palikta užvis mažiau protėvių paminklų ir kur tuos pačius išlikusius paminklus iš rankų žmonėms atiminėjo nesiliaujančios ar pilietinių, ar išorinių karų nelaimės"[70], –

[70] Saliamonas Risinskis, *De origine gentis Radiviliae syntagma, Solomonis Rysinii.* – Rankraštis Balzeko lietuvių kultūros muziejuje (Čikaga), kopija LLTI, lap. 72–73.

pradėdamas klausia autorius. Iš tolesnių sakinių matyti, kad tautą jis supranta ne etnopolitine, o etnine prasme: tai žmonės, kalbantys sava – lietuvių – kalba, iki krikšto išpažinę senamelditiškus tikėjimus (taigi ne stačiatikiai!), sukūrę savą valstybę ir apgynę ją nuo priešų (kryžiuočių, totorių, lenkų ir Rusios kunigaikščių), gerbę savo valdovus ir kitus asmenis, buvusius jiems tarsi kokiais Tėvynės simboliais (Gediminą, Lizdeiką, Jogailą, Vytautą, Žygimantą Augustą ir Steponą Batorą). „Ir kodėl niekam iki šiol (tatai aš žinau), kas nemoka lietuvių kalbos,

nepasitaikė išvysti kokios nors ar netikros, ar pramanytos kronikos? Užtat reikėjo tatai pasisemti iš rankose turėtų paminklų bei kaimyninių tautų autorių, o būtent, prūsų, livoniečių, rusų, lenkų, o kartkarčiais – netgi iš atokesnių tautų. Taigi, nors , kaip sakoma, ir neturime nei burių, nei irklų, bet palaikomi Dievo malonės bei Radvilų palankumo gūsių leisime šiam laivui vagoti neramią jūrą: įplaukti šviesiausios ir seniausios Radvilų giminės aprašyman, pasirėmę tikėjimu kuo seniausiais paminklais, patikimais nuorašais nuo kapų bei kenotafų ir pasitikėjimo vertų žmonių pranešimais. Iš tiesų, senoje, prakilnioje ir karingoje lietuvių tautoje jau nuo jos atsiradimo gyvavo daugel žymių bei garsių giminių. Daugelis iš jų ilga eilė vardinamos karaliaus Jogailos privilegijoje, surašytoje apie 1384 Viešpaties metus. Pasakojama, jog kai jos buvo suvestos į pažintį su Kristumi, nutarė su lenkais apsikeisti savo herbais, ir tai visai ne dėl to, kad būtų neturėjusios savųjų protėvių herbų, bet kad vieni kitiems paliktų glaudesnės draugystės bei krikščioniškos brolybės simbolį ir ženklą. Tad jau nuo senų senovės Lietuvoje gyveno daugel žymių giminių, o tarp jų jau tuomet Radvilų žvaigždė žibėjo kuo ryškiausiai – lygiai taip, kaip tarp mažesnių ugnelių žiba mėnuo, tariant Venuzijiečio žodžiais. Štai, kad ir vienas iš šitos kuo garsiausios giminės protėvių, Mikalojaus I Radvilos prosenelis Sirputis – jis aiškiai paminimas toje pačioje privilegijoje. O šis buvo Viršilos sūnus; savo ruožtu Viršilą įpėdiniu paliko Lizdeika, tarp savojo krašto žmonių turėjęs patį didžiausią autoritetą žynys. Šitos apeigų vykdymo pareigos iki to laiko, kai lietuviai pareiškė paklusnumą Kristui, buvo pačios svarbiausios ir užėmė antrą vietą po karaliaus, arba jų didžiojo kunigaikščio. Liaudies kalba šisai vyskupas vadinosi Krivė Krivaitis, tarsi sakytum *Κυριώτατ' Κύριος*[71]“, – teigė įvade S. Risinskis.

[71] Ten pat, lap. 73. *Κυριώτατ' Κύριος* sen. graikų k. reiškia viršiausią, aukščiausią valdovą. Originale Krivė Krivaitis užrašytas *Krive Kriueitos*.

Beje, lietuvių kalbos aptarimas šiame – paskutiniame – jo kūrinyje vertas ypatingo dėmesio. Jei žinomame jo bibliotekos sąraše, patarlių rinkinyje ir kituose veikaluose lietuvių kalba tik paliudijama, tik minima tarp gausybės kitų svetimkalbių lingvistinių dalykų, tai „Veikale" jai skiriama daugiau dėmesio. Antrą kartą po Venclovo Mikalojaičio (Mykolo Lietuvio) autorius gana tiksliai nurodo jos savitumą, lygindamas ją ne tik su lotynų, bet ir su graikų kalbomis: „Prabėgomis turiu pažymėti, jog, be gausiausių ar netgi nesuskaičiuojamų lotynų kalbos pėdsakų lietuvių kalboje sutinkami gausūs graikiškų žodžių paminklai"[72]. Ši pastaba ypač vertinga dėl to, kad „Veikale" S. Risinskis visai nemini lietuvių kilmės iš romėnų. Vadinasi, taip galėjo pasakyti toks žmogus, kuris net tik jas visas mokėjo, bet ir turėdamas platų filologinį išsilavinimą sugebėjo įžvelgti jas siejusius ryšius.

[72] Ten pat, lap. 73.

S. Risinskį mokėjus lietuviškai rodo ne viena „Veikalo" vieta. Nurodysime bent dvi. Jau cituotoje įvado vietoje autorius išvardijo, kuo jam prisiėjo remtis rašant Radvilų giminės istoriją. Tai buvę livoniečių, prūsų, rusų ir lenkų raštai, antkapiniai įrašai ir kitokie rašytiniai šaltiniai. Lietuvių autoriai šia tema beveik nerašę, tačiau mokantis lietuvių kalbą žmogus galėjęs pasinaudoti dar vienu reikšmingu šaltiniu, o būtent, žodine liaudies kūryba („Ir kodėl niekam iki šiol (tatai aš žinau), kas nemoka lietuvių kalbos, nepasitaikė išvysti kokios nors ar netikros, ar pramanytos kronikos?"). Manytume, kad būtent taip reikia suprasti tolesnius autoriaus žodžius: „Taigi, nors, kaip sakoma, ir neturime nei burių, nei irklų, bet palaikomi Dievo malonės bei Radvilų palankumo gūsių leisime šiam laivui vagoti neramią jūrą: įplaukti šviesiausios ir seniausios Radvilų giminės aprašyman, pasirėmę tikėjimu kuo seniausiais paminklais, patikimais nuorašais nuo kapų bei kenotafų ir pasitikėjimo vertų žmonių pranešimais".

Kokie tie „pasitikėjimo verti žmonių pranešimai“? Jų turinys paaiškėja iš toliau pateikiamų tautosakine tradicija paremtų pasakojimų, pavyzdžiui, iš legendos apie Vilniaus įkūrimą. Ją S. Risinskis galėjo žinoti ar iš Lietuvos metraščių, saugotų Radvilų bibliotekose, ar iš M. Strijkovskio raštų. Vis dėlto kai kurios detalės verčia galvoti, kad autorius galėjo iš gyvų lūpų išgirsti dar vieną legendos variantą, vėliau perpasakotą „Veikale“. Mat skirtingai negu metraštinėje ar M. Strijkovskio versijoje, S. Risinskio kūrinyje geležinis vilkas staugia ant aukšto kalno, o papėdėje jam atitaria kiti: „Pačioje kalno viršūnėje Gediminas išvydęs geležinį vilką, o paskui papėdėje augusiame miške išgirdęs įvairiopus kokių šimto vilkų staugimus. Kai valdovas apie tai papasakojęs vyriausiajam kunigui Lizdeikai, žynys išaiškinęs, jog ant kalno reikią pastatyti nepaimamą pilį, o papėdėje augusiame miške – įkurti miestą, kurį apgyvendinsią įvairių tautų žmonės. Vykdydamas pranašingą spėjimą, Gediminas pirmasis apie 1323 Viešpaties metus padėjo pamatus šitam kuo didžiausiam miestui, kurį mes regime išaugus į šitokį milžiną ir šitokią įvairių tautų santaką“[73].

[73] Ten pat, lap. 74.

Be to, S. Risinskis legendinio Radvilų giminės pradininko Lizdeikos vardą sieja su lizdu, kuriame būsimąjį žynį radęs Gediminas. Nemokėdamas lietuviškai, autorius nieku būdu nebūtų galėjęs nurodyti lietuviško vardo etimologijos.

Kad ir koks nepagrįstas dabar atrodo Radvilų kildinimas iš Vytenio sūnaus Gedimino brolio Lizdeikos, bet tik jis paaiškina vieną tikrą Radvilų istorijos dalyką. Kalba eitų apie senosios kartos valdas, nusidriekusias į šiaurės vakarus nuo Žemutinės pilies. Pasak kitų rankraščių, kartu su S. Risinskio „Veikalu“ sudarančių Balzeko muziejuje saugomą giminės istorijos sąvadą[74],

[74] Minimame sąvade dar yra šie kūriniai: *Deductio prima Niesvisiana: Genealogia atque familia ducum Radivilorum*, lap. 4–20; *Deductio secunda Niesvisiana: Radivilorum principum familia*, lap. 20–30;

Deductio tertia Niesvisiana: Radivilorum principum familia, lap. 31–40; *Arbor Risiniana* (Radvilų genealoginis medis), lap. 41–44; *Calendarium Radivilianum dignum amplificatione*, lap. 45–57; *Genealogia xiążąt ich msci panow Radziwiłow krotko opisana przez Rysinskiego*, lap. 58–63; *Percepta pana Kochlewskiego ex ore samego xcia iego msci*, lap. 63–66; *P. Risinskiego respons na puncta panu Kochlewskiemu proponowane*, lap. 66–68 ir *Brevis narratio de illustrissimo principe Ianussio Radivilio, Dubinkorum, Birzarum, Słuciae et Copyliae duce, castellano Vilnensi, in Magno Duc: Lith: etc.*, lap. 68–70.

Radvilos paveldėję kai kurias senojo Vilniaus šventavietes, Lietuvos krikšto metu priklausiusias Krivių Krivaičiui. Už pilies mūrų buvo Šventoji Rasa, o prie jos – Lukiškės, taip pavadintos nuo Luko, tai yra Lauko, kuriame stovėjo pagonių stabai[75].

[75] *Deductio prima Niesvisiana*, lap. 5; *Deductio secunda Niesvisiana*, lap. 22; *Deductio tertia Niesvisiana*, lap. 33.

(Kitoje Neries pusėje buvusi dar viena šventavietė, kurioje buvo deginami mirusieji.) Šventojoje Rasoje Lizdeikos vaikaitis Mikalojus II Radvila (*m.* 1509) turėjo rūmus, prie kurių ant kalvelės pastatė karmelitų vienuolyną ir Šv. Jurgio bažnyčią. Tuo tarpu Lizdeikos provaikaitis Mikalojus Radvila Juodasis (1515–1565) Lukiškėse, kaip ir kituose gausiuose savo dvaruose bei rūmuose, „įvedė reformatų tikėjimo praktikas“ ir „įsakė skelbti ir kalbėti šventuosius pamokslus“. Lieka mįslė, iš kokių šaltinių žinios apie šias šventavietes, beje, juose taip pat susietas su Šventaragio vardu, pateko į Radvilų giminės istorikų raštus.

Lizdeikos tema nesibaigia su paskutinio vyriausiojo žynio pasitraukimu į Musninkus ir krikštu XIV a. pabaigoje. Krivės Krivaičio gyvenimas buvo susijęs su sakraliąja tautos ir valstybės gyvenimo dalimi. S. Risinskio „Veikalas apie Radvilų giminės kilmę“ leidžia spėti, jog autorius ne tik nesmerkė žynio veiklos, bet dargi ją aukštai vertino. Mat be savo herojų karo

nuopelnų, autorius būtinai sumini visa, kuo tikėjimo dalykuose pasižymėjo kiekvienas Radvila. Pavyzdžiui, be jau minėto karmelitų vienuolyno ir Šv. Jurgio bažnyčios, Mikalojus II Radvila „padėjo nemažus pamatus mūrinei bažnyčiai Žemaitijos mieste Varniuose. Be to, jis fundavo nemažą dalį Vilniaus bernardinų vienuolyno, jį aprūpino nemažomis pajamomis ir pageidavo jame būti palaidotas". Jurgis Radvila (m. 1541) Vyžuonose „pastatydino ypač gražią bažnyčią; joje jisai pasirūpino įrengti slaptą koplyčią. Čia Didžiojo Pasninko laikotarpiu nevalgydamas ir visiškai neturėdamas maisto bei gėrimo, jisai slėpdavosi tris dienas, nekeldamas kojos už bažnyčios slenksčio nuo Verbų iki Prisikėlimo dienos". Keli „Veikalo" liudijimai yra unikalūs, nes suteikia žinių apie kai kuriuos mūsų kultūros istorijos faktus. Pavyzdžiui, architektūros istorikams nežinoma tiksli Varnių bažnyčios pastatymo data. S. Risinskio liudijimu, ją 1527 m. baigęs statyti Žemaičių vyskupas Mikalojus Radvila (m. 1529 ar 1530).

S. Risinskis piešia idealius giminės portretus, ne tik aptardamas Radvilų nuopelnus diegiant naująjį tikėjimą Lietuvoje. Nekompromisinę, dažnąsyk brutalią valstybinę, karinę, ūkinę ankstyvųjų Radvilų veiklą jo pasakojimuose uždengia išsilavinusių žmonių, kalbų mokovų, spaudos mecenatų ir literatų paveikslai. Pavyzdžiui, baigdamas herojišką M. Radvilos Rudojo portretą, autorius pastebi kitur nepaliudytą dalyką: „Šiaip Radvilą lydėjo tokia didelė gebėjimo iškalbingai ir grakščiai kalbėti lenkiškai šlovė, kad tuo stebėjosi ir patys lenkai, ypač kad jis buvo išsilavinęs humanitariniuose moksluose, nors studijų tikslu nė karto nebuvo net kojos iškėlęs anapus Tėvynės sienų, o vien tiktai, kaip pats juokomis sakydavo, studijavo Maišiagalos akademijoje". Vienas iš reikšmingiausių M. Radvilos Juodojo darbų buvęs Biblijos leidimas: „Radvila pasirūpino, negailėdamas milžiniškų lėšų, kad į lenkų kalbą būtų išverstas lyginant su graikiškuoju ir hebrajiškuoju originalu Senasis ir Naujasis Testamentas ir šis Šventojo Rašto vertimas

būtų išspausdintas. Toji Knyga už šio dosniausiausiojo ir re- 53
formatų tikėjimui ištikimiausiojo kunigaikščio lėšas išėjo 1563 Viešpaties metais Brastoje". Na, o su pastarojo sūnumi Stanislovu galima sieti orientalistikos atsiradimą Lietuvoje. Štai ką S. Risinskis rašo apie šį kunigaikštį: „Stanislovas Radvila kuo puikiausiai mokėjo daug svetimų kalbų. Mat be vertėjo jis pats lengvai susikalbėdavo su bet kurios tautos žmogumi, pavyzdžiui, vokiečiu, italu, ispanu ir vengru. Be to, jis visai neprastai mokėjo lotynų, graikų, hebrajų ir arabų, nekalbant jau apie totorių ir turkų kalbas, kurias mokėjo taip tobulai, jog net ėmėsi į šnekamąją kalbą versti Alkoraną. Šio vertimo originalas iki šiol saugomas Olykos pilies archyve".

Ypač vertinga ir tai, kad, regis, pirmą kartą įvairiakalbėje LDK literatūroje čia pasistengta atspindėti tam tikrą rakursą tradiciją, susijusią su Radvilų gimine. Literatūros kūrinys S. Risinskio „Veikale" vertinamas kaip viena iš aukščiausių žmogaus įvertinimo ir įprasminimo priemonių. Štai apie jau minėtą Šv. Jurgio bažnyčios statytoją Mikalojų autorius su pasididžiavimu pasako: „Šitą įžymiausią herojų mini savojoje „Maskvijoje" Zygmundas fon Herberšteinas, imperatoriaus Maksimilijono pasiuntinys"[76].

[76] Minimoje knygoje Z. Herberšteinas rašo: „Atvykome į Belsko miestą, kur sutikau Vilniaus vaivadą Mikalojų Radvilą. Aš jam jau anksčiau perdaviau imperatoriaus laišką, o jisai man tada netgi padovanojo rambų žirgą ir dar du kitus į vežimą; dabar vėl kaip dovaną man atvedė vieną puikų romytą žirgą. Dar Radvila man įbruko kažkiek vengriškų auksinų, ragindamas, kad iš jų pasirūpinčiau nusikalti sau žiedą: jį užsimovęs ir kasdien matydamas, aš galėsiąs lengviau jį prisiminti – ypač kai būsiu pas imperatorių". Versta iš: Siegmund von Herberstein, *Rerum Moscouiticarum commentarii Sigismundi liberi baronis in Herberstain, Neyperg, et Guettenhag...*, Basileae: Per Ioannem Oporinum, [1551], P. 149.

Jis rašo, jog šis kunigaikštis Belsko mieste jį nepaprastai pagarbiai priėmęs, apdovanojęs ir tik tuomet išleidęs". Aprašydamas Mikalojaus Juodojo mirtį, S. Risinskis nurodo: „Vienas

poetas, susižavėjęs taip dorybingu vyru, apie jo mirtį pas Dovydą Chitrėjų parašė šitokį eteostichą:

Numirė Šiaurės kraštų pažiba ir garbė – Mikalojus;
šitoks herojus negreit vėl į pasaulį ateis".

Baigdamas pasakojimą apie Kristupą Perkūną, autorius nurodo: „Kas norėtų daugiau sužinoti apie šį kunigaikštį, tepasiskaito Pranciškaus Gradausko „Žygį prieš Maskvą"[77], Andriaus Rimšos „Dešimtmetį pasakojimą"[78], Jano Kochanovskio poemą „Kristupo Radvilos žygis į Maskvą"[79] ir mūsų pasakojimą apie jo žygius[80]".

[77] Gradauskas Pranciškus, *Hodoeporicon Moschicum illustrissimi principis ac domini, domini Christophori Radivvilonis, ducis in Birza et Dubinga... scriptum a Francisco Gradovio*, Vilnae: In offic. Ioannis Kartzani, 1582; *Tas pat*, Vilnae: Typis illustriss. principis ac domini d. Nicolai Radivilonis... per Danielem Lancicium, 1582.

[78] Rimša Andrius, *Δεκέτηρος ἀχρόαμα to iest Dziesięcioroczne powieści woiennych spraw oświeconego xiążęcia y pana pana Krzysztofa Radziwilla...* W Wilnie: Przez Daniela Lęczyckiego, 1585.

[79] Kochanowski Jan, *Jezda do Moskwy, y posługi z młodych lat, aż y przez uszystek czas przeszłey woyny z Moskiewskim, oyczyźnie swey y panom swym czynione jego kśiążęcey m. y pana, p. Krisztopha Radziwiłła...* W Krakowie: W drukarni Łazarzowey, 1583.

[80] Risinskis Saliamonas, *Rerum ab illustrissimo principe Christophoro Radivilo, Birzarum et Dubincorum duce... praeclare gestarum epitome, conscripta sub eiusdem principis exequias a Solomone Rysinio...* Lubecae ad Chronum: In officina Petri Blasti, 1614.

Iš unikalių „Veikalo" liudijimų galima nurodyti du. Aprašydamas Vilniaus vyskupo Alberto gyvenimą, S. Risinskis pamini Jano Sakrano veikalą „Elucidarius errorum ritus Ruthenici" ir, regis, pirmasis nurodo tikslius jo leidimo duomenis: „ji išspausdinta senoviniais spaudmenimis Krokuvoje 1500 Viešpaties metais". Na, o pasakodamas apie Lizdeiką, autorius pacituoja iš literatūros istorikams nežinomo kūrinio: „žinomas savo metu poetas Pranciškus Gradauskas beveik prieš penkiasdešimt metų Naugarduko vaivadai, šviesiausiajam

kunigaikščiui Mikalojui Radvilai apie tą patį Radvilų giminės 55
pradininką ne be grakštumo dainavo:

Pagrobė paukštis mane, Gediminas išauklėjo rūmuos,
tėviškės žemėse aš didis buvau vaidila.
Bėgant metams gausius skaičiuodamas savo vaikaičius,
štai, ir lietuvių šalies pats įžymybe tapau.

Taigi Radvilos, pasak S. Risinskio, laikytini iškiliais ne tik dėl karinių ir kitokių nuopelnų Tėvynei. Ne ką menkesnę jų didybės dalį sudaranti daugiau kaip šimtmetį sklindanti ir literatūros kūriniais nuolat stiprinama šitos giminės literatūrinė šlovė.

Vertingiausi grožiniai S. Risinskio kūriniai: „Trumpas pasakojimas apie garsiuosius... Kristupo Radvilos žygius", „Antra įvairių paminklų dešimtis" ir „Veikalas apie Radvilų giminės kilmę", publikuojami šioje knygoje. Čia taip pat dedamas ir vieno elogijo, nepriklausančio S. Risinskio plunksnai, tekstas. Elžbietos Radvilaitės karstas su šiuo tekstu saugomas Radvilų mauzoliejuje kartu su kitų giminaičių palaikais, savu metu įamžintais S. Risinskio elogijuose. Ši aplinkybė pastarąjį tekstą leidžia laikyti tam tikra mūsų autoriaus pradėto originalaus žanro tąsa.

Taigi taip atrodo žinomoji S. Risinskio kūrybos dalis. Stačiai keista, kad šio autoriaus taip ilgai netyrinėjo joks mūsų literatūros istorikas. Suprantama, jei šias dienas būtų pasiekęs „Lietuvių katekizmas", apie S. Risinskį ką ne ką būtų parašę bent jau kalbininkai. Tačiau ir tai, kas išliko, seniai turėjo rasti vietą mūsų kultūros istorijoje. Nuo S. Risinskio prasideda sisteminga elogijo ir senosios Lietuvos folkloro publikavimo istorija. Vien to užtektų šį autorių įamžinti Lietuvos kūrėjų panteone. Tai, kad paskutiniais praėjusio šimtmečio metais S. Risinskio tekstai padėjo restauruojant jo geradario ir globėjo K. Radvilos Perkūno amžinojo poilsio vietą, kad jie netikėtai atsišaukė netgi iš tolimosios Čikagos, laikytina didžių vilčių teikiančiais ženklais. Mat praeitis mums atsiveria lemtingais

istorijos momentais ir kitados išmoktomis išminties ir teisybės tiesomis paremia netvirtą mūsų žingsnį į ateitį. Lygia greta ji apmažina mūsų puikybę, trukdančią pastebėti ateities požymius ir išgirsti jos tolimą kvietimą. Mes nei gyvenimo patyrimu, nei išmintimi niekad nepranoksime savo protėvių. Tačiau įsiklausydami į jų patarimus, lengviau išvesime savo vaikus į kelią, neužsibaigsiantį aklaviete. S. Risinskis mąstė apie tai ir stengėsi duoti žmogaus didybės pavyzdžių. Mums svarbu tinkamai įvertinti tas pastangas: jo pavyzdžiai – iš mūsų pačių istorijos, kurią anais laikais rašė kunigaikščiai Radvilos. Tai nepaprastai svarbu.

Ši knygelė turi savą istoriją. Tarsi kokia požemių gyslomis tekėjusi gyvojo vandens srovė ji vienu metu ėmė ieškoti tako į dienos šviesą. Tą taką jai pirmasis parodė ne šių eilučių autorius, o paminklotyrininkas ir restauratorius Gintaras Kazlauskas. Ruošdamasis iš nebūties prikelti suniokotus Radvilų sarkofagus, šis ypač Lietuvos kultūrai nusipelnęs vyras Baltarusijos valstybiniame istoriniame archyve aptiko vieną S. Risinskio rankraštį, o būtent, čia skelbiamą „Antrą įvairių paminklų dešimtį". Pagal jį ir veikiai iš Lenkijos nacionalinės bibliotekos parsisiųsdintą S. Risinskio knygos apie Kristupą Radvilą Perkūną kopiją buvo atkurti kai kurie įrašai, puošę Radvilų giminės sarkofagus. Atlikus šį darbą G. Kazlauskui parūpo kokiu nors būdu publikuoti sukauptą medžiagą. Taip buvo sumanyta ši knyga.

Tuo pat metu, kai Kėdainiuose buvo iškilmingai atidarytas Radvilų mauzoliejus, iš Čikagos atėjo žinia apie Balzeko lietuvių kultūros muziejuje saugomus kai kuriuos dokumentus, susijusius su Nesvyžiaus rinkiniais. Ją šių eilučių autoriui atsiuntė tuo metu Ilinojaus universitete dirbęs profesorius Giedrius Subačius. Leidus Muziejaus direktoriui p. S. Balzekui G. Subačius parūpino tų dokumentų kserokopijas ir atsiuntė jas į Lietuvių literatūros ir tautosakos institutą[80]. Susipažinus su šiais

[80] Plačiau apie tai žr.: Sigitas Narbutas, *Dovana iš Čikagos*. – *Knygų aidai*, 1999/ 01–03, p. 43–45.

kultūros turtais paaiškėjo, jog nemaža dokumentų dalis susiju- 57
si su mūsų autoriumi. Taip galiausiai susiklostė šios knygelės turinys. Liko filologo širdžiai mielas darbas: parengti spaudai rankraščių tekstus, juos išversti į lietuvių kalbą ir atiduoti į žingeidaus Skaitytojo rankas. Baigiant šį darbą iš Heidelbergo atskriejo dar viena maloni žinia. Šiuo metu ten studijuojantis gabus istorikas Gintautas Karnuševičius keliose Vokietijos bibliotekose surado tris nežinomus pirmosios S. Risinskio knygos „Epistolarum Solomonis Pantheri libri duo" egzempliorius, parūpino vieno iš jų kopiją ir ją padovanojo Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekai.

Matyt, ir Lietuvą kitados garsinusių kunigaikščių dvasia kažkokiu būdu veikė visus asmenis, nuo kurių priklausė šios knygelės likimas. Unikalūs lotyniški tekstai joje publikuojami maloniai leidus Balzeko lietuvių kultūros muziejaus vadovybei. Šios knygelės rengimą geru žodžiu, dėmesiu ir nesavanaudišku palankumu taip pat skatino Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto administracija (ypač Leidybos skyriaus vedėjas Gytis Vaškelis). Už tai visiems jiems tariame nuoširdų ačiū.

TRUMPAS

PASAKOJIMAS APIE GARSIUOSIUS
ŠVIESIAUSIOJO DIDIKO
KRISTUPO RADVILOS,
BIRŽŲ IR DUBINGIŲ KUNIGAIKŠČIO,
VILNIAUS VAIVADOS,
LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS
VYRIAUSIOJO KARVEDŽIO IR T. T.,
ŽYGIUS,
to paties kunigaikščio laidotuvių metu parašytas
SALIAMONO RISINSKIO.

Pridėta to paties autoriaus
įvairių paminklų dešimtis

LIUBČIOJE PRIE NEMUNO,
PETRO BLASTO SPAUSTUVĖJE,
1614 VIEŠPATIES METAIS

RADVILŲ ERELIUI,
nuolat atsinaujinančiam garsiais palikuonimis

Ko gi tu, Indija, taip didžiuojiesi tviskančiom plunksnom
paukščio, kuris iš mirties laužo atgimsta visad [1]?
Foibo kaitra maloni ir švelnumas klimato šilto
teikia šį turtą ir dar leidžia naudotis tau juo.
Tik ar tavęs dar labiau nežavės ta šalis po Didžiaisiais
Grįžulo Ratais, kurią žiemos sušaldo speigais?
Baigusio žemės vargus Erelio vaikus čia Tėvynės
žemėms atstoja kiti – josios dėkingi vaikai.
Argi nešviečia skaistus po mirties vėl gyvo Erelio
vaizdas: ir Jonušas, ir Kristupas, – sau ir kitiems?

[1] Autorius mini legendinį paukštį feniksą, anksti patekusį į literatūrą (pvz., jį aprašė jau graikų istoriografas Hėrodotas (apie 484–425 m. pr. Kr.) garsiajame istorijos veikale (II, 73), vėliau – Romos istorikai).

Šviesiausiems Šventosios Romos Imperijos kunigaikščiams: ponui JONUŠUI[2] ir ponui KRISTUPUI[3] RADVILOMS, tikriems broliams, Biržų ir Dubingių Lietuvoje kunigaikščiams ir t. t., maloningiesiems ponams

Ką per jūsų tėvo šviesiausiojo kunigaikščio, užvis labiau nusipelniusio visų žmonių atminimo, laidotuves parašiau, jums, šviesiausieji kunigaikščiai, dedikavęs ketinu pateikti visuomenės teismui. Taip elgiuosi, norėdamas ne randijančią žaizdą atverti ir jums vėl sukelti prisiminimus apie kunigaikštį, kuris šitiek daug gero padarė ir jums, vaikams, ir mums, klientams, ir mieliems bičiuliams, ir pagaliau visai Tėvynei – juk jie dar yra ir amžinai bus gyvi ir jūsų, ir mūsų, ir Tėvynės širdyse ypač šitais neramiais laikais. Ne, aš noriu, kad kitataučiai, jei tik

[2] Jonušas Radvila (1579–1620) – vyresnysis K. Radvilos Perkūno sūnus, LDK taurininkas (1599–1618), Vilniaus pilininkas (1618–1620), vienas iš Mikołajaus Zebrzydowskio (1553–1620) rokošo vadų, veiklus nekatalikų reikalų gynėjas. Apie jį daugiau žr. šioje knygoje spausdinamame S. Risinskio „Veikale apie Radvilų giminės kilmę", taip pat: Simas Sužiedėlis, *Jonušas [Radvilas]. – Lietuvių enciklopedija*, T. 24, Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1961, p. 379–380; Tadeusz Wasilewski, *Radziwiłł Janusz h. Trąby. – Polski Słownik Biograficzny*, T. XXX(2), Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1987, s. 202–208.

[3] Kristupas Radvila (1585–1640) – jaunesnysis K. Radvilos Perkūno sūnus, LDK lauko etmonas (1615–1635), didysis etmonas (1635–1640), Vilniaus vaivada (1633–1640), žymus valstybės ir politikos veikėjas, karuose prieš švedus ir maskviečius pasižymėjęs karvedys. Apie jį daugiau žr. *Kristupas II [Radvilas]. – Lietuvių enciklopedija*, T. 24, p. 387–388 (autorius nenurodytas); Henryk Wisner, *Radziwiłł Krzysztof h. Trąby. – Polski Słownik Biograficzny*, T. XXX(2), s. 276–283.

kartais šis mūsų kūrinys pateks jiems į rankas, pripažintų tai, 63
ką pripažįsta Tėvynė, sūnūs, bičiuliai ir pagaliau klientai. Iš tiesų, tai kitataučiai kenčia širdyse, kad vėlai jį pastebėjo. Ir šitas jų skausmas iš tikrųjų ar dėl ilgo laiko, ar dėl kenčiančiųjų mirties veikiausiai irgi pradings. Tuo tarpu Tėvynės širdyje, kaip kad žada aplinkybės, jis vėl atsinaujins ir sustiprės. Juk ar bėra toks vyras, kursai ją prislėgtą sustiprins patarimais? Ar bėra toksai, kurs jai svyruojančiai paduos ranką? Ar bėra toksai, kurs išvaikys laisvės naikintojus? Ar bėra toksai, kurs išbruks priešą anapus Dauguvos? Ar bėra toksai, kurs užgesins prie Dnepro smilstančias sienas? Ak, mes virstume trojėnais, jei Tu, Dieve, neduotum mums kokio nors karžygio! Na, bet kur mane neša? Ar čia bereikia dar aitrinti skausmą ar net jį didinti? Ne, aš šito tikrai dar kartą nedarysiu. Taigi baigiu ir nutylu. O jūs, šviesiausieji kunigaikščiai, laimingai gyvenkite bei valdykite ir iškilmingai ženkite šiuo karališku jūsų tėvo dorybių keliu! Vilniuje 1604 metais, 8 dieną iki sekstilio idų[4].

[4] T.y. 1604 m. rugpjūčio 6 d. Tokią datą nustatėme pagal anksčiau minėtą knygos rankraštį, saugomą Krokuvoje, Čartoriskių bibliotekoje. Lap. 242 nurodyta: *Vilnae IIX Eid: Sextil. A° (I) I)(IV.* Tuo tarpu knygoje vietoje *Sextil.* Išspausdinta *Vitil.*

Ištikimiausias
jūsų šviesiausiųjų aukštenybių tarnas
Saliamonas Risinskis

Trumpas pasakojimas apie šviesiausiojo kunigaikščio KRISTUPO RADVILOS garsiuosius žygius

Kristupas Radvila, Biržų ir Dubingių kunigaikštis, Vilniaus vaivada, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didysis etmonas, Soleco, Uženduvo, Kuoknesės ir kt. seniūnas, gimė 1547 Viešpaties metų vasario 9 dieną[5]. Jo tėvas buvo šviesiausiasis didikas Mikalojus Radvila, Biržų ir Dubingių kunigaikštis, Vilniaus vaivada, LDK didysis etmonas ir t. t., o motina – šviesioji ir kilmingoji ponia Kotryna Ivinska. Vos tik jis išaugo iš jaunuolio metų, būdo bei karinio talento savybes pirmąsyk parodė tame mūšyje, kurį 1564 Viešpaties metų sausio 26 dieną Ivansko laukuose prie Ulos upės prieš maskviečius pergalingai laimėjo jo tėvas. Kai jo veiklumas bei kariniai gabumai kartu su amžiumi dar labiau subrendo, Lenkijos karalius Žygimantas Augustas 1571 Viešpaties metais pagerbė jį taurininko ir lauko etmono urėdais[6]. Kad pastarąsias pareigas gavo visai netuščiai, šviesiausiasis kunigaikštis Kristupas Radvila įrodė dažnuose kariniuose veiksmuose; ypač didelę šlovę jis pelnė 1579 Viešpaties metų vasario 11 dieną, užimdamas Kirumpės pilį Livonijoje, kurią maskviškiai buvo aprūpinę pabūklais ir gausia įgula. Iš čia su nedideliu kariuo-

[5] K. Radvilos Perkūno biografas H. Lulewiczius nurodo, kad 1603 m. Braneve išėjusioje knygoje *Genealogia atque familia ducum Radvilorum* nurodoma kita kunigaikščio gimimo data – 1548 m. balandžio 10 d., žr. *Radziwiłł Krzysztof zwany Piorunem h. Trąby*. – *Polski Słownik Biograficzny*, T. XXX(2), s. 264–265.

[6] Pasak H. Lulewičiaus, LDK taurininko urėdą kunigaikštis gavo 1569 m. gegužės ar birželio mėn., o lauko etmonu tapo 1572 m. gegužės 10 d., žr. ten pat, p. 265.

menės daliniu nužygiavęs prie Tartu, Kristupas Radvila be bai- 65
mės provokavo jungtines maskviečių ir totorių pajėgas, užsidariusias Tartu mieste. Kai jos išėjo iš už sienų, jis narsiai sumušė priešus ir privertė juos vėl pasislėpti už mūrų. Išplėšęs maskviečiams iš rankų didelę Livonijos dalį, iš tos vietos jis, vedinas gausiais kilmingais belaisviais, sveikas ir gyvas sugrįžo į Lietuvą.

Kai dar tais pačiais metais Lenkijos karalius Steponas Batoras rengė žygį prieš Maskvą, šis kunigaikštis su Lietuvos kariuomene buvo išsiųstas į priekį ir pirmas apgulė didžiai turtingą ir daug gyventojų turintį Polocko miestą[7]. Iš čia su dviem tūkstančiais vyrų jis buvo pasiųstas prie Sokolo, labai įtvirtintos pilies, idant patikrintų priešo pajėgas: iš ten kunigaikštis Šeremetevas[8] į pagalbą apgultajam Polockui skubiai vedė kone šešiolika tūkstančių kareivių. Kelis kartus susirėmęs su priešais, šviesiausiasis kunigaikštis Kristupas Radvila išguldė didžiulį priešo dalinį, paėmė daugybę belaisvių ir sugrįžo pas karalių, tuo metu buvusį stovykloje prie Polocko. Už tokius nuopelnus ir tokias puikias pergales jį karalius Steponas, tasai didis karžygys ir nepaprastas karinio talento vertintojas, vėl apdovanojo. Taigi Kristupui Radvilai už du pergalingus žygius teko du garbingi urėdai: jam buvo atiduotas mažasis valstybės antspaudas, kitaip tariant Lietuvos pakanclerio pareigos, ir Trakų pilininko vieta[9].

[7] Karalius Steponas 1579 m. liepos 17 d. iš Svyrių pasiuntė K. Radvilą Perkūną ir Kasparą Bekešą blokuoti Polocko, kol prie miesto bus telkiama visa kariuomenė.

[8] Vaivada Fiodoras Vasiljevičius Šeremetevas. Sokolo puolimas plačiai aprašytas Pauliaus Oderborno (apie 1555–1604) romane apie Ivaną Rūstųjį, žr. Paulius Oderbornas, *Didžiojo Maskvos kunigaikščio Ivano Vasiljevičiaus gyvenimas*, Iš lotynų k. vertė, komentarus parašė ir rodykles sudarė Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1999, p. 210–213.

[9] Privilegiją dėl Trakų pilininko vietos iš karaliaus Stepono K. Radvila gavo 1579 m. spalio 16 d. Tą patį mėnesį jis taip pat buvo paskirtas ir LDK pakanclerių, žr. Henryk Lulewicz, *Radziwiłł Krzysztof zwany Piorunem*, p. 266.

66 Su nemažesniu užsidegimu ir nemažesne sėkme Kristupas Radvila kitais metais kariavo prie Velikije Lukų. Mat sumušęs gausius maskviečius ir juos privertęs trauktis, kai kuriuos paėmęs į nelaisvę ir sulaikęs įgulos išpuolius, jisai apsaugojo kelią iš paskos žygiavusiai karaliaus kariuomenei. Kai 1581 Viešpaties metais karalius Steponas ėmėsi Pskovo apsiausties, Kristupas Radvila su vidutinio dydžio daliniu buvo išsiųstas į Maskvos žemes apsaugoti pagrindines pajėgas nuo galimo priešų puolimo[10].

[10] K. Radvilos žygis į Maskvos gilumą prasidėjo 1581 m. rugpjūčio 5 d., o baigėsi spalio 19 d. Be kitų autorių, apie jį plačiai rašė P. Oderbornas, žr. *Didžiojo Maskvos kunigaikščio Ivano Vasiljevičiaus gyvenimas*, p. 230–233.

Daug kartų įvairiose vietose susigrūmęs mūšiuose su priešais, jis išguldė minias maskviškių ir paėmė į nelaisvę daug kilmingųjų. Galop užėmęs ir išplėšęs daugel kaimų, miestelių ir miestų, ugnimi ir kardu nuniokojęs iki trijų šimtų tūkstančių pėdų kraštą ir persikėlęs per garsingiausiąją Volgos, arba Ra, upę, kur iki tol dar nebuvo žengusi sarmatų kareivio koja, jis patį Maskvos tironą, tą krikščioniškojo pasaulio siaubą, išgujo iš Staricos, kur šisai tuomet tūnojo su dvidešimčia tūkstančių totorių, ir privertė pabėgti. Galiausiai paėmęs didžiulį grobį, vedinas gausiais belaisviais, praradęs vos keletą saviškių, Kristupas Radvila nugalėtoju sugrįžo pas karalių, buvusį stovykloje prie Pskovo.

Tada sekė jo tėvo, šviesiausiojo kunigaikščio, mirtis[11]. Iš pastarojo Kristupas Radvila paveldėjo ne tiktai savo garsingiausių žygių šlovę, bet ir abu urėdus[12]. Mat puikiai atsi-

[11] Mikalojus Radvila Rudasis mirė 1584 m. balandžio 27 d. Vilniuje.

[12] T. y. Vilniaus vaivados ir LDK didžiojo etmono. Karalius Steponas 1584 m. lapkričio 15 d. paskyrė K. Radvilą Vilniaus vaivada. LDK didžiuoju etmonu kunigaikštis tapo 1589 m. balandžio 18 d. Šias pareigas jam suteikė naujasis karalius Zigmantas III, žr. Henryk Lulewicz, *cit. veik.*, p. 268–269.

mindamas apie nuopelnus sau ir valstybei, karalius Stepo- 67
nas su garsiausiu visų asmenų pritarimu Kristupui Radvilai suteikė Vilniaus vaivados ir didžiojo etmono pareigas. Vėliau, kai iš gyvųjų tarpo pasitraukus karaliui Steponui Lenkijos karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikai dėl naujo valdovo rinkimų darė skirtingų žygių ir laikėsi skirtingų nuomonių, šis kunigaikštis, nepasidavęs jokios partijos vilionėms ir pažadams, kuo išmintingiausiais patarimais uoliai dirbo santaikos ir visuomeninės santarvės labui.

Vėliau, 1589 Viešpaties metais Kristupas Radvila į Taliną Estijoje lydėjo Lenkijos karalių Zigmantą III. Tada jis *negailėjo jokių išlaidų, nebijojo jokių vargų, kad tik atliktų visa*, kas jam atrodė reikalinga ir Tėvynei išsaugoti, ir padidinti karališkos didenybės garbę bei vertę[13].

[13] Į Taliną keliauta 1589 m. rugpjūčio mėn. Per derybas su Švedijos karaliumi Juhanu III buvo aptariami valstybių tarpusavio santykiai, dinastijos likimas (Zigmantas III buvo Juhano III sūnus) ir kiti svarbūs dalykai. Nepajėgus su Švedijos karaliumi susitarti dėl Zigmanto III per karūnaciją duotų pasižadėjimų, žinomų *pacta conventa* vardu, ir patyrus užgaulų švedų elgesį K. Radvila demonstratyviai išvyko iš Talino tų pačių metų rugsėjo 13 d. ir tolimesnius įvykius sekė, būdamas Latvijoje. Prie grįžtančio karaliaus kunigaikštis prisijungė Rygoje spalio 22 d., daugiau žr. Henryk Lulewicz, *cit. veik.*, p. 268.

Su vis labiau pečius slegiančiu amžiumi neblėso nei jo karinė energija, nei jo nepalaužiamas ryžtas nugalėti bet kokius Tėvynei kylančius pavojus. Mat kai 1600 Viešpaties metais Livonijoje įsižiebė karas, tai prisimindamas savo pareigas bei iki tol pergalingai užbaigtus žygius, jis nepraleido nė vienos progos sumušti priešus ir juos iš Livonijos visai išbrukti. Kartu su savo vyreniuoju sūnumi, šviesiausiuoju kunigaikščiu Jonušu Radvila, tuoj pasiuntęs kai kuriuos karininkus, jis ryžtingai sulaikė priešų puolimus. O kai po kiek laiko pas juos nuvyko patsai, 1601

Viešpaties metų birželio 24 dieną ties Kuoknese sumušė [14],

[14] LDK kariuomenė birželio mėn. apsiautė Kuoknesės miestą užėmusius švedus. Pastariesiems į pagalbą skubėjęs generolas Karlas Karlsonas Gyllenhjelmas su savimi vedėsi apie penkis tūkstančius kareivių. Nenutraukdamas apgulimo, K. Radvila su keturiais tūkstančiais vyrų birželio 23 d. ties Kuoknese visiškai sumušė švedus. Birželio 24 d. jam pasidavė Kuoknesėje gynęsi du tūkstančiai priešo kareivių, apie tai plačiau žr. Henryk Lulewicz, *cit. veik.*, p. 272–273.

pasinaudodamas ankstesnių metų sėkme, ir privertė bėgti nesuskaičiuojamą priešų kariuomenę. Šia pergale tarsi kokiu vainiku vainikavęs didžiai garsius savo žygius, šis žymus karvedys, slegiamas asmeninių rūpesčių naštos, sugrįžo į Lietuvą. Praėjus visai nedaug laiko jis kuo laimingiausią ir garbingiausią gyvenimą 1603 Viešpaties metų lapkričio 20 dieną Lasosnoje, esančioje Slonimo paviete, pakeitė kuo lengviausia ir palaimingiausia mirtimi.

Gyveno:
56 metus,
9 mėnesius,
11 dienų.

Kirumpė [15]

Plėšia Maskviškis nuožmus pavergtuosius Livonijos žmones,
negailestingom ugnim siaubia našlaičius laukus.
Upė Rubono [16] *srauni nuo gyventojų kraujo paraudo –*
šitą vardą nuo jo Dauguva gavo tada.
Lamdo likimas toks pat ir Beką, ir šniokščiančią Narvą,
plukdo spalvos tos pačios bangą net Gauja rami.
Kur tik pažvegtum, visur išvystum mirtį ir skausmą:
motina rauda sūnaus, vyrą apverkia žmona.

Bet šių žiaurumų nėmaž neužteko Tirono rūstybei;
jis dar nuožmiausiom klastom darbus piktuosius atmieš. –
Taigi kas liko, tą jis įsako ugnim sunaikinti...
Šitaip jis be paliovos sotinos šėlsmu savu,
Kol pasileido, geiste įsigeidęs į Biržus patekti
ir nugalėti bangas, Dauguva, tavo didžias.

[15] Kirumpė – vietovė Estijos Vyru rajone. Livonijos karo (1558–1583) metais čia stovėjo stipri Tartu vyskupo pilis. Pirmaisiais karo metais ją užėmė Maskvos kariuomenė. Planuodamas 1579 m. kompaniją, karalius Steponas pasiuntė K. Radvilą į Livoniją iššvalgyti priešo kariuomenės. Vasario 11 d. jis su dviem tūkstančiais raitelių puolė, užėmė ir sudegino Kirumpės pilį, o vėliau nuniokojo Tartu apylinkes.

[16] Nuo Antikos žinomas kitas Dauguvos vardas. Autorius jį sieja su lotynų k. žodžiais *ruber* „raudonas“, *rubeo* „raudonuoti“ ir kt.

Starica[17]

Ko tu, Maskviški aršus, nugalėtas ir muštas tiek kartų,
priešinies? Laikas pačiam vietos ieškoti saugios!
Atimtus tavo ginklus laiminga Livonija matė –
matė ir šaukė balsu keršto deives prieš tave.
Tu netekai ir tvirtų trinario Polocko bokštų;
krito prie Sokolo tau žiedas rinktinių karių.
Žvelk į Didžiąsias Lankas[18], sudegintas ir sunaikinkas;
žvelk ir į Belską, kuris kratosi tavo valdžios.
Jau nei Staricos pilis, nei Volga tavęs neapsaugos,
vargiai nuo priešo tave Tyrosios Markos apgins.
Pameti savo žmonas, palieki mylimus sūnus;
lieka prikrautos didžių turtų skrynios riogsot.
Nei patarimas buklus, nei senato globa nesulaiko,
tūkstančiai skitų tavęs vietoj nesuturi jau.
Barbare, stok! Ar seniai prieš tave drebėjo pasaulis? –
Bėgi ir leidi, kad nūn liptų pačiam ant kulnų!

Kas nugalėjo tave? Kas privertė pilį palikti
ir patikėti greitoms kojoms gyvybę dabar?
Tai – lietuvių tautos vadovas ir tėvas, geriausias
ir išgarsėjęs tėvų ginklais karys Radvila!
Negi tai neigsi? Jokiais įrodymais to nepaneigsi!
Žinomos tavo tautos dainos paliudija tai.

[17] Starica – miestas Rusijos Tverės srityje. Iki 1566 m. buvo to paties pavadinimo kunigaikštystės sostinė, vėliau – Maskvos kunigaikščio vasaros rezidencija. Čia 1581 m. rugpjūčio mėnesį buvo įsikūręs Ivanas Rūstusis su šeima. Žygio į Maskvos gilumą metu jos apylinkes pasiekė K. Radvilos kariuomenė ir privertė Maskvos kunigaikštį skubomis iš jos pasitraukti.

[18] T. y. Velikije Lukus. 1580 m. rugsėjo 7 d. jį užėmė ir sudegino karaliaus Stepono kariuomenė, apie tai plačiau: Paulius Oderbornas, *Didžiojo Maskvos kunigaikščio Ivano Vasiljevičiaus gyvenimas*, p. 219–221.

Talinas [19]

Žvelk, štai pats Juhanas – tas gražusis Tulės vainikas;
kitas – tai Zigmantas, tas Lecho šalies puošmena, –
Jie susitinka, ir ten, kur Talinas džiaugiasi Suomių
mariomis, nori paspaust ranką vienas antram.
Ak, ir kokius balsus, ir kiek džiaugsmo būtum išgirdęs
tėvui puolant sūnaus, sūnui – tėvo glėbin!
Skirtas valdyti, šisai – vienintelis motinos džiaugsmas –
puošias dabar vainiku lenkų karaliaus dailiu.
Na, o anas po gausių likimo smūgių galiausiai
tavo, švedų šalie, turi kilniausius skeptrus.
Kaip palydovas paties Sarmatų karaliaus ten buvo
didvyris Kristupas – ta žemės lietuvių šlovė.
Kas per narsumo ženklai ant jo! O žirgų papuošimai!
Kas per jaunuolių ir kas – vyrų grožybė visų!

Netgi švedai su jais nemėgina maišytis, palaikę
juos per pusę žmonėm ir per pusę – dievais.
Stačiai stulbo nuo to, kunigaikšti Radvila, tavo
svitos grožio patsai Juhanas draug su kitais –
šitoks buvo tada jų ginklų gražumas ir šitoks
grožis, mušęs nuo jų rankų ir žvilgsnių narsių...
Bet kai paskui valanda išsiskirti valdovams atėjo,
Juhanas Suomių marias skrodė didžiuliam laive;
lydint karalių namo kunigaikščio tarnybai atvyko
į lietuvių žemes grįždamas Zigmantas vėl.

[19] Čia nuo 1589 m. rugpjūčio pabaigos iki spalio mėn. vyko dviejų *galingiausių Baltijo valstybių: Švedijos ir Abiejų Tautų Respublikos*, valdovų susitikimas. Lenkijos karalių Zigmantą III į Taliną lydėjo K. Radvila. Daugiau žr. 13 išnašoje.

Kuoknesė [20]

Kas per baisus troškulys turėti vargina tavo,
Karoli [21], širdį, kad tau turtų Neritos mažai?
Tavo karalius, o draug ir sūnėnas norėjo, kad tujai
saugiai laikytum valdžios vairą tėvo šaly,
tad ir reikėjo verčiau patikėtas pareigas eiti
ir nesigviešti suvis naujo titulo sau.
Bet atgrasus Godulys, nesotus nei jūros, nei žemės,
verčia tave į kitų gera vis tiesti rankas.
Tau negana suteiktom vadelėm kreivai vadelioti,
jei neprūpinsi dar ginklais savosios klastos;
ginklais Livonijos ir Ingevonijos [22] žmones bauginti
nori, geidi su ginklu gąsdinti net lietuvius.
Girtas užpuoli visus pradžioje dar šypsantis laimei
ir neteisinga ranka užimi daugel pilių.
Tik nesigirsi sėkme ir ilgai grobiu nesidžiaugsi,

nes prisiplėštus turtus kitas atims iš tavęs.
Keršyti Dievas pradės, Radvila ginklu tau atkeršys –
tavo širdies nedorus įgeidžius jie pažabos.
Žvelk, kaip šuoliuoja būriais laimingas jaunimas per lauką,
kur dovanoja skaisčias Dauguvai Persė bangas.
Veikiai ji tavo pulkų galybę palauš ir gėdingai
bėgti iš mūšio nuožmaus karvedį patį privers.
Ką gi, buvau aš teisus: ar matai, kaip Kristupas laido
žaibus ginklu ir aukas siunčia Stigės bangoms?
Nieko nepadeda nei vaikaitis tavo, nei vardas,
nei pėsčių ar raitų vyrų tūkstančiai tau!
Ak, kiek lietuvių kardai ten švediško kraujo praliejo!
Kiek jie pasiuntė ten kūnų šaltojon mirtin!
Rodės, kad Dauguvai (kas tai galėtų ramiai apsakyti!)
daros šleikštu nuo kraujais srūvančio Persės vandens.
Pergalė džiaugsmo sparnais kunigaikštį Radvilą globia,
globia ji ir Radvilos vyrus džiaugsmingais sparnais.
Na, o tave, kurs ruošei lietuviams pančius ir kilpas,
pasmerkė Dievas visad vaikščiot su gėdos dėme!

[20] Kuoknesė – miestelis Latvijos Stučkos rajone prie Dauguvos ir Persės santakos. Iki Livonijos karo čia stovėjo viena iš trijų Rygos arkivyskupo rezidencinių pilių. 1601 m. birželio 23 d. prie jos K. Radvilos vadovaujama LDK kariuomenė sumušė gausesnes švedų pajėgas. Daugiau žr. 14 išnašoje.

[21] Karolis – būsimasis Švedijos karalius Karolis IX Vaza (1550–1611). Jaunesnysis Gustavo I Vazos (1496–1560) sūnus. Po brolio Juhano III Vazos (1537–1592) mirties buvo Švedijos regentas. 1598 m. prie Švedijos miesto Stongebru sumušęs sūnėno Zigmanto III kariuomenę, 1600 m. karo veiksmus perkėlė į Livoniją ir veikiai didesnę jos dalį užėmė.

[22] Ingevonija – istorinė sritis į šiaurę nuo Ladogos ežero abipus Narvos upės. Ją dar baigiantis Livonijos karui buvo užėmęs švedų generolas Pontas Delagardis (1520–1585).

Iki čia buvo trumpas pasakojimas apie žygius. Toliau eina gedulingi užrašai, sukurti tam pačiam kunigaikščiui

Išgirdus
į Heidelbergą atneštą
kuo liūdniausią naujieną apie
šviesiausiojo kunigaikščio
mirtį
αὐτοσχεδίως[23]

Kol į kelionę namo susiruošia ir kinkosi arklius
Kristupas[24], žemei tėvų ir karvedys, ir garbė,
ima dejuot, raudama garbiniuotus plaukus, tuščioji
Baimė ir liūdnu balsu gailiai paprašo Mirties:
„Sese, – ji taria, – nukirsk ar kamieną, ar trukdančią šaką,
nes ar iš to, ar iš to kyla man karo grėsmė“.
Šitai išgirdus Mirtis, nesiduodanti perkalbėt niekam,
kerta vienam ir antram, sunkiai sužeidžia abu:
tėvą pagrobia ji ten, o čia sūnų raudoj paskandina...
Juokias sau Baimė tuščia, juokias su ja ir Mirtis.
Juokitės sau į valias: nei raudai sūnaus sugniuždyti,
nei jo tėvo garbės Mirčiai pagrobt nepavyks.

[23] *Greitosiomis* (sen. graik.).
[24] Jaunesnysis K. Radvilos Perkūno sūnus Kristupas 1603 m. buvo Nyderlandų pajėgoms vadovavusio kunigaikščio Mauricijaus Oraniečio (1567–1625) karo stovykloje, žr. Henryk Lulewicz, *Radziwiłł Krzysztof h. Trąby*, p. 276. Į Lietuvą jaunasis Radvila grįžo 1604 m. žiemą.

Kristupas Radvila, lietuvių kariuomenės vadas,
Biržų valdovas, kurį vaivada regėjo didysis
Vilnius kadaise, dabar po šituo antkapiu ilsis.
Stabtelk trumpam, ir, jei tau malonu, sužinosi, koks vadas
buvo jisai ir kokiom dorybėm pirmiausia garsėjo.
Ką pripažino draugu, nuoširdžiai mylėjo ir gerbė.
Kai Belona[25] prie savęs jį įdarbino, vyras tarnavo
uoliai ir ištikimai Tėvynei ir savo karaliams.
Tėvo vedamas, dar nepriaugęs lig kietojo ginklo
deivės stovykloje jis išėjo pradinę mokyklą.
Na, o vėliau nuo pačios jaunystės metų lig žilo
plauko ir netgi paties paskutinio atodūsio nuolat
jam vis šypsojos sėkmė per visus karus, jo kariautus.
Mat po Teisybės ir po Visagalio sparnu prisiglaudus
nei jam nuo priešų patirt bjauraus pralaimėjimo teko,
nei nesėkmingai laikyt patikėtųjų karo vadelių.

Palaidotas Vyžuonų bažnyčios kriptoje
1604 Viešpaties metais,
šeštą dieną iki balandžio idų[26].

[25] Belona – romėnų mitologijoje karo deivė, Marso žmona, žr. Aleksandra Veličkienė, *Antikos mitologijos žinynas*, Kaunas: „Šviesa“, 1995, p. 76.
[26] T. y. 1604 m. balandžio 8 d.

UŽRAŠAS ANT SIDABRO LENTELĖS

Šiame karste guli šviesiausio didiko,
Biržų ir Dubingių kunigaikščio, Vilniaus vaivados,
LDK kariuomenių didžiojo etmono,
Šalčininkų, Uženduvo, Kuoknesės ir t. t. seniūno
Kristupo Radvilos palaikai.
Kol jis gyveno,

buvo visuomet kuo sąžiningiausias su draugais ir kaimynais, 75
kuo pakančiausias varžovams ir nedraugams,
visuomet karščiausiai mylėjo Tėvynę,
buvo kuo pagarbiausias karaliams,
ištikimiausias taikai ir visuomenės rimčiai,
smarkiausias įstatymų ir laisvės gynėjas
ir laimingiausias priešų nugalėtojas bei atrėmėjas.
Jis gimė 1547 m. vasario 9 d.,
o mirė 1603 m. lapkričio 20 d.
Jam, savo kuo labiausiai nusipelniusiam tėvui,
didžiai nuliūdę sūnūs: Jonušas, gimęs iš santuokos su
Ostrogo kunigaikštyte Kotryna[27],
ir Kristupas, gimęs iš santuokos su
Tenčino grafaite Kotryna[28],
prieš tai Slucko kunigaikščio našle,
š[į] p[aminklą] p[astatė].

[27] Kotryna Ostrogiškytė-Radvilienė (1559–1579) – antroji K. Radvilos Perkūno žmona, ištekėjusi už jo 1578 m. liepos 22 d.
[28] Kotryna Tenčinska-Radvilienė (1544–1592) – trečioji K. Radvilos Perkūno žmona, ištekėjusi už jo 1582 m. spalio 17 d.

UŽRAŠAS ANT KARSTO VIRŠAUS

Visiems laikams atsiminti apie
garsų ir didžiai įžymų Šventosios Romos
Imperijos kunigaikštį Kristupą Radvilą,
Biržų ir Dubingių kunigaikštį,
Vilniaus vaivadą, LDK kariuomenės
vyriausiąjį vadą ir t. t., kuris po to, kai
rūmuose
gražiai ir oriai ėjo
raikytojo bei taurininko pareigas;
valstybėje
užėmė pačias garbingąsias
vicekanclerio, pilininko bei vaivados vietas;

kare
iš pradžių kaip lauko etmonas, o paskui
kaip vyriausiasis vadas maskviškius kartu su jų
didžiuoju kunigaikščiu drąsiai išbruko iš jų pačių būstų,
o švedus, užėmusius didžiąją Livonijos dalį, veiksmingai
atmušė ir sutriuškino;
savo namuos
kuo protingiausiai ir teisingiausiai valdė
kaip tikras šeimininkas turtus,
patyrė keturiose vedybose laimę,
buvo trijų palikusių vaikų tėvas,
teisingas, narsus, kantrus,
gailestingas, nuoširdus ir lipšnus vyras,
baigęs penkiasdešimt šeštuosius
savo gyvenimo metus,
galop
šitame štai karste
atgulė poilsio.

UŽPAKALINĖJE KARSTO PUSĖJE

P. Mūza, papasakok man, kokie gi įpročiai, kokios
Būdo grožybės štai šį karžygį puošė kadai? –
M. Ar po sparnuočio širdim nematai tu keturgubo herbo? –
Tuo ir garsėjo, ką jo herbo laukeliuos regi.
P. Mūza, kodėl Trys Ragai pirmiausia dėmesį traukia? –
M. Garsūs namie ir karuos du iš jų buvo kadai,
Trečią išgirdo sunkioj padėty atsidūrus Bažnyčia.
Baisiai išgąsdino tris vyrus šie Trys jo Ragai.
P. Ko gi per aukštas bangas svyrinėdamas iriasi Laivas? –
M. Mokytas buvo tėvų sverdintį kraštą vairuot.
P. O ant mūrų aukštų kam aukšti Kuorai pastatyti? –
M. Buvo aukščiausiu kuoru savajai tautai jisai.
P. Na, o ką po Laivu nenuodingas Gyvūnas sau veikia? –
M. Buvo nekaltas, kantrus tarsi ėrytis jisai.
P. Ko gi Erelis tada visa šitai gabena į dangų? –
M. Kaip nusileido iš ten, taip visa grįžta – dangun.

Įvairių paminklų dešimtis

Pirmas paminklas

Šviesiausiam
Dubingių ir Biržų kunigaikščiui
Jurgiui Radvilai[29],
Trakų pilininkui ir t. t.
atminti

[29] Jurgis Radvila (1578–1613) buvo M. Radvilos Rudojo anūkas, Naugarduko vaivados Mikalojaus Radvilos sūnus, K. Radvilos Perkūno sūnėnas, Jonušo ir Kristupo Radvilų pusbrolis, apie jį daugiau žr. Henryk Lulewicz, *Radziwiłł Jerzy h. Trąby*. – *Polski Słownik Biograficzny*, T. XXX(2), p. 234–236.

G[eriausiam] d[idžiausiam] a[mžinajam] V[iešpačiui]

Karstas, kurį tu regi, laiko priglaudęs
šviesiausio Šventosios Romos Imperijos kunigaikščio
pono Jurgio Radvilos,
Dubingių ir Biržų kunigaikščio,
Trakų pilininko, Mozyriaus ir t. t. seniūno,
palaikus.
Jo tėvas Biržų ir Dubingių kunigaikštis,
Naugarduko vaivada ir t. t.
Mikalojus Radvila[30]
ir motina – didžiai žymi moteris –
Elena Glebavičiūtė[31]
jo susilaukė 1578 Viešpaties metais,
dieną po gruodžio idų[32].

Kai jis išaugo iš vaiko metų,
nepaprastai išpruso dailiojoje literatūroje [ir]
ne be naudos didesnę Vokietijos dalį apkeliavęs
visiems, o svarbiausia Tėvynei puoselėjant kuo didžiausias
viltis [ir]
ne pagal amžių sukaupęs stačiai Odisėjo išminties
sugrįžo [ir] vos baigęs trečią gyvenimo dešimtmetį
buvo šviesiausio valdovo,
Lenkijos karaliaus Zigmanto III
išrinktas į senatorių luomą ir
ir pagerbtas Trakų pilininko vieta[33].
Daugybei žmonių užvis labiau stebintis
jis perdėm nesavanaudiškai ėjo savo pareigas
ir likusią savo gyvenimo – ak, kokio trumpo! –
dalį praleido, atsidėjęs
taikai, visuomenės rimčiai ir tikėjimui.
Mirė Žirmūnuose[34], kur ir pirmąkart išvydo pasaulį,
1613 Viešpaties metais,
per vasario idas[35],
palikęs baisiausioje vienatvėje
įžymią moterį,
ištikimiausią gyvenimo palydovę
Sofiją Zborovską[36],
su kuria kuo gražiausiai išgyveno
vienuoliką metų, keturis mėnesius ir dvidešimt aštuonias
dienas
ir su kuria susilaukė,
tik – ak, negailestingosios parkos! –
neilgai turėjo keturis berniukus
ir vieną mergytę.

[33] Mikalojus Radvila (apie 1546–1589) buvo M. Radvilos Rudojo sūnus, vyresnysis K. Radvilos Perkūno brolis. Aktyviai dalyvavo *Livonijos karo kompanijoje. Po karaliaus Stepono mirties (1586)* iš aktyvesnės politinės veiklos pasitraukė. Apie jį daugiau žr. Henryk

Lulewicz, *Radziwiłł Mikołaj h. Trąby. – Polski Słownik Biograficzny*, T. XXX(2), p. 347–349, taip pat toliau šioje knygoje esantį „Veikalą apie Radvilų giminės kilmę".

[31] Elena Glebavičiūtė (m. 1586) – antroji M. Radvilos žmona. Su ja pastarasis susilaukė sūnaus Jurgio ir trijų dukterų.

[32] T. y. 1578 m. gruodžio 14 d.

[33] Zigmantas III nominavo J. Radvilą Trakų pilininku 1600 m. kovo 22 d.

[34] Žirmūnai – kaimas Gardino srities Varenavo rajone. XV a. pradžioje buvo Butrimų tėvonija, vėliau priklausė Mantautams, Radviloms, Zavišoms ir Tiškevičiams.

[35] T. y. 1613 m. vasario 13 d.

[36] Sofija Zborovska-Radvilienė (m. po 1618) – J. Radvilos žmona, po vyro mirties antrą kartą ištekėjusi už kalvinistų globėjo Abraomo Seniutos (1587–1632).

GEDULINGA RAUDA

Negi iš tikro tave, Aukščiausiam brangus kunigaikšti
Jurgi, ūmioji Mirtis grobia iš mūsų akių?!
Negi panorai staiga pakamuoti broliams krūtinę,
spausti liūdesį ir ašaras jiems iš akių?!
Negi nerūpi nė kiek seserų nuliūdusios širdys –
širdys, palaužtos suvis tavo belaikės mirties?!
Negi išties palieki tikriausios gyvenimo draugės
širdį vieną gedėt guoly vedybų tuščiam?!
Ak, ir kodėl tu, Širdie, atsidavus šventybėms ir Dievui,
žeisti skausmu ir rauda brangius sau žmones skubi?!
Juk iš Ripajų[37] šalies į mus priešas žaibus vis siunčia,
greitas tarytum strėlė skitas grūmoja ginklu;
bijo karys, iš arklių hamaksobiškų[38] dar neprakutęs,
nešti ką kita, o ne ugnį penatams tėvų;
vieną užmiršęs, kitos sutarties su broliais pakeltas
priešas[39] žiauriausiu pulku niokoja Dievo namus;
kitas[40], kurio nuoširdi kaimynystė mums kelia dvejonių,
gausiai mus peni kalbom – nors dėl taikos, bet tuščiom...
Kaip mums reikėjo, kad tu mums pagalbos ranką ištiestum
žlungant gėdingai tėvų žemės didingiems darbams,

kad patarimais savais palaikytum senato bukliąsias
galvas ir savo menu kelią užkirstum klastoms!..
Bet atgrasumą vargams, dovanotiems Valstybės, pajutęs
linksmas aukštam danguje poilsį ramų turi.
Taip jau norėjos dievams, kad ilgai per gyvenimą nėjęs
imtum ir pats prie Mirties slenksčio atkaktum staiga,
kad nelaimių vargai negalėtų ilgiau įkyrėti
tavo krūtinei anei varginti tavo akių.
Tad kuo nuožmiausių audrų šiam pasauly blaškomi, sakom:
jei ir laimingi čia kas, tai – tik tavi pelenai.

[37] Ripajai – kalnynas, minimas jau Klaudijaus Ptolemajo (po 83–po 161) „Geografijoje". XVI a. jis buvo lokalizuojamas Volgos aukštupyje. Čia Ripajų šalis – Maskvos valstybės metonimija.

[38] Hamaksobiški arkliai sietini su Krymo totoriais. Graikiškos kilmės būdvardis *hamaxobius* reiškia „gyvenantis vežime"; jis buvo vartojamas klajokliams barbarams apibūdinti, pvz. taip apie juos atsiliepia Porfirijas (234–239 apie 304) „Apie susilaikymą" (*Abst.* III, 15).

[39] Spėjame, kad šiame dvieilyje autorius mini švedus. 1613 m. sudaręs taikos sutartį su Danija, naujasis Švedijos karalius Gustavas II Adolfas (1594–1632) galėjo imtis aktyvesnių veiksmų Livonijoje. Vis dėlto iki 1621 m. joje didelio masto karinių kompanijų nevyko, todėl iki galo nėra aišku, ką šioje vietoje autorius turi galvoje.

[40] Atsižvelgus į vėlesnius įvykius (1620 m. kautynėse prie Cecoros buvo sumušta Lenkijos kariuomenė, o jai vadovavęs etmonas Stanislovas Žolkevskis žuvo; 1621 m. ties Chocimu Jonas Karolis Chodkevičius priešus sumušė, bet pats padėjo galvą tame mūšyje) čia galėtų būti minimi turkai.

UŽRAŠAS ANT GEDULINGOS VĖLIAVOS

Jurgis Radvila, Dubingių ir Biržų kunigaikštis,
Trakų pilininkas, Mozyriaus ir t. t. seniūnas,
1613 metais nuo Viešpaties gimimo,
o nuo savojo – 35-aisiais,
vasario 13 d. pasitraukė iš gyvųjų Žirmūnuose,
o birželio 25 d. šioje vietoje
buvo su karstu paguldytas

Štai didžiosios tautos didžioji garbė – Mikalojaus
taip pagarsėjęs sūnus – atgulė poilsio čia.
Šaukė senelį taip pat kaip ir tėvą, bet protėvio vardą[41]
gavęs iškilo pirma žemėj, o nū – danguje.
Ar jo dorybe pirma, ar tikėjimu reikia stebėtis?
Nenusileido dora jo pamaldumui nėmaž.
Dar po žvaigždėtu dangum gyvendamas, žengti mokėjo
jis prakilniuoju visos savo šeimynos keliu.
Žingsnį sustabdė Mirtis, nes per patį jaunystės gražumą
žuvo jaunų ir brandaus amžiaus piliečių gėlė.

[41] J. Radvilos prosenelis (M. Radvilos Rudojo tėvas) buvo Jurgis Radvila (apie 1480–1541), LDK lauko etmonas (1521–1531), Trakų (1522–1527), o paskui Vilniaus pilininkas (1529–1541), LDK didysis etmonas (1531–1541), žymus valstybės ir politikos veikėjas, karuose prieš totorius, kryžiuočius ir maskviškius pasižymėjęs karvelys. Apie jį daugiau žr. Simas Sužiedėlis, *Jurgis [Radvilas]. – Lietuvių enciklopedija*. T. 24, p. 381–382; Grzegorz Błaszczyk, *Radziwiłł Jerzy h. Trąby. – Polski Słownik Biograficzny*, T. XXX(2), p. 225–229; Raimonda Ragauskienė, *Barbora Radvilaitė*, Vilnius: Vaga, 1999, p. 49–58 ir kitur.

UŽRAŠAS ANT SIDABRO LENTELĖS

Čia guli
Jurgis Radvila,
Dubingių ir Biržų kunigaikštis,
Trakų pilininkas, Mozyriaus ir t. t. seniūnas.
Jo tėvas šviesiausias kunigaikštis
Mikalojus Radvila,
Naugarduko vaivada ir t. t.,
ir motina didžiai žymi moteris
Elena Glebavičiūtė
jo susilaukė Žirmūnuose
1578 Viešpaties metų gruodžio 14 d.
Jei tu teirautumei apie jo giminę bei gyvenimą,

tai jis buvo tikras jaunuomenės vadas,
senatorių garbė,
giminės puošmena,
Tėvynės laimikis.
Bet – ak, kas per netvari mirtingųjų dalia! –
vos pasiekęs vyro amžiaus prieigas,
dvylika metų laimingai ėjęs
aukštas valstybines pareigas,
tiek pat laiko sutartinai džiaugęsis
vedybiniu gyvenimu,
tuo metu, kai atidėjęs mirtingųjų rūpesčius
visą dėmesį skyrė
Kristaus bažnyčių žaizdoms gydyti,
nemariąja siela,
kuri jau anksčiau veržės į dangų ir Dievą,
persikėlė iš gimtųjų namų į dangiškuosius,
o marųjį kūną
paliko šioje žemėje.
Jis gyveno 34 metus,
vieną mėnesį ir 20 dienų.

Palaidotas Dokūdavos[42] bažnyčios kriptoje
1613 Viešpaties metais,
8 dieną iki kvintilio kalendų[43].

[42] Dokūdava – kaimas Gardino srities Lydos rajone. XVI a. pradžioje priklausė Kiškoms, maždaug nuo 1513 m. – Radviloms. XVII–XVIII a. Dokūdavoje veikė kalvinistų bendruomenė.

[43] T. y. birželio 24 d.

Šviesiausiai kunigaikštienei
Sofijai Sluckytei-Radvilienei
atminti

KENOTAFAS

Sustok, svetimšali,
kad ir kas tu esi,
ir pažiūrėk
į menkybę ir didingumą, į aukštenybę ir niekingumą.
Tu *atrasi*,
kad Jupiterio papėdėje nėra nieko amžina,
o priešingai –
reikšmingiausių dalykų svarbumas
pražūna ir išnyksta
akimirksniu.
Tik ar vien dalykų? Taip pat –
karalių, tautų, giminių,
galiausiai
paskirų žmonių
kiekvieno amžiaus, kiekvienos lyties.
Taip ką tiktai
[ta moteris,] kurią be vilties aš šaukiu, pagrobta po Grįžulo
Ratais,
šiaurinės padangės Kasiopėja [ir] pasididžiavimas –
Sofija Olelkaitė [44],
aukštosios karalių giminės palikuonė,
didžiųjų Lietuvos dinastų
atžala,
šviesiausios ir seniausios
Slucko kunigaikščių
giminės

vienitelė ir paskutinė
paveldėtoja,
šviesiausio Biržų
ir Dubingių kunigaikščio,
didžiojo LDK taurininko
Jonušo Radvilos
ištikimiausia žmona.
Jei
[kaip] Linkėjas[45] įvertintum
dorybės puikumą,
giminės prakilnumą,
išvaizdos grožį,
dalios didingumą,
lengvai [pripažintum ją]
savo epochos moterų valdove.
Nešiodama įsčiose vaisių
ir veik sulaukusi gimdymo
ji, palaužta netikėto priepuolio,
pirma laiko –
ak, kokią ploną giją [verpė] Kloto! –
su kuo labiausiai nuliūdusio vyro
pirmalaike įsisenėsiančia
rauda
mirė
1612 krikščionių eros
metais
septintą dieną iki kovo idų[46],
eidama
dvidešimt šeštuosius
savo amžiaus metus.

[44] Sofija Olelkaitė-Radvilienė (1585–1612) – Slucko kunigaikštystės paveldėtoja, po tėvo Jurgio Olelkaičio (1559–1586) mirties globota Chodkevičių. 1600 m. spalio 1 d. ji ištekėjo už J. Radvilos. Dėl šių vedybų tarp Chodkevičių ir Radvilų vos neįsižiebė karas. Įtampa

atslūgo tik įsikišus karaliui Zigmantui III. Visuomenės nuotaikas tuo metu atspindėjo daugelis literatūros kūrinių, pasirodžiusių 1600 m. ir vėliau. Bene ankstyviausias – žinomo valstybės, visuomenės ir kultūros veikėjo, produktyvaus rašytojo Andriaus Volano (apie 1530–1610) „Kreipimasis į šviesiuosius Radvilas ir Chodkevičius" (Vilnius, 1600).

[45] Linkėjas – legendinis Mesėnijos herojus, dalyvavęs Kalidono medžioklėje bei argonautų žygyje ir garsėjęs nepaprastu akylumu – matęs net tai, kas yra po žeme ir vandeniu, žr. Aleksandra Veličkienė, *Antikos mitologijos žinynas*, p. 191.

[46] T. y. 1612 m. kovo 9 d.

GEDULINGA GIESMĖ

Ak, neatmainūs mainaus Likimo išbandymų mastai!
Niekam nežinomas, ak, kelias Mirties nesmagus!..
Jai nemiela nei kilmė, nei senoliai, nei protėvių žygiai,
o giminės ar žmogaus sielos grožis – nė tiek.
Ji gi ir turtų krūvoms, ir aukso kalnams abejinga,
tiriškos togos lanksti sirma jai nesvarbi.
Jai nesvarbi ir branda ar gražus koks laikotarpis kitas,
jos nepaveiksi grožiu, artimu netgi dievams.
Jai ir šlovingos šeimos santuokiniai saitai nė motais,
ir nelaiminga našliu tapusio vyro širdis.
Ką ten vyro širdis! Ji pažeminti stengiasi netgi
puszmogių būstus arba pusdievių rūmus pačius.
Štai, kad ir vėl: kaip smagiai ji trypia, net žemė kilnojas –
džiaugias mat iš Radvilos glėbio išplėštu grobiu!
Šitokios būta širdies, turtingos dorybėm, kurios vien
moters kūne skaisčiam tarpsta Junonos valia,
jos – paskutinės žvaigždės, žėrėjusios Slucko žvaigždyne,
ir visų Lietuvos moterų pulko šlovės!..
Ak , Heroje, nė kiek nemenkesne už savąjį vyrą,
kokios nelauktos dangaus pagrobė jėgos tave?
Juk gi su vyru drauge dar galėjai sutikti daug saulių
ar suskaičiuoti kartu Nestoro[47] ilgus metus!..

Juk dar galėjai ilgai sau skaičiuoti paliktą tėvo
turtą, kuriuo dalinais noriai su savo draugu!..
Juk ir tėvystės džiaugsmų tu galėjai dar jam dovanoti,
o ne palikti jo čia vieno namuos vienišuos.
Jeigu vilties dėl šeimos tęsėjo jam būtų dar likę,
toji graudi netektis būtų sukrėtus mažiau,
ir neramiojoj širdy nekentėdamas dvigubo skausmo
jis gal nelaistytų taip ašarom skruostų drėgnų...
Kitką numatė dangus... Juk nebent tik kvailys nevadintų
tarsi kokiu stebuklu krintančių žemėn žvaigždžių;
puola ant drebančios jų spinduliai, ir šviesoj kuo tvaskiausioj
dingsta mamos ir joje brendusio vaisiaus šviesa.
Smeigia tuomet iš peties beširdė Mirtis savo dalgę –
triumfas iš motinos ir vaiko didesnis jai teks!..
Bet gi tu, bėgle, tylėk ir kandų juoką sutramdyk,
nors išsineši išsyk dvigubą grobį iš čia:
Dievas neleis, negalvok, tau per amžius be saiko kvatoti,
lyjant lietui stipriam veidus nušluostys galop.
Didvyrio dvasios lig šiol nepalaužė sutankintos gretos,
kovos, grasinimai ar netgi ugnies sviediniai,
pjūklo formos kardai, geležim bauginančios ietys
ar net Mirtis, į akis grasius tikra prapultim.
Jo nepalaužė lig šiol nei pulkai ligų įvairiausių;
negi dabar jį palauš raudos – piktoji dalia?!.
Taigi kol stengias jėgas kunigaikščio palaužti, juodoji
Libitina[48] tik tuščiai švaisto savo jėgas!

[47] Nestoras – legendinis Pilo karalius, dalyvavęs lapitų kautynėse su kentaurais, Kalidono medžioklėje, argonautų žygyje ir Trojos kare. Į literatūrinę tradiciją Nestoras pateko kaip išmintingas ilgaamžis senis, žr. Aleksandra Veličkienė, *Antikos mitologijos žinynas*, p. 215.

[48] Libitina – sena italikų žemės deivė, vėliau tapatinta su graikų Prozerpina, todėl laikyta mirties deive, daugiau žr. Aleksandra Veličkienė, *Antikos mitologijos žinynas*, p. 189.

Palaimingajai amžinybei

Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių
atžalai,
arba veikiau brangakmeniui,
Sofijai Olelkaitei,
turėjusiai
tėvą, senelį, prosenelį
Jurgį[49],
proprosenelį Simoną[50], proproprosenelį Mykolą[51],
Slucko ir Kopylio kunigaikščius,
ketvirtos kartos senelį Olelką[52],
Kijevo kunigaikščio Vladimiro[53],
Lenkijos karaliaus Jogailos brolio,
sūnų,
didžiojo Lietuvos kunigaikščio Algirdo
anūką,
Gedimino proanūkį,
Vytenio proproanūkį,
o motiną – Barborą[54],
Mikalojaus Kiškos,
Palenkės vaivados, dukterį.
Jonušas Radvila,
Dubingių ir Biržų, Slucko ir Kopylio
kunigaikštis, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės
didysis taurininkas ir t. t.,
gedintis vyras
mylimiausiajai žmonai,
ne tik dorybe,
bet ir kilme bei grožiu
savo amžiuje didžiai pagarsėjusiai moteriai,
liedamas ašaras

š[į] p[aminklą] p[astatė].
Ji gyveno 25 metus, 10 mėnesių ir 6 dienas.
Santuokoje [praleido]
11 metų, 5 mėnesius ir 8 dienas.
Mirė 1612 Viešpaties metų
kovo 9 d.

Palaidota prie savo protėvių
Slucke,
Švenčiausiosios Mergelės Kristaus Motinos vienuolyne,
1612 Viešpaties metais,
6 dieną iki birželio kalendų[55].

[49] S. Olelkaitės-Radvilienės tėvas buvo Slucko kunigaikštis Jurgis Jurgaitis Olelkaitis (1559–1589), senelis – irgi Jurgis Jurgaitis Olelkaitis (apie 1531–1578), prosenelis – Jurgis Simonaitis Olelkaitis (apie 1492–1542), apie juos plačiau žr. Halina Kowalska, Jerzy Wiśniewski, *Olelkowicz Jerzy (Jurij Semenowicz); Olelkowicz Jerzy (Jurij Jurjewicz). – Polski Słownik Biograficzny*, T. XXIII(4), Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1978, s. 741–745.

[50] Simonas Mykolaitis Olelkaitis (m. 1505) – Slucko kunigaikštis, išgarsėjęs karuose prieš totorius, Mykolo Olelkaičio sūnus.

[51] Mykolas Olelkaitis (m. 1481) – Slucko ir Kopylio kunigaikštis, Kijevo kunigaikščio Aleksandro (Olelkos) Vladimiraičio (m. 1454) jaunesnysis sūnus. Amžininkų ir vėlesnių kartų prisiminimuose išliko kaip nepasisekusio sąmokslo prieš Lenkijos karalių Kazimierą Jogailaitį (1427–1492) vadovas, apie jį daugiau žr. Anna Krupska, *Olelkowicz (Aleksandrowicz) Michał. – Polski Słownik Biograficzny*, T. XXIII(4), p. 745–746.

[52] Aleksandras (Olelka) Vladimiraitis (m. 1454) – Kopylio (nuo 1395), vėliau Kijevo (nuo 1441) kunigaikštis, Slucko kunigaikščių Olelkaičių giminės pradininkas, apie jį daugiau žr. Jan Jakubowski, *Aleksander-Olelko. – Polski Słownik Biograficzny, T. I*, Kraków: Nakładem Polskiej Akademji Umiejętności, 1935, s. 65; *Aleksandras (Olelka). – Lietuvių Enciklopedija*, T. 1, Boston: Lietuvių Enciklopedijos Leidykla, 1953, p. 101 (*autorius nenurodytas*).

[53] Vladimiras Algirdaitis (m. po 1395) – Kijevo (maždaug 1363–1395), vėliau Kopylio (nuo 1395) kunigaikštis, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo (m. 1377) sūnus iš pirmosios santuokos, apie

jį daugiau žr. Algirdas M. Budreckis, *Algirdas: Senovės Lietuvos valstybininkas, jo veikla ir laikai*, New York: LŠST Simo Kudirkos šaulių kuopa, 1981, p. 14, 190, 191, 192, 239, 289, 304, 314.

[54] Barbora Kiškaitė-Olelkaitienė (g. ir m. datos nežinomos) – Palenkės vaivados Mikalojaus Kiškos (m. 1587) duktė, po J. Olelkaičio mirties ištekėjusi už Gomelio seniūno Andriaus Sapiegos (m. 1610).

[55] T. y. 1612 m. gegužės 27 d.

Trečias paminklas

Gležniausiam vaikeliui
Jonušui Radvilai
atminti

Šventajam mirusiųjų Prikėlėjui

Eikit, mirtingieji,
ir
apsvaigę nuo didelės vilties
sau pranašaukit
Tritono[56] metus.
Štai
gležniausias vaikelis
Jonušas Radvila,
giminės viltis,
šeimos atrama,
tėvų džiaugsmas,
vos
1608 metais, 4 dieną iki spalio nonų[57],
įžengė į gyvenimą,
kaip tuoj
1609 metais, 4 dieną iki vasario kalendų[58],
iš gyvenimo pasitraukė.
Jurgis Radvila[59], Dubingių ir Biržų kunigaikštis,

Trakų pilininkas ir t. t.,
ir
Sofija Zborovska-Radvilienė ir t. t.,
[jo] tėvai,
trigubai apiplėšti, trigubai išlieję ašarų,
jį,
trečiąjį Libitinos uždarbį,
ne be aimanos
š[iame] k[ape] p[alaidojo].

[56] Tritonas – jūrų dievas, Poseidono ir Amfitritės sūnus, gebėjęs savo kriaukle sukelti jūroje audrą arba ją nuraminti. Nėra visai aišku, kodėl šiame elogijuje minimas jis, o ne Titonas, Aušros (Eos) vyras, kuriam žmona iš Dzeuso buvo išprašiusi nemirtingumą, daugiau žr. Aleksandra Veličkienė, *Antikos mitologijos žinynas*, p. 282.

[57] T. y. 1608 m. spalio 4 d.

[58] T. y. 1609 m. sausio 29 d.

[59] Apie J. Radvilą ir S. Zborovską-Radvilienę žr. 29 ir 36 išnašose.

KAPAS

Negi taip šėlą sieki ant tyriausių sielų nugriežti,
Parka, nemokanti tik pasigailėti ko nors?
Trigubą grobį gavai, tad jau patrigubėjusią svitą
veskis šalin ir daugiau gijų liūdnų nebekirpk!
Žemei ir dangui – gana: net trys nukeliavo į dangų
dovanos; dar tris aukas paėmė žemė šalta[60].
Stveria žiaurioji Kloto anksčiausiai gimusį vaiką –
tą santuokinės tėvų meilės ženklą – pirma;
šėlstančiai Lachesei tuoj dėl laimikio sukyla pavydas,
ir nuo žiaurių jos žaizdų krinta antra atžala;
ir tarsi drobė balta Atropė, nepaisanti jokio
kraujo įstatymo, greit griebia už trečio želmens...
Ak, tu, mielas tėvams ir Dievui vaikeli, kur bėgi?
Gal į dangaus ugninius rūmus be laiko skubi?

92 Šaukia tave ir sesers, ir brolio brangiosios sielos –
tos, su kuriom tu dievų rūmuose linksmas žaidi!

Gyveno 3 mėnesius, 24 dienas.

[60] J. Radvilos biografas H. Lulewiczius nurodo, kad jis su žmona susilaukė kelių vaikų, mirusių kūdikystėje, žr. Henryk Lulewicz, *Radziwiłł Jerzy h. Trąby, cit. veik.*, p. 235. Šis S. Risinskio dvieilis leidžia spėti, jog čia minimas Radvilaitis turėjo vyresnį broliuką ir sesutę.

Ketvirtas paminklas

Mylimiausiam vaikeliui
Mikalojui Radvilai
atminti

Š[venčiausiajam] Išgelbėtojui

Kas toks nejudamas po dangaus skliautu?
Kas toks nekintamas po mėnuliu?
Kas toks nemirtingas pasaulyje?
Kas toks negendantis žemėje?
Visi tokie išskyrus vienintelį Dievą.
Bet kuris mirtingas [padaras] bet kur
juda, keičiasi, miršta ir genda,
tegu jis būna senis, vyras, jaunuolis, vaikas ar kūdikis,
koks, deja, buvo šis Mikalojus Radvila –
didysis tėvų džiaugsmas,
didžioji [jų] širdgėla.
Gimęs 1610 metais, dieną po rugsėjo idų [61],
jis mirė kitais metais,
6 dieną iki kovo kalendų [62].

Pagrobtą prieš [tėvų] valią iš gyvenimo, jį
Kristupas Radvila[63], Biržų ir Dubingių
kunigaikštis ir t. t., bei
Ona Kiškaitė-Radvilienė[64] ir t. t.,
nors ir liūdintys,
bet vėliau noriai
pirmąjį vaisių tėvai,
d[ovanojo] i[r] s[kyrė].

[61] T. y. 1610 m. rugsėjo 14 d.

[62] T. y. 1611 m. vasario 24 d. Kristupo Radvilos biografas Henrykas Wisneris vienoje vietoje nurodo, kad pirmagimis Mikalojus mirė 1614 m., žr. Henryk Wisner, *Radziwiłł Krzysztof h. Trąby. – Polski Słownik Biograficzny*, T. XXX(2), Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1987, s. 282. Kitoje vietoje – kad 1611 m. vasario 26 d., žr. Henryk Wisner, *Jonušas Radvila (1612–1655): Kėdainių šešėlyje*, Vilnius: Vaga, 2000, p. 12.

[63] Apie K. Radvilą žr. 3 išnašą.

[64] Ona Kiškaitė-Radvilienė (1593–po 1644) – mažai žinomo Stanislovo Kiškos duktė, 1606 m. ištekėjusi už Kristupo Radvilos. Apie ją žr.: Henryk Wisner, *Jonušas Radvila*, p. 11, 12, 14, 15, 264.

Tėvo, Tėvynės viltis, o mamos paguoda – mažasis
jų Mikalojus – dabar skundai ir graudūs verksmai.
Pirmas – džiugiausias – tėvų santuokinės sąjungos vaisius
sąnarius savo gležnus šitam paguldė karste.
Tik dar paslėpkit, tėvai, dejones ir ašaras savo:
jūsų sėkla berta dirvon visai ne bergždžion.
Dar apkabins kada nors jis rankelėm gležnom jūsų kaklą,
dar nesitvers jis džiaugsmu, būdamas jūsų glėby.

Gyveno 5 mėnesius, 12 dienų.

Penktas paminklas

Mieliausiam vaikeliui
Stanislovui Radvilai
atminti

Š[venčiausiam] gamtos Atnaujintojui

Kiek, svetimšali, vilties
iš palikuonies?
Kur surasti vietą paguodai,
kai penktąjį Dievo malonės
šeimai įrodymą piktas parkų likimas
iš glėbio gimdytojams
išplėšė?.. Vis dėlto
neprieštaraudami dangaus valiai
ir nepasidavę šitokiam gedului
Jurgis Radvila, Dubingių ir Biržų
kunigaikštis, Trakų pilininkas ir t. t.,
bei
Sofija Zborovska-Radvilienė ir t. t.,
nors ir gedintys, bet nėmaž nemurmantys gimdytojai,
panoro, kad čia būtų palaidotas
mieliausias vaikelis Stanislovas Radvila,
1611 m. gruodžio 21 d. išvydęs pasaulį
ir greit kitų metų vasario 26 d.
[jiems] atimtas iš akių.

Čia Radvilų atžala – penktasis jiems gimęs mažylis,
atimtas greitai iš jų, – ilsisi šitam kape.
Pasigailėti vaikų dar galėjo žiauriosios parkos,
dar – prilaikyti kažkiek savo smarkiąsias rankas...
Kad jau taip geidė dievai, tai tėvų su tuo susitaikę
širdys palaikus šiuos ir dovanoja dievams.

Gražiausiam vaikeliui
Kotrynai Radvilaitei
atminti

Š[ventajam] Išgelbėtojui

Mieliausiam vaikeliui
Kotrynai Radvilaitei,
žadėjusiai [išsiskirti]
ryškiais kūno ir dvasios
privalumais,
1607 metų septinto mėnesio 9 dieną[65]
atėjusiai į pasaulį,
netrukus –
1608 metų pirmo mėnesio 29 dieną –
atsisveikinusiai su gyvenimu,
Jurgis Radvila,
Dubingių ir Biržų kunigaikštis,
Trakų pilininkas ir t.t., bei
Sofija Zborovska-Radvilienė ir t. t.,
nelaimingiausi tėvai,
š[į] p[aminklą] p[astatė].

[65] T. y. 1607 m. liepos 9 d.

Kas – gyvenimas? Tai – Mirties baimingas laukimas.
Kas – Mirtis? Tai – pradžia naujo gyvenimo mums.
Taigi vos tik Kotryna mylimiausiems tėveliams numiršta,
kaip jinai amžinam Dievui užgimsta iškart.

Gyveno 6 mėnesius, 20 dienų.

Garsiausiam vyrui
Andriui Volanui[66]
atminti

G[eriausiam] d[idžiausiam] š[venčiausiam] V[iešpačiui]

Kodėl nesiruoši žengti žingsnio,
keliauninke,
lyg į [kokio] nežinomo [vyro]
kapą įsmeigęs akis?
Čia guli Andrius Volanas.
Gana pasakiau. Keliauk. Ko gaišti?
Ar nepažįsti [žmogaus],
puikiai žinomo visai Europai?
Tai Volanas – šiaurinės padangės šviesulys,
kuriam
didžioji Lenkija lėmė gimimą,
didžioji Lietuva parodė svetingumą,
didžioji Radvilų giminė suteikė pastogę
[ir kuriam], didžiais talento turtais sustiprintam,
Karalius
leisdavo [dalyvauti] slaptuose pasitarimuose,
Respublika
siūlydavo per teismus atstovauti karalių,
Tėvynė
pavesdavo per seimus kalbėti kaip [savo] pasiuntiniui,
Bažnyčia
skirdavo per šventus susirinkimus [tvarkytis] kaip pirmininkui.
Dėl pastarosios
prieš nedraugus liežuvį ir plunksną
jis kreipdavo, nuolat lydimas palankaus Apolono.

Galop amžių panešdamas sunkiai,
bet niekam, išskyrus nedorėlius, neapsunkęs,
ramiai savo Bijutiškėse [67]
6 dieną iki sausio idų [68]
1610 Viešpaties,
o 80 savo gimimo metais
mirė.

[66] Andrius Volanas (*apie 1530–1610*) – Lietuvos valstybės, politikos, religijos ir kultūros veikėjas, gausių poleminių, filosofinių, panegirinių ir kitokių raštų autorius. Gimė Silezijoje, vakarinėje Lenkijos dalyje. 1546–1548 m. studijavo Frankfurte prie Oderio, vėliau atvyko į Lietuvą. Stojęs tarnauti M. Radvilai Rudajam, veikiai buvo išsiųstas baigti studijų į Karaliaučių (1550–1553). Sugrįžęs dirbo Radvilos sekretoriumi, vykdė ne tik asmeninius, bet ir svarbius valstybinius pastarojo *pavedimus*, *be to*, *skleidė*, *aiškino ir* gynė evangelikų reformatų tikėjimą bei daug rašė įvairiomis visuomeninio gyvenimo temomis. 1564–1568 m. gavo LDK bajoro teises. Radvilos pristatytas Žygimantui Augustui, tapo Lenkijos karaliaus sekretoriumi. Šias pareigas ėjo valdant Steponui Batorui ir Zigmantui *III* Vazai. Mirė savo dvare Bijutiškėse, apie jį daugiau žr. Marcelinas Ročka, *Andrius Volanas: Gyvenimas ir raštai*. – Andrius Volanas, *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, p. 6–26; Ingė Lukšaitė, *Andrius Volanas XVI–XVII a. Lietuvos visuomenės pertvarkos kryžkelėse*. – *Ten pat*, p. 27–46; С.Ф. Сокал, *Волан (Волян) Андрей*. – *Энцыклапедыя гісторыі Беларусі*, Т. 2, Мінск: «Беларуская Энцыклапедыя» імя Петруся Броўкі, 1994, с. 350.

[67] Bijutiškės – dvaras buvusiame Ašmenos paviete maždaug pusiaukelėje tarp Alšėnų ir Krėvos. Iki 1564–1568 m. priklausė Radviloms; kai tais metais A. Volanas gavo LDK bajoro teises, M. Radvila Rudasis Bijutiškes padovanojo savo sekretoriui.

[68] T. y. sausio 8 d.

Talentu ir didelėm dorybėm Andrius Volanas
buvo garsus ir Rytų, ir Vakarų kraštuose.
Kol jis dėjos galvon Tarsiečio [69] *mintis*, *tol* palaikė
savo romėnus, kuriems šventas atrodė ir pats.
Užsiliepsnojus liepsna liepsningo Olimpo, o savo
būstą pasmerkus, giedran siela vis veržės dangun.

Kūnišką dangalą ir skeletą palikus galiausiai,
pametė urvą, kuriam ilgus gyveno metus.
Siela šventoji, nuo šiol nei pasiuntinio, nei teisėjo
duonos Tėvynėj savoj neberagausi daugiau,
nei Karaliaus slaptas mintis žinodama veiksi,
nei klausysis šventi vyrai tavo kalbų,
nei auzonų plepiams ar žmonėms, vadovaujantiems miniai,
dieviško stiliaus aštriu smaigaliu gelsi daugiau.
Ten jau esi – gerbiama ir iš Dievo lūpų belauki
tik paskutinio svarbaus apdovanojimo sau.

[69] T. y. apaštalo Pauliaus (ne vėliau kaip 10–67), gimusio Tarso mieste. Apie ypatingą A. Volano domėjimąsi šv. Pauliaus mokymu liudija „Meditacija apie dieviškojo apaštalo Pauliaus laišką efesiečiams“ (Vilnius, 1592), apie ją daugiau žr. Marcelinas Ročka, *Andrius Volanas: Gyvenimas ir raštai*, p. 20.

Palaidotas
savo Bijutiškėse
1610 m., 14 dieną iki kovo kalendų[70].

[70] T. y. 1610 m. vasario 16 d.

Aštuntas paminklas

Kilmingiausiai moteriai
Barbarai Osolinskai
atminti

G[eriausiam] d[idžiausiam] š[venčiausiam] V[iešpačiui]

Barbarai Osolinskai,
kilusiai iš kilmingiausios
Stšežovskių ir Senenskių giminės[71],

įspūdingais dvasios ir kūno turtais
apdovanotai moteriai,
lengvai prilygusiai kai kurioms
savo amžiaus garsiausioms moterims,
o daugelį ir pranokusiai,
[žmonai,] kuriai iš akių ir iš rankų
mirtis atėmė brangiausiąjį vyrą,
[našlei, kuri] kuo garbingiausiai
penkerius metus ir šešis mėnesius
nugyveno [ir, būdama]
Dievui brangi,
dangaus gyventojams maloni,
draugų stebima su pavydu,
vaikams mylima,
persikėlė pas dievus,
liūdintys vaikai
mylimiausiai motulei
š[į] p[aminklą] p[astatė].

[71] Stšežowskiai (Strzeszowscy, Strzeżowscy) – lenkų nobilių giminė, vartojusi herbą *Jąstrzębiec*, žinoma maždaug nuo XV m. vidurio. Senenskiai (Sieneńscy) – sena lenkų nobilių giminė, vartojusi herbą *Dębno*, žinoma nuo XV a. pradžios, daugiau žr. *Polska Encyklopedja Szlachecka*, T. 11, Warszawa, 1938, s. 49–50, 198. Apie šių giminių palikuonę Barborą Osolinską (1546–1591) daugiau žinių nepavyko rasti. Atsižvelgus į S. Risinskio tikėjimą galime spėti, kad kartu su vyru galėjo būti kalvinistė.

Gyveno 45 metus.
Mirė 1591 metais, 4 dieną iki birželio kalendų[72].

[72] T. y. 1591 m. gegužės 29 d.

Greit šeštame jau rate bus Titano sūnus[73] nuo to laiko,
kai manoji galva ilsisi guoly viena.
Kiek per tą laiką bėdų iškankinta krūtinė patyrė,
kiek kupinų graužaties širdį paėdė minčių!
Kol vieniša aš namus ištuštėjusius stengiaus paspirti
ramsčiais visokiais ir juos kuo teisingiausiai valdyt,
kol aš siekiau, kad vaikai į tyrųjų deivių: Paladės
ir į Aretės[74], šventus rūmus galėtų įžengt,
kaip mano širdį dažnai vien tas rūpestis didis kamavo,
kiek tos pastangos man pačiai kainavo lėšų!
Ir kol aš stengiaus dukras šeimyniniais saitais susaistyt,
kiek man prisėjo pavargt tinkamų ieškant žentų!
Taigi iškentus tiek daug vargų ir rūpesčių šiandien,
štai, mano širdį ir vėl ėda baisus liūdesys.
Užgulė gedulas toks, kaip dar niekad, ir ėmė varyti
į Persefonės gūdžius požemių rūmus mane.
Mano vyriausias sūnus, paragintas akstino pikto,
metė šventąsias tėvų Dievui malonias vietas –
metė Tikėjimą – tą, kurio jis išmokytas buvo, –
tad ir aš žemę su jos turiniu jau palieku.

[73] T. y. saulės dievas Helijas, titano Hiperiono ir titanidės Tėjos sūnus.
[74] Čia minima Aretė yra veikiau personifikuota dorybė (graik. ἀρετή), o ne fajakų karaliaus Alkinojo giminaitė ir žmona, padėjusi Odisėjui grįžti į gimtinę.

Palaidota Nešavoje,
Liublino žemėje,
1591 metais, 12 dieną iki kvintilio kalendų[75].

[75] T. y. 1591 m. birželio 20 d.

Garsiausiai moteriai
Elžbietai Turskai
atminti

G[eriausiam] d[idžiausiam] š[venčiausiam] V[iešpačiui]

Elžbietai Turskai[76],
kilusiai iš kilmingiausios
Stšežovskių ir Senenskių giminės,
moteriai, gausiai apdovanotai dvasios ir kūno turtais,
kuri, kol buvo gyva,
Dievui,
sutuoktiniui,
sūnui,
posūniui,
šeimynykščiams
[ir] svetimiesiems
reiškė [didžiausią],
kokią tik įstengė,
dievobaimingą pagarbą,
nuolankią meilę,
rūpestingą gailestingumą
[ir] paslaugų švelnumą,
ir kuri kantriai atlaikė
gausius dviejų vedybų
bei daugelio ligų vargus bei sunkumus.
Su giliausiu gerų žmonių apgailėjimu,
su vyro ir vienatinio sūnaus liūdesiu
[jai], palikusiai gyvuosius,
sutuoktinis Janas Turskis –
žmonai,
o sūnus Jeronimas Čizovskis –

motinai,
[kaip] p[uikiausiai] p[asitarnavusiam žmogui],
š[į] p[aminklą] p[astatė].

[76] Apie Elžbietą Turską (1548–1590), jos vyrą Janą ir sūnų Jeronimą Čizovskį daugiau žinių neturime. Sprendžiant iš sūnaus pavardės pirmasis Elžbietos vyras buvo iš Čizovskių giminės. Antrą kartą ji ištekėjo už J. Turskio; pastarasis greičiausiai vartojo herbą *Gryf*, kadangi to herbo Turskiai gyveno Sandomežo vaivadijoje, žr. Kasper Niesiecki SJ, *Herbarz Polski*, T. 9, W Lipsku: Nakładem i drukiem Breitkopfa i Haertela, 1842, s. 153.

Gyveno 42 metus.
Mirė 1590 Viešpaties metais, per kovo kalendas[77].

[77] T. y. 1590 m. kovo 1 d.

VELIONĖS ŠEŠĖLIS

Nagi, nukreipkit dabar prieš mane savo įtūžį, ligos,
laidyk, Laime rūsti, savo strėles į mane!..
Kol gyvenau, aš ligų įtūžimą įveikti gebėjau,
deivės Laimės strėlėms pajėgiau aš atsispirt.
Kiek bepakenks man ligų ar Laimės strėlės – negyvai,
tai, kurią nū Mirtis remia mielai ir tvirtai?!
Mano mielieji: sūnau ir tujai, mylimas vyre,
jums privalu nuo raudų, ašarų susilaikyt,
kad piktavalis koksai negalvotų, jog jūs man pavydit
dosniai gerosios lemties man atseikėtų džiaugsmų!

Palaidota Nekrasuve,
Sandomežo žemėje,
1590 metais, 11 dieną iki balandžio kalendų[78].

[78] T. y. 1590 m. kovo 22 d.

Įžymiausiai moteriai
Reginai Bučinskai
atminti

G[eriausiam] d[idžiausiam] š[venčiausiam] V[iešpačiui]

Reginai Bučinskai[79],
kilusiai iš kilmingiausios
Stšežovskių ir Senenskių giminės,
moteriai, užvis labiau apdovanotai kūno ir dvasios turtais,
kuri gyva
Dievo bijojo,
sutuoktinį gerbė,
šeima uoliai rūpinosi
ir visa, ką gražaus žmonės pasako ir padaro,
tai ji kalbėjo ir darė,
[taigi tai moteriai,] su visų gerų žmonių,
o ypač vyro skausmu ir liūdesiu
užgesusiai,
Janas Bučinskis –
vyras
žmonai,
[kaip] p[uikiai] p[asitarnavusiam žmogui],
š[į] p[aminklą] p[astatė].

[79] Apie Reginą Bučinską (1541–1589), jos vyrą Janą daugiau duomenų stokojame. Galimas dalykas, kad čia minimas Janas buvo S. Risinskio auklėtinių Kristupo ir Stanislovo Bučinskių brolis, pagarsėjęs per Dmitrijaus Apsišaukėlio (m. 1606) avantiūrą, daugiau žr. Kazimierz Lepszy, *Buczyński Jan, h. Strzemię. – Polski Słownik Biograficzny*, T. 3, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1937, s. 88–90.

Gyveno 48 metus.
Mirė 1589 metais per spalio kalendas[80].

[80] T. y. 1589 m. spalio 1 d.

VYRAS ŽMONAI

Mano saulute, kodėl palikusi vaiką ir vyrą
tu iš akių mums visiems neapsikentus sprunki?
Nes jei tave sulaikyt dar rauda ir ašaros gali,
jei – pastatyti ir vėl priešais mūsų akis,
gaila nebus nė vienam savo amžiaus raudoms paaukoti,
ašarom savo širdies gedinčios nuolat kamuot!

ŽMONA VYRUI

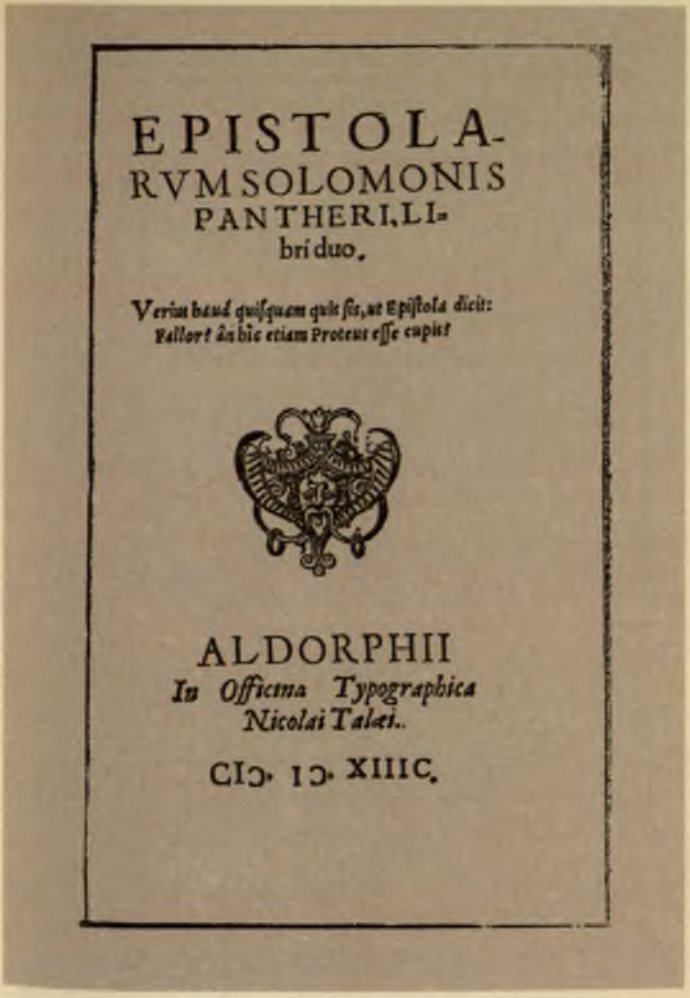
Kam jūsų ašaros? Kam dar tos raudos? Nejaugi jūs norit,
kad aš dangun žengdama kęsčiau naujas dar liepsnas?
Vyro dejonės, sūnaus vargai ir namučių traukimas
atima vėl iš dangaus įnamių pulko mane.
Negi manai, kad mane dar galėsi susigrąžinti?!
Niekad: trokštu labiau džiaugtis ramybe gauta!

Palaidota Bobovoje,
Sarmatų Pjemonte[81],
1589 metais, 14 dieną iki lapkričio kalendų[82].

[81] Taip S. Risinskis apibūdina Beskidus (tiksliau vieną iš jų – *Beskid Sądecki*, kur prie Bialos upės ir buvo Bobova).
[82] T. y. 1589 m. spalio 19 d.

Paminklai, kuriuos tu matai,
skirtingiems žmonėms
įvairiose vietose
pastatyti
Saliamono Risinskio.

Išspausdinta
Petro Blasto spaustuvėje,
Liubčioje prie Nemuno,
Lietuvoje,
1614 Viešpaties metais,
gegužės mėnesį.

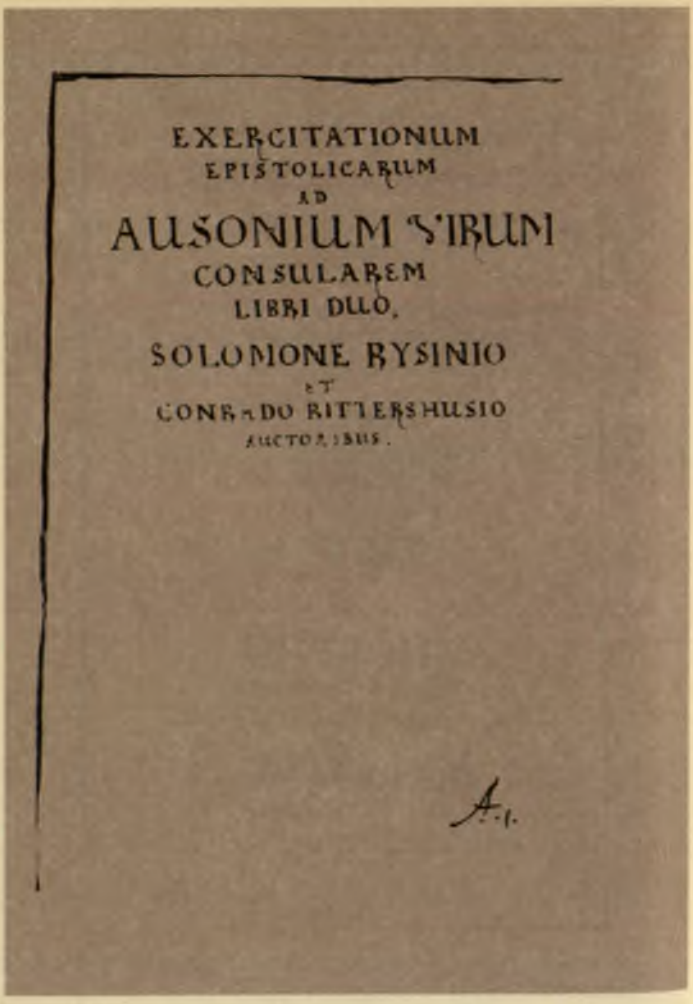

EPISTOLA-
RVM SOLOMONIS
PANTHERI, LI-
bri duo.

Verùm haud quisquam quis sis, ut Epistola dicit:
Vellort ân hic etiam Proteus esse cupis?

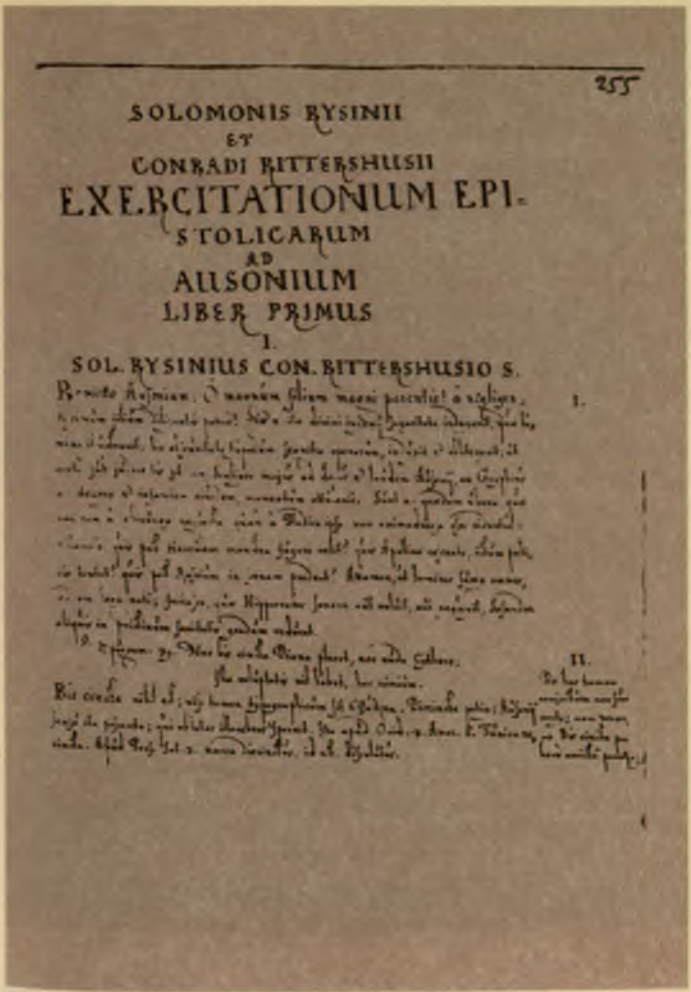
ALDORPHII
In Officina Typographica
Nicolai Talæi.

CIↃ. IↃ. XIIIC.

Saliamonas Risinskis. *Dvi knygos Saliamono Risinskio laiškų*. Altdorfas, 1587. Antraštinis lapas.

EXERCITATIONUM
EPISTOLICARUM
AD
AUSONIUM SIRUM
CONSULAREM
LIBRI DUO.
SOLOMONE RYSINIO
ET
CONRADO RITTERSHUSIO
AUCTORIBUS.

Saliamonas Risinskis, Conradus Rittershusius. *Dvi knygos epistolinių svarstymų apie konsulą Auzonijų*. [Altdorfas, 1588–1589.] Rankraščio antraštinis lapas.

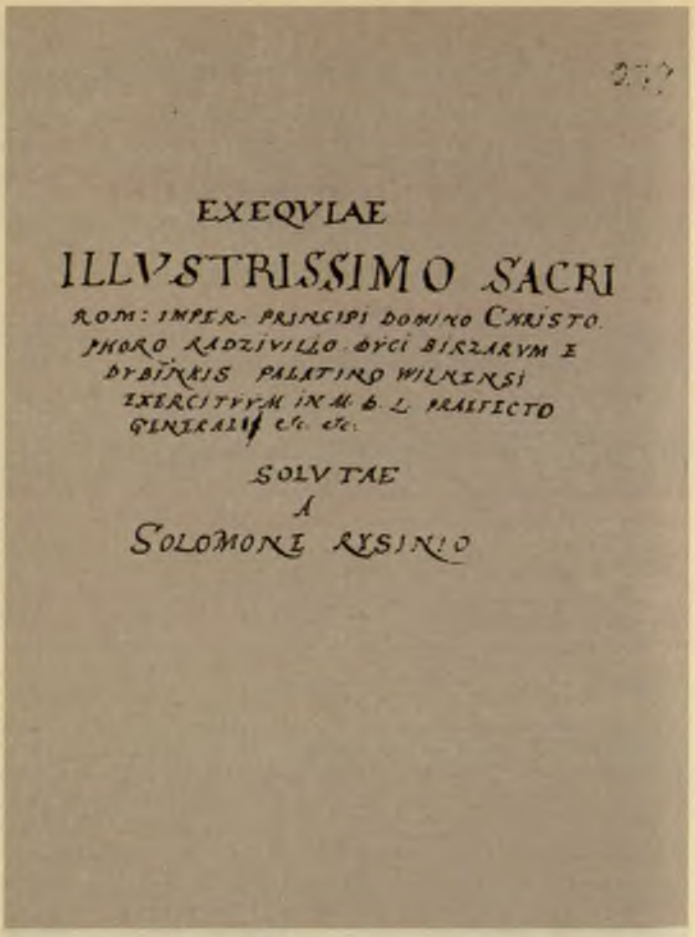
255

SOLOMONIS RYSINII
ET
CONRADI RITTERSHUSII
EXERCITATIONUM EPI-
STOLICARUM
AD
AUSONIUM
LIBER PRIMUS

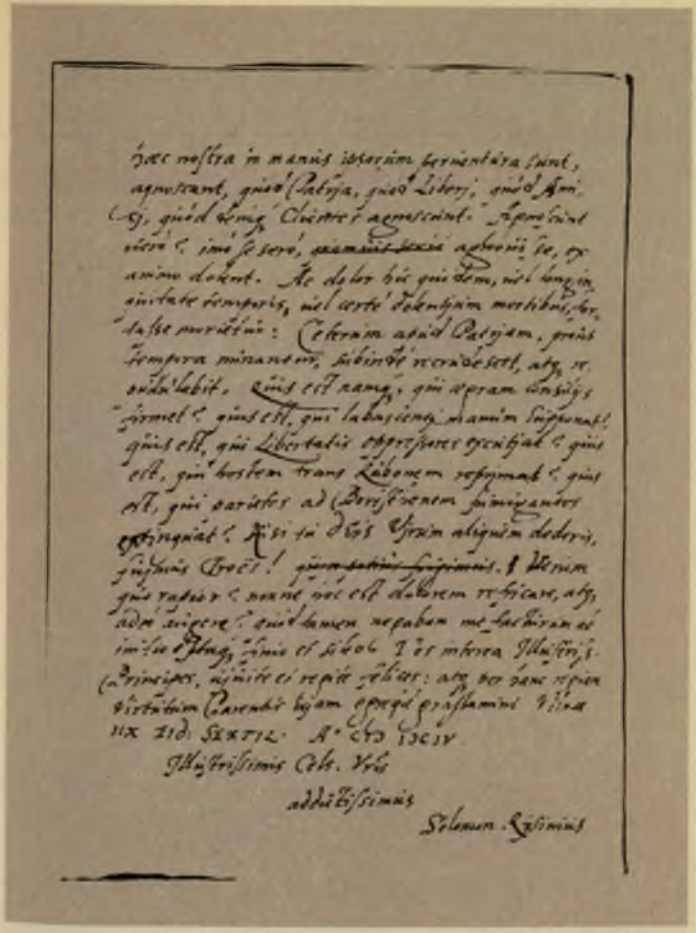
I.

SOL. RYSINIUS CON. RITTERSHUSIO S.

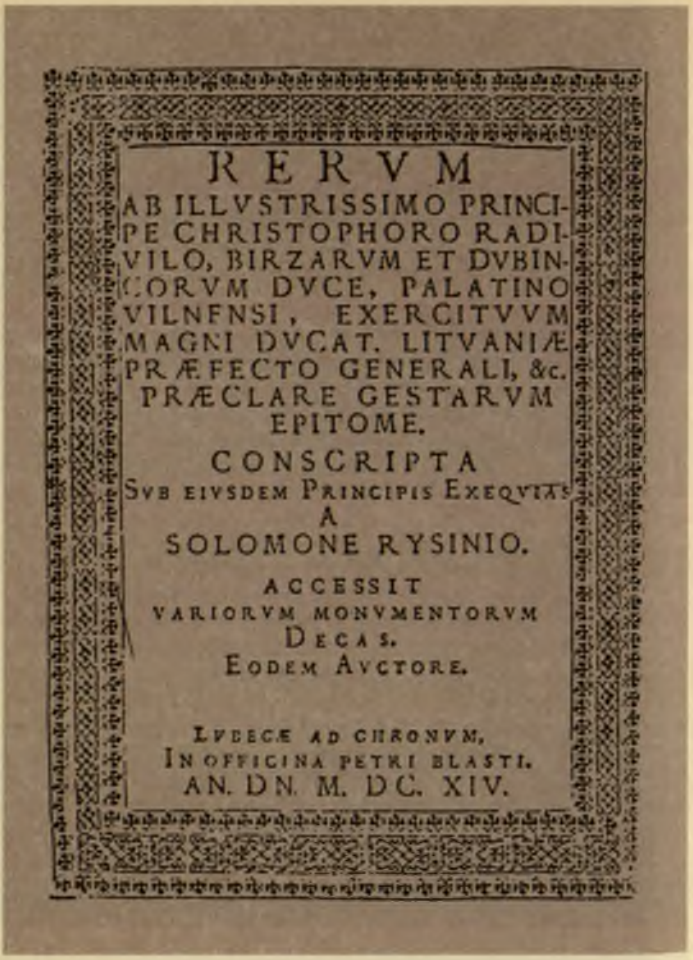
Saliamonas Risinskis, Conradus Rittershusius. *Dvi knygos epistolinių svarstymų apie konsulą Auzonijų*. [Altdorfas, 1588–1589.] Pirmojo laiško pradžia.

EXEQVIAE
ILLVSTRISSIMO SACRI
ROM: IMPER. PRINCIPI DOMINO CHRISTO.
PHORO RADZIVILLO. DYCI BIRZARVM E
DYBINKIS PALATINO WILKENSI
EXERCITVVM IN M. D. L. PRAEFECTO
GENERALI &c. &c.
SOLVTAE
A
SOLOMONE RYSINIO

Saliamonas Risinskis. *Egzekvijos, kurias Saliamonas Risinskis iškėlė šviesiausiam Šventosios Romos Imperijos kunigaikščiui, ponui Kristupui Radvilai, Biržų ir Dubingių kunigaikščiui, Vilniaus vaivadai, LDK didžiajam etmonui ir t. t.* [Vilnius, 1604.] Rankraščio antraštinis lapas.

Saliamonas Risinskis. *Egzekvijos...* [Vilnius, 1604.] Pratarmės Jonušui ir Kristupui Radviloms pabaiga ir autoriaus parašas.

RERVM
AB ILLVSTRISSIMO PRINCIPE CHRISTOPHORO RADIVILO, BIRZARVM ET DVBINGORVM DVCE, PALATINO VILNENSI, EXERCITVVM MAGNI DVCAT. LITVANIÆ PRÆFECTO GENERALI, &c. PRÆCLARE GESTARVM EPITOME.
CONSCRIPTA
SVB EIVSDEM PRINCIPIS EXEQVIIS
A
SOLOMONE RYSINIO.
ACCESSIT
VARIORVM MONVMENTORVM
DECAS.
EODEM AVCTORE.
LVBECÆ AD CHRONVM,
IN OFFICINA PETRI BLASTI.
AN. DN. M. DC. XIV.

Saliamonas Risinskis. *Trumpas pasakojimas apie garsiuosius šviesiausiojo didiko Kristupo Radvilos, Biržų ir Dubingių kunigaikščio, Vilniaus vaivados, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vyriausiojo karvedžio ir t. t., žygius.* Liubčia, 1614. Antraštinis lapas.

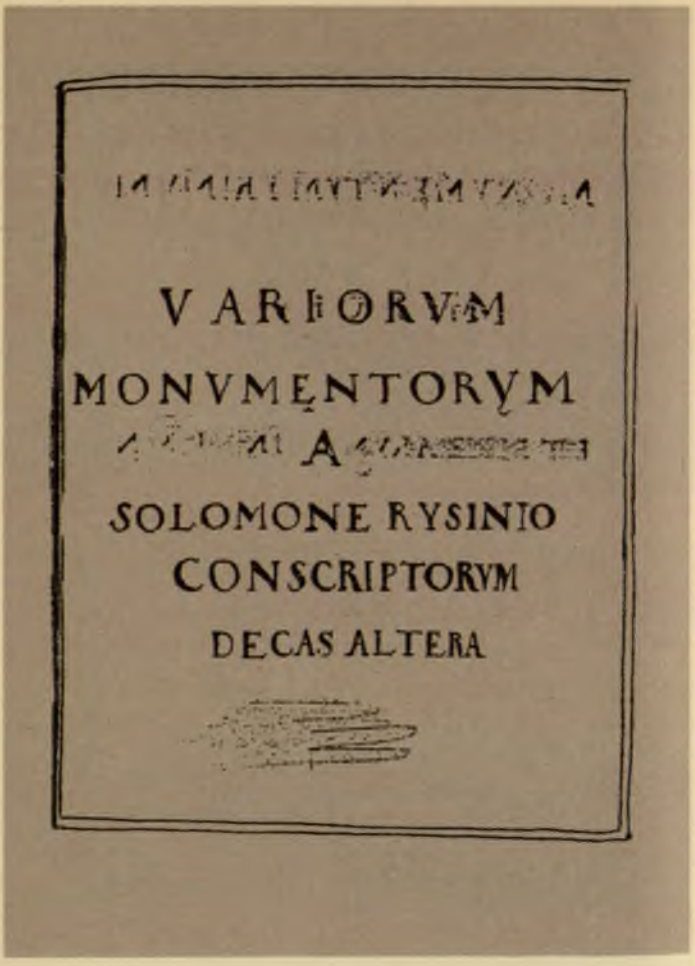

In auerſa parte Monumenti.

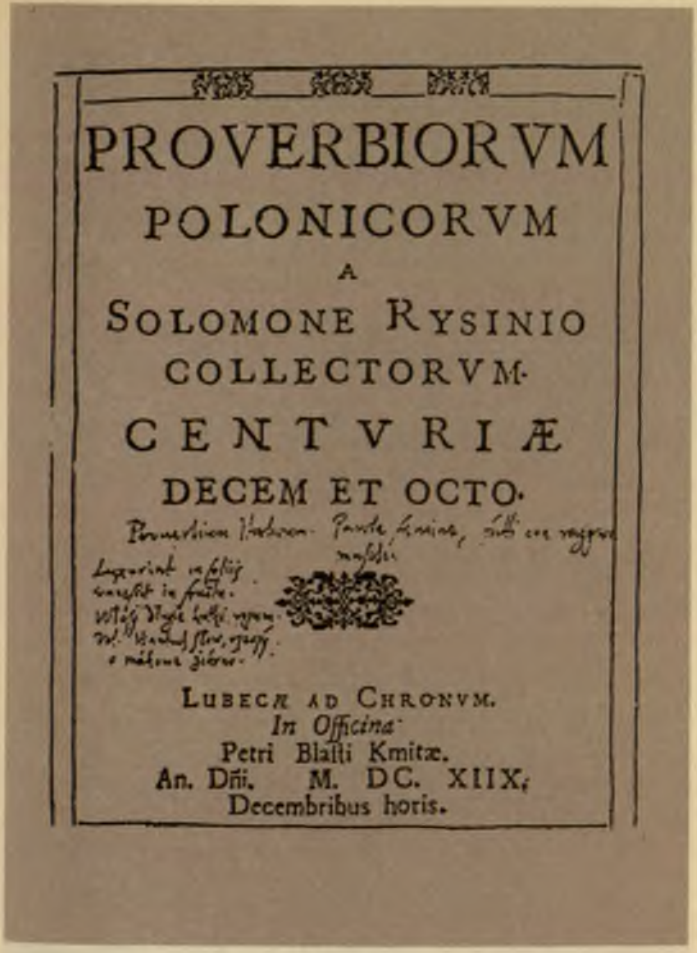
DIALOGVS HOSPITIS ET MVSÆ.

H. Dic mihi, Muſa, quibus decoratus moribus Heros:
Et quibus inſtructus dotibus ille fuit?
M. Aſpice quadrifidum volitanti in pectore flemma,
Qualibus inuenies fulſerit ille notis.
H. Cur ſeſe imprimis obiectat buccina triplex?
M. Nota domi & belli buccina bina fuit:
Extremam ſenſit duris Eccleſia rebus:
Terruit hæc ternos buccina terna viros.
H. Cur ratis immenſis hûc illûc fluctuat vndis?
M. Nutantem patriam flectere doctus erat.
H. Montibus in celſis cur celſæ, dicito, turres?
M. Summus erat gentis murus apexq; ſuæ.
H. Quare expers animæ fellis ſub naue morantur?
M. Candidus & pariens ſemper vt agnus erat.
H. Cur Aquila hæc ſecum præcelſa in nubila portat?
M. Vt venêre polo, ſic redière polum.

Saliamonas Risinskis. *Trumpas pasakojimas apie garsiuosius šviesiausiojo didiko Kristupo Radvilos, Biržų ir Dubingių kunigaikščio, Vilniaus vaivados, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vyriausiojo karvedžio ir t. t., žygius.* Liubčia, 1614. Lapo C antra pusė: K. Radvilos Perkūno herbas ir jį aiškinantis eilėraštis.

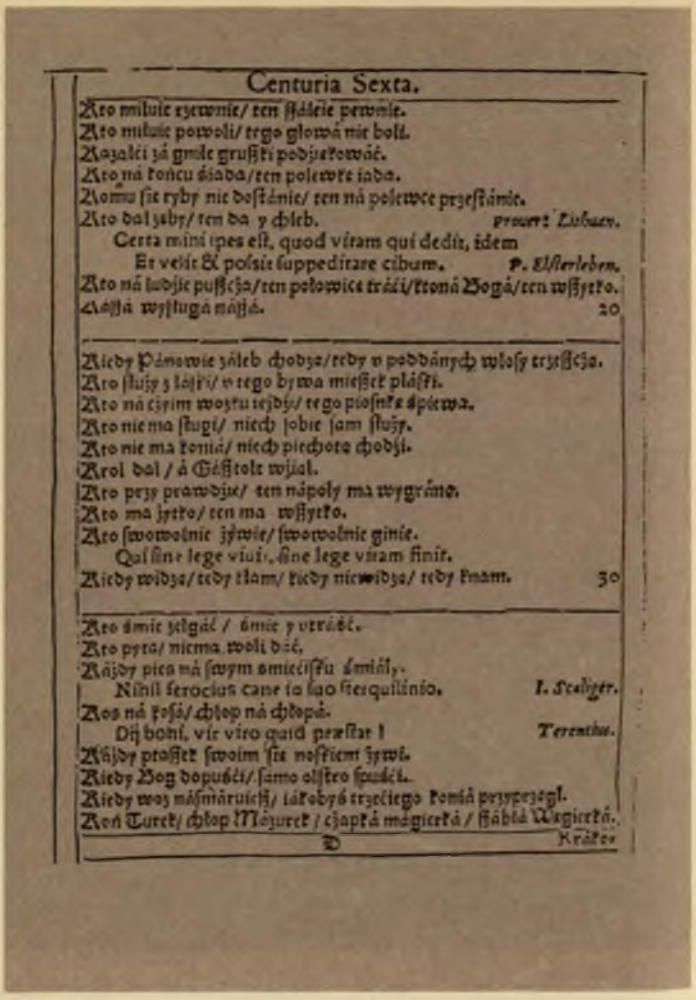
Saliamonas Risinskis. *Antra įvairių Saliamono Risinskio parašytų paminklų dešimtis.* [Vilnius ?, 1614–1625]. Rankraščio antraštinis lapas.

PROVERBIORVM
POLONICORVM
A
SOLOMONE RYSINIO
COLLECTORVM.
CENTVRIÆ
DECEM ET OCTO.

LUBECÆ AD CHRONVM.
In Officina
Petri Blasti Kmitæ.
An. Dñi. M. DC. XIIX.
Decembribus horis.

Saliamonas Risinskis. *Aštuoniolika šimtinių lenkiškų patarlių, surinktų Saliamono Risinskio*. Liubčia, 1618. Antraštinis lapas.

Centuria Sexta.

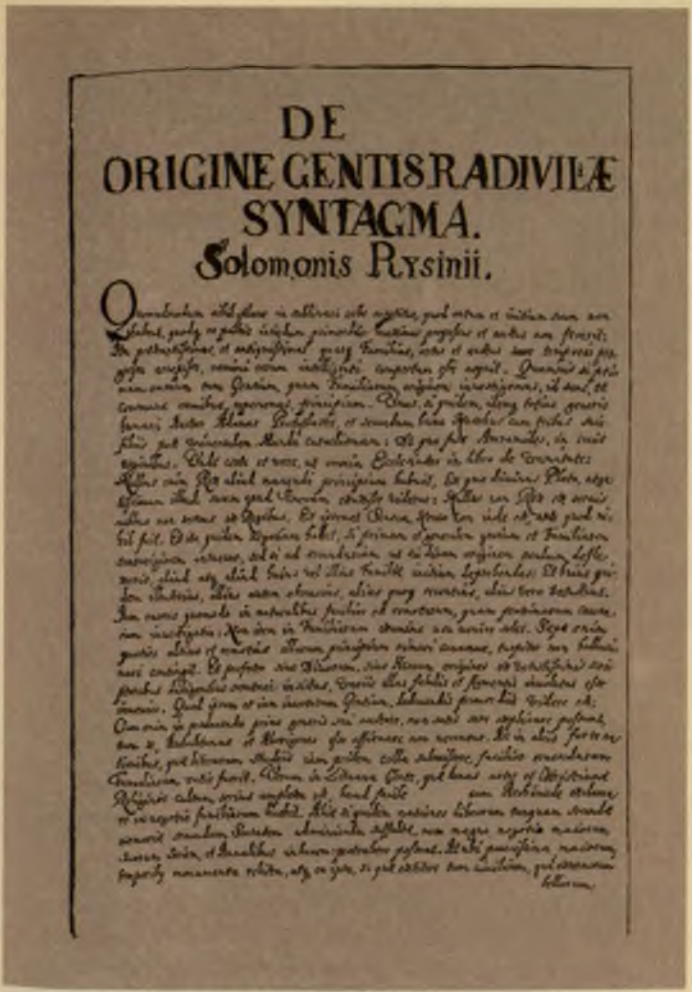
Kto miłuie rzeczownie/ ten ſtáłeie perwnie.
Kto miłuie powoli/ tego głowá nie bolí.
Kozałći zá gmile gruſſki podźękowáć.
Kto ná końcu śiáda/ ten polewke iadá.
Komu ſie rybý nie doſtánie/ ten ná polewce przeſtánie.
Kto dał zebý/ ten da y chleb. *Prouerb. Lithuan.*
Certa mihi pro eſt, quod vitam qui dedit, idem
Et velit & poſsit ſuppeditare cibum. *P. Elſterlebem.*
Kto ná ludźie puſſcża/ ten połowice tráći/ ktoná Bogá/ ten wſſytko.
Káżdá wyſſługá náżdá. 20

Kiedy Pánowie zóleb chodzą/ tedy v poddánych włoſy trzeſſcża.
Kto ſłuży z łáſki/ v tego bywa mieſſek pláſki.
Kto ná cżym wozku ieźdźi/ tego piośnke śpiewa.
Kto nie ma ſługi/ niech ſobie ſam ſłuży.
Kto nie ma koniá/ niech piechotą chodźi.
Krol dał/ á Cżáſſtole wźiał.
Kto przy prawdźie/ ten nápoły ma wygráne.
Kto ma ſzyſko/ ten ma wſſytko.
Kto ſwowolnie żywie/ ſwowolnie ginie.
Qui ſine lege viuit, ſine lege vitam finit.
Kiedy widzą/ tedy tłam/ kiedy niewidzą/ tedy knam. 30

Kto śmie zelgáć/ śmie y vtráćić.
Kto pyta/ niema woli dáć.
Káżdy pies ná ſwym śmieciſku śmiáły.
Nihil ferocius cane to ſuo ſterquilinio. *I. Scaliger.*
Koń ná łące/ chłop ná chłopá.
Dij boni, vir viro quid præſtat! *Terentius.*
Káżdy ptaſzek ſwoim ſie noſkiem żywi.
Kiedy Bog dopuśći/ ſamo oſtro ſzośći.
Kiedy woz máſmáruieſſ/ iákobyś trzeciego koniá przyprzegł.
Koń Turek/ chłop Mázurek/ czapká mágierká/ ſzábłá Węgierká.

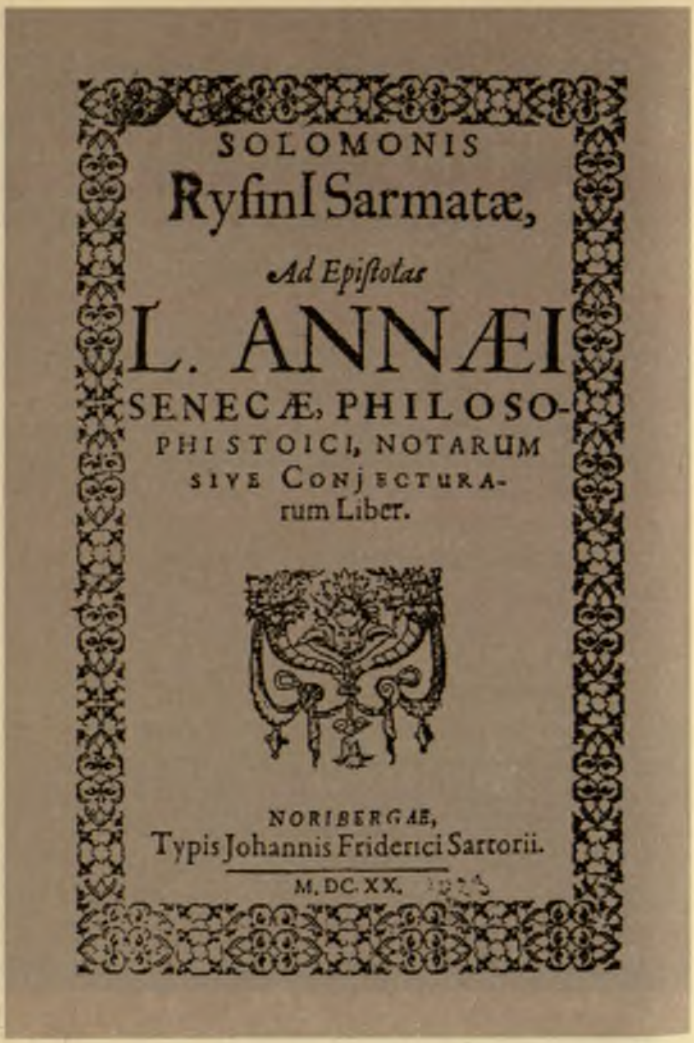
D Krákow

Saliamonas Risinskis. *Aštuoniolika šimtinių lenkiškų patarlių, surinktų Saliamono Risinskio.* Liubčia, 1618. Lapas D su lietuviška patarle (šešta iš viršaus).

DE
ORIGINE GENTIS RADIVILÆ
SYNTAGMA.
Solomonis Rysinii.

Saliamonas Risinskis. *Saliamono Risinskio veikalas apie Radvilų giminės kilmę*. [Vilnius ?, 1604–1625]. Rankraščio pradžia.

SOLOMONIS
Ryſinl Sarmatæ,
Ad Epiſtolas
L. ANNÆI
SENECÆ, PHILOSO-
PHI STOICI, NOTARUM
SIVE CONJECTURA-
rum Liber.
NORIBERGÆ,
Typis Johannis Friderici Sartorii.
M. DC. XX.

Saliamonas Risinskis. *Sarmato Saliamono Risinskio pastabos arba svarstymai apie stoikų filosofo Liucijaus Anėjaus Senekos laiškus*. Niurnbergas, 1620. Antraštinis lapas.

Pirmas priedas

Antroji įvairių S. Risinskio sukurtų paminklų dešimtis, perrašyta iš Minsko rankraščio

Pirmas paminklas

Šviesiausiam Dubingių ir Biržų kunigaikščiui
Mikalojui Radvilai[83],
Vilniaus vaivadai
ir t. t.,
atminti

[83] Mikalojus Radvila Rudasis (1512–1584) – LDK lauko etmonas (1553–1561), vėliau LDK didysis etmonas (1561–1565 ir 1579–1584), LDK kancleris (1565–1579) ir Vilniaus vaivada (1565–1584). Apie jį, jo tėvą Jurgį ir motiną Barborą (m. 1550) daugiau žr. šioje knygoje spausdinamame S. Risinskio „Veikale apie Radvilų giminės kilmę“, taip pat: Grzegorz Błaszczyk, *Radziwiłł Jerzy h. Trąby*, cit. veik., p. 225–229; Henryk Lulewicz, *Radziwiłł Mikołaj zwany Rudym h. Trąby*, cit. veik., p. 321–335; Sigitas Narbutas, *Tradicija ir originalumas Jono Radvano „Radviliadoje“*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, p. 73–78, 93–101 (apie šio elogijo ryšius su J. Radvano „Radviliada“); Raimonda Ragauskienė, *Barbora Radvilaitė*, Vilnius: Vaga, 1999, p. 48–66.

G[eriausiam] d[idžiausiam] š[venčiausiam] V[iešpačiui]

Mikalojui Radvilai,
Vilniaus pilininko Jurgio Radvilos
ir Barboros, kilusios iš įžymios Kolų giminės, sūnui,
Dubingių ir Biržų kunigaikščiui,
Vilniaus vaivadai,
vyriausiajam LDK kariuomenės vadui
ir t. t.,
savo užvis labiau nusipelniusiam seneliui,

š[į] p[aminklą] p[astatė]
anūkas Jonušas Radvila,
Dubingių, Biržų, Slucko ir Kopylio kunigaikštis,
Vilniaus pilininkas
ir t. t.

Prašalaiti, stabtelk trumpam ir nustebk,
kad menkas šis marmuras dengia tokią didybę!
Čia palaidotas tas,
kurs žygiavo, gavęs karinius įgaliojimus,
ir vien tiktai garsas apie jo atėjimą
1549 Viešpaties metais
iš Voluinės išvijo nesuskaitomas Krymo totorių ordas
ir iš pavojų išvadavo šitą didžiulės priešų baimės sukrėstą
provinciją;
čia palaidotas tas,
kuris Livonijos magistrą Vilhelmą Fiurstenbergą[84],
besipuikuojantį trisdešimčia tūkstančių kariuomenės,
1557 Viešpaties metais
privertė nusileisti karaliui;
čia palaidotas tas,
kuris, 1561 Viešpaties metais
su didžiausiu smarkumu iš maskviškių paveržęs
pačią tvirčiausią Livonijos pilį Tarvastą,
taika pataisė ir įstatymais sutvirtino apverktiną Livonijos
padėtį;
čia palaidotas tas,
kuris 1564 Viešpaties metų sausio 23 dieną[85]
Ivansko laukuose prie Ulos upės krantų
naikinte sunaikino Maskvos tirono kariuomenę,
kurią sudarė keturiadešimt tūkstančių vyrų,
ir iš ten gyvybę praradusio Piotro Šuiskio[86],
kuris vadovavo tai niokojusiai Lietuvos kraštą kariuomenei,
atėmė turtingą karo grobį;

čia palaidotas tas,
kuris, pasiuntęs su kariuomene savo veikluįjį karvedį Andrių Sapiegą[87],
1578 Viešpaties metų spalio 24 dieną[88]
prie didžiai garsaus Livonijos miesto Cėsių
sumušė dvidešimt keturis tūkstančius maskviškių,
išvadavo iš apgulties miestą
ir LDK arsenalą praturtino dvidešimtimi įstabaus darbo ir dydžio patrankų;
čia palaidotas tas,
kuris tuo metu, kai Lenkijos karalius Steponas Batoras
puolė Maskviją, kad kautynių lauke atsiimtų tai,
kas praėjusiais amžiais buvo prarasta pasitarimų menėje,
1579, 1580 ir 1581 Viešpaties metais
įkalbėjo pasiduoti turtingąjį Polocką, pajungė savo valdžiai
garsiuosius Ozeriščės ir Usviatų
miestus
ir, sulaukęs šešiasdešimties[89] metų amžiaus,
narsiai bei kantriai ne tiktai kaip karvedys,
bet ir kaip paprastas kareivis prie Pskovo kentėjo
sunkius kareivystės vargus
ir kuo atšiauriausios žiemos skriaudas.
Štai kiek jis nuveikė per karą,
o taikos metu
jis buvo teisingas teisme, taurus – draugystėje,
nuolaidus – su kaimynais, lipšnus – su šeimynykščiais,
abejingas turtui savajam,
o su valstybės labu – rūpestingas,
atlaidus – kaltininkams, dosnus – nevertiesiems,
humaniškas buvo su kiekvienu,
o su visais garsėjo prakilniu elgesiu.
Jis turėjo laimės
tapti karaliaus giminaičiu
per seserį Barborą[90],

kuri ištekėjo už Lenkijos valdovo Žygimanto II.
Jis buvo laimingas,
kai, dar gyvas būdamas,
sulaukė Mikalojaus[91] ir Kristupo[92], savo sūnų,
priėmimo į senatorių luomą.
Mirė Vilniuje 1584 Viešpaties metais,
penkioliktą[93] dieną iki gegužės kalendų,
eidamas šešiasdešimt ketvirtuosius[94] metus.

[84] Johanas Vilhelmas fon Fiurstenbergas (m. 1568) – priešpaskutinis Livonijos ordino magistras (1557–1559), visomis įmanomomis priemonėmis gynęs Livonijos nepriklausomybę. Prasidėjus karui su Maskva vadovavo Viljandžio gynybai. 1560 m. rugpjūčio 21 d. kapituliavus pilies įgulai pateko į maskviškių rankas. Mirė tremtyje.

[85] Turi būti „sausio 26 dieną".

[86] Piotras Ivanovičius Šuiskis (m. 1564) – Maskvos valstybės ir politikos veikėjas, karvedys, dalyvavęs 1547–1548 ir 1553 m. žygiuose prieš Kazanę, pirmaisiais Livonijos karo metais vadovavęs maskviškių kariuomenei. 1563–1564 m. buvo Polocko vietininkas ir vaivada. Žuvo kautynėse prie Ulos.

[87] Andrius Sapiega (m. 1621) – Polocko, o vėliau Smolensko vaivada, Naugarduko vaivados Pauliaus Sapiegos (m. 1579) ir Aleksandros Chodkevičiūtės (m. 1583) sūnus, pasižymėjęs paskutiniais Livonijos karo metais, apie jį daugiau žr. Mirosław Nagielski, *Sapieha Andrzej h. Lis.* – *Polski Słownik Biograficzny*, T. XXXIV(4), Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1993, s. 572–574.

[88] Turi būti „spalio 21 dieną".

[89] Turi būti „septyniasdešimties".

[90] T. y. Barborą Radvilaitę (apie 1520–1551), už Žygimanto Augusto ištekėjusią 1547 m., Lenkijos karaliene vainikuotą 1550 m. gruodžio 7 d. Apie ją daugiau žr. Raimonda Ragauskienė, *Barbora Radvilaitė*, Vilnius: Vaga, 1999.

[91] Apie jį daugiau žr. 30 išnašą.

[92] T. y. Kristupo Radvilos Perkūno.

[93] M. Radvila Rudasis mirė balandžio 27 dieną, t. y. penktąją, o ne penkioliktąją dieną iki gegužės pirmosios, kuri dar buvo vadinama kalendomis.

[94] Turi būti greičiausiai „septyniasdešimt ketvirtuosius", t. y. S. Risinskis laikė M. Radvilą gimus 1511 m.

Šviesiausiam ponui
Eustachijui Valavičiui[95],
Vilniaus pilininkui ir t. t.,
atminti

[95] Eustachijus Valavičius (apie 1520–1587) – LDK pakancleris (1566–1579), vėliau kancleris (nuo 1579), Trakų (1569–1579), vėliau Vilniaus (nuo 1579) pilininkas, Livonijos karo dalyvis, atkaklus LDK reikalų gynėjas Liublino unijos metais (1569) ir vėliau. Apie jį daugiau žr. Vanda Sruogienė, *Eustachas ar Ostapas [Valavičius]*. – *Lietuvių Enciklopedija*, T. 32, Boston: Lietuvių Enciklopedijos Leidykla, 1965, p. 533–534; А.П. Грыцкевіч, *Валовіч Астафі (Яўстафій) Багданавіч*. – *Энцыклапедыя гісторыі Беларусі*, T. 2, Мінск: «Беларуская Энцыклапедыя» імя Петруся Бройкі, 1994, с. 208–209.

Š[venčiausiajam] Kristui

Keleivi, šičia žvilgsnį nukreipk,
jei norėsi išvysti žymaus atvirumo Tėvynei
paminklą.

Juk čia palaidotas
pagarsėjęs gimine, pagarsėjęs dorybe, pagarsėjęs
padėtimi [ponas] Eustachijus Valavičius,
Vilniaus pilininkas, Lietuvos
Didžiosios Kunigaikštystės kancleris,
Bresto, Kobrino, Jurbarko seniūnas ir t. t.,
didis [savuoju] autoritetu, įžvalgus sprendimu,
pats budriausias Tėvynės įstatymų sergėtojas,
aršiausias tikresnės religijos gynėjas,
vienu žodžiu, Tėvynės tėvas.
Ta meile jai degdamas
po Lenkijos karaliaus Stepono I mirties
stojusio tarpuvaldžio laikotarpiu,

kai rūpindamasis atlikti savo pareigas valstybei
imasi darbo, įsikiša ėmus kunkuliuoti
naujojo karaliaus rinkimų aistroms
ir stengiasi dalyvauti jau išrinktojo karūnacijoje,
užkluptas netikėtos ligos ir
į Sandomežą iš kelionės nugabentas,
galop nusiraminęs, pasikliaudamas Dievo gailestingumu,
1587 Viešpaties metais,
per lapkričio idas[96],
iškvėpė dvasią.

Likusi jo vienitelė duktė[97], kuri
jau gerokai anksčiau buvo išleista
už pono Severino Bonerio[98], Krokuvos pilininko,
vieno iš pirmųjų Lenkijos karalystės senatorių,
ir netgi antrąkart buvo ištekinta karaliaus.

Kitais metais pervežtas iš Sandomežo
į Sidrą[99], šioje bažnyčioje, kurią 1585
Viešpaties metais visagalio Dievo garbei
iš akmens ir cemento, negailėdamas didelių
išlaidų, pastatė, su didžiausiu artimųjų pasiilgimu
kitą dieną po kovo idų[100]
buvo atiduotas žemei.

Galiausiai po trisdešimties metų
šventai gerbdamas šitokio didžio Tėvynės senatoriaus
atminimą
Petras Valavičius[101], Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės
taurininkas,
iš kuo labiausiai nusipelniusio [jo] pusbrolio kilęs anūkas,
š[į] p[aminklą] p[astatė].

[96] T. y. lapkričio 13 d.

[97] Regina Valavičiūtė-Boner (g. ir m. datos nežinomos) – E. Valavičiaus duktė, 1569 m. ištekėjusi už Severino Bonerio (žr. žemiau).

[98] Severinas Boneris (po 1530–1592) – Beco (1585–1590), vėliau Krokuvos (1590–1592) pilininkas, Mažosios Lenkijos kalvinistų globėjas ir gynėjas, apie jį daugiau žr. Krystyna Pieradzka, *Boner Seweryn z Balic h. Bonarowa. – Polski Słownik Biograficzny*, T. 2, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1936, s. 301–302.

[99] Sidra – miestelis Baltstogės vaivadijos Sokulkos paviete prie to paties pavadinimo upės. XVI a. antroje pusėje priklausė Valavičiams.

[100] T. y. 1588 m. kovo 16 d.

[101] Petras Valavičius (m. 1624) – LDK taurininkas (nuo 1589), E. Valavičiaus brolio Smolensko vaivados Grigo (m. po 1576) sūnus, žr. Kasper Niesiecki SJ, *Herbarz Polski*, T. 9, W Lipsku: Nakładem i drukiem Breithopfa i Haertela, 1842, s. 416; *Urzędnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku: Spisy*, Oprac. Henryk Lulewicz i Andrzej Rachuba, Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1994, s. 34, 251.

Trečias paminklas

Šviesiausiam Biržų ir Dubingių kunigaikščiui Kristupui Radvilai[102], Vilniaus vaivadai ir t. t., atminti

[102] Minsko rankraštyje esantis elogijo ir „Prašalaičio ir Mūzos pokalbio“ tekstas yra toks pat, kaip ir 1614 m. išspausdintame „Trumpame pasakojime apie garsiuosius Kristupo Radvilos žygius“.

Š[venčiausiajam], triskart ger[iausiajam], triskart didž[iausiajam] Dievui

Visiems laikams atsiminti apie garsų ir didžiai įžymų Šventosios Romos Imperijos kunigaikštį Kristupą Radvilą, Biržų ir Dubingių kunigaikštį, Vilniaus vaivadą, LDK kariuomenės

vyriausiąjį vadą ir t. t., kuris po to, kai
rūmuose
gražiai ir oriai ėjo
raikytojo bei taurininko pareigas;
valstybėje
užėmė pačias garbingąsias
vicekanclerio, pilininko bei vaivados vietas;
kare
iš pradžių kaip lauko etmonas, o paskui
kaip vyriausiasis vadas maskviškius kartu su jų
didžiuoju kunigaikščiu drąsiai išbruko iš jų pačių būstų,
o švedus, užėmusius didžiąją Livonijos dalį, veiksmingai
atmušė ir sutriuškino;
savo namuos
kuo protingiausiai ir teisingiausiai valdė
kaip tikras šeimininkas turtus,
patyrė keturiose vedybose laimę,
buvo trijų palikusių vaikų tėvas,
teisingas, narsus, kantrus,
gailestingas, nuoširdus ir lipšnus vyras,
baigęs penkiasdešimt šeštuosius
savo gyvenimo metus,
galop
šitame štai karste
atgulė poilsio.

Po to paties kunigaikščio
herbu [užrašytas]
Prašalaičio ir Mūzos pokalbis

Mūza, papasakok man, kokie gi įpročiai, kokios
Būdo grožybės štai šį karžygį puošė kadai? –
Ar po sparnuočio širdim nematai tu keturgubo herbo? –
Tuo ir garsėjo, ką jo herbo laukeliuos regi.

Mūza, kodėl Trys Ragai pirmiausia dėmesį traukia? –
Garsūs namie ir karuos du iš jų buvo kadai,
Trečią išgirdo sunkioj padėty atsidūrus Bažnyčia.
Baisiai išgąsdino tris vyrus šie Trys jo Ragai.
Ko gi per aukštas bangas svyrinėdamas iriasi Laivas? –
Mokytas buvo tėvų sverdintį kraštą vairuot.
O ant mūrų aukštų kam aukšti Kuorai pastatyti? –
Buvo aukščiausiu kuoru savajai tautai jisai.
Na, o ką po Laivu nenuodingas Gyvūnas sau veikia? –
Buvo nekaltas, kantrus tarsi ėrytis jisai.
Ko gi Erelis tada visa šitai gabena į dangų? –
Kaip nusileido iš ten, taip visa grįžta – dangun.

Ketvirtas paminklas

Šviesiausiam Dubingių, Biržų,
Slucko ir Kopylio kunigaikščiui
Jonušui Radvilai[103],
Vilniaus pilininkui ir t. t.,
atminti

Š[venčiausiajai] Trejybei

[103] Apie Jonušą Radvilą žr. 2 išnašoje.

Sveikas, Keliautojui, kad ir kas, kad ir iš kur
tu esi! Suturėk žingsnį
ir įdėmiai apsvarstyk,
ką [ši] gedulinga pariškos uolos nuoskila
sako.
Dubingių ir Biržų, taip pat Slucko ir Kopylio kunigaikštis
Jonušas Radvila,
Šven[tosios] Rom[os] Imperijos kunigaikštis,

Vilniaus pilininkas, Borisovo seniūnas,
Lichtenbergo ponas ir t. t.,
tai, ką turėjo mirtinga, čia padėjo,
būsimajam amžiui po savęs palikęs nemarų atminimą.
Klausi kilmės?
Savo amžiuje buvo žymiausias
lietuvių tautos kunigaikštis.
Klausi savybių?
[Buvo] gyvo būdo, aštraus proto ir veik neįveikiamo
tvirtumo.
Klausi pareigų?
Rūmuose buvo tinkamiausias taurininkas,
kautynėse – narsiausias karys,
pasitarimuose – rimčiausias senatorius.
Klausi sėkmės?
Prie protėvių šlovės jis per giminystę
su šviesiausiomis šeimomis
pridėjo didžiulę [savo] dalį.
Vargas Tėvynei!
[Ji] neteko budriausio savųjų laisvių
sergėtojo.
Vargas Tėvynės viešpačiui!
[Jis] neteko neaiškiuose dalykuose patikimiausio
patarėjo.
Vargas giminės šeimynai!
[Ji] neteko įžymios savo vainiko
smailės.
Vargas krikščionių sambūriui!
[Jis] neteko nenugąsdinamos dvasios
gynėjo.
Vargas bičiulių būriui!
[Jis] neteko tvirčiausio savo laimės
pagrindo.
Vargas klientų pulkui!

[Jis] neteko vertingiausio savo išteklių
aruodo.
Prikąsk liežuvį, Pavyde!
[Jis] nebeprieinamas tavajam Teonui[104]!
Dar neseniai šitoks kunigaikštis prieš tavo norą
gyveno.
[Tau iš viso bus] neramu, kad šitoks kunigaikštis
kitados tavo širdgėlai gyveno...
Ak, ir atsisveikino su gyvenimu
šitiek turto ir šitiek valdų šeimininkas, –
idant tujai negyventum ramus dėl likimo, –
Prūsijos Čarline, 1620 Viešpaties metais,
7 dieną iki lapkričio idų[105].
Gyveno 41 metus, 3 mėnesius, 6 dienas.
Norėjau, Keliautojau, kad tu
gerai tai žinotum,
[o dartės] jau pergalvok [visa] ir eik [savo keliu].

[104] Nėra visiškai aišku, kurį asmenį S. Risinskis čia mini. Mat Antikoje buvo keli Teonai, leidę ir komentavę senuosius autorius. Iš jų garsiausi: Teonas Aleksandrietis (I a. pr. Kr.), garsus stoikas, Oktaviano Augusto rūmų filosofas, retorikos vadovėlio autorius, parašęs komentarus Apolodoro Seleukiečio fizikos vadovėliui; Teonas Aleksandrietis (I a. pr. Kr.), garsus gramatikas, parašęs komentarus žymiausių Helėnizmo poetų (Kalimacho, Teokrito, Apolonijo Rodiečio, Nikandro, Likofrono) kūriniams, taip pat Homėro „Odisėjai“, Pindaro poezijai ir Sofoklio tragedijoms; Teonas Aleksandrietis (I a. po Kr.), garsus gramatikas, parašęs mūsų dienas pasiekusį teorinį retorikos darbą. Šiaip jau priekabaus, netgi pavydaus kritiko šlovę buvo pelnęs Dzoilas Amfipolietis (IV a. pr. Kr.), pagarsėjęs nepalankiu Homėro vertinimu. Atsižvelgus į šią aplinkybę galima spėti, kad čia S. Risinskis mini antrąjį iš aukščiau minėtųjų Teonų.

[105] T. y. 1620 m. lapkričio 7 d.

Ar tu gimei aukščiausioje, ar žemiausioje
vietoje,
lėčiau ar greičiau privalai keliauti.
Štai [šis savo jau] nukeliavo
ir atsigulęs į kapą malonioje ramybėje
užmigo.
Ak, didvyris! – O kas? – Papasakosiu, tik šitam
skirk dėmesio.
Dubingių ir Biržų, Slucko ir Kopylio kunigaikštis
Jonušas Radvila,
Šven[tosios] Rom[os] Imp[erijos] kunigaikštis,
Vilniaus pilininkas, Borisovo seniūnas, Lichtenbergo ponas ir t. t.
aukščiausios kilmės, aukščiausio proto, aukščiausios dorybės
didikas, kuriuo pasireiškė tobulas herojiškų bruožų,
už kuriuos jis buvo lygiai artimųjų, lygiai priešininkų
gerbiamas, atvaizdas.
Nori plačiau?
Teisingas, [narsus], išmintingas,
neturtėliams dosningas, nenaudėliams – rūstus,
nepatyręs puikybės, atkakliai siekęs užsibrėžto tikslo,
karščiausias Respublikos laisvių gynėjas,
apdairus šeimyniniuose reikaluose, valstybės – apsukrus,
[o] tikėjimo – tyras,
lėtas priimdamas [kieno nors] draugystę,
[bet] tvirtas, ją išlaikydamas,
be lotynų, mokėjęs dar prancūzų, ispanų ir vokiečių kalbas,
patyręs laimės dviejose santuokose:
vienoje su šviesiausiąja Sofija [106], Slucko kunigaikščio Jurgio dukra,
kitoje su šviesiausiąja Elžbieta Sofija [107],
Brandenburgo elektoriaus Johano Georgo dukterimi.
Šioje santuokoje jis patyrė daugiau laimės,
nes su [antrąja žmona] susilaukė trijų vaikų:

sūnaus Boguslovo[108] ir dukterų:
Elžbietos Eleonoros ir Sofijos Agnės[109].
Gimė Vilniuje 1579 Viešpaties metais, 12 dieną iki sekstilio kalendų.
Jo tėvas buvo Kristupas [Radvila],
Vilniaus vaivada, LDK didysis etmonas,
o motina – Kotryna, Ostrogo kunigaikščio, Kijevo vaivados Konstantino duktė[110].
[Iš gyvenimo jis] pasitraukė Prūsijos Čarline
1620 Viešpaties metais, 7 dieną iki lapkričio idų.
Gyveno 41 metus, 3 mėnesius, 6 dienas.
Papasakojau, keliauk, tik anksčiau nei tave paleisiu
dar vienu žodžiu pasakysiu, kas tau labai pravers:
palauk, kad išeitum, mirk, kad pareitum!

[106] Apie Sofiją Olelkaitę-Radvilienę daugiau žr. 44 išnašoje.

[107] Elžbieta Sofija Hohencolern-Radvilienė (m. 1630) – Branderburgo elektoriaus Johano Georgo I (1525–1618) ir Elžbietos fon Anhalt-Zerbst (m. 1607) duktė. Apie Johaną Georgą I žr. daugiau: Th. Hirsch, *Johann Georg, der Oeconom. – Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd 14, Leipzig: Verlag von Duncker und Humblot, 1881, S. 165–169.

[108] Boguslovas Radvila (1620–1669) – LDK vėliavininkas (1638–1646), vėliau žirgininkas (nuo 1646), Prūsijos kunigaikštystės generalgubernatorius (1657–1665), valstybės ir politikos veikėjas, vienas iš 1655 m. Kėdainių sutarties iniciatorių. Apie jį daugiau žr. Vincas Trumpa, *Boguslovas [Radvila]. – Lietuvių enciklopedija*, T. 24, p. 377–378; Tadeusz Wasilewski, *Radziwiłł Bogusław h. Trąby. – Polski Słownik Biograficzny*, T. XXX(1), s. 161–173.

[109] Elžbieta Eleonora (1615–1633) ir Sofija Agnė (1618–1637) – Jonušo ir Elžbietos Sofijos Radvilų dukterys, vyresnės Boguslovo Radvilos (žr. aukščiau) seserys.

[110] Apie Kotryną Ostrogiškytę-Radvilienę žr. 27 išnašoje.

UŽRAŠAS ANT VĖLIAVOS

Ilsisi čia pagarbos per karą ir taiką sulaukęs,
deivę Aretę gražiai svetinęs savo širdy

vyras, lietuvių tautos ir visos giminės garsenybė,
tai – kunigaikštis taurus Jonušas iš Radvilų.
Gėrimą ruošė jisai iš pradžių sarmatų karaliui –
dvidešimt metų pagret vykdė jis pareigas šias;
ilgainiui Vilniaus pilies šeimininko garbę palaikė
dideliu savo protu, didele gražbylyste,
rodyta, kai iš burnos jam ar Romulo ainių, ar lenkų,
ar net prancūzų arba vokiečių liejos kalba.
Jonušas degė visad liepsnojančia meilę Tėvynei,
degančios meilės jausmu Dievui liepsnojo visad.
Šitai patyrė baisiuos varguos Valstybė, kai šėlo,
gylio seniau į pačias įsčias labai sužeista;
šitai sunkiausių bėdų ištikta Bažnyčia patyrė,
kai grasinimus jai žėrė priešas žiaurus.
Kai jį palaužia ligos hipochondrinės skausmas galiausiai
ir dar juodosios tulžies šėlas ištąso viduj,
ieško jis karšto vandens versmių ir vietą pakeičia,
kad nugalėtų gamtos priemonėm savo bėdas.
Tuosyk Tėvynės laukuos dar ir priešo falangos dagojo
ir geležim, ir ugnim vyrus kartu su javais.
Taigi beplintant liepsnoms jį meilė Tėvynei pašaukia
ligą užmiršus tuoj pat gelbėti žemę tėvų.
Leidžias į kelią skubiai ir namo negaišdamas skuba,
kad galėtų ištiest vargšei pagalbos rankas.
Tik čia Lachesė nuožmi seserų verpimą sumaišo
ir nutraukia mikliu nykščiu plonąsias gijas.
O didžiule, baisi, rūsti, pragaištinga nelaime!..
Parka, turėjai dar šio Karvedžio pasigailėt!..

Palaidotas didelėmis savo paties lėšomis
užbaigtoje ir išpuoštoje Dubingių bažnyčioje,
protėvių kriptoje, 1621 Viešpaties metais,
15 dieną iki kovo kalendų [111].

[111] T. y. 1621 m. vasario 15 d.

Šviesiam vyrui Andriui Valavičiui[112],
Žemaičių kunigaikštystės žemės teisėjui,
atminti

[112] Andrius Valavičius (m. 1614) – LDK vėliavininkas (1592–1611), Žemaičių žemės teisėjas (1611–1614), LDK maršalko Ivano Valavičiaus (m. 1582) sūnus, Vilniaus vyskupo Eustachijaus Valavičiaus (apie 1560–1630) brolis, žr. Kasper Niesiecki SJ, *Herbarz Polski*, T. 9, W Lipsku: Nakładem i drukiem Breitkopfa i Haertela, 1842, s. 418; *Urzędnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku: Spisy*, s. 93, 169, 250.

Š[venčiausiam] ainių [atminimui]

Garsios giminės vyrui
Andriui Valavičiui,
Žemaičių kunigaikštystės žemės teismų vadovui,
kuris, būdamas mažas, didžiai stebindamas mokytojus,
Minervos dalykuose toli už savęs paliko bendraamžius,
sulaukęs jaunystės, karaliaus rūmuose ir valstybės tarnyboje
Marso darbais pasižymėjo labiau už [visus] kitus,
atėjęs į vyro metus, valstybės susirinkimuose ir pasitarimuose
išmintingais sprendimais žengė visų priekyje,
eidamas ištikimo karaliaus dvaro pareigūno
ir gero Tėvynės piliečio pareigas.
Ir šitais [dalykais jis pasižymėjo,
vilkėdamas] togą.
O dėvėdamas milinę
per Livonijos karą prieš Karolį prie Kuoknesės
tarp rotmistrų parodė uolaus kariūno talentą,
[būdamas] Tartu su apgultaisiais,
[nepaisydamas] šalčiausio metų laiko,
atidėjęs bet kokį rūpinimąsi sveikata,

atsidėjęs kone kasdieniams išpuoliams, drąsiai ujo priešus,
prie Paidės, saviškių ir priešų nuomone, iš visų dalinių vadų
[vienas] paveržė [iš visų] vainiką už narsumą,
galop nepraleidęs nė vieno žygio,
nepagailėjęs didžiulių ne pagal išgales išlaidų,
dalyvavo kone visose kautynėse,
uoliai vykdydamas karvedžio įsakymus,
o kai susirasdavo progą neįsakytas,
ne kartą ne paties žemiausio [rango] priešus
karaliui ir valstybei [kaip] belaisvius pristatė
[ir] už tai iš pulkų pagarbą,
iš valstybės padėką,
iš karaliaus apdovanojimą pelnė;
pagaliau žygio vargų šiek tiek palaužtas,
vadovauti Žemaitijos teismui paskirtas,
teisingumą bendrai vykdė,
neteisybės ir prievartos prispaustiesiems padėjo,
[būdamas] brangus piliečiams, malonus kareiviams, pastovus draugystėje,
[likdamas] tiek viešos, tiek asmeninės nesantaikos baudėjas,
Tėvynės įstatymų žinovas,
išmintingas ir nuoširdus patarimų davėjas,
bet kokioje veikloje rūpestingas aplinkybių tyrėjas,
rimtas žodžiais, svarus autoritetu, puikus priešiškumų nugalėtojas,
karščiausias visuomeninės gerovės šalininkas,
humaniškas, svetingas, labdaringas, dosnus,
uoliausias naudos iš šeimyninio turto
be pavaldinių nusiskudimų didintojas,
prie kurio dorybių dar gražus veidas
iš išvaizdus stotas teikė nemenką priedą.
Jeigu jis būtų ilgiau gyvenęs, būtų iškopęs į dar aukštesnę
garbingų valstybės pareigų ir tarnybų viršūnę.
Vis dėlto pavydusis Likimas

ir mirtingųjų nedėkingumui priešiškas Dievas
teisingai anksčiau jį iš žemės pašaukė.
Taigi taip puikiam ir taip mylimam
vyrui, palaidotam vienuolyne,
kurį gyvas būdamas nevangiai fundavo
ir nešykščiai apdovanojo,
užvis labiau gedinti žmona
[kaip] paskutinį santuokinės meilės įrodymą
š[į] p[aminklą] p[astatė].

Nuleistas į kapą 1614 Viešpaties metais,
dieną prieš lapkričio idas[113].

[113] T. y. 1614 m. lapkričio 12 d.

Šeštas paminklas

Garsiam vyrui Petrui Valavičiui[114],
karališkajam LDK taurininkui,
atminti

[114] Apie Petrą Valavičių žr. 101 išnašą.

Š[venčiausiajam] gyvųjų ir mirusiųjų Teisėjui

Ar nori išvysti, Svetimšali, iškilaus
ir daugiau nei jam skirta Likimo netrokštančio
žmogaus paveikslą?
Štai, įsižiūrėk į gyvenimą ir būdą
garsiojo Petro Valavičiaus, kuris šviesiajam Lenkijos karaliui
ėjo Lietuvos taurininko pareigas [ir buvo]
tiek pagal kilmę, tiek pagal prigimtį, tiek pagal protą, tiek
pagal dorybes
neprilygstamas vyras,

kuris, paniekinęs tviskančius garbingų tarnybų laurus,
abejotiną rūmų spindesį,
atmetęs vaidingo forumo rietenas,
šauniai salijų papročiu
[taip] garbino privačius larus,
[likdamas] labdaringas ir dosnus daugeliui,
svetingas ir draugiškas visiems,
kad pagal aukščiausiąją teisę tarp savo bendragenčių
nusipelnė Filokseno[115] pravardės.
Kai jis moterystės saitais susijungė
su Rože Sofija Pakoside, ramiai dešimt [...][116]

[115] Filoksenas – graik. „mylintis svetimus žmones".
[116] Šioje vietoje nutrūksta Baltarusijos valstybiniame istorijos archive saugomo S. Risinskio rankraščio tekstas (ф. 694, оп. 1, д. 145, л. 1–16). Apie čia minimą Rožę Sofiją Valavičienę duomenų kol kas stokojame.

Antras priedas

Epitafija, nurašyta nuo alavinio Elžbietos Radvilaitės sarkofago, dabar saugomo Radvilų mauzoliejuje Kėdainiuose[117]

[117] Epitafija nepriklauso S. Risinskio plunksnai, tačiau pratęsia gedulingųjų elogijų tradiciją, prie kurios kūrimo jis yra ypač prisidėjęs.

Š[venčiausiajam] Jėzaus vardui

Elžbieta Radvilaitė,
tėvui
šviesiausiam
Biržų ir Dubingių kunigaikščiui
Kristupui Radvilai[118],
Š[ventosios] R[omos] Imperijos kunigaikščiui,
LDK lauko etmonui,
ir motinai
Onai Radvilienei[119],
kilusiai iš šviesiausios Kiškų giminės,
gimusi
1622 išganymo metais,
rugsėjo 4 dieną,
o 1626 metais,
spalio 28 dieną,
atimta, deja, neišvengiamos mirties,
nepaprasta moteriškos lyties
tėvo linksmybė,
nepaprastas ateities
grožis,
o dabar,
vaje, liūdnas netvarios
vilties patvirtinimas

gležnutį kūną
ir stulbinančius
ne pagal metus talentus
uždarė šitoje urnoje.
Vis dėlto palaiminga siela,
įsijungusi į angelų ratelius,
džiaugiasi amžinąja linksmybe.

[118] Apie K. Radvilą žr. 3 išnašą.
[119] Apie O. Kiškaitę-Radvilienę žr. 64 išnašą.

Trečias priedas

Saliamono Risinskio rankraštis,
nūnai saugojamas
Balzeko lietuvių kultūros muziejuje Čikagoje

Saliamonas Risinskis
sveikina
šio kūrinėlio
skaitytoją

Žinau susidursiąs su nuosprendžiu iš daugybės vertintojų – ypač iš tų, kurie linki mažiau gera šviesiausiajai Radvilų giminei ir mano menkam asmeniui, – o būtent, kad šią temą paliečiau, pernelyg nepaisydamas jų norų, ir ją į dienos šviesą išvedžiau. Tačiau noriu jiems vieną kartą šitaip tarti bei atsakyti, ir tegu jie man daugiau neprikiša kokio nors kartojimosi: aš puikiai matau, kad į šią pavojingą jūrą leidausi be didesnės drąsos, be jokių irklų ir burių, tačiau sąžiningai galiu pasakyti, kad viską pasitiekiau iš sąžiningo, kruopštaus kronikų, paminklų, epitafijų skaitymo bei gyvų liudijimų ir kad kurdamas šį veikalą sunaudojau beveik dvidešimt metų. Jei kam nors kils noras vienaip ar kitaip šituos pačius dalykus išvesti žmonių akivaizdon, aš nebūsiu prieš – jau sukurta netrukdys būsimiems kūrėjams, o man tegu lieka tai, ką sukurpiau ir aprengiau; aš nekentėsiu, jei kas nors tuos dalykus iš manęs atims ar paverš. Juk gi aš galiu drąsiai, gerai, bet teisingai pasakyti, kad būsiu pirmasis, pralaužęs tuos ledus, ir kad į neramią jūrą leidausi be jokio kompaso. Vis dėlto aš nesielgiau nė kaip užsispyrėlis, kad pamokytas ir prie geresnio išvestas asteriskų ir obeliskų nelaikyčiau savo paklydimų priekyje [120].

[120] Imituojama viena Decimo Didžiojo Auzonijaus (apie 310–395) poezijos vieta – „Septynių išminčių mokyklos“ (*Ludus septem sapientum*) eil. 13–16. Poetas čia kreipiasi į bičiulį Pakatą Drepanijų, prašo teisingai įvertinti minėtą poemą ir palyginti ją su garsiausių senovės dainių kūriniais, kuriuos tarsi kokius obeliskus pasižada laikyti sektinais pavyzdžiais.

Saliamono Risinskio veikalas apie Radvilų giminės kilmę

Negalimas dalykas, kad bet kuris istorijos mokovas nežinotų, jog lygiai kaip šiame ūkanotame pasaulyje neprisimenama nieko, kas neturėtų savo kilmės bei pradžios ir kas nuo retkarčiais visai menkų pradmenų nebūtų užvis toliau pažengęs ar aukščiau išaugęs, lygiai taip ir įžymiausios bei seniausios giminės laikui bėgant turėjo savą gimimą bei augimą. Ir jeigu mes tirsime pačią tautų bei giminių kilmę, surasime tą pačią protingą bei visiems bendrą pradžią. Mat buvo vienas ir tas pats žmonių giminės tėvas Adomas Pradininkas ir po jo Nojus su trimis savo sūnumis – jau po visuotinio pasaulinio tvano, apie ką plačiai rašo Amramidas savo „Kilmėse“ [121]. Todėl tikrai ir teisingai, kaip ir apie viską, pasako Ekleziastas knygoje apie tuštybę [122]; nes joks karalius neturi kitos gimimo pradžios. Atrodo, jog tuo pagrindu ir dieviškasis Platonas pasakė kuo įžvalgiausią teiginį, kurį randame pas Seneką: „Visi karaliai kilę iš vergų, o visi vergai – iš karalių“ [123]. Ir patsai Seneka byloja: „Visi esame iš tų laikų, prieš kuriuos nieko nebuvo“ [124].

[121] Nėra aišku, kokį autorių čia mini S. Risinskis.

[122] Minima viena Senojo Testamento knyga, vadinama „Eklesiastu“, arba „Pamokslininku“. Sunku įtarti, kad toliau einantys žodžiai būtų kurios nors „Eklesiasto“ vietos citata arba imitacija: tokiu pavidalu šiame kūrinyje panašios mintys nereiškiamos. Vis dėlto dera pastebėti, kad panašiomis temomis „Eklesiaste“ kalbama (plg. *Koh* IV, 13–14; X, 7).

[123] Cituojamas Liucijaus Anėjaus Senekos (4–65 m. po Kr.) kūrinys – „Laiškai Lucilijui“ (*Epist.* V, 44, 4; citatą iš lotynų k. vertė D. Dilytė).

[124] Cituojamas tas pats Senekos kūrinys (V, 44, 5).

Taigi būtent tokia yra padėtis, jeigu tirtumei pirmąsias visuotines tautų ir giminių ištakas; bet jei tik akis nukreipsi į, taip sakant, antrinę kilmę, pastebėsi, kad vienų giminių pradžia būna

vienokia, o kitų – kitokia: šitų – šviesesnė, anų – tamsesnė, 129
šitų – naujesnė, o anų – senoviškesnė.

Kita vertus, jei, kalbant apie gamtos reiškinius, dalykų tyrinėjimas būna tuo lengvesnis, kuo labiau jie būna atitolę, tai, kalbant apie giminystės tyrimą, iš patyrimo šitai paprastai neišplaukia. Mat dažnai bandome ištirti senesnę bei tolimesnę giminių pradžią, o tik kartais pasitaiko gėdingai nesvaičioti. Ir iš tiesų, jei dievų ar herojų kilmę pradėsi uoliau tyrinėti iš pačių seniausių rašytojų, atrasi ją apgaubtą įvairių padavimų bei legendų. Tą patį galima regėti, ir išvedant nežinomų tautų kilmę. Mat kai jos neįstengia pakankamai savęs apibūdinti, nurodydamos patį pirmą savo protėvį, tai nepasidrovi tvirtinti esančios čiagimės ir čiabuvės.

Galbūt kitose tautose, kurios jau kadų kadės lenkia sprandus po mokslų jungu, giminių kilmės aiškinimo sąlygos ir bus lengvesnės, bet kai dėl lietuvių tautos, kuri dailiuosius menus ir krikščionių tikėjimo apeigas priėmė vėliau, tai čia bus sunku tiriant gimines drauge su Archimedu sušukti: „Heurėka!“ [125] Juk kitos tautos, pasirėmusios knygų – to, pasak Sokrato, laimingo atminimo [126] –

[125] Pastarojo žodžio S. Risinskio originale nėra, tačiau jį įrašėme, galvodami, jog autorius būtent šį žodį turėjo omenyje, rašydamas apie lietuvių genealoginių tyrinėjimų būklę ir reikalingumą. *Heurėka* (perfekto vnsk. 1-mojo asmens forma nuo sen. graik. vksmž. *εὑρίσκω*) reiškia „aš atradau“.

[126] Nėra aišku, kokiu kūriniu čia pasirėmė S. Risinskis, paminėdamas Sokratą.

ramsčiu, be didelio vargo gali dienos šviesón iš metraščių išvesti savo protėvių eilę. O koks saugantis reputaciją bei kompetenciją žmogus išdrįstų ar ką nors pranašauti, ar, aprašinėdamas žymiąsias gimines, dėtis orakulu tose tautose, kur ateities kartoms palikta užvis mažiau protėvių paminklų ir kur tuos pačius išlikusius paminklus iš rankų žmonėms atiminėjo nesiliaujančios ar pilietinių, ar išorinių karų nelaimės. Ir kodėl niekam iki šiol (tatai aš žinau), kas nemoka lietuvių kalbos,

130 nepasitaikė išvysti kokios nors ar netikros, ar pramanytos kronikos? Užtat reikėjo tatai pasisemti iš rankose turėtų paminklų bei kaimyninių tautų autorių, o būtent, prūsų, livoniečių, rusų, lenkų, o kartkarčiais – netgi iš atokesnių tautų. Taigi, nors, kaip sakoma, ir neturime nei burių, nei irklų, bet palaikomi Dievo malonės bei Radvilų palankumo gūsių leisime šiam laivui vagoti neramią jūrą: įplaukti šviesiausios ir seniausios Radvilų giminės aprašyman, pasirėmę tikėjimu kuo seniausiais paminklais, patikimais nuorašais nuo kapų bei kenotafų ir pasitikėjimo vertų žmonių pranešimais. Iš tiesų, senoje, prakilnioje ir karingoje lietuvių tautoje jau nuo jos atsiradimo gyvavo daugel žymių bei garsių giminių. Daugelis iš jų ilga eile vardinamos karaliaus Jogailos privilegijoje, surašytoje apie 1384 Viešpaties metus [127].

[127] Nėra aišku, apie kokį dokumentą kalba autorius. Artimiausias pagal metus išlikęs Jogailos raštas datuojamas 1385 m. rugpjūčio 14 d. Tai žinomoji Lietuvos didžiojo kunigaikščio vedybų sutartis, sudaryta Krėvoje ir pasirašyta vieno Jogailos. Gausūs Lietuvos didikai ir kiti aukščiausieji pareigūnai išvardijami Vilniaus–Radomo aktuose 1401 m. Pavyzdžiui, sausio 18 d. Vilniuje surašytame rašte minimi šie asmenys: „Mes, Lietuvos ir Rusios žemių prelatai, kunigaikščiai, bajorai, kilmingieji ir jose gimę žmonės, o būtent, Jokūbas, Dievo apvaizda Vilniaus bažnyčios vyskupas, kunigaikštis Ivanas Algimantaitis su savo sūnumis Andriumi, Simonu ir kitais, Mingaila Gedigaudaitis su tikru broliu Survila, Bratoša su sūnumi Zenovijumi, Manividas su tikru broliu Gedigaudu ir kitais, maršalku Čiupurna, Simonas Jomantaitis, Fiodoras Levaitis su tikru broliu Juška, Gostautas su sūnumi Tolivaišu, Gineitis su sūnumi Miliumi bei kitais, Kymantas su sūnumi Daukša, Strigivilas Boreikaitis, Gintautas, Astikas su tikru broliu Dargiu, Žostautas su tikru broliu Priešgintu, Nemira su savo tikrais broliais, Sungaila, Olizaras Vesilaitis, Vainotas Rusilavičius, Kęsgailai ir Rumbaudas Valimuntaitis su kitais tikraisiais broliais, Galiginas, Romanas Mileikaitis su broliu Valčka bei kitais, Vaišvilas su sūnumi Radivilu, Valačka Tautiginaitis su broliais, Butautas, Mantigaila, Hanusas Mantigerdaitis su savo broliais, Davaina Visigirdaitis, Draumantas su sūnumi Veška, Valčka Velutevičius, Valčka Tansautavičius, Daugirdas, Vainis, Urdičius su broliais, Galiginas, Vindiminas, Ježis Šklivravičius su savo giminaičiais bei giminėmis, taip pat visi iki vieno anksčiau minėtų Lietuvos ir Rusios žemių kilmingieji bei čiagimiai“

(versta iš: *Akta unji Polski z Litwą, 1385–1791*, Wydali Stanisław Kutrzeba i Władysław Semkowicz, Kraków, 1932, s. 37–38). Vis dėlto pastarieji dokumentai susiję jau nebe su Jogailos, o su Vytauto vardu. Taigi reikia galvoti, kad S. Risinskis čia mini arba tokį raštą, kuris neišliko iki mūsų dienų, arba tokį, kurio nebūta iš viso.

Pasakojama, jog kai jos buvo suvestos į pažintį su Kristumi, nutarė su lenkais apsikeisti savo herbais, ir tai visai ne dėl to, kad būtų neturėjusios savųjų protėvių herbų, bet kad vieni kitiems paliktų glaudesnės draugystės bei krikščioniškos brolybės simbolį ir ženklą [128]. Tad jau nuo senų senovės Lietuvoje gyveno daugel žymių giminių, o tarp jų jau tuomet Radvilų žvaigždė žibėjo kuo ryškiausiai – lygiai taip, kaip tarp mažesnių ugnelių žiba mėnuo, tariant Venuzijiečio žodžiais [129]. Štai, kad ir vienas iš šitos kuo garsiausios giminės protėvių, Mikalojaus I Radvilos prosenelis Sirputis – jis aiškiai paminimas toje pačioje privilegijoje. O šis buvo Viršilos sūnus; savo ruožtu Viršilą įpėdiniu paliko Lizdeika, tarp savojo krašto žmonių turėjęs patį didžiausią autoritetą žynys. Šitos apeigų vykdymo pareigos iki to laiko, kai lietuviai pareiškė paklusnumą Kristui, buvo pačios svarbiausios ir užėmė antrą vietą po karaliaus, arba jų didžiojo kunigaikščio. Liaudies kalba šisai vyskupas vadinosi Krivė Krivaitis, tarsi sakytum *Κυριώτατ' Κύριος* [130].

[128] Kalbama apie Horodlėje 1413 m. spalio 2 d. surašytus aktus.
[129] Originale cituojama vieno Horacijaus eilėraščio pradžia (*E* XV, 1–2). Kvintas Horacijus Flakas (65–8 m. pr. Kr.) gimė Venuzijoje.
[130] Sen. graikų k. tai reiškia viršiausią, aukščiausią valdovą.

Prabėgomis turiu pažymėti, jog, be gausiausių ar netgi nesuskaičiuojamų lotynų kalbos pėdsakų lietuvių kalboje sutinkami gausūs graikiškų žodžių paminklai. Na, o ką mes anksčiau papasakojome apie didvyrius bei vyresniųjų tautų kalbas, o būtent, jog jų kilmės paprastai būna supainiotos ir sunkios išaiškinti,

132 tai tas pats, regis, yra būdinga ir šiai mūsų šviesiausiajai giminei. Mat praktiškai neįmanoma prasiskverbti į gentkartes, gyvenusias prieš Lizdeiką, kurį galėtume pavadinti *Pater Patratus* [131].

[131] Lotynų k. tai reiškia vyriausiąjį tėvą. Šiais žodžiais senovės Romoje buvo vadinamas specialios – fecialių – žynių kolegijos pirmininkas.

Šitokiu atveju Platonas iš viso liepia tylėti; kai kurie žmonės pasakodami čia paporina labai grakštų padavimą apie didįjį Lietuvos kunigaikštį Gediminą, o būtent, kai kartą Gediminas leidęsis medžioti, erelio lizde suradęs tokį kūdikį ir, jį pasiėmęs į rūmus, tinkamai išlavinęs. Dėl dievotos prigimties ir gausiausių talentų išlavintą jaunuolį valdovas paskyręs į tas pareigas, apie kurias truputį aukščiau papasakojome. Šiaip jau netrūksta nė tokių žmonių, kurie neabejodami tvirtina tą patį kūdikį buvus jauniausią Gedimino brolį iš paskutinės Vytenio žmonos. Idant jis neatimtų iš valdovo vaikų sosto, Gediminas jį palikęs vieną, bet paskui pasigailėjęs ir dėdamasis mežiojąs suradęs giriose (šis pasakojimas atrodo kur kas panašesnis į tiesą).

Apie šitą žynį pasakojamas ir dar vienas nepaprastas dalykas. Lizdeika buvęs pirmas žmogus, kuris Gediminui pataręs įkurti Vilniaus miestą, nūnai turintį sostinės statusą Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Mat kai kartą sunkios medžioklės išvargintas ir nualsintas Gediminas saldžiai miegojo kažkokioje žvejų palapinėje, kuri stovėjo nūnai virš miesto iškilusio ir pilimi vainikuoto kalno papėdėje, tai per sapną pamatė tokį dalyką. Pačioje kalno viršūnėje jis išvydęs geležinį vilką, o paskui papėdėje augusiame miške išgirdęs įvairiopus kokių šimto vilkų staugimus. Kai valdovas apie tai papasakojęs vyriausiajam kunigui Lizdeikai, žynys išaiškinęs, jog ant kalno reikią pastatyti nepaimamą pilį, o papėdėje augusiame miške – įkurti miestą, kurį apgyvendinsią įvairių tautų žmonės. Vykdydamas pranašingą spėjimą, Gediminas pirmasis apie 1323 Viešpaties

metus padėjo pamatus šitam kuo didžiausiam miestui, kurį mes 133
regime išaugus į šitokį milžiną ir šitokią įvairių tautų santaką.

Mes visai nemanome, kad tokiais tarsi susapnuotais senovinių metraščių pasakojimais kaip nors sumenkinsime kuo įžymiausią ir kuo labiausiai visu dorybių kalnu papuoštą giminę. Juk jau pats sunkesnis giminės tyrinėjimas teikia reikšmingą jos šlovės ir senovės įrodymą. Šiam dalykui tikrumo pridėti dar galime nurodydami, kad pas Trakų pilininką, šviesiausiąjį kunigaikštį Joną Jurgį Radvilą [132] ta pati istorija apie Lizdeikos kūdikystę, skoningai ir meniškai išraižyta, kabo ant kesonų vidiniuose Nesvyžiaus pilies rūmuose. Be to, žinomas savo metu poetas Pranciškus Gradauskas beveik prieš penkiasdešimt metų Naugarduko vaivadai, šviesiausiajam kunigaikščiui Mikalojui Radvilai [133] apie tą patį Radvilų giminės pradininką ne be grakštumo dainavo:

Pagrobė paukštis mane, Gediminas išauklėjo rūmuos,
tėviškės žemėse aš didis buvau vaidila.
Bėgant metams gausius skaičiuodamas savo vaikaičius,
štai, ir lietuvių šalies pats įžymybe tapau [134].

[132] Jonas Jurgis Radvila (1588–1625) – Trakų pilininkas (1613–1625), Nesvyžiaus ordinatas, vyriausias Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitėlio (1549–1616) sūnus, apie jį daugiau žr. Henryk Lulewicz, *Radziwiłł Jan Jerzy h. Trąby. – Polski Słownik Biograficzny*, T. XXX(2), s. 197–199.
[133] Apie M. Radvilą žr. 30 išnašoje.
[134] Citata iš P. Gradausko (apie 1545–1595) nežinomo kūrinio.

Ir iš tikrųjų, tarp šitiekos kuo labiausiai išgarsintos tautos žymiųjų šeimų daugiau nėra jokios kitos, kuri lygiai taip eitų giminės priekyje ir neštų kitų šeimų priekyje deglą: juk ši Radvilų giminė iš visų kitų paveržė palmės šakelę tiek pagal nuopelnų valstybei svorį bei žygdarbių didybę, tiek pagal dorybių, o ypač teisingumo bei maloningumo šlovę, tiek pagal

134 visuomeninių statinių spindesį ir galiausiai turtų bei garbingų pareigybių gausumą. Tad visiškai pelnytai galima galvoti, kad gamta, kitas gimines apdovanodama tik pavienėmis aukščiau minėtomis vertybėmis, šią vienintelę bus apipylusi visomis jomis. Na, bet laikas pradėti pasakojimą.

Radvila

Taigi, idant pasakojimą apie šviesiausiosios giminės pradžią pradėtume, kaip sakoma, nuo svarbiausiojo kiaušinio [135], turime grįžti prie ką tik aukščiau minėto Lizdeikos [136]. Jis savo šlovės ir visų gėrybių paveldėtoju paliko sūnų Viršilą [137], garsėjusį didžiu skvarbiu protu vyrą. Šiam gimė Sirputis [138],

[135] S. Risinskis imituoja žinomą romėnų patarlę *Ab ovo usque ad mala* (nuo pradžios iki galo). Ją viename kūrinyje užrašė Horacijus (*S* I, 3, 6–7); patarlė susijusi su tradiciniais romėnų pietumis, kurie prasidėdavo kiaušiniais, o baigdavosi vaisiais.

[136] Lizdeika – legendinis žynys, pasak Lietuvos metraščių, pataręs Gediminui įkurti Vilnių. Vėlesniuose istoriografijos šaltiniuose laikomas Radvilų giminės pradininku. Kai kurių mokslininkų nuomone, galėjęs būti istorinė asmenybė, žr. Norbertas Vėlius, *Lizdeika*. – *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, T. 2, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1986, p. 640. Žr. dar: Zenonas Ivinskis, *Lizdeika*. – *Lietuvių enciklopedija*, T. 16, p. 388.

[137] Viršila, arba Viršulis, – legendinio žynio Lizdeikos sūnus. Atsižvelgę į kai kuriuos Maišiagalos, Kernavės, Širvintų, Giedraičių apylinkių vietovardžius (pvz., Viršuliškius Širvintų raj., jau išnykusius Viršulius prie Maišiagalos ir Sirputiškius prie Šventosios tarp Ukmergės ir Upninkų) kai kurie mokslininkai linkę laikyti jį istorine asmenybe, žr. Tadeusz Wasilewski, *Pochodzenie rodu Radziwiłłów-Ościków*. – *Miscellanea historico-archivistica*, T. VII, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 1997, s. 13–15.

[138] Sirputis (g. ir m. datos nežinomos) – Viršulio sūnus; Lizdeikos anūkas. Šiuo metu neabejojama jo asmens istoriškumu, žr. Tadeusz Wasilewski, cit. veik., p. 13–15.

kuris perėmęs po tėvo mirties tėvoniją, atliko tėvynėje garsių 135
žygių, ėjo daugybę valstybinių pareigų ir mirė, palikdamas vienatinį sūnų Astiką[139]. Pastarasis iki to laiko, kai pareiškė

[139] Astikas (m. 1442) – Užpalių seniūnas (buvo juo 1398), vėliau – Vilniaus pilininkas (nuo 1418), Vytauto Didžiojo, Švitrigailos, o paskui – Žygimanto Kęstutaičio bendražygis, Radvilų ir Astikų giminės pradininkas. S. Risinskis pirmasis su juo sieja šešis vėlesnės kartos istorinius asmenis: pirmosios (Radvilą, Neverą, Gimbutą) ir antrosios (Stanislovą, Mykolą ir Baltramiejų) žmonos sūnus, nurodo senamaldiškus pastarųjų vardus (*Stanio* (vnsk. kilm. *Stanionis*), *Taulatus*, *Racus*). Įdomu, kad Rytų Aukštaitijoje ir šiandien gyvena šeimų Stanionio ir Rokio pavardėmis, žr. *Lietuvių pavardžių žodynas*, [T. 2], Vilnius: „Mokslas", 1989, p. 612, 801. Trečioji – Taulatis – sena dvikamienė lietuviška pavardė; iki šiol neaiški antrojo sando (-lat-) reikšmė, žr. ten pat, p. 29, 108 (prie *Latonas*, *Lotonas*). Apie Astiką daugiau žr.: *Astikas*. – *Lietuvių enciklopedija*, T. 1, p. 322 (be autoriaus); Agnieszka Winiarska, *Ościk*. – *Polski Słownik Biograficzny*, T. XXIV, s. 608–609.

paklusnumą Kristui, su pirmąja žmona susilaukė trijų sūnų: Radvilos, Nevero ir Gimbuto. Kai buvo įvesdintas krikščionių apeigosna, Astikas gavo Kristino vardą ir pelnė kuo garbingiausias pareigas Tėvynėje, o būtent, tapo Vilniaus pilininku. Iš antrosios santuokos jis taip pat paliko tris sūnus: Stanionį, Taulatį ir Rokį; šventuoju krikšto vandeniu apšlakstyti, pastarieji pasipuošė Stanislovo, Mykolo ir Baltramiejaus vardais. Astikas mirė 1442 Viešpaties metais, vasario mėnesį.

Vilniaus pilininko Kristino, arba Astiko, vyriausiasis sūnus Radvila[140], smarkaus karingo būdo vyras, pasižymėjo tiek karo

[140] Radvila Astikaitis (m. 1477) – LDK rūmų (1440–1458?), vėliau krašto (1458–1475) maršalkas, Trakų vaivada (1463–1477) ir Vilniaus pilininkas (1475–1477), valstybės ir politikos veikėjas, mūšiuose prieš maskviškius pasižymėjęs karvedys, apie jį daugiau žr. Krzysztof Pietkiewicz, *Radziwiłł Ościkowicz h. Trąby*. – *Polski Słownik Biograficzny*, T. XXX(1), s. 132–134. Kitos kai kurių pareigybių gavimo datos nurodomos: Lidia Korczak, *Litewska Rada Wielkoksiążęca w XV wieku*, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1998, p. 94–95.

136 ir taikos metu, tiek vidaus ir užsienio reikaluose. Jį reikia minėti už daugelį nuopelnų Tėvynei bei didiesiems Lietuvos kunigaikščiams, o ypač Kazimierui[141], kuriam tarnavo maršalku. 1428 Viešpaties metais jis su karinėmis pajėgomis į satrapiją, arba Užvolgio ordą, nulydėjo Jarimą Ferdį[142], totorių karaliuką, kurį įvesdino, arba, kaip liaudyje sakome, karūna papuošė Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas[143]. Kilus karui prieš Užvolgio karaliuką Karimą Berdį[144],

[141] Kazimieras IV Jogailaitis (1427–1492) – Lietuvos didysis kunigaikštis (1440–1492) ir Lenkijos karalius (1447–1492).

[142] Jarimas Ferdis, arba Džafaras Berdis (m. 1417) – chano Tochtamišo (m. 1406) sūnus, 1416 m. su Vytauto pagalba užėmęs Aukso ordos sostą, apie šiuos įvykius daugiau žr. Магамет Гарифович Сафаргалиев, *Распад Золотой Орды*, Саранск: Мордовское книжное издательство, 1960, с. 190–193.

[143] Vytautas Didysis (apie 1350–1430) – Lietuvos didysis kunigaikštis 1392–1430 m., valdovo, valstybės kūrėjo ir ugdytojo, pergalingo karvedžio ir apsukraus politiko pavyzdys Lietuvos Renesanso ir Baroko rašytojams.

[144] Karimas Berdis (m. 1413?) – chano Tochtamišo sūnus, Aukso Ordos chanas (1412–1413). Toks kaip čia aiškinimas neatitinka tikrovės, tačiau remiasi tam tikra istoriografine tradicija (Janu Dlugošu ir Motiejumi Strijkovskiu), apie tai daugiau žr.: Магамет Гарифович Сафаргалиев, *cit. veik.*, p. 189–191.

Radvila sumušė Karimo Berdžio kariuomenę (mūšyje žuvo ir patsai karaliukas) ir tėvų soste pasodino Jarimą Ferdį. Vėliau, apie 1440 Viešpaties metus, vykdydamas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kazimiero valią Radvila į Tauridės Chersonesą nulydėjo totorių karaliuką Chadžį Girėjų[145] ir

[145] Chadžis Girėjus – Krymo chanas 1428–1456 ir 1456–1466 m. Apie jį daugiau žr.: Магамет Гарифович Сафаргалиев, *cit. veik.*, p. 238–241, 261–262; Edvardas Gudavičius, *Lietuvos istorija*, [T. 1]: *Nuo seniausių laikų iki 1569 metų*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1999, p. 275, 279, 300, 302, 307, 314, 321, 324.

jam padėjo užimti protėvių sostą. Po dešimties metų tasai Chadžis Girėjus savo geradariui atsilygino blogu. Mat kai vykdydamas valstybinę užduotį Radvila vyko pas Užvolgio ordos karaliuką Saidą Achmadą[146], kelyje atgal jį paėmė į nelaisvę Chadžio

[146] Saidas Achmadas (g. ir m. metai nežinomi) – vienas iš Didžiosios ordos chanų (1432–1459), puldinėjęs Maskvos valstybę, Lietuvos ir Krymo žemes. Apie 1453 m. Lietuvos ponai, nepatenkinti Kazimiero politika, nutarė rinkti naują didįjį kunigaikštį. Juo buvo numatytas Radvila. Ieškodamas sąjungininkų, 1453 m. jis vyko pas chaną Saidą Achmadą, bet pateko į rankas Kazimiero šalininkui Krymo chanui Chadžiui Girėjui, daugiau apie tai žr.: Магамет Гарифович Сафаргалиев, *cit. veik.*, p. 240–242, 262–263 ir toliau; Edvardas Gudavičius, *cit. veik.*, p. 307.

Girėjaus kariuomenė, apiplėšė iki siūlo galo ir galiausiai beginklį ir beveik nuogą paleido. Kai jis sugrįžo, Kazimieras, tuo metu jau turėjęs Lenkijos karalystės skeptrą, jį gausiai apdovanojo kuo reikšmingiausiomis pareigomis bei pareigybėmis ir suteikė jam Vilniaus vaivadiją. Ėjęs šias pareigas tik dvejus metus, sotus gyvenimo ir šlovės, Radvila gyvybę iškeitė į mirtį. Jo veide švietė ypatingas maloningumas, atmieštas orumu, plaukai buvo visiškai nubalinti senatvės. Radvila paliko du sūnus: Mikalojų ir Jurgį; jis pirmasis panoro šitaip pavadinti išganinguoju vandeniu pašlakstytus kūdikius. Nuo tol šioje šviesiausioje giminėje išlaikomas paprotys ir be perstojo sergstima tradicija kiekvienam pirmagimiui duoti Mikalojaus, o pirmagimei – Barboros vardą.

Mikalojus Pirmasis Radvila

Kai Mikalojus Radvila[147], pirmasis turėjęs tokį vardą, kartu su broliu Jurgiu užaugo, atsidėjo karo mokslams ir, siekdami išbandyti save kariniuose dalykuose, dalyvavo tame mūšyje, kuriame prieš maskviškius buvo susigrumta prie Kalugos

138 vadovaujant didžiajam Lietuvos kunigaikščiui Kazimierui[148]. Abiejų Radvilų, užgriuvusių priešus iš sparno, narsumu bei uolumu maskviškiai buvo ryžtingai sumušti, o tai buvo nepaprastai malonu kunigaikščiui Kazimierui.

[147] Mikalojus Radvila (m. 1509) – Smolensko vietininkas (1481–1486?), Trakų pilininkas ir Naugarduko vietininkas (1486?–1492), Vilniaus vaivada ir LDK kancleris (1492–1509), valstybės ir politikos veikėjas, mūšiuose prieš maskviškius ir totorius pasižymėjęs karvedys. Buvo tris kartus vedęs, bet vaikų susilaukė su pirmąja žmona Sofija Manvydaite, minima 1458–1498 m. dokumentuose, Vilniaus vaivados Jono Manvydo (m. 1458) dukterimi. Manvydai kildino save iš Gedimino vyriausio sūnaus Manvydo, nors J. Manvydo tėvas Albertas (m. po 1423) buvo Algirdo valdymo metais gyvenusio bajoro Galigino sūnus. Taigi S. Risinskio pasakojimas yra tendencingas. Be to, autorius neteisingai nurodo pirmosios žmonos vardą (Ona), M. Radvilos mirties metus, vartoja netikslius kai kurių realijų pavadinimus. Daugiau apie M. Radvilą žr.: Krzysztof Pietkiewicz, *Radziwiłł (Radziwiłłowicz) Mikołaj h. Trąby. – Polski Słownik Biograficzny*, T. XXX(2), S. 315–316. Kitas kai kurių pareigybių datas nurodo Lidia Korczak, *Litewska Rada Wielkoksiążęca w XV wieku*, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1998, p. 95.

[148] Minimos kautynės galėjo įvykti 1445 m., kai Lietuvos kariuomenė įsiveržė į Kozelsko, Verėjos, Kalugos, Možaisko, Rževo sritis ir prie Suchodrovo sumušė Možaisko kunigaikščių kariuomenę. Vienas iš lietuvių karvedžių buvo M. Radvilos tėvas Radvila Astikaitis. Kazimieras tuo metu buvo Smolenske, žr. Edvardas Gudavičius, *cit. veik.*, p. 301.

Vėliau Kazimieras papuošė Radvilą Smolensko vaivadija; laikui bėgant už išskirtinę dorybę bei nuopelnų gausumą jis iš Lenkijos karaliaus Jono Alberto gavo kanclerio vietą bei Vilniaus vaivadiją[149]. Radvila taip pat buvo labai brangus ir

[149] Šiuos postus M. Radvila gavo 1492 m. pradžioje. Juos jam galėjo skirti tik Lietuvos didysis kunigaikštis Kazimieras (m. 1492 VI 7). Po jo mirties Lenkijos karaliumi buvo išrinktas Jonas Albertas (1459–1501), o Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu – Aleksandras (1460–1506). S. Risinskis turėjo žinoti, kad Karalystės įstatymai negaliojo Kunigaikštystėje, todėl klydo sąmoningai norėdamas viena reikšminga detale išryškinti „ištikimo visų Jogailaičių valdinio" paveikslą.

malonus Lenkijos karaliui Aleksandrui, negalėjusiam atsistebėti jo nereiklumu buičiai ir gyvenimo paprastumu. Mat jam būdavo gana paties negausiausio maisto; jis pasitenkindavo, gerdamas paprasčiausią medumi saldintą vandenį. Kai kartą jo karalius Aleksandras paklausė, kokiu pagrindu jis palaikąs šitaip ilgą žvalią senatvę (mat tuo metu jis buvo sulaukęs kone šimto metų amžiaus), Radvila, kaip žmonės pasakoja, atsakęs: „Aš pasiekiau šito dėl trijų priežasčių: anksti keldamasis – juk nė karto nesutikau saulutės, vartydamasis lovoje, – taip pat kasdien prausdamasis pirtyje ir gerdamas medumi saldintą vandenį". Panašiai apie Romos raitelį Polioną Plinijus pasakoja „Gamtos istorijoje". Kai kartą imperatorius Augustas jo paklausęs, kaip jis tiek ilgai išsaugojęs sielos ir kūno žvalumą (žmonės porino, kad tuomet Polionas jau buvo sulaukęs šimto metų), garbusis raitelis šitaip atsakęs: „Viduj midum, lauke aliejum"[150]. 139

Jo žmona buvo Ona Manvydaitė, didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino provaikaitė. Su ja Radvila turėjo keturis sūnus: Mikalojų, Albertą, Jurgį ir Joną, ir dar gyvas sulaukė to smagaus bei džiugaus meto, kai visi jo sūnūs buvo priimti į senatą. Be jų, Radvila turėjo dvi dukteris. Pirmoji ištekėjo už Mozūrijos kunigaikščio Konrado[151], antroji – už Slucko kunigaikščio Simono[152]. Mirė Radvila apie 1502-uosius, baigęs devyniasdešimt devynerius metus. Jis buvo labai orios ir garbios išvaizdos, turėjo gražius žilus plaukus.

[150] Cituojama iš Gajaus Plinijaus Sekundo (23–79 m. po Kr.) veikalo „Gamtos istorija" (*Nat.*, XXII, 53, 114).

[151] Už Mozūrijos kunigaikščio Konrado Rudojo (apie 1448–1503) Ona Radvilaitė ištekėjo tarp 1496 m. spalio 6 d. ir 1497 m. balandžio 2 d.

[152] Apie jį žr. 50 išnašą. Šiaip M. Radvilos biografui K. Pietkiewicziui nei šios dukters buvimas, nei jos vedybos su Simonu Olelkaičiu nežinomos.

140 Apie Mikalojaus Pirmojo brolį Jurgį metraščiuose mes nieko atmintino neįstengėme surasti, išskyrus vieną žinią, jog jis buvęs kunigu ir patraukęs savo tėvą ir brolį Mikalojų prie krikščionių tikėjimo, be to, paskutinę gyvenimo minutę atlikęs paskutinius patarnavimus savo tėvui.

Mikalojus Antrasis Radvila

Vyriausias Mikalojaus Pirmojo sūnus Mikalojus Antrasis [153], taip pavadintas atskiriant jį nuo tėvo, iš pradžių prie Lenkijos karaliaus Aleksandro buvo taurininku; tuo laikotarpiu jisai Palenkėje prie Belsko miesto pastatė pilį. Vėliau jis tapo Naugarduko, po to – Trakų, o galiausiai Vilniaus vaivada. Pasipuošus tokiomis pareigomis jam taip pat atiteko ir kanclerio vieta. Kai garsaus vardo ir garsios giminės vyras Mykolas Glinskis [154]

[153] Mikalojus Radvila (apie 1470–1521) – LDK raikytojas (juo buvo 1487), vėliau taurininkas ir Belsko vietininkas (1493–1503), Trakų (buvo juo 1505), vėliau Vilniaus vaivada ir LDK kancleris (1510–1521), kovose prieš maskviškius ir totorius pasižymėjęs karo vadas, gausias bažnyčias Palenkėje, Vilniuje ir Žemaitijoje fundavęs valstybės veikėjas, apie jį daugiau žr. Simas Sužiedėlis, *Mikalojus II [Radvilas]. – Lietuvių enciklopedija*, T. 24, p. 390; Grzegorz Błaszczyk, *Radziwiłł Mikołaj h. Trąby. – Polski Słownik Biograficzny*, T. XXX(2), s. 316–319.

[154] Mykolas Glinskis (apie 1460–1534) – Utenos vietininkas (buvo juo 1499), LDK rūmų maršalkas (1500–1507), Merkinės vietininkas (1501–1507), LDK, o vėliau Maskvos valstybės ir politikos veikėjas, karuose prieš totorius, taip pat ir lietuvius pasižymėjęs karo vadas. 1508 m. sukėlęs maištą prieš naująjį kunigaikštį Žygimantą I Senąjį (1467–1548), veikiai turėjo bėgti į Maskvą, kur ilgainiui ir mirė. Lietuvos Renesanso literatūroje jo asmenybė ir gyvenimas tapo ne vieno kūrinio tema, pvz., jį savo romane pavaizdavo P. Oderbornas (*Didžiojo Maskvos kunigaikščio Ivano Vasiljevičiaus gyvenimas*, p. 59–60, 80–84, 86–87).

Tėvynėje kėlė pragaištingus judėjimus ir rengė perversmą, Radvila jam ryžtingai pasipriešino. 1515 Viešpaties metais kartu su Lenkijos karaliumi Žygimantu Pirmuoju nuvyko į Bratislavą ir Vieną, kur imperatorius Maksimilijonas Pirmasis sušaukė garsingiausiąjį visos Europos suvažiavimą [155].

[155] Europos monarchų suvažiavimas įvyko Bratislavoje. Vienoje buvo sužadėti imperatoriaus Maksimilijono I (1459–1519) anūkai: Ferdinandas (1503–1564) – su Vengrijos ir Čekijos karalaite Ona (m. 1547), o Marija (1505–1558) – su Vengrijos sosto įpėdiniu Liudviku (1506–1526).

Jame, be Lenkijos karaliaus, taip pat dalyvavo Vengrijos valdovas Liudvikas ir Čekijos karalius Vladislovas. Šitokiame įvairių tautų bei įvairių didikų suėjime vienintelis Radvila buvo pasirinktas kartu su Ispanijų pasiuntiniu bažnyčion atlydėti Vengrijos karalaitę Oną, karaliaus Liudviko seserį, su imperatoriumi Maksimilijonu atšvęsti sužieduotuves. Šios kuo garbingiausios paslaugos gerasis imperatorius nieku būdu nepanoro nuleisti tylomis ir palikti neatlygintos. Užtat jisai jau anksčiau gimine bei garbingomis pareigomis garsėjusį Radvilą papuošė ir padabino dar ir Šventosios Romos Imperijos kunigaikštybe [156]. Sugrįžęs namo, Radvila šį naujosios pirmenybės titulą pasirūpino susieti su savo Palenkės valdomis, o būtent, Goniondzu ir Raigardu [157],

[156] Tai atsitiko 1518 m. vasario 25 d. padedant Žygimanto I sekretoriui, Podolės Kameneco vyskupui Laurynui Mendzilevskiui. (L. Mendzilevskis maždaug nuo 1511 m. buvo Vilniaus katedros klebonas, nuo 1518 m. – Kameneco vyskupas.)

[157] XVI a. pradžioje šios valdos priklausė M. Glinskiui. Kai pastarasis 1508 m. sukėlė maištą valstybėje, karalius atėmė iš jo didžiulius turtus, o šias valdas 1509 m. atidavė Mikalojui Radvilai, tuo metu buvusiam Trakų vaivada.

ir senato sprendimu bei bajorų nutarimu jį su tokiais vardais gavo iš Žygimanto Pirmojo. Niekas negali paneigti, jog Radvilų giminė yra daugel skolinga daugeliui savo protėvių, tačiau

142 užvis daugiausia ji turi dėkoti Mikalojui Antrajam, kurio dėka prie prosenelių titulų buvo pridėtas naujosios aukštenybės priedas.

Šitą įžymiausią herojų mini savojoje „Maskvijoje" Zygmundas fon Herberšteinas, imperatoriaus Maksimilijono pasiuntinys [158]. Jis rašo, jog šis kunigaikštis Belsko mieste jį nepaprastai pagarbiai priėmęs, apdovanojęs ir tik tuomet išleidęs.

[158] Minimoje knygoje Z. Herberšteinas (1486–1566) rašo: „Atvykome į Belsko miestą, kur sutikau Vilniaus vaivadą Mikalojų Radvilą. Aš jam jau anksčiau perdaviau imperatoriaus laišką, o jisai man tada netgi padovanojo rambų žirgą ir dar du kitus į vežimą; dabar vėl kaip dovaną man atvedė vieną puikų romytą žirgą. Dar Radvila man įbruko kažkiek vengriškų auksinų, ragindamas, kad iš jų pasirūpinčiau nusikalti sau žiedą: jį užsimovęs ir kasdien matydamas, aš galėsiąs lengviau jį prisiminti – ypač kai būsiu pas imperatorių". Versta iš: Siegmund von Herberstein, *Rerum Moscouiticarum commentarii Sigismundi liberi baronis in Herberstain, Neyperg, et Guettenhag...*, Basileae: Per Ioannem Oporinum, [1551], p. 149.

Paskutinę dieną Mikalojus Antrasis Radvila užvertė 1522 Viešpaties metais. Pasitarimuose jis būdavo išmintingas ir įžvalgus, griežtas ir nepermaldaujamas su kaltaisiais ir ne ką atlaidesnis sau už kokius nors prasikaltimus. Mat kai jam pasitaikė vieną dieną nepagerbti, kaip sakoma, Mišių aukojimo, tai jis visą parą pasninkaudamas kankino savo kūną, tenkindamasis duona ir vandeniu. Radvila paliko tris sūnus: Mikalojų, Joną ir Stanislovą. O kad jis ir šventuosius, ir apeigas labiau gerbė, matosi iš to, kad daugelyje vietų pastatė ne vieną bažnyčią. Visųpirm jis netoli savo vilniškių rūmų, ant iš Vilniaus pilies pusės esančios kalvelės pastatydino karmelitų vienuolyną ir Šv. Jurgio bažnyčią savo vežikams ir žirgininkams, kad pastarieji tikėjimo reikalų dingstimi neužsibūtų per ilgai mieste. Paskui Radvila padėjo nemažus pamatus mūrinei bažnyčiai Žemaitijos mieste Varniuose. Be to, jis, fundavo nemažą dalį Vilniaus bernardinų vienuolyno, jį aprūpino nemažomis pajamomis ir

pageidavo jame būti palaidotas. Radvila turėjo dvi dukteris[159]: 143
vieną – Lietuvos maršalko Jono Zaberezinskio žmoną, antrą – išleistą už vengrų didiko Ištvano Nadersbanijaus.

[159] M. Radvilos biografo G. Błaszczyko liudijimu, jis turėjęs tris dukteris: Sofiją, ištekėjusią už LDK maršalko (1503–1516), vėliau Trakų vaivados (1531–1538) Jono Zaberezinskio (m. 1538); Eleną, ištekėjusią už Slucko kunigaikščio Jurgio Olelkaičio (apie jį žr. 49 išnašoje), ir Elžbietą, ištekėjusią už kunigaikščio Jonušo Dubrovecko-Alšėniškio (m. 1549), žr. Grzegorz Błaszczyk, *cit. veik.*, p. 319.

Albertas Radvila

Mikalojaus Antrojo brolis, antrasis Onos Manvydaitės sūnus Albertas[160], dešimtasis nuo krikščionybės priėmimo

[160] Albertas Radvila (1476–1519) – Lucko (1502–1507), vėliau Vilniaus vyskupas (1507–1519), fundavęs labai daug bažnyčių Vilniaus vyskupijoje ir išgarsėjęs pamaldžiu gyvenimu bei dosnumu neturtingiesiems. Apie jį daugiau žr. Paulius Jatulis, *Albertas [Radvilas]. – Lietuvių enciklopedija*, T. 24, p. 375–376; Maria Michalewiczowa, *Radziwiłł Wojciech (Albrycht) h. Trąby. – Polski Słownik Biograficzny*, T. XXX(2), s. 377–379.

Vilniaus vyskupas, dėl neįtikimo dosnumo neturtėliams gavo Išmaldininko prievardį. Vėliau per visą savo gyvenimą, netgi tapęs vyskupu, šitaip pastoviai savo maloningumą skyrė vargšams, kad ne tiktai savo namuose maitindavo neturtėlius, bet dargi pats savomis rankomis jiems padalindavo duonos anksčiau nei patsai sėsdavo už stalo. Dažnai atsitikdavo, kad savo svečių, netgi labai aukštų, jisai atsiprašydavo, idant šie nepalankiai nesuprastų šeimininko pasitraukimo bei gaišaties, pasakydamas, jog nori pirma pavalgydinti Kristaus svečius. Kai jisai ypač išgarsėjo už dosningiausias geradarystes neturtėliams ir už ypatingą atkaklumą naikinant savo protėvių stabus, Lenkijos

144 karalius Aleksandras jam suteikė Vilniaus vyskupiją, kai sulaukė jo, grįžtančio iš Romos, kur jisai Julijaus II valdymo metais buvo prieš tai nuvykęs. Priėmęs iš karaliaus šias pareigas, Radvila katedrą apdovanojo gausiomis pirmumo teisėmis bei laisvėmis; visas jas kartu su senovinėmis privilegijomis sudėjęs į vieną tomą, pasirūpino, kad jos būtų tvirtinamos Romos popiežiaus. Žmonės pasakoja, kad jis suteikęs paskutinius dievobaimingumo bei tikėjimo patarnavimus savo devyniasdešimt devynerių metų tėvui. Galiausiai iki paskutinio atodūsio nepriekaištingai nugyvenęs gyvenimą, Radvila, katedrinės bažnyčios naudai palikęs įvairių brangių rakandų, palaimingai užmerkė akis vyskupų rūmuose Verkiuose 1519 Viešpaties metų liepos 5 dieną. Teologijos magistras, Krokuvos kanauninkas Janas Sakranas [161]

[161] Jonas Sakranas (apie 1444–1527) – Krokuvos universiteto dėstytojas, vėliau (1493–1495, 1512–1513 ir 1521) buvęs jo rektoriumi, įvairias pareigas katalikų Bažnyčioje ėjęs teologas, diplomatas ir rašytojas. S. Risinskis klysta, minimą veikalą siedamas su Alberto Radvilos vardu. Iš tiesų J. Sakranas ją dedikavo Albertui Taborui (apie 1450–1507), A. Radvilos pirmtakui.

knygoje, parašytoje apie rusinų paklydimus ir dedikuotoje Vilniaus vyskupui Albertui Radvilai, tą patį Albertą išaukština gausiomis grakščiomis pagiriamosiomis kalbomis, nesidrovėdamas jo, be kitų dalykų, pavadinti budriausiuoju Vilniaus vyskupijos ganytoju, kunigų puošmena, ryškiausiuoju tėvynės šviesuliu ir galiausiai nepajudinamu Bažnyčios pagrindu. Ši knyga vadinasi *Klaidų rusinų apeigose nušvietimas*; ji išspausdinta senoviniais spaudmenimis Krokuvoje 1500 Viešpaties metais.

Paskui Mikalojų Antrąjį ir vyskupą Albertą eina trečiasis brolis Jurgis [162]. Pastarasis iš pradžių buvo rūmu maršalku, vėliau –

[162] Apie J. Radvilą daugiau žr. 41 išnašoje.

Kijevo vaivada, o galiausiai – Vilniaus pilininku, Gardino seniūnu ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didžiuoju etmonu; šias karines pareigas jis labai iškilmingai atmokėjo įvairiomis pergalėmis. Mat Radvila, daugiau kaip trylika sykių susigrūmęs su totoriais ir maskviškiais, sumušė savo priešus ir juos išguldė, o prūsus, kurie porą kartų buvo griebęsi ginklų, galutinai sutramdė. Už šiuos žygdarbius daugelis autorių jam suteikė Pergalingojo prievardį.

Nors jis atrodė labiau linkęs prie Marso darbų nei prie taikingos veiklos, tačiau Tėvynėje uždarius Jano Šventyklos duris jis krikščionių tikėjimo naudai įvairiose savo valdų vietovėse iš akmens pastatė gaysybę bažnyčių ir jas aprūpino pajamomis. Ypač grakščią bažnyčią Radvila pastatydino savajame Vyžuonų miestelyje; joje jisai pasirūpino įrengti slaptą koplyčią. Čia Didžiojo Pasninko laikotarpiu nevalgydamas ir visiškai neturėdamas maisto bei gėrimo, jisai slėpdavosi tris dienas, nekeldamas kojos už bažnyčios slenksčio nuo Verbų iki Prisikėlimo dienos. Tą patį labai pamaldžiai Radvila darydavo Vilniuje, Bernardinų vienuolyne, kur šitiek sykių jis atlaikė tą pačią Velykų šventę. Tame pačiame mieste Radvila, eidamas šešiasdešimt trečius metus, trečią dieną po Velykų 1541 Viešpaties metais ir mirė. Palaidotas tame pačiame Bernardinų vienuolyne. Jis paliko vienintelį sūnų Mikalojų, o dukterų tai tris: Barborą, Oną ir Elžbietą. Radvilos žmona buvo Barbora Kolaitė, žymaus vyro Mikalojaus Kolos [163] iš Podolės duktė. Apie jo dukterį Barborą bus papasakota savoje vietoje. Dar gyvas būdamas, Radvila Oną ištekino už Petro Kiškos [164], o Elžbietą – už Alšėnų kunigaikščio Jono [165].

[163] Mikalojus Kola (m. 1509) – Haličo pilininkas (1494–1500), Podolės vaivada (maždaug nuo 1502), apie jį daugiau žr. Feliks Kiryk, *Kola (Koło) Paweł h. Junosza. – Polski Słownik Biograficzny*, T. XIII(2), s. 286–287.

[164] Petras Kiška (m. 1550) – Voluinės krašto maršalkas, vidurinysis Žemaičių seniūno ir Trakų pilininko Petro Kiškos (m. 1534) sūnus, apie jį daugiau žr.: Zdzisław Spieralski, *Kiszka Piotr h. Dąbrowa. – Polski Słownik Biograficzny*, T. XII(4), s. 515.

[165] J. Radvila turėjo dvi, o ne tris dukteris. Elžbieta iš tikrųjų buvo jo brolio Mikalojaus duktė, žr. 159 išnašą. Čia minimas Alšėnų kunigaikštis Jonas – tai Jonušas Dubroveckis-Alšėniškis (m. 1549).

Jonas Radvila

Ketvirtas iš eilės Vilniaus vaivados Mikalojaus Pirmojo ir Onos Manvydaitės sūnus buvo Jonas[166]. Labai išgarsėjęs dorybėmis,

[166] Jonas Radvila (apie 1474–1522) – Vilkijos vietininkas (1495–1501), LDK rūmų (1500–1514), o vėliau krašto (1514–1522) maršalkas, Slonimo vietininkas (seniūnas, 1505–1522), Trakų pilininkas (1522), valstybės ir politikos veikėjas. Buvo tris kartus vedęs: 1492 m. – Elžbietą Gostautaitę (m. 1502), po 1503 m. – Bagdoną Lukomskytę (m. po 1512), apie 1513 m. – Oną Kiškaitę (m. 1532). Su pirmąja žmona J. Radvila turėjo tris sūnus ir dvi dukteris, su antrąja – dvi dukras, su trečiąja – du sūnus: Mikalojų Radvilą Juodąjį ir Joną. Apie jį daugiau žr.: *Jonas [Radvilas]. – Lietuvių enciklopedija*, T. 24, p. 379; Krzysztof Pietkiewicz, *Radziwiłł Jan h. Trąby. – Polski Słownik Biograficzny*, T. XXX(1), s. 191–193.

jis pelnė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didžiojo maršalko bei Trakų pilininko vietas, o kartu gavo Slonimo seniūniją; pastarajame mieste jis pastatydino pilį. Jaunystės metais Radvilą labai išgarsino daugelis jo žygių prieš totorius bei maskviškius. Kai sulaukė brandesnio amžiaus, atsidėjo tikėjimui: fundavo Nesvyžiaus ir Dambrovnos parapijas ir jas apdovanojo turtais.

Didžiojo Pasninko laikotarpiu Radvila gyveno kuo santūriausiai, gyvybę palaikydamas vien greitomis ar pelenuose kepta

duona. Pasekęs brolio Alberto pavyzdžiu, jisai nuvyko į Romą 147
ir iš popiežiaus Julijaus Antrojo parsivežė didelę gausybę dvasinių malonių – indulgencijų, kurios jam buvo tarsi kokia dovana ir atlyginimas už ilgą ir sunkią kelionę. Užrakintas geležinėje skrynutėje, jisai jas nuolatos nešiodavosi su savimi. Tik štai, kai kartą atsitiktinai keliantis per Nemuną ta dėželė su indulgencijomis iškrito ir paskendo, jisai jos nieku būdu nebeįstengė atgauti. Palaužtas sielvarto dėl prarastų indulgencijų, Radvila per nepilnus dvejus metus pamainė gyvybę mirtimi. Kaip tik šią, o ne kurią nors kitą savo ankstyvos mirties priežastį jis pats nurodė girdint daugeliui žmonių; Radvila mirė 1522 Viešpaties metais, turėdamas trisdešimt devynerius metus. Paliko du sūnu: Mikalojų ir Joną, ir lygiai tiek dukterų.

Mikalojus Radvila,
Žemaičių vyskupas

Mums reikia sugrįžti nuo pabaigos prie pradžios, nes šio kūrinio seka reikalauja paminėti Mikalojaus II palikuonis. Taigi anksčiau minėto Mikalojaus II vyriausias sūnus Mikalojus [167],

[167] Mikalojus Radvila (apie 1495–1529 ar 1530) – Žemaičių vyskupijos valdytojas (nuo 1515), vėliau Žemaičių vyskupas (nuo 1521 ar 1522). Baigė statyti mūrinę Varnių katedrą. Apie jį daugiau žr.: Paulius Jatulis, *Mikalojus [Radvilas]*. – *Lietuvių enciklopedija*, T. 24, p. 390–391; Maria Michalewiczowa, *Radziwiłł Mikołaj h. Trąby*. – *Polski Słownik Biograficzny*, T. XXX(2), p. 319–321; Paulius Rabikauskas SJ, *Žemaičių vyskupai (1417–1609): Nauja Žemaičių vyskupijos XV–XVI a. istorija*. – *Lietuvių Katalikų Mokslų Akademijos metraštis*, [T.] 10, Vilnius: Lietuvos katalikų mokslo akademija, 1996, p. 37–38.

išsivadavęs nuo karinių bei valstybinių darbų, ėmė uoliai darbuotis tikėjimo baruose. Kai daugeliui stebintis jis čia pasiekė didžiulės pažangos, kai, eidamas dievobaimingąsias pareigas, daugeliui įrodė savo gyvenimo garbingumą bei skaistumą, tai vienu visų asmenų

148 sutarimu buvo pakeltas į Žemaičių vyskupus[168]. Šitoje vietoje jis taip veikė, jog matėsi vyskupo siekimas paisyti labiau savųjų pareigų vykdymo, o ne stengimosi įsiteikti klerui. Mat kai Radvila žiauresnės drausmės griežtumu pabandė susitvarkyti su dvasininkų savivaliavimu bei didžiuliais kapitulos nusižengimais, nuteikė prieš save klerą. Šiuose darbuose matydamas, jog mažai tepasiekė, kentėdamas dėl jausmų protrūkių, kuriuos reiškė bažnytininkai, ir būdamas dar brandaus amžiaus, ne be sielvarto pasitraukė iš šio vargų kupino gyvenimo į geresnįjį[169]. Palaidotas Varniuose, toje bažnyčioje, kurią pradėjo tėvas, o jis užbaigė 1527 Viešpaties metais[170].

[168] M. Radvila Žemaičių vyskupijos valdytoju tapo 1515 VII 6, turėdamas apie dvidešimt metų amžiaus. Vyskupo šventinimus priimti ir tapti visateisiu vyskupu jis tegalėjo, sulaukęs dvidešimt septynerių metų. Jo gyvenimą trumpai aprašęs P. Rabikauskas SJ nurodo tai atsitikus veikiai po Leono X laiško, datuoto 1521 VI 5 ir suteikiančio visuotinius atlaidus asmenims, dalyvausiantiems pirmosiose vyskupo mišiose arba aukosiantiems jo katedros bažnyčios atnaujinimui, žr.: Paulius Rabikauskas SJ, *Žemaičių vyskupai (1417–1609)*, p. 37.

[169] M. Radvila vyskupiją valdė iki 1529 m. pabaigos ar pačios 1530 m. pradžios; mirė prieš 1530 IV 18, mat šia data pažymėtame Žygimanto I Senojo akte minimas kitas asmuo, M. Radvilos įpėdinis, žr. *ten pat*, p. 38.

[170] Vertingas liudijimas, visiškai patvirtinantis P. Rabikausko SJ spėjimą, kad būtent šis asmuo baigęs statyti Varnių katedrą, žr. *ten pat*.

Jonas II Radvila

Mikalojaus II sūnus Jonas II[171] iš pradžių buvo Lenkijos karaliaus Žygimanto I taurininku; kai šiose pareigose puikiai pasidarbavo ir valstybei be galo įsiteikė nuopelnais, tai užėmė iš pradžių Kauno, o paskui Žemaičių seniūniją. Paskutinę gyve-

[171] Jonas Radvila (m. 1542) – LDK pataurininkis (1520), Belsko seniūnas (1522), Vosyliškių valdytojas (1523–1542), Žemaičių seniūnas (1535–1542), valstybės ir politikos veikėjas, paskutinis Goniondzo ir Raigardo šakos kunigaikštis. Su žmona Ona Kostevi-

čiūte-Radviliene (m. 1560) sugyveno tris dukteris: Oną (1525–1600), ištekėjusią už Vitebsko vaivados Stanislovo Kiškos (m. 1554), vėliau – už mažai žinomo Kristupo Sadovskio; Petronėlę (1526–1564), ištekėjusią už Polocko vaivados Stanislovo Davainos (m. 1572), kartu su vyru 1563 m. patekusią į nelaisvę ir mirusią Maskvos tremtyje; Elžbietą (m. 1565), ištekėjusią už Rusios (Belzo) vaivados Jeronimo Seniavskio (1519–1582). S. Risinskis nurodo kitą jauniausios dukters vardą (Kotryna), be to, su ja susieja Goniondzo ir Raigardo valdų perėjimą karaliui Žygimantui Augustui (1520–1572). J. Radvilos biografė Marija Michalewiczowa tvirtina, kad tėvo valdas karaliui 1571 m. užrašiusi vyriausioji duktė Ona. Apie visa tai žr.: Maria Michalewiczowa, *Radziwiłł Jan h. Trąby*. – *Polski Słownik Biograficzny*, T. XXX(1–2), p. 192–195. 149

nimo dieną Radvila sutiko Kėdainiuose 1542 Viešpaties metų sausio mėnesį; ten pat jis buvo ir palaidotas.

Su žmona Radvila neturėjo nė vieno vyriškos lyties vaiko. Užtat paliko tris dukteris: Petronėlę, ištekėjusią už Polocko vaivados Stanislovo Davainos, Kotryną, ištekėjusią už Belzo vaivados Mikalojaus Seniavskio, ir Oną, Vitebsko vaivados Stanislovo Kiškos žmoną. Kotryna Seniavskienė, matydama, jog ji bei vyriausioji sesuo yra nuskriaustos, ir netrokšdama padėti jauniausiajai kokiais nors maloningais darbais, iš seseriškos neapykantos, kuri kaip paprastai būna pati aršiausia, Lenkijos karaliui Žygimantui Augustui užrašė tėvų valdas – Goniondzą ir Raigardą (kai kas pasakoja, jog šitos blogybės sėkla ėmusi bręsti jau ankstesnėje kartoje tarp jų tėvo ir dėdės). Atsilyginant ir mainais už šią dovaną Bresto apylinkėse ji gavo Seleco valdas. Vis dėlto nė po Seniavskienės mirties Goniondzas ir Raigardas jau paveldėjimo teise nebesugrįžo jos seseriai Onai.

Apie trečią Mikalojaus II sūnų Stanislovą[172] Radvilą mes neradome metraščiuose jokios patikimos žinios išskyrus tą faktą, jog tik vedęs žmoną iš Ritvianskių arba Zborovskių giminės jis mirė bevaikis.

[172] Stanislovas Radvila (m. 1531) – Užpalių, Pienionių ir Vilkmergės seniūnas.

Mikalojus Radvila,
pramintas Ruduoju

Mikalojaus Radvilos[173] tėvas buvo Vilniaus pilininkas Jurgis Radvila, o motina – Barbora Kolaitė. Jis gimė Dubingiuose 1520 Viešpaties metais[174]. Kai Radvila priėjo jaunystės slenkstį,

[173] Apie Mikalojų Radvilą Rudąjį žr. 83 išnašoje.
[174] Jo biografo H. Lulewicziaus liudijimu, tai įvyko 1512 m.

jį Bresto seime Lenkijos karalius Žygimantas I 1544 m. pakėlė į taurininkus po to, kai Radvila, garsėdamas talentu bei ypatingu išradingumu, jam tarnavo medžioklių vedėju. Vėliau paskirtas lauko etmonu atremti Voluinėn įsiveržusius Krymo totorius, Radvila 1549 Viešpaties metais nepaprastai pasitarnavo valstybei, nugalėdamas priešus ir tuo pačiu iš baimės bei pavojaus išvaduodamas provinciją, atiduotą priešų neteisybėms ir niokojimui. 1551 Kristaus metų sausio mėnesį jam buvo patikėta Trakų vaivadija. Nuveikęs šitiek garsių žygių, turėdamas Tėvynėje kuo didžiausią autoritetą ir užimdamas kuo aukščiausią vietą, Radvila, ties Pasvaliu smarkiai puolęs Livonijos magistrą, vedusį trisdešimt tūkstančių vyrų, privertė pastarąjį 1557 Viešpaties metais pasiduoti Lenkijos karaliaus Žygimanto Augusto globai bei apgynimui. Neilgai trukus – paskutinę 1561 m. liepos dieną – jis iš maskviškių su didžiausia jėga atėmė kuo tvirčiausią Livonijos pilį Tarvastą, suteikė sumuštosios Livonijos būklei džiaugsmingesnį pavidalą ir jį dar sustiprino įstatymais. 1564 m. sausio 26 d. Ivansko laukuose prie Ulos upės Radvila, turėdamas viso labo penkis tūkstančius vyrų, narsiai užpuolė Piotrą Šuiskį, kuris vedė trisdešimties tūkstančių kariuomenę, Maskvos tirono Ivano Vasiljevičiaus įsakymu peržengusią Lietuvos sienas ir ketinusią baisingai nuniokoti kraštą bei jo gyventojus, ir Šuiskio pulkus naikinte sunaikino, o žuvusį priešų karvedį pasirūpino, paėmęs gausaus

grobio, pergabenti į Vilnių ir palaidoti Švenčiausiosios Dievo 151
Gimdytojos graikų apeigų bažnyčioje. Neilgai trukus po Mikalojaus Radvilos, praminto Juoduoju, mirties jis buvo iškeltas į Vilniaus vaivadas. Vis dėlto nė tada nei vyresnis amžius, nei pačios aukščiausios Tėvynėje pareigos jo nepadarė tingesniu einant karinę tarnybą [175]. Mat 1578 m. Radvila savu protu, autoritetu ir iškalbingumu, kuriais buvo ypač stiprus, į karaliaus pusę patraukė ir Maskviškio – tikro uošvio – jungą padėjo nusimesti Danijos karaliaus broliui, Holšteino kunigaikščiui Magnui, už kurio didysis Maskvos kunigaikštis buvo išleidęs savo dukterį ir kuriam Livonijoje buvo atidavęs visą valdžią. Atlikęs šį darbą, Radvila per ryžtingąjį savo karvedį Andrių Sapiegą prie žinomos livoniečių tvirtovės Cėsių sumušė dvidešimt keturis tūkstančius maskviškių, nuo siaubo ir apgulimo išgalbėjo miestą, iš sumuštųjų stovyklos išvežė aštuoniolika stebėtino darbo ir dydžio karinių pabūklų ir jais ženkliai papildė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės arsenalą [176].

[175] Panašiai M. Radvilos Rudojo elgesį vertino Jonas Radvanas „Radviliadoje“ (IV, 111–135).

[176] Lygiai taip pat šiuos įvykius vertina J. Radvanas „Radviliadoje“ (III, 924–960).

Šis maskviškių pralaimėjimas įvyko aukščiau minėtų metų spalio 24 d. O kai jau karalius Steponas nukreipė ginklus prieš Maskviją, idant karu atgautų tai, kas buvo prarasta rūmuose, Radvila įkalbinėjo, kol 1579 m. rugpjūčio 30 d. įkalbėjo pasiduoti kuo didžiausią Polocko miestą. Kai sekančiais metais karalius puolė Velikije Lukus, Radvila savo apsaugon paėmė gana žinomus Ozeriščės ir Usviatų miestus. Vėliau nepalankiausiuoju 1581 m. laikotarpiu užsitęsus Pskovo apgulai, Radvila, turėdamas jau šešiasdešimt metų, ne tiktai kaip karo vadas bet ir kaip paprastas kareivis narsiai bei kantriai kentė žiaurius kareivystės sunkumus ir laikėsi prieš dievo skiriamas šalčiausio klimato skriaudas.

Asmeniniame gyvenime Radvila pasižymėjo kuo gražiausiais įpročiais, ypatingu kultūringumu ir neapsakomu dosnumu visiems žmonėms. Pavyzdžiui, kai prispyrė svarbus valstybės reikalas, jis mielai ir noromis Lenkijos karaliui atidavė aštuonis šimtus sidabro minų, liaudies vadinamų markėmis [177]. Šiaip Radvilą lydėjo tokia didelė gebėjimo iškalbingai ir grakščiai kalbėti lenkiškai šlovė, kad tuo stebėjosi ir patys lenkai, ypač kad jis buvo išsilavinęs humanitariniuose moksluose, nors studijų tikslu nė karto nebuvo net kojos iškėlęs anapus Tėvynės sienų, o vien tiktai, kaip pats juokomis sakydavo, studijavo Maišiagalos akademijoje. Su gyvenimu Radvila atsisveikino Vilniuje 1584 m. balandžio 17 d., t. y. per Atvelykį [178]. Palaidotas Dubingiuose.

[177] Šį poelgį panašiai apdainavo J. Radvanas „Radviliadoje" (IV, 281–287).

[178] Jo biografo H. Lulewicziaus liudijimu, tai įvyko balandžio 27 d.

Barbora Radvilaitė,
Lenkijos karalienė

Mikalojus Radvila, apie kurį ką tik buvo kalbėta, turėjo tris seseris, o būtent, Barborą, Elžbietą ir Oną [179]. Tai štai, dabar mums reiktų truputį plačiau papasakoti apie Barborą, kuri savo ruožtu šią kuo įžymiausią giminę padarė šlovingą. Šioji garsiausioji moteris, o vėliau šviesiausioji Lenkijos karalienė gimė 1522 m. [180]

[179] Jurgio Radvilos biografas G. Błaszczykas nurodo, kad Barbora Kolaitė-Radvilienė jam pagimdė tris vaikus: Mikalojų, Oną ir Barborą, žr. Grzegorz Błaszczyk, *Radziwiłł Jerzy h. Trąby*, p. 228.

[180] R. Ragauskienės tvirtinimu, būsimoji karalienė gimė veikiausiai 1520 m. gruodžio 6 d. Vilniuje, žr. Raimonda Ragauskienė, *cit. veik.*, p. 67.

Vilniaus pilininko Jurgio Radvilos ir Barboros Kolaitės šeimo- 153
je. Kai savo šeimos šlovei ji buvo kuo prakilniausiai išlavinta ir kai jau sulaukė tekūtės amžiaus, pirmąsyk buvo išleista už Trakų vaivados, Geranainių grafo Stanislovo Gostauto, Alberto sūnaus, Tėvynėje išgarsėjusios šeimos ir didžiai įtakingo vyro [181].

[181] Stanislovas Gostautas (m. 1542) – Vilniaus vaivados ir LDK kanclerio (nuo 1522) Alberto Gostauto sūnus, Trakų vaivada (1542), paskutinis Gostautų giminės palikuonis, pirmasis Barboros vyras. Stanislovo ir Barboros vestuvės įvyko 1537 m. gegužės 18 d., žr. Raimonda Ragauskienė, *cit. veik.*, p. 75.

Jam netrukus 1542 m. gruodžio 18 d. pasitraukus iš gyvųjų tarpo Barbora, jau garsi ir žydinti našlė, dienas leido namuose pas vyrą pragyvenusią motiną. Kadangi pačiose visuomenės viršūnėse gimusi jaunoji moteris telkė savyje geriausias savybes: pirmiausia kilmingumą, dorybingumą, įpročių rafinuotumą, taip pat meilumą bei grožį, tai išsyk daugelį jaunikių privertė savimi susižavėti ir netgi įsimylėti. Tačiau motina, būdama griežtų senoviškų pažiūrų moteris, vis paniekindavo atkaklius žentus ir vis vargdama ieškojo, už ko antrą kartą galėtų išleisti dukterį. Tuo metu Vilniuje pasirodė Lenkijos karalius Žygimantas Augustas [182], kuris tuo metu tėvo Žygimanto Pirmojo valia ir Mikalojaus Radvilos [183] patarimu savo rankose laikė Lietuvos vadžias. Būdamas jauno amžiaus, be to, neseniai palaidojęs žmoną, imperatoriaus Ferdinando dukterį Elžbietą [184],

[182] Žygimantas II Augustas valdžią Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje faktiškai gavo 1544 m., o Lenkijoje – 1548 m., po tėvo mirties.
[183] Čia minimas Mikalojus Radvila Juodasis, tuo metu buvęs didžiojo kunigaikščio rūmų maršalku, nuo 1550 m. – LDK kancleriu, o nuo 1551 m. – ir Vilniaus vaivada.
[184] Pirmoji Žygimanto Augusto žmona Elžbieta mirė 1545 m. birželio 15 d. Palaidota Vilniuje.

jis išgirdo, kaip daugelio žmonių lūpos nuolat garbsto Barborą. Iš pradžių pasidavęs garsui, o paskui sukrėstas išvaizdos,

valdovas iškėlė rankas prieš meilę ir, suvadinęs į pasitarimą labai nedaug pareigūnų, 1545 m. rugsėjo mėn. Vilniuje atšventė sužadėtuves ir ją vedė [185]. Žygimantas Augustas aiškiai suprato, kad Lenkijos karaliui ir motinai karalienei visiškai nepatiks jo poelgis, kurį jis skubomis padarė, negalėdamas atsispirti meilei, todėl pasirūpino ilgai ir kruopščiai jį slėpti. O kai veikiai mirė Žygimantas Pirmasis [186], naujasis valdovas pasirūpino 1549 m. balandžio 17 d. viešai karaliaus rūmuose pristatyti Barborą ir ją paskelbti savo gyvenimo bei karaliavimo bičiule [187].

[185] Pasak R. Ragauskienės, tai įvyko 1547 m. liepos pabaigoje, žr. *cit. veik.*, p. 112.

[186] Lenkijos karalius Žygimantas I Senasis mirė 1548 m. balandžio 1 d. Palaidotas Krokuvoje.

[187] Barboros pristatymas visuomenei įvyko 1548 m. balandžio 17 d., žr. R. Ragauskienė, *cit. veik.*, p. 119–120.

Vis dėlto per pirmąjį seimą, įvykusį dar valdymo pradžioje tuoj po tėvo mirties, kai kurie pasiuntiniai ir senatoriai, nusiteikę Radvilų giminei truputį priešiškai, už tai jam suteikė šiek tiek sielvarto. Tačiau kai karalius gana pasitarnavo kitaip galvojantiems ir kai išmintingesnių sprendimų besilaikantys vyrai savo pusėn patraukė nepritarusiuosius, o žmonės visą tą laiką regėjo, koks neįtikimai pastovus jų karalius ir kaip stebėtinai kantriai pavyduolių smūgius pakelia jų karalienė, tai vieningu visų sutarimu 1550 m. gruodžio 10 d. Krokuvoje didžiulių iškilmių metu Gnezno arkivyskupas Mikalojus Dzežgovskis papuošė Barboros Radvilaitės galvą karūna [188].

[188] Iš tiesų karūnacija įvyko keliomis dienomis anksčiau – 1550 m. gruodžio 7 d., žr. R. Ragauskienė, *cit. veik.*, p. 176. Mikalojus Dzežgovskis (apie 1490–1559) – Gnezno arkivyskupas (nuo 1546), priešinęsis Žygimanto Augusto ir Barboros santuokai.

Tik štai, kadangi mirtingųjų reikalai būna nepastovūs ir netvarūs, Barbora, jau tuo metu pasiligojusi, bet dvasios tvirtumu dar valdydama kūno negalią, tuoj po karūnacijos ėmė vis labiau

ir labiau sirgti, kol pagaliau palaužta kuo sunkiausios gangre- 155
nos, didžiausiam nuliūdusio karaliaus sielvartui bei skausmui 1551 m. gegužės 8 d. iškvėpė paskutinį atodūsį, turėdama vos dvidešimt devynerius metus. Tuo laiku gražiai išryškėjo kuo stipriausia karaliaus tvirtybė saugant santuokinę ištikimybę. Mat kai kiti, nepajėgdami išturėti sunkios ligos, visuotinai gręžėsi nuo ligonės, karalius, vykdydamas doro vyro priedermę, neleido sau netgi per nago juodymą atsitraukti nuo karalienės. O kai kartą, nebegalėdama įveikti stipraus pasibjaurėjimo vieta, ji pasiprašė perkeliama kur kitur, valdovas paliepė padaryti kuo didžiausią vežimą, kad galėtų ją pervežti į Nepolomicus [189]. Vežimas dėl milžiniško dydžio netilpo pro miesto vartus, tad karalius panoro juos praplatinti ir išgriauti dalį mūrų; jam tai bedarant karalienė ir mirė.

[189] Vietovė netoli Krokuvos, kur buvo karališkoji užmiesčio rezidencija ir kur karalienė Barbora praleido gražiausias dienas per neilgą gyvenimą Lenkijoje.

Kai paskutinioji buvo jau čia pat, Barbora nieku būdu nesutiko laidotis Krokuvoje ar dėl to, kad kuo širdingiausiai troško amžino poilsio atgulti tėviškės žemėje, ar dėl to, kad nenorėjo palikti priešiškam kraštui saugoti savo kaulų. Vykdydamas mirusiosios valią, karalius gegužės 15 d. paliepė katafalkui vykti iš Krokuvos į Vilnių. Visą šį kelią jis nė per žingsnį nesitraukė nuo karsto, o jį gedėdamas sekė iš paskos. Kai procesijai pasitaikydavo keliauti per kokį kaimą ar miestelį, tai pasukdavo iš kelio ir, nulipęs nuo žirgo, katafalką lydėdavo pėsčiomis, ir jokia liūtis ar kitokia dangaus bjaurastis jo nuo šito sumanymo neatgrasydavo. Kai pagaliau pasiekė Vilnių, karalius pasirūpino daugybe insignijų papuoštą velionės kūną palaidoti Šv. Stanislovo katedros protėvių koplyčioje. Tad štai, kaip Lenkijos karalius Žygimantas Augustas buvo ypatinga ištikimybe apgaubęs Barborą gyvą, lygiai taip pat jisai su neįtikima pagarba ir keldamas daugelio nuostabą atsisveikino su mirusiąja.

Mikalojus Radvila, pramintas Juoduoju

Mikalojus Radvila, dėl tamsaus gymio ir juodos barzdos pramintas Juoduoju, gimė 1514 Viešpaties metais[190] Trakų pilininko, didžiojo LDK maršalko Jono Radvilos šeimoje. Jis buvo tokio aštraus ir gyvo proto, jog būtum lengvai galėjęs pasakyti nuo pat jaunų dienų jį buvus Marso bei mūzų auklėtiniu. Vos užbaigęs ankstyvosios jaunystės metus, Radvila 1537 Viešpaties metais per Starodubo ir Opočkos apgulas parodė turįs puikių kariavimo duomenų ir pelnė žymaus kario šlovę.

[190] Mikalojus Radvila Juodasis (1515–1565) – LDK rūmų (1542–1544), vėliau krašto maršalkas (1544–1565), LDK kancleris (1550–1565) ir Vilniaus vaivada (1551–1565), Livonijos administratorius (1561–1562), žymiausias XVI a. Lietuvos valstybės ir politikos veikėjas. 1547 m. imperatorius Karolis V suteikė jam Šventosios Romos Imperijos kunigaikščio Olykoje ir Nesvyžiuje titulą (gruodžio 10 d.), veikiai patvirtintą Romos karaliaus Ferdinando I (gruodžio 14 d.) ir Žygimanto Augusto (1548 m. sausio 24 d.). 1556 m. parengė „Valakų nuostatus“, vėliau prižiūrėjo valakų reformos vykdymą didžiojo kunigaikščio valdose. 1557 m. dalyvavo sudarant LDK ir Livonijos bendros gynybos sąjungą. 1559–1561 m. sutartimis Livoniją prijungė prie Lietuvos. Pirmųjų diplomatinių misijų į Imperiją metu susipažinęs su Bažnyčios reformuotojų mokymais, savo valdose Vilniuje ir provincijoje steigė kalvinistų bendruomenes, statė bažnyčias, kūrė mokyklas. 1553 m. Lietuvos Brastoje įkūrė reformatų spaustuvę, kurioje 1563 ar 1564 m. išėjo vadinamoji Brastos, arba Radvilos, Biblija– reformatų parengtas viso Šv. Rašto vertimas į lenkų k. Vedęs Elžbietą Šidlovecką (1533–1562) susilaukė devynių vaikų, iš kurių brandos sulaukė Mikalojus Kristupas, pramintas Našlaitėliu (žr. toliau), Jurgis (žr. toliau), Albertas (žr. toliau), Stanislovas (žr. toliau), Elžbieta (1550–1591), ištekėjusi už Mikalojaus Meleckio (m. 1585), Sofija (1552– po 1599), ištekėjusi už Achacijaus Cemo (m. 1576), Ona (1553–1590), ištekėjusi už Mikalojaus Tvorovskio iš Bučaco, ir Kristina (1560–1580), ištekėjusi už Jono Zamoiskio (1542–1605). Apie M. Radvilą Juodąjį žr. daugiau: Simas Sužiedėlis, *Mikalojus Juodasis*. – *Lietuvių enciklopedija*, T. 24, p. 391–394; Henryk Lulewicz, *Radziwiłł Mikołaj zwany Czarnym*. – *Polski Słownik Biograficzny*, T. XXX(2), s. 335–347.

Už šiuos garsius Marso žygdarbius jis sulaukė ypatingos Len- 157
kijos karaliaus Žygimanto Pirmojo padėkos, mat iš pradžių buvo pakeltas į didžiuosius kanclerius, paskui, 1544 m., Bresto seime buvo paskirtas didžiuoju maršalku, o galiausiai buvo pakeltas ir į Vilniaus vaivadas. Radvila buvo dukart paskirtas pasiuntiniu pas imperatorių Karolį V[191] ir jo brolį Ferdinandą[192]. Pirmą kartą diplomatinius pavedimus jisai vykdė 1542 m. pas Karolį V Augsburge, kur tuo metu vyko vyriausiasis Imperijos seimas. Išliko labai grakšti jo kalba, išspausdinta tais pačiais metais ten pat[193]. Išsiųstas antrąsyk pas imperatorių Ferdinandą, 1554 m. jis, vykdydamas vyriausiojo pabrolio pareigas, Lenkijos karaliui Žygimantui II į žmonas pargabeno imperatoriaus dukterį Kotryną, našlavusią po Mantujos kunigaikščio Frančesko mirties[194]. Tuo laiku Radvila dar pakrikštijo Austrijos arkikunigaikštį Ernestą, imperatoriaus Maksimilijono II, kuris tuo metu buvo Čekijos karaliumi, sūnų[195].

[191] Karolis V (1500–1558) – Ispanijos karalius (1516–1556, valdė Karolio I vardu), Šventosios Romos Imperijos valdovas (1519–1556).

[192] Ferdinandas I (1503–1564) – Austrijos, Štirijos, Karintijos ir Krainos valdovas (nuo 1521), Čekijos ir Vengrijos karalius (nuo 1526), vėliau Šventosios Romos Imperijos valdovas (1556–1564).

[193] Bibliografams ir knygos istorikams šis spaudinys kol kas nėra žinomas.

[194] Kotryna (1533–1572) – Lenkijos karalienė (vainikuota 1553) trečioji Žygimanto Augusto žmona. 1549 m. ištekėjo už Mantujos kunigaikščio Frančesko Gonzagos (m. 1550), bet veikiai mirus vyrui liko našlė. Mirus karalienei Barborai M. Radvila Juodasis patarė Žygimantui Augustui vesti Kotryną ir taip atnaujinti ryšius su Habsburgais (pirmoji karaliaus žmona buvo Elžbieta, Kotrynos sesuo). M. Radvilos akyse šios vedybos turėjo nutraukti tvirtėjančius Maskvos ir Vienos ryšius ir pelnyti Lietuvai sąjungininką netrukus prasidėjusiame Livonijos kare. Nurodydamas būsimosios karalienės atvykimo laiką (1554), S. Risinskis apsiriko vieneriais metais.

[195] Maksimilijonas II (1527–1576) – Čekijos (1562–1575) ir Vengrijos (1563–1572) karalius, Šventosios Romos Imperijos valdovas (1564–1576). Ernestas (1553–1595) – jo sūnus, Adolfo Šapokos žodžiais, „nuolatinis kandidatas į Lietuvos ir Lenkijos sostą po Žygimanto Augusto mirties“ (*Lietuvių enciklopedija*, T. 6, p. 31).

158 O kadangi, kaip anksčiau pasakojome, dėl brolių ir seserų vaiduose prarastų Raigardo bei Goniondzo valdų kunigaikščių titulą reikėjo perkelti kitoms vietoms, tai Radvila be didelio vargo iš kuo palankiausio imperatoriaus išgavo, kad Šventosios Romos Imperijos kunigaikščio titulas, kurį šiai giminei kitados suteikė imperatorius Maksimilijonas Pirmasis ir kuris niekada nebuvo nustojęs galioti, būtų susietas su kitomis Tėvynės vietovėmis. Šitaip Radvila išsirūpino, kad kunigaikščio Olykoje ir Nesvyžiuje insignijos atitektų jam, o jo pusbroliui, kuris tuo metu buvo Trakų vaivada ir apie kurį ką tik pasakojome, būtų suteiktas kunigaikščio Biržuose ir Dubingiuose titulas. (Apie tai iškalbingai liudija imperatoriaus Ferdinando diplomas, saugomas Radvilų archyve.)

Mikalojus Radvila kelis kartus vedė kariuomenę į Livoniją, šlovingai sustiprino netvirtą bei svyruojantį livoniečių pasitikėjimą ir uoliai mokė Rygos miestą pareigos bei ištikimybės. Jis pirmasis Lietuvoje įvedė reformatų tikėjimo praktikas ir tiek savose užmiesčio valdose, tiek oficialiuose rūmuose Vilniuje įsakė skelbti bei kalbėti šventuosius pamokslus. Be to, Radvila pasirūpino, nelailėdamas milžiniškų lėšų, kad į lenkų kalbą būtų išverstas lyginant su graikiškuoju ir hebrajiškuoju originalu Senasis ir Naujasis Testamentas ir šis Šventojo Rašto vertimas būtų išspausdintas. Toji Knyga už šio dosniausiausiojo ir reformatų tikėjimui ištikimiausiojo kunigaikščio lėšas išėjo 1563 [196] Viešpaties metais Breste. Tik štai, šis dosnus, teisingas dievobaimingas, kilniaširdis, kitomis dorybėmis apdovanotas ir puikių darbų nuveikęs kunigaikštis mirė Vilniuje 1565 m. gegužės 28 d., turėdamas keturiasdešimt septynerius metus. Vienas poetas, susižavėjęs taip dorybingu vyru, apie jo mirtį pas Dovydą Chitrėjų [197] parašė šitokį eteostichą:

[196] Knygos istorikai dažniau nurodo vėlesnę datą (1564).

[197] Dovydas Chitrėjus (1531–1600) – garsus teologijos profesorius, 1551–1581 m. dirbęs Rostoko universitete, gausių poleminio, teologinio, filosofinio turinio raštų autorius, poetas. Peržiūrėjus neblogą šio rašytojo knygų rinkinį, saugomą Lenkijos nacionalinėje bibliotekoje, minimo dvieilio nepavyko aptikti.

Numirė Šiaurės kraštų pažiba ir garbė – Mikalojus;
šitoks herojus negreit vėl į pasaulį ateis.

Radvila buvo palaidotas Vilniuje, savo rūmų koplyčioje, kurią pats buvo pastatęs reformuotojo tikėjimo garbei. Jo žmona buvo Elžbieta, paskutinė Šidloveco grafystės paveldėtoja. Radvila ją buvo praradęs likus dviems metams iki savo mirties. Kai ją iš Lukiškių valdų per Vilniaus miestą vežė laidoti į tą pačią savo rūmų koplyčią, tai velionę iš pagarbos ir paskutinės pareigos iki Šv. Jono gatvės taip pat palydėjo karalius Žygimantas Augustas, išėjęs iš katedrinės bažnyčios. Su Elžbieta Radvila susilaukė keturių sūnų: Mikalojaus Kristupo, Jurgio, Alberto ir Stanislovo, ir tiek pat dukterų: Barboros, Baro seniūno Jono Bučackio žmonos, Onos, Pomeranijos grafo M. Cemo sutuoktinės, Kotrynos, Podolės vaivados Mikalojaus Meleckio gyvenimo draugės, ir Kristinos, antrosios didžiojo Lenkijos kanclerio Jano Zamoiskio žmonos[198].

[198] Sūnų vardus S. Risinskis nurodo teisingai, o štai dukterų – ne. Apie jas bei jų vyrus žr. 190 išnašoje.

Jonas III Radvila

Lietuvos didžiojo maršalko ir Slonimo seniūno Jono sūnus bei ką tiktai minėto Mikalojaus Juodojo brolis Jonas Radvila[199]

[199] Jonas Radvila (1516–1551) – LDK raikytojas (1544–1551) ir Tikocino seniūnas (1544–1550), 1547 m. kartu su M. Radvila Juoduoju iš imperatoriaus Karolio V gavęs Šventosios Romos Imperijos kunigaikščio Olykoje ir Nesvyžiuje titulą. Vieno iš Lietuvos Renesanso literatūros pradininkų Venclovo Agripos (m. 1597) lotyniškai parašytos „Gedulingos kalbos“ (1553) herojus. Apie jį daugiau žr. Maria Michalewiczowa, *Radziwiłł Jan.* – *Polski Słownik Biograficzny*, T. XXX(2), p. 195–197.

160 gimė 1516 Viešpaties metais. Kai jis išaugo iš paauglio metų, ėmė sukinėtis imperatoriaus Karolio V rūmuose ir dėl įžymių dorybių bei kuo prakilniausių įpročių tapo be galo mielu valdovui. Vėliau šias pačias dorybingumo bei padorumo savybes Radvila taip pat atsinešė ir į Lenkijos karalių Žygimanto I bei Žygimanto II rūmus; pastarasis už ypatingus nuopelnus sau Bresto seime 1544 m. rugsėjo mėnesį Radvilą pagerbė raikytojo pareigomis.

Radvila kuo artimiausiai giminiavosi ir su Italijos kunigaikščiais. Pavyzdžiui, jisai jau buvo besiruošiąs susigiminiuoti su Malfetos kunigaikščiu Ferante Gonzaga[200], tik štai, mirtis jam ankščiau užbėgo už akių. Buvo jis vyras karšto būdo, greitas keršyti už patirtas neteisybes. Radvila mirė 1551 m. rugsėjo 27 d., turėdamas trisdešimt penkerius metus. Jį palaidojo Vilniuje, katedrinėje bažnyčioje, o jo laidotuvėse kartu su daugybe didikų taip pat dalyvavo ir Lenkijos karalius Žygimantas II.

[200] Ferantė I Gonzaga (1506 ar 1507–1557) – pirmasis Malfetos ir Guastalos kunigaikštis, vėliau Sicilijos vicekaralius ir Milano valdytojas. Ilgus metus tarnavo imperatoriui Karoliui V, savu metu garsėjęs žiauriu būdu ir negailestingumu priešams, apie jį daugiau žr. Simonde-Sismondi, *Gonzague (Ferdinand). – Biographie universelle, ancienne et modernae*, T. 18, A Paris: Chez L.G. Michaud, 1817, p. 101.

Mikalojus IV Radvila

Gimęs 1545 m. liepos mėnesį Mikalojaus, praminto Ruduoju, ir Kotrynos Ivinskytės šeimoje ir tinkamai išmokytas laisvųjų menų, Mikalojus Radvila[201] jaunystės pradžią praleido

[201] Apie Mikalojų Radvilą žr. 30 išnašą. Buvo du kartus vedęs. Vaikų susilaukė su antrąja žmona Elena Glebavičiūte (m. 1583): sūnaus Jurgio (žr. aukščiau) ir dukterų: *Sofijos (m. 1614, pirmą kartą*

ištekėjusios už Jurgio Chodkevičiaus (m. 1595), Žemaičių seniūno, o antrą – už Kristupo Manvydo-Dorohostaiskio (m. 1615), LDK didžiojo maršalko), Kotrynos (m. po 1613, pirmą kartą ištekėjusios už Mikalojaus Naruševičiaus (m. 1603), Žemaičių pilininko, o antrąjį – už Petro Goraiskio (m. 1619), Užpalių seniūno) ir dar vienos anksti mirusios mergaitės.

kareiviaudamas. Žymų savos kareivystės liudijimą jis pateikė tame žygyje, kurį 1568 m. surengė į Livoniją prieš maskviškius ir kuriame narsiai tvarkęsis prieš mušamą priešą parodė dvasios stiprybę bei pelnė ypatingą šlovę. Už tai iš karaliaus ir valstybės susilaukė apdovanojimų, nes iš pradžių gavęs Mozyriaus ir Merkinės seniūnijas veikiai dar pakilo ir į Naugarduko vaivados vietą. Šiose pareigose jis, apdovanotas nepaprastu talentu, nuovokumu, iškalba ir visokeriopa senatoriaus šlove, taip tvarkėsi, jog, nors labiau mėgdamas ramesnio gyvenimo užsiėmimus tik retkarčiais leisdavosi įpainiojamas į valstybės reikalus, tačiau visi vis viena patirdavo jo ištikimybę bei meilę Tėvynei, o kai kurie šitai netgi pažindavo.

Asmeniniame gyvenime Radvila visiems rodėsi malonus ir draugiškas. Negailėdamas išlaidų, jis rėmė mokytus žmones, godžiai skaitė jų raštus. Jam buvo svetimas bet koks griežtumas, ir jis gyveno, reikšdamas pavaldiniams nepaprastą palankumą.

Radvila mirė Dokūdavoje 1589 m. gruodžio 18 d., turėdamas keturiasdešimt penkerius metus. Palaidotas Dubingiuose. Su Elena Glebavičiūte jis paliko sūnų Jurgį bei dvi dukteris: Sofiją ir Kotryną. Pirmoji iš jų pirmąkart atšventė vestuves 1594 m. sausio 8 d. su Žemaičių seniūnu Jurgiu Chodkevičiumi, o po šio mirties antrą kartą 1597 m. gegužės 24 d. ištekėjo už LDK didžiojo maršalko Manvydo-Dorohostaiskio. Išgyvenusi su juo septyniolika metų, Sofija mirė 1614 m. balandžio 14 d. Kotryna 1597 m. gegužės 27 d. pirmąsyk atiteko į žmonas Žemaičių pilininkui Mikalojui Naruševičiui. Pastarajam pasitraukus iš gyvųjų tarpo, ji 1605 m. spalio 18 d.

 antrą kartą ištekėjo už geriausio vyro, senovinės giminės palikuonio Petro Goraiskio iš Gorajų. Kai 1619 m. spalio 3 d. ir Goraiskis sulaukė paskutinės gyvenimo dienos, Kotryna antrą kartą liko našlė.

Kristupas Radvila,
pirmasis turėjęs tokį vardą

Mikalojaus, praminto Ruduoju, ir Kotrynos Ivinskytės sūnus, ką tik minėtojo Mikalojaus IV brolis Kristupas Radvila[202] gimė 1547 m. vasario 9 d. Kai gavęs taurius mokslų pradmenis jis atsisveikino su ankstyvąja jaunyste, išsyk pateikė savo karingos prigimties bei dvasios liudijimą; tai atsitiko per garsiąsias kautynes, kurias Ivansko laukuose prie Ulos upės prieš maskviškius laimingai suruošė jo tėvas[203].

[202] Apie K. Radvilą Perkūną ir jo žmoną daugiau žr. „Trumpo pasakojimo" tekstuose ir jų komentaruose.

[203] Vedama didžiojo etmono M. Radvilos Rudojo, LDK kariuomenė (apie 4000 vyrų) 1564 m. sausio 26 d. prie Ulos sumušė Maskvos pulkus (apie 20 tūkst. kareivių).

Kai Radvilos karinis talentas su amžiumi subrendo, Lenkijos karalius Žygimantas II šį vyrą padabino taurininko ir krašto etmono insignijomis. Kad šias pareigas gavo visai neatsitiktinai, Radvila kelissyk įrodė vėliau; ypač šitai pasimatė per Livonijos tvirtovės Kirumpės puolimą: išplėšęs ją maskviškiams iš nagų 1579 m. vasario 11 d., Radvila pelnė didžiulę šlovę. Toji pergalė jam suteikė sparnus, ir jis pajudėjo toliau, išgąsdinęs privertė maskviškių bei totorių pulkus užsidaryti Tartu mieste, o tąkart įžūliai provokavo priešus susikauti, ir kai jie pasipylė pro vartus, Radvila juos narsiai užpuolė ir sumušė.

Kai dar tais pačiais metais Lenkijos karalius Steponas su- 163
rengė žygį prieš Maskvą, Radvila su lietuvių kariuomene buvo išsiųstas į priekį ir pirmas apgulė kuo didžiausią ir gausiausiai gyventojų turintį Polocko miestą. Pasiųstas iš čia ištirti priešo pajėgų prie Sokolo, žmogaus ir gamtos nepaprastai įtvirtintos pilies, ir kelissyk apsišaudęs su maskviškiais, jis sumušė ir privertė iš ten bėgti spiečius priešų, kuriuos – net šešiolika tūkstančių vyrų – vaivada Šeremetevas kuo skubiausiai vedė nutraukti Polocko apgulties. Už šitą puikiai ir laimingai atliktą dvigubą žygdarbį Radvila iš karaliaus Stepono gavo dvigubą apdovanojimą: buvo paskelbtas LDK pakancleriu ir Trakų pilininku.

Sekančiais metais prie Velikije Lukų Radvila veikė su lygiu narsumu ir vienoda sėkme. Išvaikęs, netgi privertęs bėgti daugybę maskviškių, o daugybę paėmęs į nelaisvę bei atgrasęs įgulą nuo išpuolių, jis praskynė iš paskos ėjusioms karaliaus pajėgoms kelią ir jį išlaikė saugų. O kai 1581 m. Lenkijos karalius Steponas pradėjo Pskovo apgulimą, Radvila su vidutinio dydžio pajėgomis (jo vyrų skaičius neviršijo šešių tūkstančių) buvo išsiųstas į Maskvos teritoriją. Daugelyje mūšių pačiose įvairiausiose vietose susikovęs su priešais, jis išguldė žmonių be skaičiaus, paėmė į nelaisvę kai kuriuos įžymesniuosius didikus, kol galiausiai užėmęs daugybę kaimų, miestelių ir miestų, paėmęs iš jų grobio, per tris šimtus mylių ugnimi ir kalaviju nuniokojęs priešų kraštą ir persikėlęs per garsiausią maskviškių upę Volgą, kurią Ptolemajas[204] vadina Ra, jis didįjį Maskvos kunigaikštį, anuomet tikrą krikščionių pasaulio siaubą, išmušė iš Staricos, kurioje pastarasis slapstėsi, su keturiasdešimčia tūkstančių totorių laukdamas Pskovo apgulimo pabaigos, ir privertė jį pasitraukti į Maskvijos gilumą.

[204] Klaudijus Ptolemajas (apie 100 – apie 178) – graikų matematikas, astronomas, geografas ir muzikologas. Kai kurie Lietuvos Renesanso rašytojai ir mokslininkai valstybės proistorę siejo su gentimis, kurias Ptolemajas paminėjo, aprašydamas Rytų Europą. Pavyzdžiui, „Radviliados" dainiui Jonui Radvanui lietuvių protėviai buvo iš Ptolemajo geografijos veikalų žinomi iglionai.

Prabėgus nuo karo su Maskva pabaigos kone trims metams mirė jo tėvas, ir Radvila tapo ne tiktai jo garsiausiųjų žygių šlovės, bet taip pat ir abiejų urėdų įpėdiniu, mat karalius Steponas visiems piliečiams reiškiant kuo didžiausią pritarimą jį paskelbė Vilniaus vaivada ir didžiuoju etmonu. Kai karalius Steponas pasitraukė iš gyvųjų tarpo, o Lenkijos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikai dėl naujo valdovo ir priešingaudami veikė, ir dalinosi į visokias grupuotes, Kristupas Radvila, nepasiduodamas jokiems grupuočių gundymams bei pažadams, kuo išmintingiausiais patarimais veikė vardan ramybės ir vienybės Abiejų Tautų Respublikoje. Su lygiu dvasios pastovumu lydėdamas į Estijos Taliną Lenkijos karalių Zigmantą III, Radvila pašalino visas kliūtis, kad būtų apsaugota valdovo garbė ir rami bei vientisa valstybė.

Nors Radvilos pečius slėgė vis didesnė metų našta, bet nei jo karinio talento jėga, nei neįveikiama dvasios stiprybė nugalint Tėvynei gresiančius pavojus nėmaž nesilpo. Mat kai 1600 m. Livonijoje kilo karas, tai neužmiršdamas savosios pareigos Radvila nepraleido nieko, kas tik buvo susiję su priešo veiksmų Livonijoje sulaikymu. Vos tik jisai pastebėjo, jog jam nesant tarsi pabūrus pradėjo šlyti Livonijos reikalai, o priešų jėgos – kasdien vis labiau ir labiau stiprėti, tai pats su vidutinio didumo pajėgomis patraukė prie Kuoknesės. Prie tos pačios vietos priartėjus daugiau kaip penkiems tūkstančiams Karolsono vedamų švedų Radvila 1601 m. birželio 24 d. susirėmė su juo ir štai, sunaikino ir pražudė beveik visus iki vieno [priešo] ankstesnių metų bei žygių pasiekimus[205]. Šitokiu kolofonu[206]

[205] Taip verčiame frazę, kuri originale užrašyta *omnes fere ad unum superiorum temporum factum usus prostrauit, et deleuit*.

[206] Kolofonas – graikiškos kilmės žodis, reiškiantis „užbaigimą“. Juo buvo vadinamas įrašas rankraštinės ar senos išspausdintos knygos pabaigoje, nurodęs veikalo pavadinimą, duomenis apie autorių, knygos leidimo metus, spaustuvininką ir vietą.

užbaigęs savo garsiuosius žygius, Radvila netrukus, 1603 m. 165
lapkričio 20 d., į malonią bei švelnią mirtį išmainė savo laimingai ir garbingai nugyventą gyvenimą.

Šeimyniniame gyvenime Radvila išmėgino įvairiopą laimę. 1572 m. jis pirmąkart vedė Oną Sobkovną. Kai pastaroji kartu su vaikais mirė, Radvila 1578 m. liepos 12 d. antrą kartą paėmė į žmonas Kotryną Ostrogiškytę, Kijevo vaivados, Ostrogo kunigaikščio Vasilijaus dukterį. Kai ši po gerų metų mirė, jisai 1581 m. spalio 14 d. vedė Tenčino kunigaikštytę Kotryną, našlavusią po Slucko kunigaikščio Jurgio mirties. 1592 m. kovo 19 d. Kotrynai persikėlus pas dangaus gyventojus Radvila 1593 m. vasario mėnesį ketvirtąsyk vedė Elžbietą, Ostrogo kunigaikščio dukterį, ankščiau minėtos antrosios žmonos seserį, likusią našle po Žemaičių seniūno Jono Kiškos mirties. Einant septintiesiems jų bendro gyvenimo metams Elžbieta 1599 m. rugpjūčio 30 d. mirė, ir Radvila gyvenimą baigė našlaudamas. Iš santuokos su antrąja žmona jis paliko sūnų Jonušą, o iš vedybų su trečiąja – Kristupą ir dukterį Elžbietą, gimusią 1583 m. gruodžio 13 d. 1599 m. birželio 20 d. išleista už LDK didžiojo kanclerio Leono Sapiegos, Elžbieta išgyveno drauge su vyru gerus dvylika metų ir atsisveikino su gyvenimu Varšuvoje 1611 m. spalio 18 d. Kas norėtų daugiau sužinoti apie šį kunigaikštį, tepasiskaito Pranciškaus Gradausko „Žygį prieš Maskvą“ [207], Andriaus Rimšos „Dešimtmetį pasakojimą“ [208], Jano Kochanovskio poemą „Kristupo Radvilos žygis į Maskvą“ [209] ir mūsų pasakojimą apie jo žygius [210].

[207] Pranciškus Gradauskas, *Hodoeporicon Moschicum illustrissimi principis ac domini, domini Christophori Radivvilonis, ducis in Birza et Dubinga... scriptum a Francisco Gradovio*, Vilnae: In offic. Ioannis Kartzani, 1582; *Tas pat*, Vilnae: Typis illustriss. principis ac domini d. Nicolai Radivilonis... per Danielem Lancicium, 1582.

[208] Andrius Rimša, *Δεκέτηρος ἀκρόαμα to iest Dziesięcioroczne powieści woiennych spraw oświeconego xiążęcia y pana pana Krzysztofa Radziwiłła xiążęcia na Birżach y Dubienkach...* W Wilnie: Przez Daniela Lęszyckiego, 1585.

[209] Jan Kochanowski, *Jezda do Moskwy, y posługi z młodych lat, aż y przez wszystek czas przeszley woyny z Moskiewskim, Oyczyznie swey y panom swym czynione jego książęcey m. y pana, p. Krisztopha Radziwiłła...* w Krakowie: W drukarni Łazarzowej, 1583.

[210] Saliamonas Risinskis, *Rerum ab illustrissimo principe Christophoro Radivilo, Birzarum et Dubincorum duce... praeclare gestarum epitome, conscripta sub eiusdem principis exequias a Solomone Rysinio...* Lubecae ad Chronum: In officina Petri Blasti, 1614.

Mikalojus Kristupas Radvila, pramintas Politropu[211]

Mikalojaus Radvilos, praminto Juoduoju, vyriausias sūnus Mikalojus šį pasaulį išvydo 1548 m. rugpjūčio 1 d. ir motinos garbei bei jos senelio, Šidloveco grafo Kristupo atminimui gavo dar kitą vardą – Kristupas[212]. Vaiko metus leidęs daugelyje

[211] Šis graikiškas žodis paprastai reiškia „gudrus, apsukrus". Homėro „Odisėjoje" juo du kartus (I, 1; X, 330) apibūdintas Odisėjas, ir abiem atvejais šis epitetas reiškia „daugel keliavęs, daug aplankęs".

[212] Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis (1549–1616) – LDK rūmų (1569–1578), vėliau didysis maršalkas (1578–1580), Trakų pilininkas (1586–1590), paskui vaivada (1590–1604), galiausiai – Vilniaus vaivada (1604–1616), valstybės politikos, kultūros veikėjas, pirmosios Respublikoje ordinacijos (1586) kūrėjas. 1582–1584 m. aplankė Šventąją Žemę, Jeruzalę ir Egiptą. Kelionės metu rašė dienoraštį, kuris vėliau buvo laiškų forma perkurtas, išverstas į lotynų k. ir išspausdintas (1601). Perkėlęs į Vilnių anksčiau reformatų raštus spausdinusią oficiną, įsteigė pastovią katalikų spaustuvę, vėliau atiduotą jėzuitų akademijai. Nesvyžiuje fundavo jėzuitų kolegiją (fundacija buvo priimta 1584), fundavo, restauravo ar pastatė daug bažnyčių dab. Lietuvos ir Baltarusijos miesteliuose bei miestuose, 1590–1600 m. organizavo Lietuvos kartografavimo darbus (apie 1603 išėjo originalus LDK žemėlapis (leidimas pražuvo), vėliau antrą kartą 1613 m. išspausdintas Amsterdame). 1584 m. vedė Elžbietą Eufemiją Višnioveckytę (1569–1596), su ja susilaukė devynių vaikų: dukters Elžbietos (1585–1618), pirmą kartą ištekėjusios už Gabrieliaus Tenčinskio, Liublino vaivados, antrąjį – už Kristupo Kiškos (apie 1590–1646), Vitebsko vaivados; sūnaus Mikalojaus (mirė kūdikis), Jono Jurgio (1588–1625), Alberto Vladislovo (1589–1636), Kristupo Mikalojaus

(1590–1607), Zigmanto Karolio (1591–1642), Aleksandro Liudviko (1594–1654) ir anksti mirusių dvynių: Kristinos (1593–1599) bei Kotrynos (1593–1600). Apie jį daugiau žr.: Vincas Trumpa, *Mikalojus Kristupas Našlaitėlis. – Lietuvių enciklopedija*, T. 27, p. 394–395; Henryk Lulewicz, *Radziwiłł Mikołaj Krzysztof zwany Sierotką h. Trąby. – Polski Słownik Biograficzny*, T. XXX(2), s. 349–361; Tadeusz Bernatowicz, *Miles Christianus et peregrinus: Fundacje Mikołaja Radziwiłła „Sierotki" w Ordynacji Nieświeskiej*, Warszava: Wydawnictwo Neriton, 1998; Tomasz Kempa, *Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka (1549–1616), wojewoda wileński*, Warszawa: Wydawnictwo naukove Semper, 2000.

Vokietijos akademijų, tobulai išmokęs vokiečių kalbą ir įsisavinęs grakštaus rašymo lotyniškai įgūdžius, jisai, turėdamas vos šešiolika metų, Lenkijos karaliaus Žygimanto II rūmuose uoliai ėjo, keldamas didžiulę karaliaus nuostabą, vertėjo pareigas bendraujant su imperatorių bei kitų valdovų pasiuntiniais. Praėjus kiek laiko po tėvo mirties Radvila su didžiule nauda išsilavinimui bei įvairių kalbų pažinimui apkeliavo Italiją, Ispaniją, Prancūziją ir kitas krikščionių pasaulio provincijas, kol galiausiai tik 1575 m. laimingai parvyko Tėvynėn. Vėliau, jau 1580 m., jisai pradėjo aną ilgą, sunkią ir žadėjusią daugel pavojų kelionę į Šventąją Žemę, kurią užbaigė, laimingai sugrįžęs 1582 m. liepos mėnesį, ir už kurią atlyginimo ir paguodos parsivežė Jeruzalės riterio titulą. Kadangi apie šitą jo kelionę paties kuo garsiausio keliautojo yra sudėtas tinkamo didumo tomas, einantis per žmonių rankas ir išverstas į įvairias kalbas, tai manau, kad čia ilgiau užtrukti prie jo nebereikia[213]. Užtat išmintingų žmonių sprendimu jis visiškai pelnytai ėmė garsėti vardu πολύτροπος. Mat jis ne kaip nors kitaip, o tarsi koks Odisėjas „daugio žmonių miestus aplankė, jų papročius matė"[214].

[213] Mikalojus Kristupas Radvila, *Hierosolymitana peregrinatio illustrissimi domini Nicolai Christophori Radzivili, ducis in Olika et Nyeswiesz... IV. epistolis compraehensa...*, Brunsbergae: Apud Georgium Schönfels, 1601; *Tas pat*, Antverpiae: Ex officina Plantiniana apud viduam et filios Ioannis Moreti, 1614; kitas leidimas lotynų k. pasirodė 1753 m. Vertimas į vokiečių k.: *Juengst geschehene Hieroso-*

168 *limitanische Reyse und Wegfarth des Durchleutigen Hochgeborenen Fürsten und Herrn Herrn Nicolai Christophori Radvili... Welche in vier Sendschreiben begriffen... aus Polnischer Sprach, in Latein versetzt, und zum erstenmal in Druck ververtiget, durch dem Achtbarwürdigen und Wolgelehrten Herrn Thomam Treterum, des hohen Tumbstiffts zu Frawenburck, Custodem, jetzund aber auß lateinischer Sprach im Teutsch verfaßet, durch Laurentium a Borkav nobil. Prutenum*, Gedruckt in der Churfürstlichen Stadt Meyntz: Bey Balthasar Lippen, 1603; *Tas pat*, Frankfurt, 1609. Vertimas į lenkų k.: *Peregrinacia abo, Pielgrzymowánie do Ziemie Swiętey, jásnie oświecone[g]o páná, je[g]o m. p. Mikolaia Chrysztofa Radziwvila... przez je[g]o m. x. Thomasa Tretera, kustoszá Wármieńskiego, ięzykiem łácińskim nápisána y wydána, a przez x. Andrzeiá Wárgockiego ná polski przełożona...* W Krákowie: W drukárni Symona Kępmpiniusá, 1607; *Tas pat*, W Krakowie: W drukarni Antoniego Wośińskiego, 1617; kitas leidimas lenkų k. pasirodė 1628 m. Vertimas į lietuvių k.: Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis, *Kelionė į Jeruzalę*, Iš lotynų k. vertė O. Matusevičiūtė, Įvadas, p. 8–23, J. Kiaupienės, Vilnius: Mintis, 1990.

214 Cituojama Homėro „Odisėjos" I, 3, į lietuvių kalbą išversta A. Dambrausko.

Po to Radvilą pakėlė į garbingas pareigas: iš pradžių jam suteikė LDK maršalko vietą, o paskui padabino Trakų vaivados pareigomis. Tada jis daugel metų įvairiose vietose kauptąja garsiąja išmintimi su visais vaisingai dalydavosi ir visupirm karaliui bei valstybei[215] nuostabiai pasitarnaudavo. Jis buvo neprastai susipažinęs ir su karo dalykais. Pavyzdžiui, 1579 m. regint pačiam karaliui Steponui Radvila prie Polocko buvo lengvai sužeistas į kaktą kulkos, paleistos iš muškietos, ir vyriškai praliejo kilmingą savo kraują.

215 Šiuo žodžiu verčiame iki galo neperskaitytą frazę *[...]giq[ue] publicae*.

Vėliau ūkio darbais lengvindamas kuo sunkiausias valstybines pareigas, Radvila iš pamatų pastatė Nesvyžiaus pilį, ją apsupo sienomis, aprūpino didžiuliais rūmais bei turtingu arsenalu, o patį miestą sutvirtino pylimu, grioviu, vartais ir bokštais, išpuošė gausiomis bažnyčiomis bei vienuolynais ir išdailino kitais prabangiais bei gražiais statiniais.

1586 m. Radvila vedė kunigaikščio Mikalojaus Višniovec-
kio dukterį Eufemiją, su kuria susilaukė sūnų Jono Jurgio, Alberto Vladislovo, Kristupo Mikalojaus, Žygimanto Karolio bei Aleksandro Liudviko ir trijų dukterų, iš kurių vyriausioji – Elžbieta – 1603 m. buvo išleista už Gabrieliaus, Tenčino grafo, Liublino vaivados. 1596 m. lapkričio mėnesį Radvila neteko žmonos Eufemijos ir nuo to laiko Šv. Kapo riterių papročiu antrą kartą žmonos nebevedė. Po Kristupo Radvilos mirties 1604 m. jam atiteko Vilniaus vaivados pareigybė; juo būdamas, taip elgėsi, kaip to reikalavo padėtis bei šitokio pareigūno orumas. Ilgainiui palaužtas ir visiškai išsekintas vargingų kelionių, sunkių pareigų ir kūniškų negalių, jis vaduodamasis medikų parama ramiai ir maloniai gyveno savoje Nesvyžiaus pilyje. Paskutinį gyvenimo puslapį jis užvertė Nesvyžiuje 1616 m. vasario 28 d., turėdamas šešiasdešimt aštuonerius metus. Palaidotas ten pat tų pačių metų balandžio 9 d.

Jurgis Radvila,
kardinolas

Kai Juodojo Radvilos ir Šidloveco grafaitės Elžbietos sūnus Jurgis Radvila [216], gavęs dailų laisvųjų menų išsilavinimą, pademonstravo išskirtinius gabumus, Vilniaus vyskupas Valerijonas [217]

[216] Jurgis Radvila (1556–1600) – Vilniaus (1581–1591), vėliau Krokuvos (1591–1600) vyskupas, pirmasis lietuvis kardinolas (išrinktas 1583), po Livonijos karo – Uždauguvio (Livonijos) administratorius (1582–1586), Bažnyčios veikėjas, diplomatas. Vykdydamas Tridento nutarimus, Vilniuje 1582 m. įsteigė kunigų seminariją (beje, į šią įstaigą jo valia buvo draudžiama priimti asmenis, nemokančius lietuvių kalbos). Apie jį daugiau žr. Paulius Jatulis, *Jurgis [Radvilas]*. – *Lietuvių enciklopedija*, T. 24, p. 382–385; Wiesław Müller, *Radziwiłł Jerzy h. Trąby*. – *Polski Słownik Biograficzny*, T. XXX(2), s. 229–234.

[217] T. y. Valerijonas Protasevičius (1504–1579), Vilniaus vyskupas (1556–1579), pakvietęs į Lietuvą jėzuitus, padėjęs jiems įsteigti kolegiją (1570), veikiai pakeltą akademija (1579).

kooptavo jį vyskupijos koadjutoriumi, o Lenkijų ir Prancūzijų karalius Henrikas[218] jį šiose pareigose patvirtino. Šitaip Radvila, dar nesulaukęs brandos, o jau tapęs pavyskupiu, išvyko į Kompostelį prie šv. Jokūbo karsto, idant per tą laiką taptų brandesnis amžiumi ir protu. Kai jis pabaigė tą kelionę ir sugrįžo į Romos miestą, popiežius Grigalius XIII 1583 m. jį tose pareigose konfirmavo ir konsekravo[219]. O kai Radvila parvyko Vilniun, Lenkijos karalius Steponas jam suteikė Vilniaus vyskupiją ir drauge paskyrė didžiulės Livonijos provincijos gubernatoriumi. Priėmęs šią provinciją, Radvila ją tvarkė ir valdė, lydimas sėkmės ir didžiai garsėdamas teisingumu bei maloningumu. Popiežiui Sikstui V jį papuošus kardinolo kepurėle ir titulavus šv. Siksto vardu[220], Radvila gerus dvylika metų vadovavo Vilniaus vyskupijai ir tuo laikotarpiu pastatė bei dotavo jėzuitų seminariją.

[218] T. y. Henrikas Valua (1551–1589), Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius (1573–1574), vėliau – Prancūzijos karalius Henrikas III.

[219] Grigalius XIII (1502–1585) – Romos popiežius (1572–1585), vienas iš didžiausių XVI a. Bažnyčios reformos vykdytojų. Jurgis Radvila vyskupu buvo iškilmingai konsekruotas Vilniaus katedroje 1583 m. gruodžio 26 d.

[220] Sikstas V (1521–1590) – Romos popiežius (1585–1590), užbaigęs Šv. Petro katedros statybą, perstatęs Laterano rūmus ir išplėtęs Vatikano miestą.

Jis dalyvavo renkant popiežius Inocentą IX ir Klemensą VIII[221]. Kardinolas du kartus buvo paskirtas pasiuntiniu pas imperatorių Rudolfą II[222]: vieną sykį 1589 m., kai buvo

[221] Inocentas IX (1519–1591) – Romos popiežius (1591 m. spalio–gruodžio mėn.). Klemensas VIII (1536–1605) – Romos popiežius (1592–1605), išleidęs naują Šv. Rašto laidą (Vulgata Clementina), taip pat rūpinęsis Rytų ir Vakarų Bažnyčios unija.

[222] Rudolfas II (1552–1612) – Šventosios Romos Imperijos valdovas (nuo 1576). Toliau minimas arkikunigaikštis Maksimilijonas (1558–1618) buvo jo brolis, pretendavęs užimti Lenkijos sostą. 1587 m. daliai lenkų ponų jį išrinkus karaliumi įsiveržė į Lenkiją, apgulė Krokuvą, tačiau 1588 m. buvo sumuštas ir paimtas į nelaisvę. Paleistas 1589 m.

pasiųstas didžiai svarbiu reikalu dėl tuo metu Lenkijoje ka- 171
linto Austrijos arkikunigaikščio Maksimilijono, o kitą, kai 1592 m. kaip popiežiaus Klemenso VIII pasiuntinys *a latere* buvo siųstas dėl Lenkijos karaliaus Zigmanto III sužadėtuvių su Austrijos arkikunigaikščio Karolio dukterimi Ona[223].

[223] Pasiuntiniu *a latere* buvo vadinamas kardinolas, kuriam popiežius pavesdavo kur nors sutvarkyti kokį nors konkretų reikalą. Arkikunigaikščio Karolio Štirijiečio (m. 1590) duktė Ona Austrijietė (1573–1598) 1592 m. ištekėjo už Zigmanto III Vazos ir buvo karūnuota Lenkijos karaliene.

Kadangi Radvila karaliui ir Karalystei atliko ne tik šiuos, bet ir daugybę kitų puikių darbų, tai nepaisant tautos papročio, pagal kurį Krokuvos katedrai tegalėjo vadovauti ne koks nors svetimtautis, o tiktai lenkas, karaliaus ir visos dvasininkijos sutarimu jis buvo iškeltas į Krokuvos vyskupus. Kai Radvila paėmė savo rankosna katedros vadžias, į griežtą bažnytinės disciplinos glėbį suėmė laikui bėgant palaisvėjusius kunigų įpročius. Jo laimingam valdymui Lenkija priskiria taip pat ir tą nuopelną, kad Krokuvos vyskupui pavaldžios Seversko kunigaikštystės gelmėse pirmąsyk pasirodę vario ir aukso gabalų.

Artinantis jubiliejiniams 1600 metams, Radvila nuvyko Romon, kur susirgęs kuo sunkiausia liga, dar buvo aplankytas popiežiaus Klemenso VIII ir veikiai 1600 m. sausio 21 d. mirė, turėdamas keturiasdešimt penkerius metus. Palaidotas Romoje pas jėzuitus tų pačių metų spalio mėnesį.

Albertas Radvila,
LDK maršalkas

Mikalojaus Juodojo ir Šidloveco grafaitės Elžbietos sūnus Albertas Radvila[224] šį pasaulį išvydo Lukiškių dvare 1558 m.

[224] Albertas Radvila (1558–1592) – LDK rūmų (1579–1586), vėliau didysis (1586–1592) maršalkas, Kauno seniūnas (1579 ar 1580–1592), valstybės ir politikos veikėjas, karaliaus Stepono Batoro kampanijose pagarsėjęs karo vadas. Klecko ordinacijos įkūrėjas ir pirmasis valdytojas. Fundavo didįjį Šv. Jonų bažnyčios altorių ir vargonus. Karaliui Zigmantui III Vazai artimas didikas, jo vardu Pragoje vedęs arkikunigaikštytę Oną Austrijietę, o vėliau ją parlydėjęs į Krokuvą. 1586 m. vedė Kuršo kunigaikščio Gotardo Ketlerio (1517 ar 1518–1587) ir Meklemburgo kunigaikštytės Onos dukterį Oną (1567–1617), su kuria susilaukė keturių vaikų. Du iš jų mirė kūdikystėje (dukterys Ona ir Kotryna), o du sulaukė pilnametystės. Tai – Barbora (1590–1614), 1612 m. ištekėjusi už būsimojo Tartu vaivados Mikalojaus Kiškos (apie 1588–1644; vaivada tapo 1617), ir Jonas Albertas (1591–1626), po tėvo mirties tapęs antruoju Klecko ordinatu. Apie A. Radvilą daugiau žr. Henryk Lulewicz, *Radziwiłł Albrycht h. Trąby. – Polski Słownik Biograficzny*, T. XXX(1), s. 135–140.

kovo 8 d. Kūdikystės metus praleidęs ir laisvųjų menų pradmenis iš pradžių gavęs namuose, vėliau kartu su broliu Jurgiu, apie kurį ką tiktai papasakojome, vyriausiojo brolio (mat Radvila tėvo neteko, būdamas septynerių metų) buvo išsiųstas į Vokietiją. Kai juodu mokydamiesi padarė didesnę pažangą, iš ten vienas iškeliavo Italijon siekti dvasininko karjeros, o kitas, tai yra Albertas, buvo atšauktas Tėvynėn, kur vadovaujant Lenkijos karaliui Steponui prie Polocko ir Velikije Lukų su rinktiniu eskadronu raitelių, nusamdytų už nuosavus pinigus, gavo šaunius karinių mokslų pradmenis. Susidorojęs su šitais darbais, Radvila iškeliavo Italijon, siekdamas visuomenės bei gamtos pažinimu išlavinti savo sielą ir šitaip dar geriau pasiruošti valstybinėms pareigoms. Ir iš tiesų, šie mokslai nėmaž neapvylė nei jo, nei visuomenės lūkesčių. Mat kai jis vėl pasiekė

gimtuosius larus, veikiai karalius Steponas, tasai dieviškas ta- 173
lentų vertintojas, pastebėjo brandų bei aštrų Radvilos protą ir iš prigimties į aukštus dalykus nusitaikiusią jo sielą, ir iš pradžių jį paskyrė savo rūmų viršininku ir apdovanojo Kauno seniūnija, o neilgai trukus Radvila gavo bet kurių žmonių kaip didžiausią autoriteto, teisingumo bei maloningumo garbę vertinamą didžiąją visos valstybės heroldo lazdą[225].

[225] S. Risinskis čia kalba apie LDK didžiojo maršalko pareigas. Jos Albertui Radvilai atiteko 1586 m.

Matytamas šitiek daug didžių jo dorybių, Lenkijos karalius Zigmantas III sumojo pasinaudoti Radvilos paslaugomis, 1592 m. vesdamas arkikunigaikščio Karolio dukterį Oną Austrijietę. Puikiai susidorojęs su vyriausiojo pabrolio pareigomis ir karaliaus vardu nuotakai įteikęs kuo prašmatniausias, stačiai karališkas dovanas, Radvila su šviesiausiąja Ona laimingai parvyko į Krokuvą, bet čia vos kelioms dienoms prabėgus po karališkųjų vestuvių jis, galutinai palaužtas karštligės, kurią dar sustiprino kelionės vargai bei sunkumai, liepos mėnesį atsisveikino su gyvenimu, turėdamas trisdešimt penkerius metus. Jį palaidojo Vilniuje 1593 m. sausio 11 d.[226] Šv. Jono bažnyčioje.

[226] Laidotuvių diena užrašyta ties pačiu rankraščio viduriu (sulenkimu), todėl ją įmanoma suprasti ir kaip bet kurią kitą dieną nuo 10 iki 19.

Radvila paliko žmoną Oną, Kuršo kunigaikščio Gotardo ir Meklemburgo kunigaikštytės dukterį, su kuria susituokė 1586 m. sausio 2 d. Kuršo sostinėje Jelgavoje. Taip pat liko du jo vaikučiai: dukrelė Barbora, gimusi 1590 m. rugsėjo 4 d. Jelgavoje, ir sūnelis Jonas Albertas, pasaulį išvydęs 1591 m. birželio 7 d. Krokuvoje. Šviesiausioji kunigaikštienė našlavo visus dvidešimt septynerius metus, kol 1619 m. rugsėjo 20 d.

174 mirė Krokuvoje, kur ir buvo palaidota. Duktė Ona[227] buvo išleista už Tartu vaivados Mikalojaus Kiškos, bet, su juo išgyvenusi vos pusantrų metų, mirė gimdydama Ivijoje. Sūnus Jonas Albertas pasirinko sau į žmonas Laviniją, kilusią iš garsios Koreckių giminės, ir su ja susilaukė dviejų vaikučių: Vladislovo ir Mykolo.

[227] S. Risinskis greičiausiai apsiriko, nurodydamas vardus: už M. Kiškos ištekėjo Barbora, o jos sesutė Ona mirė kūdikystėje.

Stanislovas Radvila,
Žemaičių seniūnas

Penktasis Mikalojaus Radvilos, praminto Juoduoju, sūnus buvo Stanislovas[228], gimęs 1559 m. gegužės 12 d. šiapus Neries

[228] Stanislovas Radvila (1559–1599) – LDK krašto, arba didysis, maršalkas (1592–1595), Žemaičių seniūnas (1595–1599), mokslo ir kultūros veikėjas, poliglotas, ypatingu pamaldumu pagarsėjęs asmuo. Olykos ordinacijos įkūrėjas ir pirmasis jos valdytojas. 1587 m. vedė Voluinės pilininko Mykolo Miškos (m. 1605) dukterį Mariną (1563–1600), su ja susilaukė šešių vaikų, du iš jų mirė kūdikystėje. Vyresnysis sūnus Mikalojus Kristupas (1589–1614), antrasis iš eilės Olykos ordinatas, mirė jaunas, o jaunesnysis Albertas Stanislovas (1593–1656) ilgainiui tapo LDK kancleriu. Vyresnioji duktė Elžbieta (1588–1627) 1606 m. ištekėjo už Gomelio seniūno Andriaus Sapiegos (m. 1610), o po vyro mirties – už Vitebsko pilininko Mikalojaus Zavišos (m. 1639). Jaunesnioji Kristina (1598–1657) įstojo į benediktinių vienuolyną Nesvyžiuje, priėmė Eufemijos vardą ir nuo 1632 m. buvo vienuolyno viršininkė. Apie S. Radvilą daugiau žr. Henryk Lulewicz, *Radziwiłł Stanisław h. Trąby*. – *Polski Słownik Biograficzny*, T. XXX(2), s. 363–367.

esančiame Lukiškių dvare. Vos sulaukusį šešerių metų, jį tėvai paliko visišku našlaičiu. Vyriausiasis brolis, rūpinęsis ir brolių, ir turtų priežiūra, vėliau ėmėsi prusinti Stanislovą, kad jis

susipažintų su laisvaisiais menais bei įvairiomis kalbomis. Kai 175
įsisavinęs šiuos dalykus Stanislovas sugrįžo į Tėvynę, su išskirtiniu puikiu pulku atėjo į pagalbą Lenkijos karaliui Steponui, kuris tuo metu rengė žygį prieš Velikije Lukus. Po to jis, iš pamaldumo vis atsidėdamas peregrinacijoms, daugsyk lankė šventųjų palaikais pagarsėjusias vietas, o gyveno taip dievobaimingai, tarsi būtų koks vienuolis. Apie tai liudija ne tik uoliai, kone pastoviai balsu kalbėtos maldos, bet ir jo dėvėti dvasininkų drabužiai; iškilmingu Advento ir Velykų laikotarpiu jis veik visam laikui pasislėpdavo Nalibokų girioje prie Kromeno ežero, kur netgi buvo pastatęs koplyčią šv. Antanui Atsiskyrėliui prisiminti.

Kai mirė brolis Albertas, Stanislovui atiteko jo turėtoji maršalko vieta; beveik du metus su didžiausia padorumo bei santūrumo garbe ėjęs šias pareigas, jis užėmė Žemaičių seniūniją. Tačiau kai iš jos išvyko į Loreto šventavietę Italijoje, kelyje susirgo ir Pasau mieste prie Dunojaus 1599 m. kovo 20 d., turėdamas tik keturiasdešimt metų, buvo pagrobtas iš gyvųjų tarpo.

Kunigaikštis Stanislovas buvo be galo atsidavęs tikėjimui, be to, švelnus, taurus, dosnus neturtėliams, kuo palankiausias dvasininkams, mėgęs kone nuolat balsu kalbėti maldas žmogus. Taigi apie jį visai pagrįstai galima pasakyti tą patį, kas išliko atmintyje apie imperatorių Karolį V, o būtent, kad pastarasis dažniau bendraudavęs su Dievu, o ne su žmonėmis. Stanislovas Radvila kuo puikiausiai mokėjo daug svetimų kalbų. Mat be vertėjo jis pats lengvai susikalbėdavo su bet kurios tautos žmogumi, pavyzdžiui, vokiečiu, italu, ispanu ir vengru. Be to, jis visai neprastai mokėjo lotynų, graikų, hebrajų ir arabų, nekalbant jau apie totorių ir turkų kalbas, kurias mokėjo taip tobulai, jog net ėmėsi į šnekamąją kalbą versti Alkoraną. Šio vertimo originalas iki šiol saugomas Olykos pilies archyve.

Stanislovas buvo vedęs Mariną, Voluinės pilininko Stanislovo Miškos dukterį, su šiuo gyvenimu atsisveikinusią praėjus

 nedaug laiko po vyro mirties. Taigi Marina Radvilienė akis užmerkė 1600 m. sausio 28 d. Stanislovas Radvila paliko keturis vaikus: Mikalojų Kristupą, kuris buvo pašauktas iš šio pasaulio į aną aštuonioliktaisiais savo gyvenimo metais, ir Albertą Stanislovą, kuris jau eina LDK didžiojo kanclerio pareigas[229]. Tėvus pragyveno ir abi jų dukterys: Elžbieta, Gomelio seniūno Pauliaus Sapiegos žmona[230], ir Kristina. Pastaroji stojo į vienuolyną ir pasišventė vienuolės gyvenimui.

[229] Taip verčiame originalo *qui iam supremi Cancellarij munere in M. D. L. fungitur.* Didžiuoju LDK kancleriu Albertas Stanislovas Radvila tapo 1623 m.

[230] S. Risinskis suklydo, nurodydamas Elžbietos Radvilaitės vyro vardą: Gomelio seniūnas buvo Andrius, o ne Paulius Sapiega.

Jurgis Radvila,
Trakų pilininkas

Naugarduko vaivada Mikalojus Radvila paliko vienintelį sūnų Jurgį[231], gimusį Žirmūnų dvare 1578 m. gruodžio 14 d.

[231] Apie J. Radvilą ir jo šeimą žr. anksčiau esančius „Įvairių paminklų dešimtinės" pradžią bei 29–36 išnašas.

Išaugęs iš vaiko metų ir visai neprastai išmokęs dailiųjų mokslų, Radvila ne be naudos apkeliavo didelę dalį Vokietijos. Kai iš jos sugrįžo, ne pagal metus sukaupęs beveik Odisėjo išminties, Lenkijos karalius Zigmantas III jį priskyrė prie senatorių luomo ir vyrą, ką tik sulaukusį dvidešimties metų, apdovanojo Trakų pilininko vieta. Šias pareigas Radvila ėjo kuo išmintingiausiai ir saikingiausiai. Be to, jis nė Tėvynei sunkiomis aplinkybėmis neatsisakė ateitį į pagalbą. Mat Radvila po savo dėdės, Vilniaus vaivados ir LDK didžiojo etmono vėliavomis

pasiuntė tris šimtus rinktinių raitelių prireikus išvaduoti nuo 177
Švedo Livoniją; taip pat Lenkijoje pašlijus ir stačiai link pražūties krypstant reikalams jisai su penkiais šimtais ginkluotų vyrų dalyvavo ginkluotuose komicijuose, kur tiek sprendimais, tiek autoritetu dėjo kuo didžiausias pastangas, kad valstybei nenutiktų jokio pavojaus. Likusią gyvenimo dalį jis paskyrė taikioms bei dievobaimingoms studijoms ir Dievo šlovei skirtų šventų namų statyboms.

Radvila buvo aštraus proto, greitas išmonėms, kurios ypač pasireikšdavo per filosofinius ir teologinius disputus, į kuriuos jis stačia galva puldavo vien iš įgimto staigumo, taip pat nuovokus ir talentingas vyras. Jis buvo vedęs Sofiją iš Zborovo, šviesiausio pono Gnezno pilininko Jano Zborovskio dukterį, su kuria buvo susilaukęs keturių sūnų ir vienos dukters. Tik štai, visi vaikai – tasai šios derlingos vietos pelnas kelioms savaitėms – aplenkė tėvą, mirdami už jį anksčiau. Radvila su gyvenimu atsisveikino gimtuosiuose Žirmūnuose 1613 m. vasario 13 d., turėdamas trisdešimt penkerius metus. Palaidotas tų pačių metų birželio 25 d. Dokūdavoje.

Jonušas Radvila,
Vilniaus pilininkas

Aukščiau minėtas Vilniaus vaivada Kristupas Radvila paliko du sūnus: Jonušą ir Kristupą. Jonušo[232] jisai susilaukė 1579 m.

[232] Apie J. Radvilą, jo tėvus bei šeimą žr. 2, 27, 44, 105–108 išnašose bei „Pirmojo priedo" ketvirto paminklo turinyje.

liepos 21 d. kartu su Kotryna Ostrogiškyte, Kijevo vaivados kunigaikščio Konstantino, tiksliau – Konstantino sūnaus Vasilijaus dukterimi. Kai jis namie pasiekė visai nemažos pažangos laisvuosiuose menuose, tėvo valia iš Šiaurės kraštų leidosi ten,

 kur šildo kitokia saulė, ir pirmiausia aplankė Vokietiją, o po kiek laiko – ir Prancūziją. Tarnavimą mūzoms joje išmainęs į Marso dalią, Radvila, tebūdamas dar jaunuolis, vadovaujant Prancūzijų karaliui Henrikui IV ties Amjenu pademonstravo nepaprastą savo karinio talento pavyzdį. Atsilygindamas išmintingasis karalius savo laiške jo tėvui jį apibūdino galingiausio kariūno vardu.

Sugrįžęs iš Prancūzijos, Radvila nieku būdu neleido apmalšti prakilniam gaivališkos prigimties proveržiui. Praėjus nedaug laiko jis nuvyko į Vengriją. Čia, karinėje imperatoriaus stovykloje prie Budos, jis šviesiausiajam Austrijos arkikunigaikščiui Motiejui[233], tuo metu pavadavusiam brolį imperatorių, šauniai atskleidė savo kariniais pomėgiais liepsnojančią dvasią.

[233] Motiejus (1557–1619) – Austrijos valdytojas (nuo 1593), Vengrijos (1608–1618) ir Čekijos (1611–1617) karalius, Šventosios Romos Imperijos valdovas (1612–1619), jaunesnysis imperatoriaus Rudolfo II brolis.

Kai iš ten grįžo, karalius Zigmantas III jį, sulaukusį vos dvidešimt metų, išaukštino taurininko pareigomis. Veikiai, pašlijus Livonijos reikalams, o priešo pulkams bastantantis po tą provinciją, Radvila ties Kuoknese, kurią tuo metu siautė priešo sargybos, savo tėvo, Lietuvos polemarcho[234], akivaizdoje

[234] Polemarchas – kariuomenės vadas (graik.). Čia minimas LDK didysis etmonas K. Radvila Perkūnas.

pirmas su savo daliniu pralaužė priešo ietininkų gretas, jas išsklaidė ir išvaikė. Kai praėjus nedaug metų ir nelaimėms vėl spaudžiant valstybę Lenkijoje įsiliepsnojo pilietinis karas, jis vieningu visų bajorų bei kai kurių senatorių balsu buvo prieš savo paties valią išrinktas svarbiausiuoju kovotoju bei karvedžiu; šių savo buklios prigimties bei didžios dvasios savybių jis tada anaiptol neatsleidė, idant būtų išmoningai pristabdytas

besiplečiantis blogis, o valstybės interesai – apsaugoti. Beje, 179
tomis aplinkybėmis ir pats pasirodė, ir priešai gali paliudyti jį ten atlikus įžymiausiojo karvedžio ir narsiausiojo kariūno vaidmenį, kai jis susirėmė su priešininkais, nors ir nusileido jiems pajėgomis, o sėkmė tuo metu jau gręžėsi nuo saviškių.

Likusią laiko dalį Radvila leido, keliaudamas po svečias šalis ir rūpindamasis savo sveikata. Kai jis užsienyje jau svarstė ir galvojo apie sugrįžimą į Tėvynę, o taurininko pareigas jau buvo ėjęs gerus dvidešimt metų, Lenkijos karalius Zigmantas III pirmasis Gdanske jį pasitiko, priimdamas garbingą į senatorių luomą, ir nusprendė jį pagerbti Vilniaus pilininko pareigomis. Tačiau kadangi žmogiškuose reikaluose nieko nėra tvaraus ar ilgaamžiško, Radvila po šitiek iškentėtų vargų pamažėl ėmė pasiduoti širdies negalavimams; jo sveikata pradėjo prastėti, kol galiausiai ir visai pablogėjo. Dar labiau išvargintas šio pobūdžio blogybės, jis sveikatos sumetimais išvyko į Karlsbadą. Kai artėjo Varšuvos seimas ir Tėvynei ėmė grėsti kuo didžiausi pavojai, o jis skubiai iš ten išvyko, jį ištiko dar sunkesnis priepuolis, per kurį jis, palaužtas nesibaigiančių konvulsijų, Dievui atidavė savo sielą, šitaip puikiai pasitarnavusią Tėvynei, Bažnyčiai ir visiems geriems dalykams apskritai.

Šis kunigaikštis išsiskyrė daugelio dorybių grožiu. Užvis labiau jame reiškėsi atsidavimas Dievui, meilė Tėvynei, dosnumas neturtėliams, narsumas mūšyje, išmintis sumanymuose, pastovumas žodžiuose bei darbuose. Be to, Radvila pasižymėjo įvairiausių kalbų mokėjimu. Mat be prancūzų, kuria jis kalbėjo visiškai laisvai, jis buvo dar gerai išmokęs lotyniškai, ispaniškai vokiškai.

Radvila buvo du kartus vedęs. Pirmoji žmona Sofija Olelkaitė, kilusi iš šviesiausios Slucko kunigaikščių šeimos, paskutinė paveldėtoja toje giminėje, prie jo titulo dar pridėjo dviejų kunigaikštysčių, o būtent, Slucko ir Kopylio, pavadinimus. Jai mirus bevaikei, jis antrą kartą vedė žmoną iš šviesiausios Brandenburgo markgrafų giminės. Tai buvo Elžbieta Sofija,

180 Brandenburgo elektoriaus Johano Georgo ir Anhalto kunigaikštytės duktė. Su ja Radvila susilaukė trijų vaikų: sūnaus Bogusłovo ir dviejų dukterų – Elžbietos Eleonoros bei Agnės Sofijos.

Radvila mirė Prūsijos Čarline 1620 m. lapkričio 4 d. truputį prieš vidurdienį pačiame vyro metų gražume, kadangi su gyvenimu atsisveikino, savo keturiasdešimt vienerius metus viršijęs trimis mėnesiais ir šešiomis dienomis. Palaidotas Dubingių pilyje, bažnyčios, kurią dar pats iš naujo prabangiai perstatė ir išpuošė, kriptoje, 1621 m. vasario 16 d.

Veikalo apie Radvilų giminės kilmę,
kurį parašė Saliamonas Risinskis,
pabaiga

Supplementum primum

Variorum monumentorum a Solomone Rysinio conscriptorum
decas altera,
ex manuscripto Minsciensi deprompta

MONUMENTUM PRIMUM

MEMORIAE
ILLUSTRISSIMI DVBINCORVM
ET BIRZARVM PRINCIPIS, NI=
COLAI RADZIVILI, PA
LATINI VILNEN
SIS: ETC.

D. O. M. S.

NICOLAO RADZIVILO,
GEORGII RADZIVILI, CASTELLANI
VILNENSIS, E BARBARA ILLVSTRIS
KOLORVM PROSAPIAE FILIO, DVBIN=
CORUM ET BIRZARVM DVCI, PALATI=
NO VILNENSI, EXERCITVVM MAG.
DVC. LIT. SVPREMO PRAEFE=
CTO, ETC.
IANVSSIVS RADZIVIL
DVBINCORVM AC BIRZARVM, IN SLVCKO
ET KOPYL DVX, CASTELLANVS VIL=
NENSIS ETC. AVO MERITISSIMO NEPOS
H. M. P.

PAVLVM MORARE HOSPES, ET MIRARE,
QVANTA DVCIS PARVO LATEAT SVB MARMORE VIS

HEIC ILLE SITVS,
CVIVS ADVENTANTIS CVM IMPERIO MILITARI FAMA
INGENTES CRIMENSIVM TARTARORVM HORDAS
E VOLINIA FVGAVIT, ATQ PROVINCIAM, MAXI=
MO HOSTIVM TERRORE PERCVLSAM, PERICVLO
LIBERAVIT .A.D.(I).I).XLIX.
HEIC ILLE SITVS,
QVI VILHELMVM VORSTENBERGIVM LIVONIÆ
MAGISTRVM, TRIGINTA HOMINVM MILLIB. SVB
POSVOLIA TVMENTEM, MAGISTERIALES FASCES
REGIIS FASCIBVS SVBMITTERE COEGIT .A.D.(I).I).LVII.
HEIC ILLE SITVS,
QVI TAVRO MVNITISSIMO LIVONIÆ PRÆSIDIO,
SVMMA VI MOSCHIS EREPTO, CONCVSSVM LIVONIÆ
STATVM PACE CONFIRMAVIT, ET LEGIBVS STABILIVIT
A. D. (I). I). LXI.
HEIC ILLE SITVS,
QVI TYRANNI MOSCHOVIÆ EXERCITVM XL.
HOMINVM MILLIB. INSTRVCTVM, AVSPICIISQ PE=
TRI SVISCII, LITVANIÆ FINES POPVLANTEM,
AD VLÆ FL. RIPAS, IN AGRO IEVANSCIO, INTER=
NECIONE DELEVIT, NEC NON IPSVM COPIARVM
DVCEM, VITA EXVTVM, OPIMIS DENVDAVIT SPO=
LIIS .A. D. (I). I). LXIV. XXIII. IAN.
HEIC ILLE SITVS,
QVI SVB VNA VENDA HAVD IGNOBILI LIVONIÆ
MVNICIPIO, QVATVOR ET VIGINTI MIL. MOSCHO=
RVM, LEGATO SVO, ANDREA SAPIHA STRENVE
REM GERENTE PROSTRAVIT, CIVITATEM OBSIDIO=
NE SOLVIT, AC XX. TORMENTIS BELLICIS OPERE
ET MOLE INSIGNIBVS, E CASTRIS PROFLIGATORVM
ABDVCTIS, ARMAMENTARIVM MAG. DVC. LIT.
AVXIT .A. D. (I). I). LXXIIX. XXIV. OCTOB.
HEIC ILLE SITVS,

QVI STEPHANO REGE POL. ARMA IN MOSCHOVI=
AM MOVENTE, VT AMISSA SVPERIORVM TEMPORVM
IN CVRIA, BELLO REPETERET, POLOTIÆ VRBIS AM=
PLISSIMÆ DEDITIONEM PERSVASIT. OZERISCIAM
ET VSVIATAM, NON OBSCVRI NOMINIS CIVITATES, IN
FIDEM SVAM RECEPIT. SVB PLESCOVIA, NON SOLVM
QVA IMPERATOR, SED ETIAM QVA MILES, GRAVES
MILITIÆ MOLESTIAS, QVIN ADEO RIGIDISSIMI IN=
INIVRIAS COELI, SEXAGENARIO MAIOR, FORTITER
ET PATIENTER TVLIT .A. D. (I). I). LXXIX. (I).
I). LXXX. ET (I). I). XXCI.
ET HÆC QVIDEM BELLI,
DOMI VERO,
IN IVDICIIS ÆQVVS, IN AMICITIIS INTEGER
ERGA VICINOS TRACTABILIS, ERGA FAMILIA=
RES AFFABILIS, DEMVM PRIVATI BONI NEGLI=
GENTIOR, PVBLICI PERQVAM STVDIOSVS, IN
NOXIOS CLEMENTIA, IN INDIGNOS MVNIFICEN=
TIA, IN SINGVLOS HVMANITATE, IN OMNES LI=
BERALITATE CLARVS VIXIT.
REGIA AFFINITATE, PER SOROREM
BARBARAM SIGISMVNDO II. REGI
POL. MATRIMONIO IVNCTAM,
FELIX.
NICOLAO ET CHRISTOPHORO FILIIS, SE
VIVO, IN SENATORIVM ORDINEM
COOPTATIS, FORTVNATVS.
DECESSIT VILNÆ, XV. CAL. MAI .A. D.
(I). I). XXCIV. ÆTA=
TIS SVÆ LXIV.

MEMORIÆ
ILLVSTRISS. DOMINI, EVSTATHII
VOLOVICII CASTELLANI VILNEN
ETC.

CHRISTO. S.
HVC OCVLOS REFLECTE VIATOR,
SI INSIGNIS ERGA PATRIAM CANDORIS
TVERI VOLES MONVMENTVM.
CONDITVS HEIC ETENIM
ILLVSTRIS GENERE, ILLVSTRIS VIRTVTE, IL=
LVSTRIS DIGNITATE, EVSTATHIVS WOLOWICZ,
CASTELLANVS VILNENSIS, MAG. DVC. LITVA=
NIÆ CANCELLARIVS, BRESTENSIS, COBRINEN=
SIS GEORGENBVRGENSISQ CAPITANEVS ETC.
AVCTORITATE GRAVIS, CONSILIO PROVIDVS,
CVSTOS LEGVM PATRIARVM VIGILANTISS.
PROPVGNATOR SINCERIORIS RELIGIONIS ACER=
RIMVS, VNO VERBO, PATER PATRIÆ. CVIVS AMO=
RE FLAGRANS INTERCVRRENTE A MORTE STE=
PHANI I. REGIS POL. INTERREGNO. DVM REIPVB.
HAVD IMMEMOR OFFICII SVI, MVNIA OBIT, FER=
VENTIBVSQ NOVI REGIS ELECTIONIS STVDIIS
INTERVENIT, AC CORONATIONI IAM ELECTI
INTERESSE STVDET INOPINATO MORBO CORRE=
PTVS, SANDOMIRIAMQ EX ITINERE DELATVS,
LENIS VLTIMVM, DIVINA FRETVS MISERICOR=
DIA, IDIB. NOVEMBR .A. D. (I).
I). XXCVII. EXHALAVIT
SPIRITVM.
RELICTA POST SE VNICA FILIA, QVÆ IAM MVL=
TO ANTE ILLVSTRISS. DN̄O SEVERINO BONARO

CASTELLANO CRACOVIEN. SENATORI IN REGNO
POLONIÆ PRIMARIO, ATQ ADEO SECVNDO A RE=
GE MATRIMONIO COPVLATA FVIT.
ANNO VERO SEQVENTI SANDOMIRIA SIDRAM
DEVECTVS, HOC IN TEMPLO, QVOD AN. DN̄I (I).
I). XXCV. IN HONOREM DEI OMNIPOTENTIS E LA=
TERE AC CAEMENTO NON MEDIOCRI SVMPTV EX=
CITAVERAT, SVMMO CVM PROPINQVORVM DESI=
DERIO POSTRIDIE ID. MART. HVMO MANDA=
TVS EST.
TANDEM ANNIS XXX. POST.
MEMORIAM TALIS TANTIQ IN PATRIA SENATORIS
SANCTE VENERATVS.
PETRVS WOLOWICZ MAG. DVC. LIT. PINCERNA
NEPOS EX FRATRE PATRVO MERITISSIMO.
H. M. P.

MONVMENTVM TERTIVM

MEMORIÆ
ILLVSTRISSIMI BIRZARVM ET DVBINCO=
RVM PRINCIPIS, CHRISTOPHORI RADZIVILI,
PALATINI VILNENSIS. ETC.

DEO TER OPT. TER MAX. S.

P E R P E T V I T A T I
INCLYTI ET PRAESTANTISS. SACR. ROM. IMP.
PRINCIPIS CHRISTOPHORI RADZIVILII DVCIS
BIRZARVM ET DVBINCORVM PALATINI VIL=
NEN. EXERCITVVM IN M. D. L. PRÆFECTI
GENERALIS. ETC. QVI POSTQVAM
I N A V L A .

SPLENDIDE ET CVM DIGNITATE, QVA IN=
CISOR ET POCILLATOR VERSATVS ESSET
IN REPVB.
HONORES AMPLISSIMOS, QVA VICECANCEL=
LARIVS, CASTELLANVS ET PALATINVS GESSISSET.
IN BELLO.
HOSTES QVA CAMPIDVCTOR PRIMVM, POST
IMPERATOR, MOSCHOS QVIDEM SEDIBVS PRO=
PRIIS, VNA CVM MAGNO IPSORVM DVCE INTRE=
PIDE PEPVLISSET : SVECOS VERO, MAGNA PAR=
TE LIVONIÆ EREPTA, STRENVE REPRESSISSET
ET PROFLIGASSET.
DOMI SVÆ.
DITIONES PRVDENTISSIME AC IVSTISSIME
QVA PATERFAMILIAS ADMINISTRASSET
QVADRVPLICI CONIVGIO FELIX
TRIVM LIBERORVM SVPERSTITVM PARENS.
IVSTVS, FORTIS, PATIENS,
MISERICORS, SINCERVS, AFFABILIS,
SEX ET QVINQVAGINTA
EXACTIS ÆTATIS SVÆ ANNIS,
TANDEM
HOC IN MONVMENTO
QVIEVIT.

SVB INSIGNIBVS
EIVSDEM PRINCIPIS
DIALOGVS HOSPITIS ET MVSÆ.

Dic mihi Musa, quibus decoratus moribus Heros :
Et quibus instructus dotibus iste fuit?
Aspice quadrifidum volitanti in pectore stemma,
Qualibus inuenies fulserit ille notis.
Cur sese inprimis obiectat buccina triplex?

Nota domi & belli buccina bina fuit:
Extremam sensit duris Ecclesia rebus:
Terruit hæc ternos buccina terna viros.
Cur ratis immensis hûc illûc fluctuat vndis?
Nutantem patriam flectere doctus erat.
Mœnibus in celsis cur celsæ, dicito, turres?
Summus erat gentis murus apexq suæ.
Quare expers animal fellis sub naue moratur?
Candidus & patiens semper vt agnus erat.
Cur Aquila hæc secum præcelsa in nubila portat?
Vt venêre polo, sic redière polum.

MONVMENTVM QVARTVM

MEMORIÆ
ILLVSTRISSIMI DVBINCORVM, BIR=
ZARVM, SLVCIÆ ET KOPYLIÆ PRINCI=
PIS IANVSSII RADZIVILI, CASTELLANI
VILNEN. ETC.

S. TRIADI S.

HAVE VIATOR, QVISQVIS ES, CVIATIS
ES, ET SVSPENDE GRADVM,
ATQ SERIVS EXPENDE
QVID PATRIÆ CAVTIS LACRVMABILE SE=
GMEN ADVMBRET.
IANVSSIVS RADZIVILIVS DVBINCORVM AC
BIRZARVM NEC NON SLVCIÆ ET KOPYLIÆ
DVX. SAC. ROM. IMPERII PRINCEPS, CASTELLA=
NVS VILNEN. CAPITANEVS BORISOVIEN. DN.
IN LICHTENBERG. ETC. QVOD MORTALE HA=
BVIT, HEIC DEPOSVIT, IMMORTALI POST SE

MEMORIA VENTVRO SECVLO RELICTA.
QVÆRIS GENVS?
PRINCEPS GENTIS LITVANÆ ÆTATE
SVA PRÆSTANTISS.
QVÆRIS DOTES?
INGENIO VIVIDO, IVDICIO ACRI, CONSTANTIA
PROPE INVICTA.
QVÆRIS MVNIA?
POCILLATOR IN AVLA DEXTERR. BELLATOR
IN PRÆLIO FORTISS. SENA=
TOR IN CONSILIO GRAVISS.
QVÆRIS FORTVNAM?
MAIORVM GLORIÆ PER ILLVSTRISSIMAS AFFI=
NITATES MVLTVM ADIVNXIT
INCREMENTVM.
HEV PATRIAM IGITVR!
AMISIT VIGILANTISSIMVM LIBERTATVM
SVARVM CVSTODEM.
HEV PATRIÆ DOMINVM!
AMISIT FIDISSIMVM CREPERIS IN RE=
BVS CONSVLTOREM.
HEV FAMILIAM DOMVS!
AMISIT PRÆSIGNEM CORONÆ SVÆ
APICEM.
HEV CHRISTIADVM COETVM!
AMISIT IMPERTERRITI ANIMI HYPERA=
SPITEM.
HEV AMICORVM AGMEN!
AMISIT FIRMISSIMVM FORTVNAE SVÆ STY=
LOBATEM.
HEV CLIENTVM EXAMEN!
AMISIT PRÆSTANTISSIMVM COPIARVM
SVARVM ASYLVM.
PESSVLVM ORI LIVOR!

NON MAGE TVO THEONI VACAT.
TALIS NVPER PRINCEPS TVIS INGRATI=
IS VIXIT.
TALEM OLIM PRINCIPEM TVO CORDOLIO
VIXISSE ANGÆRE
DESIIT AH VIVERE,
TOT POSSESSIONVM, TOT DOMINIORVM POTENS=
NE VSPIAM SECVRVM FATI DEGAS,
CZARLINI IN BORVSSIA .VII. EID. NOVEMBRES
A. D. (I). I)(. XX.
VIX. AN. XLI. M. III. D. VI.
HOC TE VOLEBAM, VIATOR, NESCIVS
NE ESSES:
IAM RVMINA, ET AMBVLA.

EPIGRAPHE
TABVLÆ ARGENTEÆ

SVMMO VEL IMO NÆ SATVS
SIES LOCO,
TARDIVS AVT CITIVS, MIGRANDVM EST;
ECCE MIGRAVIT,
ET PLACIDA TVMVLO COMPOSITVS
PACE QVIEVIT:
AH HEROS! QVISNAM? MENTEM HVC
ADVORTE, DOCEBO.
IANVSSIVS RADZIVILIVS, DVBINCORVM BIRZA=
RVM, SLVCIÆ ET KOPYLIÆ, DVX, SAC. ROM. IMP.
PRINCEPS, CASTELLANVS VILNENSIS, CAPITA=
NEVS BORYSOVIENSIS, DN. IN LICHTENBERG,
ETC. SVMMO GENERE, SVMMO INGENIO, SVMMA
VIRTVTE PRINCEPS: IN QVO PERFECTVM HERO=
ICARVM DOTIVM ENITVIT EXEMPLAR, QVAS PRO=
PTER NECESSARIIS PARITER AC ADVERSARIIS SVM=

190 ME FVIT SVSPICIENDVS. VIN' PLANIVS? IVSTVS, FOR=
TIS, SAPIENS, IN EGENTES BENIGNVS, IN DELIN=
QVENTES SEVERVS, AMBITVS EXORS, PROPOSITI TE=
NAX, IMMVNITATVM REIPVB. VINDEX ACERRIMVS,
IN FAMILIARIBVS NEGOTIIS CAVTVS, IN PVBLICIS
RATVS, IN DIVINIS CASTVS, IN ADMITTENDIS AVS=
PITIIS LENTUS, IN RETINENDIS FIRMVS, LIN=
GVARVM PRÆTER LATINAM GALLICÆ, HISPANI=
CÆ ET GERMANICÆ PERITVS, CONIVGIO DVPLICE
BEATVS, ALTERO CVM ILLVSTRISSIMA SOPHIA
GEORGII SLVCENSIVM DVCIS, ALTERO CVM SERE=
NISSIMA ELIZABETHA SOPHIA IOANNIS GEOR=
GII ELECTORIS BRANDENBVRGENSIS FILIA. AT
HOC BEATIOR, QVOD EX POSTERIORE TERNOS
SVSCEPIT LIBEROS FILIVM BOGVSLAVM ET ELI=
ZABETHAM LEONORAM CVM SOPHIA AGNETE
FILIAS. NATVS FVIT VILNÆ .AN. DN. (I). I).
LXXIX. XII. CAL. SEXTIL. PATRE CHRISTOPHO=
RO PALATINO VILNENSI, MAG. DVC. LIT. PO=
LEMARCHO, MATRE CATHARINA CONSTAN=
TINI DVCIS OSTROGIÆ PALATINI KIOVIENSIS
FILIA, DECESSIT CZARLINI IN BORVSSIA, VII.
EID. NOVEMBR. AN. DN. (I). I)(. XX.
VIX. AN. XLI. M. III. D. VI.
DIXI, ABEI, SED HEVS TV, PRIVS TE QVAM DIMITTO,
VNO, TVA QVOD MVLTVM REFERT, DICAM VERBO:
MORARE ABITVRVS, MORERE REDITVRVS.

EPIGRAPHE LABARI.

Magnanimus Princeps, & bello & pace verendus,
Diua Arete cuius pectoris hospes erat.
IANUS RADIVILIVS Litwanæ gloria Gentis
Heîc situs, & generis gloria prima sui.

Sauromatûm ille prius miscebat pocula Regi,
Munere perfunctus bis duo lustra suo,
Post Castellani Vilnensis gessit Honores
Consilio magnus, magnus & eloquio
Seu Romana suo, seu Gallica funderet ore
Verba, Polona licet, Teutona verba licet.
Ardenti patriæ semper flagrabat amore,
Flagranti ardebat semper amore Dei.
Casibus id duris sensit Respublica, quando
In proprios æstro sæuiit icta sinus
Sensit idem angustis afflicta Ecclesia rebus,
Quando ferox hostis dira minatus erat.
Tandem Hypochondriaci vexatus tormine morbi
Et pressus bilis corda furore nigræ
Aera commutat, Calidęq fluenta requirit,
Naturæ ingenita pellat vt arte malum.
Interea hostiles Patriæ per rura phalanges,
Et ferro & flammis farra virosq metunt.
Ergo vrget Patriæ gliscentibus ignibus ardor,
Oblitum propriæ ferre salutis opem.
Dumq iter accelerat, reditum & maturat, vt ægræ
Auxiliatrices porrigat ipse manus.
Ecce atrox Lachesis conturbat fusa sororum,
Et leuia arguto pollice fila secat.
O facinus præceps, sœuum, crudele, malignum!
Debueras tanto parcere Parca Duci.

CONDITVS IN CRYPTA MAIORVM TEMPLI
DVBINKANI A SE NON LEVI SVMPTV CON=
SVMMATI ET ADORNATI XV. CAL.
MART. A. D. (I). I)(. XXI.

MEMORIÆ.
ILLVSTRIS VIRI, ANDREÆ VOLOVICII
TERRESTRIS IN DVCATV SAMOGITIÆ
IVDICIS ETC.

POSTERITATI S.
ILLVSTRIS PROSAPIÆ VIRO, ANDREÆ
VOLOVICIO, IVDICIORVM TERRESTRIVM
IN SAMOGITIÆ DVCATV PRAESIDI, QVI EPHE=
BVS COÆQVALES MINERVÆ STVDIIS MAGNA
CVM MAGISTRORVM ADMIRATIONE LONGE
POST SE RELIQVIT, IVVENIS MARTIS OPE=
RIBVS IN AVLA REGIA, REIQ PVBL. AREA SV=
PRA CÆTEROS ENITVIT, AD VIRILEM PROVE=
CTVS ÆTATEM, IN CONVENTIB. ET CONSVL=
TATIONIB. PVBL. SANIS CONSILIIS FACEM
ALIIS PRÆTVLIT, FIDELIS REGIÆ MINISTRI,
BONIQ PATRIÆ CIVIS FVNCTVS OFFICIVM.
ET HÆC QVIDEM TOGATVS. IN SAGO
VERO
AD KOKENNHAVSIVM, BELLO CAROLINO IN LI=
VONIA, INTER PRIMIPILOS STRENVI MILITIS
MVNVS EXHIBVIT. AD DORPATVM INTER OBSES=
SOS, RIGIDISSIMO ANNI TEMPORE, ABIECTA OMNI
SALVTIS CVRA, QVOTIDIANIS PENE EXCVRSIO=
NIBVS INTENTVS, HOSTES INTREPIDE FATIGAVIT.
AD WITTENSTEINIVM, SVORVM HOSTIVMQ IVDI=
CIO, FERE CVNCTIS MILITVM PRÆFECTIS, FORTI=
TVDINIS PALMAM PRÆRIPVIT. DENIQ NVLLA
EXPEDITIONE INTERMISSA, GRAVIBVS VLTRA
FACVLTATES SVMPTIB. FACTIS, OMNIB. PRO
PRÆLIIS INTERFVIT, STRENVE IMPERATORIS

IVSSA EXECVTVS, QVIN ADEO CVILIBET OCCASI=
ONI ANTEQVAM IVBERETVR INTENTVS, CAPTI=
VORVM NON POSTREMOS ALIQVOTIES REGI RE=
IQ PVB. STITIT. QVO NOMINE AB EXERCIT. [...][235]
CIB. LAVDEM, A REPVB. GRATIAM, ABS REGE
BRABEIVM REPORTAVIT. TANDEM EXPEDITIO=
NVM LABORIBVS NON NIHIL FRACTVS, IVRI IV=
CVNDO IN SAMOGITIA PRÆPOSITVS, IVSTIC[...]
[...]OMISQVE ADMINISTRAVIT, INIVRIA ET VIOLEN=
TIA OPPRESSIS SVBVENIT, CIVIBVS GRATVS, MILI=
TIBVS ACCEPTVS, IN AMICITIA CONSTANS, INIMI=
TIARVM QVA PVBLICE QVA PRIVATIM VLTOR,
LEGVM PATRIÆ PERITVS, IN CONSILIIS DAN=
DIS PRVDENS ET SINCERVS, IN QVOVIS NEGO=
TIO CIRCVMSTANTIARVM ACCVRATVS INVE=
STIGATOR, VERBIS GRAVIS, AVTORITATE POL=
LENS, DEXTER SIMVLTATVM DIREMPTOR, BO=
NORVM SOCIETATIS AVIDISS. HVMANVS, HO=
SPITALIS, MVNIFICVS, E RE FAMILIARI QVÆSTVS
SINE QVÆSTV SVBDITORVM STVDIOSVS. QVEIS
VIRTVTIBVS DECVS FACIEI, ET STATVRÆ PRO=
SPERITAS NON VILE ORNAMENTVM AFFERE=
BANT. ET SI DIVTIVS PERENNASSET, AD AL=
TIVS HONORVM MVNERVMQ IN REPVB. FA=
STIGIVM CONSCENDISSET. SED FATVM INVI=
DVM, ET NVMEN INGRATITVDINI MORTA=
LIVM INFENSVM, CITIVS ÆQVO E TERRIS IPSVM
VOCAVIT. IGITVR TAM LAVDABILI, TAMQ DESIDE=
RABILI CONIVGI, REPOSITO IN COENOBIO
QVOD VIVENS HAVD SEGNITER FVNDAVERAT
NEC ILLIBERALITER DOTAVERAT,
MOESTISSIMA CONIVNX

[235] Locus incertus.

EXTREMVM AFFECTVS CONIVGALIS TESTIMONIO
H. M. P.

ILLATVS SEPVLCRO PRID. ID. NOVEMBR.
A. D. (I). I)(. XIV.

MONVMENTVM SEXTVM.

MEMORIÆ
ILLVSTRIS VIRI PETRI VOLOVICII REGII
IN MAG. DVC. LIT. PINCERNÆ. ETC.

VIVORVM. ET MORTVORVM ARBITRO S.

VIN' INTVERI, HOSPES, IMAGINEM HOMINIS
ARCVMENI, ET EXTRA NIHIL SVAM SORTEM
ANHELANTIS?
EN CONTEMPLARE VITAM MORESQ ILLVSTRISS.
PETRI VOLOVICII S^MO REGI POL. A POCVLIS LI=
TVANICIS: VIRI INCOMPARABILIS, QVA GENVS,
QVA INGENIVM, QVA IVDICIVM, QVA VIRTVTEM,
QVI TEMTIS FVLGENTIB. DIGNITATVM LAUR=
RIS, ET ANCIPITIS SPLENDORIB. AVLÆ, AC LITIGI=
OSI DECLINANS CONVICIA FORI, SPLENDIDE, EN
SALIVM IN MOREM, PRIVATVM INCOLVIT LAREM,
BENEFICVS MVNIFICVSQ ERGA PLVRIMVS, HO=
SPITALIS ATQ LIBERALIS ERGA OMNES: ITA
VT OPTIMO IVRE INTEGER GENTILES SVOS, PHI=
LOXENI COGNOMEN OBTINERE SIT MERITVS,
QVI POSTQVAM IN STATV SOCIETATIS CVM GENE=
ROSA SOPHIA PACOSSIDE, DECEM MODESTE, IN[...] [236]

[236] Hoc loco series monumenti sexti interrumpitur.

Supplementum secundum

Epitaphium, depromptum de sarcophago stanneo, nunc in Mausoleo Radiviliano Kedainensi asservato

NOMINI IESV S

ELIZABET RADZIWILIA
ILLVSTRISSIMO
CHRISTOPHORO RADZIWIL
BIRZAR ET DVBINCOR DVCE
S R IMPERII PRINCIPE
M D LIT CAMPIDVC.
PATRE
ANNA RADZIWILIA
EX ILLVSTRI. FAM. KISKORVM
MATRE
ANNO SAL M.DC.XXII
DIE IV. SEPTEMBR
NATA
ANNO VERO MDCXXVI
DIE XXVII OCTOBR
INELVCTABILI EHEU FATO
DENATA
PATRIS VNICVS LEPOS
FOEMINEI QVONDĀ SEXVS
INSIGNE FVTVRVM
ORNAMENTVM
AST NVNC
INCERTAE ACH SPEI
LVCTVOSVM DOCVMENTV̄
TENELLVM CORPVSCVLV̄

STVPENDASQV.
ANNO PRAECVRRENTES DOTES
VRNA HAEC INCLVDIT
BEATA SED ANIMVLA
ANGELICIS ASSOCIATA CHORIS
ÆTERNO FRUITUR GAUDIO

Supplementum tertium

Manuscriptum Solomonis Rysinii, nunc in Musaeo culturae Lituanicae Stanislai Balzek Junioris Chicagae asservatum

[F. A verso] Inspecturo //
Praesens opusculum //
Solomo Rysinski //
Salutem. //

Scio me plurimorum aestimatorum, praesertim Ill[ustrissi]mae Familiae Radi: // viliae, et meae exiguae personae minus bone cupientium, iuditia incursu: // rum, quod scilicet parum ex illorum animi sententia iustud [sic !] argu: // mentum tractauerim et in lucem protraxerim. Sed hoc illis semel a // me dictum, et responsum volo, nec amplius repetendum quicquid obiici: // ant: Videre me probe hoc mare periculorum paulo me audacius in: // gressum, nec ullius remis uelisq[ue] adiutum, id t[ame]n bona fide affirmare // posse, omnia me ex fideli et diligenti obseruatione Chonicorum, // Monumentorum, Epitaphiorum, et viuarum Relationum adornasse // atq[ue] in his concin[n]andis quatuor ferme lustrorum spatium consum: // psisse. Si cui aliter atq[ue] aliter haec ipsa sub oculos h[omi]num producere // libuerit, per me licebit: Inuenturis non officient inuenta: Verum // mea mihi sarta et tecta relinquat: neque enim a quoquam illa mihi prae // ripi aut eripi patiar. Primus si quidem audacter sane sed vere // dixerim glaciem istam fregi, et salum magnetica pixide destitutus // subeaui [!]. Neq[ue] t[ame]n ita me peuicaciter [!] geram q[ui]n monitus et ad // meliora ductus Sphalmatis meis asteriscos et Obeliscos in prom: // tu habeam. B: V. //

[F. A² recto] DE //
ORIGINE GENTIS RADIVILIAE //
SYNTAGMA. //
Solomonis Rysinii. //

Quemadmodum nihil plane in sublinari [!] orbe re[pe]titur, quod ortum et initium suum non // habeat, quodq[ue] ex parvis interdum primordiis maximos progressus et auctus non fecerit: // Ita praestantissimas, et antiquissimas quasq[ue] Familias, ortus et auctus suos temporis pro: // gressu accepisse, nemini rerum intelligenti compertum esse nequit. Quamuis si pri: // mam omnium tam Gentium, quam Familiarum originem inuestigemus, id sane, et // commune omnibus reperiemus principium. Vnus si quidem, idemq[ue] totius generis // humani Auctor Adamus Protoplastes, et secundum hunc Noachus cum tribus suis // filiis post vniuersalem Mundi cataclismum: De quo f[use] Amramides, in suis // Originibus. Vnde certe et vere, ut omnia Ecclesiastes in libro de vanitate: // Nullus enim Rex aliud nascendi principium habuit, Ex quo diuinus Plato, argu: // tissimum illud suum apud Senecam exuxisse videtur: Nullus non Rex ex seruis // nullus non servus ex Regibus. Et ipsemet Seneca, Nemo non inde est, ante quod ni: // hil fuit. Et ita quidem negotium habet, si primam et generalem gentium et Familiarem [!] // scaturiginem intueare, sed si ad secundariam ut sic dicam originem oculum defle: // xeris, aliud atq[ue] aliud huius vel illius Familiae initium deprehendes: Et huius qui: // dem illustrius, illius autem obscurius, alius quoq[ue] recentius, alius vero vetustius. // Iam rursus quomodo in naturalibus facilior est remotarum, quam proximarum causa: // rum inuestigatio: Non item in Familiarum examine usu uenire solet. Saepe enim // quoties altius et remotius illarum principium rimari conamur, turpiter non halluci: // nari contingit. Et profecto siue Diuorum, siue Heroum origines ex vetustissimis scri: // ptoribus, diligentius scrutari

insistas, variis illas fabulis et figmentis inuolutas esse // inue- 199
nies. Quod ipsum et iam incertarum Gentium, deducendis primordiis videre est: // Cum enim in producendo primo generis sui auctore, non satis sese explicare possunt, // tum se, Autochtonas, et Aborigenes esse affirmare non uerentur. Ac in aliis forte na: // tionibus, quae literarum studiis iam pridem colla submissere, facilior eruendarum // Familiarum ratio fuerit. Verum in Lituana Gente, quae bonas artes et Christianae // Religinis [!] cultum, serius amplexa est, haud facile cum Archimede exclama: // re in negotio familiarum licebit. Aliae si quidem nationes librorum tanquam secundae // memoriae secundum Socratem adminiculu [!] suffultae, non magno negotio maiorum // suorum seriem, et [!] Annalibus in lucem protrahere possunt. At ubi paucissima maiorum // temporib[us] monumenta relicta, atq[ue] ea ipsa, si quae extitere tam ciuilium, qua[m] externorum // bellorum // [F. A^2 verso] Bellorum assiduis calamitatibus e manibus hominum sub[la]ta, ibi diu[ina]re aliquid, aut // vatem in describendis illustribus familiis agere, quis famae et iuditii [se]curus audeat? // quid q[u]od [n]em[i]ni hactenus quod ego [qui]dem sci[a]m, [ig]n[aro ?][237] Lithuanorum [l]i[n]gu[a]m [!], ul: // lum C[h]roni[coru]m [uel] pictum u[e]l f[ic]t[u]m vi[dere] contigit? Sed quaecunq[ue] monumento: // rum in manibus sunt, et [!] vicinaru[m] [G]en[t]iu[m] sc[r]iptoribus depromere illa necesse fu: // it: Nempe Boruss[i]s, L[iu]onibus, [Rox]ol[a]nis, Polonis, interdum etiam ex remotionibus [!] // Gentibus. Quamuis igitur velis remisq[ue] ut dicitur destituti nauem hanc, in descriptio: // ne [!] Ill[ustrissi]mae, atq[ue] antiquissimae Familiae Radiuiliae ingred[i] [num], subnixi tamen vetustis: // simorum monumentorum fide, atq[ue] adeo fideli tumulorum atq[ue] cenotaphiorum exscripti: // one, nec non hominum fide dignorum relatione, salum hoc aspirante nobis Diuinae gra: // tiae, et Radiuiliae

[237] Inscriptio dubia.

200 clementiae aura sulcare aggrediemur. Multae sane in uetusta, no: // bili, et bellicosa gente Lituanica Illustres, et praestantes Familiae, iam inde ab origi: // ne Gentis uiguere, quarum complures in Priuilegio Regis Iagielonis circa Annum // D[o]m[i]ni 1384. literis consignato, longo ordine enumerantur, atq[ue] postquam ad // Christi cognitionem deducerentur Stemmatum suorum Gentilitiorum cum Poloni: // cis commutationem instituisse referuntur: non quod propriis natalium suorum // insignibus destituerentur, sed ut arctioris necessitudinis et fraternitatis Christian[ae] // Symbolum ac tesseram inter se relinquerent. Multae inquam illustres in Lituania // iam olim Familiae extitere, uerum inter eas Radiuilium sidus uel tum maxi: // me iam ennicabat [!], non aliter utq[ue] inter ignes luna minores, ut Venusini verbis // utar. Ecce enim tibi Sirputus Nicolai Primi Radiuili Proauus unus e // maioribus huius celebrimae [!] Familiae, in eo ipso Priuilegio expresse nominatur. // Fuit autem is Virsilli filius, quem Lisdecus maximae autoritatis, inter suos // populares antistes, Haeredem post se reliquit. Munus hoc sacrorum obeundoru[m] // inter Lituanos antequam Christo nomen dedissent, amplissimum fuit, et secundu[m] // a Rege, siue magno Duce ipsorum locum obtinebat. Dicebaturq[ue] Praesul hic // populari voce Krive Kriueitos, quasi dicas Κυριώτατ' Κύριος. Nam // ut hoc obiter addam praeter plurima atq[ue] adeo infinita Romanae linguae vestigia, e: // tiam Graecarum vocum monumenta in Lituana lingua non pauca reperiuntur. // Quod autem antea de Heroibus et maiorum Gentium se[r]monibus diximus // Origines scilicet illorum plerumq[ue] intricatas, et explicatu difficiles esse, idem // etiam in hac Ill[ustrissi]ma Familia locum obtinere posse uidetur. Nam vltra // Lisdecum ispum [!] quem nobis liceat Patrem Patratum appellare, nullus // fere ascensus amplius datur. Verum hic Plato omnino quiescere iubet, qua[e] // in sententiam subiicitur a quibusdam non illepida de Gedimino Magno // Lithuaniae Duce narratio, nempe Gediminum dum

venationibus indulgeret // infantem quendam in Aquilae nido 201
reperisse, eumq[ue] assumptum in Aula sua // liberaliter educasse: educatum, ob ingenium Diuinum, et maximas animi // dotes, ad eam dignitatem de qua paulo ante dictum est promouisse. // Quanquam // [F. B recto] Quan[qua]m n[on] d[es]u[nt] qu[i] aff[i]rmare no[n] dubite[n]t eum ipsum infantem // Gedim[in]i [m]in[i]mum n[a]tu f[r]atre[m] ex p[o]str[e]ma V[i]tenis vxore fuisse, et a Ge: // dimino ne imperandi i[us] liberis ipsius praerperetur [!], expositum fuisse postea // paenitentia ductum ab illomet ipso sub specie venatione [!] in siluis requisitum // fuisse, quod quidem multo uero similius esse uidetur. Dequo [!] et illud singulare // memoratur, quod scilicet Lisdecus Vilnanae vrbis condendae, quae iam // Metropoleos ius in Magno Ducatu Lithuaniae obtinet primus auctor // Gedimino extiterit. Cum enim Gediminus venationis labore defunctus // defatigatusq[ue] dulcem oculis caperet somnum quodam in tugurio Piscatorio // monti, qui iam castro Coronatus urbi imminet, subiecto, uisum sibi in // Somnis obiectum tale retulit. Lupum se ferreum in supremo montis supercilio con: // sistentem uidisse, porro in silua colli subiecta; centum ferme luporum diuersi // modos ululatus audiuisse. Id postquam Lisdeco sum[m]o sacrorum praesidi expo: // suisset, Praesulemq[ue] de extruendo inexpugnabili in Monte castro, et in subiecta // silua de condenda ciuitate, quae diuersarum gentium hominibus repleretur, // interpretatum fuisse accepisset, augurij omen secutus amplissimae huius ciuitatis, // quam in tanquam molem, tantumq[ue] variorum populorum confluxum excreuisse // videmus, primus fundamenta iecit, circa Annum D[omi]ni 1323. Neq[ue] vero istis qua: // si somniculosis, antiquorum annalium narrationibus, praestantissimae, et multaru[m] // virtutum cumulo ornatissimae Familiae, quicquam detractum fore putamus. Cum // haec ipsa difficilior familiae inuestigatio non leue celebritatis et uetustatis e: // iusdem argumentum praebeat. Cui fidem astruere, etiam ex eo

202 possumus, quod, // apud Ill[ustrissi]mum Principem Ioannem Georgium Radiuilum Castellanum Trocense[m] // haec ipsa Historia de incunabulis Lisdeki [!] in castro Niesuisiano quodam in Pa: // latio interiori scite et affabre sculpta et [!] laqueari dependeat, Et vero cum non // ignobilis suae aetatis Poeta Franciscus Gradouius, ante annos prope quinqua: // ginta de hoc ipso Radiuiliae Familiae conditore in gratiam Ill[ustrissi]mi Principis // Nicolai Radiuili Palatini Nouogrodecensis, ita non sine gratia cecinerit. //

Ales me rapuit, fouit Gediminus in Aula //
Nobilis in Patriis finibus Augur eram //
Progressu aetatis multos numerando Nepotes //
Factus sum Litaui, gloria prima soli. //

Et vero, Nulla est si quidem inter tot praeclaras celebratissimae nationis Familias // quae aeque Familiam ducat, et facem caeteris praeferat, atq[ue] Gens Radiuilia Haec enim et // meritorum in Remp. pondere, et rerum gestarum magnitudine, et uirtutum maxime vero // iustitiae et clementiae gloria, et publicorum operum splendore et opum deniq[ue] ac dignitatum // amplitudine palmam reliquis praeripuit. Ita ut in alias familias horum singula, in // hanc solam isthaec uniuersa Natura contulisse non immerito existimari possit. Sed iam ad // institutum. // Igitur. //

[F. B verso] Radivilvs //

Igitur ut a summo quod dicitur ouo initium Ill[ustrissi]mae Familiae sumamus, Lis: // decus, de quo paulo ante successorem gloriae omniumq[ue] bonorum suorum reliquit // Virsillum filium magno et sagaci ingenio praeclitum. Virsillus Sirputum

proge: // nuit qui a morte genitoris Patrimonii compos, praec- 203
laras in Patria res gessit com: // pluribusq[ue] in Rep. Honoribus perfunctus, vita tandem functus est, vnico post se fi: // lio Hostico relicto. Hosticus antequam nomen Christo dedisset ex prima vxore // tres filios suscepit Radiuilum, Neuerum, et Gimbutum. Post initiatus, Christia: // norum sacris Cristinusq[ue] appelatus, amplissimum in Patria dignitatis assecu: // tus est gradum, nempe Castellanatum Vilnensem, Idem ex secundo matrimo: // nio vicissim tres filios reliquit, Stanionem, Taulatum, et Racum qui // sacra Baptismatis unda conspersi Stanislai, Michaelis et Bartolomei nomi: // nibus insigniti sunt. Excessit e uiuis Hosticus A[n]no D[omi]ni 1442. mense // Februario. Radiuilus itaq[ue] Cristini siue Hostici, Castellani Vilnen: // sis maximus natu filius, vir magni et militaris animi, bello ac pace, do: // mi forisq[ue] insignis fuit, et multis erga Patriam et magnos Lithuaniae Duces // maxime autem Casimirum, apud quem Marschalcum egit, meritis memoran: // dus. Nam A[nn]o D[omi]ni 1428. Ieremferderum Tartarorum Regulum, a Vitol: // do magno Lithuaniae Duce inauguratum, siue ut vulgo dicimus, inuesti: // tum deduxit cum Imperio militari in Satrapiam siue Hordam Transuolgana[m] // vbi bello, cum Keremberdero Regulo Transvolgano commisso copias Kieremberderi // profligauit in quo praelio ipseq[ue] Regulus interemptus est, sicq[ue] ieremferendum [!] in // Paterno solio collocauit. Post ex voluntate Casimiri Magni Lithu[ani]ae Ducis, // Atsihereium Tartarorum Regulum in Tauricam Cherrhonesum deduxit, atq[ue] // ad occupandam maiorum sedem promouit, Circa A[n]num D[omi]ni 1440. Verum // Atsihereius malam Euergetae suo gratiam decennio post retulit. Cum enim // Radiuilus in negotio Reip. ad Sachmatum Transuolganae Tartariae Regulum // contenderet, in decurs[u] itiner[is] ab exercitu Atsihierei Tauricam interceptus // omnibus bonis spoliatus, atq[ue] exutus est; tandemq[ue] inermis ac prope nudus di: // missus fuit. Eum tamen reducem Casimirus iam

204 ad Sceptra Regni Polonici // euectus, amplissimis honoribus et muneribus cumula[u]it, atq[ue] Palatinatu Vilnen: // si exornauit. Quo munere biennium tantum modo functus vitae et gloriae satur, vita[m] cum // morte commutauit. In vultu ipsius singularis gratia, cum grauitate coniuncta relucebat, coma // non mediocriter inficiente senecta, Filios reliquit duos Nicolaum et Georium [!]: quos salutaris un[dae] // humore conspersos primus ita appelari voluit. Exinde mos obtinuit et consuetudo in // hac Ill[ustrissi]ma Familia perpetim seruata est, vt filius primo in lucem editus Nicolaus nomine, // Filia vero Barbarae voce insigneretur. // Nicolaus //

[F. B^2 recto] NICOLAUS PRIMVS RADIVILVS. //

Nicolaus Radiuilus eius nominis Primus una cum fratre Georio [!] postquam adoleuis: // sent militaribus addicti studiis, Martemq[ue] secuti, interfuerunt praelio, quod gestum est cum Moschis // sub Koluha, auspiciis Casimiri Magni Lithuaniae Ducis, vbi uirtute et industria horum Ra: // diuilorum qui a latere hostem aggressi sunt, strenue Moschi sunt profligati, per quam // gratum id Kasimiro [!] Duci accidit. //

Proinde Nicolaum Palatinatu Smolenscensi inuestiuit, qui successu temporis, etiam cancella: // riatum et Vilnensem Palatinatum ob virtutis praestantiam et magnitudinem meritorum // suorum abs Ioanne Alberto Rege Poloniae assecutus est. Fuit autem et Alexandro Regi // Poloniae perquam carus et acceptus, qui singulitatem eius et parsimoniam uictus satis // demirari non potuit. Si quidem paucissimi cibi fuit, et solius aquae mulsae potu conten: // tus. Vnde cum quereretur aliquando ab Alexandro Rege, qua ratione tam longam et vege: // tam senectutem sustentaret (peruenerat enim ad centesimum ferme aetatis annum) respon: // disse fertur, triplici ratione se id

praestare, nempe matutina surrectione, nunquam enim // so- 205
lem orientem se in lecto vidisse, affirmabat, quotidiano balnei usu et aquae mulsae potu. // Non adsimile dictum refertur a Plinio in Naturali Historia de Pollione Equte [!] // Rom. ex quo cum Augustus Imperator quaesiuisset, quanam ratione vigorem animi // et corporis tam diu custodiuisset (iam enim centesimum annum excessise [!] ferebatur) // tale responsum fuit, Intus mulso, foris oleo. Coniunx illi fuit Anna Monuidia Gedimi: // ni Magni Lithuaniae Ducis proneptis. Ex ea suscepit filios quatuor Nicolaum, Alber: // tum, Georgium et Ioannem, quos omnes in senatum se uiuo cooptatos, laetus // ovanq[ue] [!] spectabat. Filias vero duas prima Fuit coniunx Konradi [!] Ducis Ma: // souiae, secunda Symeonis Ducis Slucensis. Obiit circa A[n]num D[omi]ni 1502. // Nouem et nonaginta Annis complectis, vultu Fuit per quam graui et uerendo // canitieq[ue] decorus. //

De Gegorio [!] fratre Nicolai primi nihil ex annalibus memorabile excerpere // potuimus, nisi quod sacrorum praeses fuerit et Patrem suum atque etiam fratrem Ni: // colaum ad Religionem Christianam pellexerit. Patri quoq[ue] in supremo vitae curriculo // sacra subministrauit. //

Nicolaus II Radivilvs. //

Nicolai Primi Filius natu maximus Nicolaus secundus, ad differentiam Patris // cognominatus, apud Regem Poloniae Alexandrum Pocillator primum fuit // quo tempore et castrum ad oppidum Bielsk in Podlachia condidit. Deinde // Pal[a]tinus [N]ouo[gr]odec[e]nsis [p]os[tea] [T]rocensis ac tandem Vilnensis extitit. Hi: // sce dignitatibus ornato, etiam Cancellar[ii] munus sub[r]e[l]ucebat. Michaeli Glin: // scio magnae existimationis, magnaeq[ue] familiae homini perniciosos in Patria //

206 motus excitanti, nouasq[ue] res molienti vehementer sese opposuit. Cum Sigismundo // Primo // [F. B^2 verso] Re[ge] [P]o[lo]n[iae] A[n]no [Domi]n[i] [1513] Po[s]o[ni]um e[t] Viennam [ad]iit, vbi Maximilianus // Primus Imperator celeberrimum totius Europae conuentum celebrauit. Cui inter: // fuere praeter Regem Poloniae, etiam Hungariae Rex Ludouicus et Rex Bohemiae // Vladislaus. In tanto concursu variarum Gentium variorumq[ue] procerum solus // Radiuilus inuentus est, cui cum Legato Hispaniarum [An]nam Reginulam // Hungariae Ludouici Regis sororem ad sponsalia cum Imperatore Maximiliano // celebranda in templum deduceret. Quod sane honorificentissimum officii genus // nequaquam optimus Imperator silentio inuoluit, inremuneratumq[ue] relinquit. // Quin adeo Radiuilum iam pridem qua familia, qua dignitate diuem, etiam // S. R. Imp. Principatu insigniuit et condecorauit. Quem nouae praerogatiuae // titulum Radiuilus domum reuersus in bonis suis Podlachiensibus Goniąnd[z] // et Raygrod intimandum curauit, atq[ue] eo nomine a Sigismundo primo ex Se: // natus consulto et Equitum scito confirmationem obtinuit. Multis maioru[m] // suorum Gens Radiuilia multum se debere fatetur, sed Nicolao secundo per: // quem praedecessorum titulis noua dignitatis accessio facta est, plurimum // certe obstringitur. Meminit huius praestantissimi Herois, et Sigismundus // Baro ab Herberstein, Maximiliani I. Imperatoris legatus in sua Moschovia. // Scribit enim se perquam honorifice ab hoc principe in oppido Bielsk exceptu[m] // neq[ue] indonatum ab eo dimissum. Clausit extremum diem Nicolaus secundu[s] // Radiuilus A[n]no D[omi]ni 1522. In consiliis prudens et acutus fuit, aduersus // noxios asper, et implacabilis, ac ne in se quidem delinquentem mitior. // Si enim forte die quodam Missae ut uocant sacrificium neglexisse eum conti: // gisset, tum per integrum diem ieiunio corpus macerauit, pane et aqua contentus. // Filios reliquit tres, Nicolaum, Ioannem, et Stanislaum. Porro in Diuos et er: // ga sacra fuisse deuotiorem,

uel ex eo comparet quod compluribus in locis // non nulla templa excita[ue]rit. Ac primum quidem extruxit caenobium Carme: // litarum, in colle e Regione Castri Vilnensis D. Gegorio [!] sacrum, prope Au: // lam suam Vilnensem, idq[ue] in gratiam Aurigarum ac Equisonum suorum // ne videlicet praetextu Religionis, diutius in Vrbe emanerent. Deinde iecit // Fundame[nta] [n]on exigua T[e]mpli murati in ciuitate Samogitiae Vornensi. // Sed et Bernardinorum Monasterii Vilnae magnam partem fundauit, et // reditibus non mediocribus auxit, ubi et condi uoluit. Filias duas ha: // buit alteram Ioannis Zaberesinii Mare. Lith. Vxorem alteram Stephano // Nadersbanio uni ex proceribus Hungariae nuptui traditam // 207

ALBERTVS RADIVILVS. //

Albertus Radiuilus Nicolai secundi ex Anna Monuidia fra: // ter secundo genitus, Episcopus a suscepta Christiana fide Vilnensis // decimus, // [F. C recto] decimus, ob incredibilem in egenos liberalitatem Eleemosinarij [!] cognomen inuenit. // Porro tam constanter tota uita sua benignitatem hanc etiam Praesul factus in pau: // peres exercuit, ut domi suae quam plurimos aluerit inopes, iisq[ue] propriis manibus // cibum, antequam sui accubuisset mensae subministrarit, Praefata [!] subinde apud // suos conuiuas quantumuis illustres venias ne scilicet discessum eius et moram // in deteriorem partem interpretaretur, uelle enim se prius Christi, ut agebat hospitib[us] // alimenta praebere. Cum hac profusissima in egenos beneficia, nec non singulari // in confringendis maiorum suorum idolis feruore supramodum [!] inclaruisset, // Alexander Poloniae Rex ex urbe Roma redeunti, quam Iulio II. Pontifice adie: // rat ultro Vilnensem praesulatum obtulit, quam conditionem amplexus, multis // praerogatiuis et immutationibus Ecclesiam

208 Cathedralem exornauit, easq[ue] ipsas // cum veteribus in unum uolumen redactas a Romano Pontifice confirmari // fecit. P[a]renti s[u]o v[n]d[ec]ent[en]a[r]io, ex[tr]ema pi[et]a[ti]s et Religionis officia ide[m] // praestitisse fertur, Tandem vitam inculpate ad ultimum spiritum traductam va: // ria et preciosa supellectili sua in usus Ecclesiae Cathedralis relicta in praedio // Episcopali Werki faeliciter clausit d 5. Mensis Iulli[i] [!] A[n]no D[omi]ni 1519. // Ioannes Sacranus Magister Teologiae et Canonicus Cracouiensis in eo libro, // quem de erroribus Ruthenicis scripsit, Albertoq[ue] Radiuilio Episcopo Vilnensi // inscripsit, multis et elegantibus Encomiis hunc ipsum Albertum exornat, atq[ue] // inter alia praesulem sedis Vilnensis uigilantissimum, Pontificum decus, Patriae // lumen clarissimum, ac tandem basim Ecclesiae immobilem cognominare ipsum // non ueretur. Extat liber cum hac praesciptione [!]: Elucidarius errorum // ritus Rutenici. Editus autem typis antiquis Cracouiae A[nn]o D[omini] 1500. //

GEORGIVS RADIVILVS. //

Nicolaum secundum et Albertum Episcopum sequitur tertius frater Geori[us] [!] // qui prius Marschalcus Aulicus fuit, Post Palatinus Kiiowiensis, tandem Castela: // nus [!] Vilnensis, Grodensisq[ue] Capitaneus, nec non Supremus Exercituum in Mag Duc: // Lithu[ani]ae Dux, quod munus bellicum uariis victoriis perquam celebre reddidit. // Si [q]ui[de]m Scyth[a]s et M[os]chos plusquam tredecies collatis signis profligauit // et cec[idit]. [B]oru[ss]o[s] quoq[ue] [s]e[m]e[l] atq[ue] [i]t[er]um [a]d a[r]ma prosilentes [!] domuit, Qua // propter non immerito ipsi nomen Victriciosi a plenisq[ue] Auctoribus tribuitur. // [Q]ua[mquam] [u]e[ro] [a]d Martis [s]tudia potius, quam [pa]cis off[i]cia pronior videret[ur] // nihilominus

tamen clauso in P[a]tr[ia] [I]an[o] [i]n gratiam Religionis Chris- 209
tianae // in variis ditionisq[ue] suae locis, complura e latere templa extruxit et reditib[us] in: // struxit. Ac praecipue per quam elegans in oppido suo Visunensi consti: // tuit Templum, cui et cellam secretiorem adiungi curauit. In ea quot annis // ieiunus // [F. C verso] ieiunus, planeq[ue] cibi ac potu expers quadragesimae ut uocant tempore per tri: // duum delitescebat, nempe a festo Viridium, ad ipsummet Resurrectionis fe: // stum nusquam pedem extra limen templi efferens. Quod ipsum per quam re: // ligiose [?] et iam in Caenobio Bernardinorum Vilnae obseruabat, quoties illu[m] // festum Paschatos ibidem oppressit. In qua urbe et decessit tertio post Festum // Paschatos die A[nn]o D[omi]ni 1541. aetatis 63. Conditus ibidem in Monasterio Bernardinorum, Filium reliquit unicum Nicolaum. Filias vero tres Barbaram // Annam et Elisabetham. Vxor ipsi fuit Barbara Kolanka Illustris uiri // N. Kolonis ex Podolia filia. De Barbara filia suo loco dicetur. Annam // vero uiuens adhuc collocouit in Matrimonium Petro Kiszcae, ut et E: // lisabetham Ioanni Duci Holszanensi. //

IOANNES RADIVILVS. //

Quartus in ordine filius Nicolai primi Palatini Vilnensis ex Anna Mon: // uidia Ioannes fuit, qui ob magnam virtutum opinionem Archimarschalcatum // in Mag. Duc. Lith. et Castelanatum [!] Trocensem meruit, Et simul Capitaneatum // Słonimensem obtinuit, quo in oppido et arcem condidit. In iuuenali aetate // compluribus expeditionibus contra Scythas et Moschos ualde nobilitatus. // Post ubi serior aetas occuparat, religioni addictus Niesuisiensem et Do[m]brouiense[m] // paraecias fundauit et opibus ditauit. Tempore Quadragesimae, frugalissime // vixit, speustico [?] pane siue subcineriis [!] cibis,

210 tantum modo vitam trahens. // Alberti fratris exemplum secutus Romam adiit et abs Iulio secundo Pon: // tifice Romano magnum cumulum gratiarum spiritualium, indulgentias diu [et] // [longi]nq[ue] [it]ine[ri]s [pr]ae[ci]um [!] et solamen [r]e[p]ortauit. Eas semper ferreae cistae in: // clusas secum ci[r]cu[mt]ul[i]t. Verum cum f[o]r[te] [?] [f]o[rtuna] [a]rca [i]ll[a] cum gratiis // in traiectu fluuii Chroni elapsa submergeretur, nec amplius recuperari pos: // set moerore amissarum indulgentiarum confectus non toto biiennio [!] post vita[m] // cum morte commutauit. Hanc enim et non aliam praematurae suae mortis // causam fore compluribus audientibus ipsemet confirmauit, obiit Anno // D[omi]ni 1522. Aetatis 39. Filios reliquit duos Nicolaum et Ioannem totidemq[ue] // Filias. //

NICOLAUS RADIVILVS. //
Episcopus Samogitiae. //

Vt a calce ad caput redeamus. Nicolai II. Posteros memorare hic argument[i] // series exigit. Praedict[i] itaque Nicolai II. Filius natu maximus Nicolaus mili: // taribus et Reip. expeditus curis sacris operam nauare caepit. Cumq[ue] in iiss [!] // magnos // [F. C² recto] magnos multorum cum admiratione progressus fecisset, et offici[i]s [?] pietatis honestatem // ac sanctimoniam uitae compluribus probasset, unanimi omnium consensu in // Episcopum Samogitiae est sublimatus. Quo in munere ita se gessit ut plus of: // ficij sui rationem habuisse, quam gratiam cleri aucupatus fuisse uideretur. // Cum enim licentiam spiritualium, et nimias Capituli exorbitantias, seuerioris // disciplinae rigore in ordinem cogere conaretur, Clerum sibi iniquiorem reddi: // dit. Quo in studio suo, cum se parum proficere animaduerteret, Affectus Ec: // lesiasticorum [!] impatiens non sine maerore florida adhuc aetate, ex hac aerum-

no: // sa uita ad meliorem migrauit, sepultus Vornis in templo a 211
Patre suo // caepto, a se uero perfecto A[nn]o D[omi]ni 1527. //

IOANNES II. RADIVILVS. //

Ioannes II. Nicolai II. Radiuili filius primum Sigismundo I. Regi Poloniae // a Poculis fuit, quo in ministerio cum se egregie gessiset [!], et post modum multis // Remp. Meritis affecisset, Caunensem primum, et mox Samogitiae Capitaneatum obtinuit. // Clausit diem extremum Kieydanis A[n]no 1542. Mense Ianuario ibiq[ue] sepultus, // ex vxore sua nullam prolem masculam suscepit sed filias tantummodo tres reli: // quit Petronellam, quae Stanislao Douoynae Palatino Połocensi vxor fuit, Ca // tharinam quae N. Sieniauio nubsit Palatino Belcensi, et Annam Stanislai Kiszce // Palatini Vitebscensis tori sociam, Catharina Sieniauia, cum se et sororem natu // maximam [...][238] esse videret, neq[ue] minimae natu germanae ual[ere ?] cuperet in gra: // tiis illius ob sororia odia, quae solent esse ut plurimum acerrima (quanquam hu: // ius mali semen inter maiores illorum nempe Patrem et Patruum gliscere cae: // pisse alii retulerunt) Bona Paterna Goniądz et Raygrod Regi Poloniae Sigismundo // Augusto assignauit. A quo permutationis, siue recompensationis vice Siedlecensia // bona in tractu Brescensi obtinuit. Quae postea nihilominus iure haereditario post // mortem Sieniauiae ad Annam eius sororem deuolata sunt. //

DE STAnislao RADivilo tertio Nicolai II. filio nihil ex Annalium // fide compertum Habemus, nisi quod breui post ductam uxorem ex Familia Ryt: // uianscia, siue Zborouia sine liberis [dece]sserit. //

[238] Lacunam aliquam hoc loco esse videtur.

NICOLAVS RADIVILVS. //
Cognomento Rufus. //

Nicolaus Radiuilus Patre Georio [!] Radiuilo Castelano [!] Vilnensi, Matre uero Barbara // Kolanka, Dubinkis A[nn]o 1520. natus postquam adolescentiae metam attigisset, ad Pocilla: // toriam dignitatem A[nn]o 1544. in Comitijs Brestensibus a Sigismundo I. Rege Poloniae // promotus, cum iam uenationum praefectum non sine ingenii et singularis industriae // gloria apud e[un]dem egisset. Post aduersus Crimensium Tartarorum irruptiones, in // Volyniam // [F. C² verso] Volyniam Campiductor factus, insignem in profligandis hostibus operam Patriae // nauauit, et Prouinciam iniuriae ac populationi hostium obnoxiam, terrore atq[ue] // periculo simul liberauit, A[nn]o D[omi]ni 1549. Deinde A[nn]o Christi 1551. Mense Ianu: // ario Palatinatu Trocorum inuestitus est. Tot rebus tam praeclare gestis maxima // auctoritate et dignitate in Patria pollens Guilhelmum Firsstenbergium Liuoniae // Magistrum Triginta millium exercitu instructum grauiter sub Posuolia adortus // eo compulit, ut se suaque fidei ac tutellae Sigismundi Augusti Regis Poloniae com: // mitteret A[n]no D[omi]ni 1557. Paulo post A[nn]o 1561. vltima Iulii, Taurum mu: // nitissimum Liuoniae p[rae]sidium su[m]ma ui Moschis eripuit, et afflictum Liuoniae // statum ad laetiorem formam redegit nec non legibus confirmauit. Deinde A[nn]o 1564. // d. 26. Ianu[arii] Petr[u]m [S]u[isc]ium cum triginta hominum milibus auspiciis Iohan: // nis Basilidae M[o]sc[h]orum Tyranni Lithua[ni]ae li[m]ites [i]ngressum [m]ultamq[ue] stragem // agrorum et Agricolarum simul meditantem in Campis Iuanensibus ad fl[uuium] Vlam, quinq[ue] // tantummodo millibus [!] hominum subnixus, strenue aggressus est, atq[ue] exercitum Sui: // scij ad internetionem deleuit, ipsum quoq[ue] ducem interfectum, opimis ditatus spolijs // Vilnam deferendum, atq[ue] in Templo Christiparae Virginis, apud Graecos sepeliendum //

curauit. Paulo post excedente e uiuis Nicolao Radiuilo, cog- 213
nomento Nigro ad Pa: // latinatum Vilnensem subuectus est. Verum nec aetas maturior, nec dignitas in // Patria su[m]ma, ignauiorem ipsum ad subeundos militiae labores reddidere. Si qui: // dem A[nn]o 1578. Magnum Ducem Holsatiae Regis Daniae fratrem, Cui magnus Mo: // schouiae Dux filia sua im [!] Matrimonium collocata, Liuonia[m] cum Imperio administranda[m] // concesserat, consilio, authoritate, et eloquentiae flumine q[u]i[bu]s plurimum polluit in Re: // gias partes pertraxit, et Moschi iugum, soceri licet, excutere coegit. Quo perfecto // quatuor et viginti millia Moschorum, Legato suo Andrea Sapieha strenue rem ge: // rente sub Venda non ignobili Liuoniae municipio prostrauit, sicq[ue] ciuitatem metu et // obsidione soluit, atq[ue] e profligatorum castris, decem et octo Tormenta bellica, opere et // magnitudine uisenda abduxit iisq[ue] Armamentarium M[a]gn[i] Duc. Lith[uaniae] insigniter auxit. // Incidit ista Moschorum caedes in diem 24. O[cto]bris A[n]ni praedicti. Iam vero Stephano // Rege in Moschouiam arma mouente, ut amissa superiorum temporum in curia // bello recuperaret, Polotiae urbis amplissimae deditionem Moschis suasit, et persua: // sit A[n]no 1579. d. 30. Augusti. Sequenti Anno cum Wieliko Lucos Rex adori: // retur, O[s]erisciam, et [V]s[zu]iatam no[n] obs[c]uri [n]ominis ciuitates in fidem suam // recepit. Porro sub Plescouia, A[nn]o 1581. Cum obsidio protraheretur iniquissimo // Anni tempore non solum qua Imperator, sed etiam qua miles graues Militiae mo: // lestias quin a deo rigidissimi iniurias caeli sexagenario maior fortiter et patien: // ter tulit. In priuata vita morib[us] fuit cultissimis, humanitate insigni, liberalita: // te erga omnes incredibili. Ita ut Sigismundo Augusto Regi Poloniae urgente // graui Reip. necessitate octingentas minas Argenti (marcas vocat vulgus) // lubens // [F. D recto] lubens volenq[ue !] obtulerit. Eloquentiae fama, et dictionis elegantia in Polonico idiomate, e: // tiam cum Polonorum admiratione, maxime claruit.

214 Cum tamen humanioribus litteris, // meliorib[usque] fuit tinctus, neque studiorum gratia usquam extra limen Patriae pedem extul: // lerit [!], sed solius Moysagoliae Academiae studiosus ut ipsemet iocul[o]siter dictitabat, // fuerit. Extremum vitae diem clausit Vilnae 17. Apr[ilis] die soteriorum A[nn]o 1584. // Aetatis suae 64. Sepultus Dubinkis. //

BARBARA RADIVILIS // REGINA POLONIAE. //

Nicolaus Radiuilus, cuius modo mentio facta est, tres sorores germanas habuit // Barbaram nempe, Elisabetham, et Annam. De Barbara igitur quae in praeclaris: // simam istam Familiam, etiam de suo non nihil splendoris intulit, paulo altius nobis di: // cendum est. Illustrissima haec Faemina ac post modum Serenissima Poloniae Regina na: // ta est Patre Georigio [!] Radiuilo Castellano Vilnensi Matre uero Barbara Kolanka // A[nn]o D[omi]ni 1522. Cumq[ue] honestissime pro splendore familiae suae educata esset // atq[ue] nubiles Annos peruenisset, tradita primum fuit nuptui Stanislao Gastoldo // Alberti f. Palatino Trocensi comiti in Geranony Illustris familiae, et magnae // authoritatis in Patria homini. Quo non multo post Anno 1542. 18. Dece[m]b. // e uiuis sublato, domi apud matrem suam Patri superstitem florens et Illustris // Vidua versabatur. In qua summo loco nata cum su[m]ma essent omnia, genus, vir: // tus, forma morum praeterea, comitas et uenustas, multos procos in sui admirationem atq[ue] // amorem simul rapiebat. Sed mater acris, et maturi iudicij faemina instantes dedigna: // ta generos, non facile reperiebat, cum quo secundas nuptias filiam celebrare pateretur. // Interea Sigismundus Augustus Poloniae Rex, qui tum habenas Reip. Lithuanae ex vo: // luntate Patris Sigismundi Primi, et consilio Nicolai

Radiuili moderabatur, et ipse // iuuenis, recensq[ue] socia tho- 215
ri Elisabetha Imp. Ferd. filia orbatus, cum multorum ser: //
monibus Barbaram constanter celebrari intelligeret, fama pri-
mum impulsus, mox a: // [sp]ect[u] [c]om[m]o[tus], [u]ict[a]s
m[a]n[u]s am[ori] dedit, a[t]q[ue] pau[c]issimi[s] in consilium
adhibitis // Sponsaliisq[ue] A[nn]o 1545. Mense 7bris, Vilnae
ce[l]ebr[at]is [in] uxorem illam accepit. // Quod factum suum
ex [i]mpatientia amoris properanter admissum, cum Regi Pol. //
et Reginae Matri non plane arrisurum existimaret, diu et stre-
nue id celari fecit. // Cum vero mors Sigismu[n]di primi non
multo post subsequeretur, palam illam in // Regiam introduc-
tam, et thori et Regni sociam pronunciari et declarari curauit
A[nn]o // 1549. Apr. d. 17. Quanquam autem initio Regni, a
morte Patris initi, primis comi: // tiis non nihil molestiae, a
legatis et Senatoribus quibusdam in Familiam Radiui: // liam
paulo iniqioribus eo nomine crearetur. Paulo post tamen, cum
et a Rege // secus // [F. D verso] Secus a [?] sentientib[us] satis
factum esset, et alii qui saniora consilia amplectebantur // dis-
sentientes in suam sententiam pertraxissent, atq[ue] interea
temporis cum in Rege // incredibilem constantiam, tum in Re-
gina admirabilem Patientiam ad tolerandos inui: // dorum sti-
mulos p[er]spexissent, vnanimi omnium consensu Barbara Ra-
diuilis // A[nn]o 1550. 10. DEcembr. Corona Regni Poloniae
abs Nicolao Dziersgouio Archiepi: // scopo Gnesnensi magna
cum solennitate Cracouiae insignita est. Verum ut res // [m]o[r]ta-
lium su[nt] flu[xae] ac inst[a]bi[l]es, [s]tati[m] a Co[r]o[n]at[io]ne,
iam tu[m] etiam languens // sed [i]nfirm[it]atem corpori[s] [a]ni-
mi v[ol]up[ta]te [s]us[t]entans, ma[g]is magi[s]q[ue] aegrotare
caepit, ac // ac [!] tandem grauissimo Gangrene [m]o[r]bo
con[fec]ta, maximo [cu]m maerore, ac desiderio tris: // tissimi
Regis extremu[m] exha[l]a[u]it spi[ri]tum A[nn]o 1551. [8].
Maij aetatis 29. Quoquid[em] // tempore su[m]ma constantia
Regis in praestanda coniugali fide enituit. Nam cu[m] // alii grau-
itatem morbi non sustinentes subinde aegram aduersarentur,

216 Rex // probi mariti officium functus, ne latum quidem vnguem a Regina se auelli pat: // iebatur. Cumq[ue] loci taedio uicta acrem [!] mutari desideraret, Rex currum cap[a]: // cissimum fieri imperat quo Niepołomicios transportari posset, cumq[ue] Vrbis Port[ae] // capere illum prae amplitudine nequirent, expandi illas fractis murorum parti: // bus Rex uoluit, sed id molientem Reginae mors occupauit. Cum vicina mortis esset // noluit se Cracouiae humari, vel quod religiosum existimaret, in Patrio condi solo // vel quod inimicum sibi solum ne ossa quidem sua retinere uellet. Igitur desiderio // mortuae Rex assentum praebens 15. Maij funus Cracouia Vilnam, versus efferi // iussit, neq[ue] unquam toto hoc itinere a loculo discedebat, sed semper praecedentem // sequebatur maestus. Quod si uicum aliquem, aut quodpiam oppidum tranire [!] // contigit tum e uestigio descendebat de equo pedibusq[ue] funus comitabatur, neque // collo imbri, ullaue iniuria caeli, ab hoc proposito deterrebatur. Tandem cum // Vilnam peruentum esset multis ornamentis corpus condecoratum monumento // maiorum, in AEde D. Stanislai inferri curauit. Atq[ue] ita Sigismundus Augustus // Poloniae Rex quemadmodum Barbaram Reginam uiuam singulari fide colui[t] // sic mortuam, incredibili pietate, multorum cum admiratione prosecutus est. //

NICOLAVS RADIVILVS. //
Cognomento Niger. //

Nicolaus Radiuilus, cui fuscus color, barbeq[ue !] nigredo, Nigri cognomen attulit // nat[us] est Patre Ioanne Radiuilo Castelano [!] Trocensi et Mag. Duc. Litth[uaniae] // Archimarschalco A[n]no D[omi]ni 1514. ingenio acri et uiuido fuit, ita ut in ipsa // Iuuentute Martis musarumq[ue] alumnum fuisse facile diceres. Vix puber: // tatis annos egressus in oppugnatio-

ne oppidorum Starodub et Opoczka // insignia // [F. D² recto] 217
insignia belli p[rae]ludia exhibuit, et l[au]dem praestantis militis retulit A[nn]o D[omi]ni 1537. // Ob quae praeclara Martis facinora singularem sibi Sigismundi primi Regis // Poloniae gratiam conciliauit. Ac primum quidem ab eo Archicancellarius, post // modum autem, et Archimarschalcus in Comitijs Brestensibus A[nn]o 1544. factus // fuit. Ac tandem ad Palatinatum Vilnensem sublimatus. Ad Carolum quin: // tum Imperatorem eiusq[ue] fratrem Ferdinandum, bis legatione functus. Primum // quidem Augustae Vindelicorum in Comitiis Im[p]. G[e]n[e]ralibus A[nn]o 1542. apud // Carolum V. oratorem egit. Extat oratio Latina, perquam elegans Anno eo: // dem ibidem typis edita. Iterum ad Imp. Ferdinandum legatus, Catharinam // Filiam ipsius Francisci Ducis Mantuani relictam viduam Sigismundo II. Regi // Poloniae Paranimphi [!] officio functus vxorem adduxit A[nn]o D[omi]ni 1554. // Quo tempore Ernestum Archiducem Austriae Maximiliani Imperatoris II. tunc // temporis uero Regis Bohemiae filium ex sacro Baptismatae [!] suscepit. Quoniam vero // propter alienationem Artium Raygrodi et Gonesij per contentiones fratrum et soro: // rum, ut antea dictum est necesse fuit titulum ducatus alio transferri, Igitur apud // p[ro]pensissimum erga se Imperatorem non magno negotio obtinuit ut Principatu Sac. // Rom. Imp. a Maximiliano I°. Imperatore in hanc familiam collato perpetuo manen: // te Ducatus tituli in Patria aliorsum transportarentur, ac pro se quidem Ołykam // et Niesuisium pro Patruele uero suo Palatino tum temporis Trocensi, dequo pau: // lo ante Dubinkos et Birzas, hisce ornamentis condecorari curauit, prout // Diploma ab Imperatore Ferdinando, quod in Archiuis Radiuilorum asser: // uatur, abunde testatur. In Liuoniam Copias aliquoties duxit, fluctamq[ue] // et instabilem Liuonum fidem egregie confirmauit, atq[ue] Rigam officij ac // fidelitatis simul diligenter admonuit. Reformatae Religionis primus // exercitium in Lithuaniam introduxit, atq[ue] tam in

218 bonis suis extra maenia // quam in publico suo Palatio Vilnae sacras contiones celebrari et frequentari // fecit. Sanctum Codicem ueteri et noui testamenti in Linguam Polonicam, ad // Haebream et Graecam ueritatem ingentibus sumptibus transfundi et imprimi cu: // rauit. Prodijt opus hoc Brestiae in Lithuania impensis huius liberalissimi // et Religioni reformatae addictissimi Principis Anno D[omi]ni 1563. Tandem hic // liberalis, iustus, pius, magnanimus, alijsq[ue] uirtutibus et rebus praeclare gestis // Clarissimus Princeps moritur Vilnae Anno 1565. 28. Maij, Aetatis 47. // Tot uirtutum admiratione non nemo adductus, apud Dauidem Chytraeum // tale Eteostichum, de obitu illius cecinit. //

Cecidit Arctoae Radiuilo gloria terrae, //
Haeros ingenio non cito talis erit. //

Sepultus Vilnae in oratorio Aulae suae, quod in honorem religionis reformatae // extruxerat. Coniunx illi fuit Elizabetha Comitatus Szydlouieciensis ulti: // ma, haeres, quam biennio ante mortem suam amisit, Eam cum ex bonis // Łukis[z:] // [F. D² verso] Łukiszkanis, ad illud ipsum Aulae oratorium, per Castrum Vilnens[e] ad humandum // duceretur. Sigismundus Aug. Rex progressus e templo Cathedrali, ad uicum S. Jo: // annis honoris et officij ergo comitatus est. Reliquit ex ea filios quatuor: Ni: // colaum Christophorum, Georgium, Albertum, et Stanislaum. Filias itidem qua: // tuor: Barbaram, Ioannis Buczacki Capitanei Barensis, vxorem, Annam // N. Cemae Palatini Pomeraniae Coniugem, Catharinam Nicolai Mielecki, Pala: // tini Podoliae Sociam thori, et Cristinam Iohannis Zamoijscij Magni Poloniae // Cancellarij secundum maritam. //

Iohannes Radziuil Ioannis Archimarschalci Lituanici, et Capitanei Słonimensis // filius, frater autem Nicolai Nigri cuius modo mentio facta. Natus Anno D[omi]ni 15[16] // postquam adolescentiae Annos compleuisset, in Aula Caroli V. Imperatoris uersabatu[r] // cui ob egregias uirtutes et grauissimos mores perquam fuit acceptus. Eandem ui[r:] // tutis et probitatis tandem etiam in aulis Regum Poloniae Sigismundi I. et II. // reportauit: aposteriori [!] ob singularia merita inse [!] Anno 1544. Mense Sept: // in Comitijs Brestensibus Incisoris officio cohonestatus. Fuit illi et cum Princi: // pibus Italiae Maxima necessitudo, quo nomine cum Ferdinando Gonzaga Ma: // phetae Principe affinitatem iam initurus erat, in morte praeuentus fuisset. // Erat uir acri ingenio, et ad ultionem ob illatas incurias prompto. Obijt Anno 15[51] // 27. Septemb. AEtat. 35. Sepultus Vilnae intemplo [!] Cathedrali, Eius funus cum plu: // rimis proceribus etiam Sigismundis II. Poloniae Rex comitatus est. //

NICOLAVS IV. RADZIVIL. //

Nicolaus Radziuil Nicolai cognomento Ruffi [!] ex Catharina Iwinscia filius nat[us] // Anno 1545. mense Iulio humaniorибus Litteris liberaliter instructus primam iu: // uentam militiae exegit. Cuius insigne Documentum dedit in ea expeditione qua[m] // aduersus Moschos in Liuoniam Anno 1568. Suscepit, ubi re fortiter administrat[a] // singularem gloriam et animi fortitudinem in postfligandis [!] hostibus reportauit. Ne[c] // sane propterea a Rege et R[e]p[publi]ca indonatus abiuit. Siquidem Mosirensi et Merece[nsi] // Capitaneatu auctus, non multo post etiam ad Palatinatum Nowogrodecensem ascend[it.] // Inquo

220 [!] insigni ingenio, prudentia, facundia, omniq[ue] laude Senatoria decoratus i[ta] se gessit // ut quamuis quietioris uitae studiis delectatus rariuscule publicis se immisceret negot[ijs] // fidem tamen et amorem ipsius inpatriam [!] omnes pariter experirentur singuli uer[o] // agnoscerent. Comem et benignum priuatim se omnibus praestitit. [D]octis hominibus [im:] // pense fouit, scriptaq[ue] illorum rapidus euoluit. Deniq[ue] ab omni austeritate alienu[s] // in subditos suos insigni clementia conspicuus uixit. Obijt Dokudouiae 18. Decembr[is] // 1589. Aetat. 45. Sepultus Dubinkis. Ex Helena Hlebouicia reliquit filium Georgi[um] // et duas filias Sophiam et Catharinam. Quarum prior primas nuptias celebrauit // cum Georgio Chotkieuicio Capitaneo Samogitiae Anno 1594. 8. Ianuar[ij] Secundas ve[ro] // post mortem Chodkieuicij cum Christophoro Monuido in Dorohostaie M. D. L. Archimars[alco] // Anno 1597. 24. Maij Cum quo postquam annos XVII. exegisset, obijt Diem suum 14. [Apr:] // Anno 1614. Catharina uero primum Nuptui tradita fuit Nicolao Naruβeuici[o] // Castellano Samogitiae A[nn]o 1597. 27. Maij. Quo e uiuis excedente repetijt matrimonium [cum] // summo et antiquae nobilitatis homine Petro Gorayski De Goray A[nno] 1605. 18. Octob[ris]. Verum et Goray[ski] // Anno 1619. 3 8b[ris] fatum extremum clausit et Ill[ustrissi]mam Catharinam secundario uiduam reliq[uit.] //

[F. E recto] CHRISTOPHORVS RADZIVIL

Huius nominis primus. //

Christophorus Radziuił Nicolai cognomento Ruffi ex Catharina Iwinscia filius Nicolai IV. cu[ius] // [est] modo mentio facta frater, natus Anno 1547. 9 Februarij post liberalia litterarum Rudi:// [menta] cum vix pubertatis annos excessisset singulare ingenij animiq[ue] martialis documentum // [osten-

dit], in eo praelio quod a Patre ipsius in agro Iwanensi ad Fl. 221
Vlam contra Moschos faelic[i:] // [ter] confectum. Quae ad rem bellicam indoles postquam una cum aetate inipso [!] adoleuisset, Po: // [cillatoria] et Campiductoria dignitate a Sigismundo II. Rege Poloniae ornatus est. Eius mu: // [neris] non temere a se suscepti cum aliquoties antea, tum maxime in expugnatione Kirem: // [pesij] Castri Liuonici, ex Moschorum manibus erepti XI. Febr[uarij] A[nn]o 1579. insignem adore: // [am] reportauit. Quibus uictoriae alis suffultus, cum ulterius mouisset, Moschorum // Tartarorumq[ue] Dorpati metu inclusas copias audacter ad pugnam sollicitauit, effunden: // tesq[ue] se portis fortiter repraessit et profligauit. Eiusdem anni tempestate cum Stephanus // Poloniae Rex in Moschouicam expeditionem suscepisset praemissus Cum Lituanico Milite, am: // plissimam et populosissimam vrbem Polotiam primus circumsedit. Vnde Socoliam Castrum // arte et natura perquam munitum ad pertentandas hostium uires oblegatus commissis // aliquot uelitationibus magnam hostium partem, quorum circiter 16000. Duce Seremeto // ad soluendam obsidione Polociam properabant z^c^c: [!] prostrauit et infugam [!] coniecit. Quam // ob rem bene et faeliciter gestam pro duplici facinore, duplici honore a Rege Stephano conde: // coratus nempe vicecancellarius et Castellanus simul Trocensis in M. D. L. proclamatus. // Non minori animo nec minori fortuna sequenti animo [!] ad Wielikolukoc rem gessit. Fusis, // enim fugatisq[ue] quam plurimis Moschorum, compluribus etiam in captiuitatem redactis, atq[ue] // excursionibus praesidiariorum cohibitis, iter subsequentibus copijs Regijs muniuit, tutumq[ue] // redidit. Anno uero 1581. Cum Stephanus Rex Poloniae oppugnationem Plescouiae adorire: // tur, cum mediocri manu militum quorum numerus sex millia non excedebat, intra fines // Moschouiae expeditus, multis praelijs uarijs inlocis [!] commissis, infinitos mortalium // trucidauit, non nullos ex praestantioribus caepit, deniq[ue] plurimis uicis, oppidis, atq[ue] //

222 ciuitatibus expugnatis, praedaq[ue] expositis et agro hostili ad trecenta milliaria igni, ferroq[ue] // depopulata, Volgaq[ue] nobilissimo Moschouiae Fl. (qui Rha Ptolomae[o] dicitur) superato Magnum // Ducem Moschouiae, horrorem tum orbis Christiani, Stariciensi ciuitate inqua [!] cum 40000. Tartarorum // Plescouianae obsidionis euentum expectans, delitescebat, expulit, et in interiora Moschouiae re: // cipere sese coegit. Confecto bello Moschouitico, intra triennium fer[e]ne mors illam [!] Parentis // excepit: Cui quemadmodum in rerum praeclare gestarum gloria ita etiam in ultroq[ue] munere // successit. Siquidem et Palatinus Vilnensis et Exercituum supremus Dux, cum summo om: // nium applausu a Rege Stephano declaratus. Ceterum Stephano Rege e uiuis sublato cum // Proceres Reg. Pol. et Mag. Duc. Litt. in con[tra]ria studia diuersasq[ue] partes ob electionem // noui Regis scinderentur Christophorus Radziuil nullis Partium illecebris ac promis: // sis obreptus, saluberrimis consilijs paci ac incolumitati R[ei]p[u]bl[i]cae studuit. Parili // mentis constantia Sigismundum III. R. P. Reualiam in Estoniam secutus, omnem mo: // uit lapidem ut Regis dignitas et Patriae integritas ac tranquillitas inportu [!] nauiga: // uerit. Verum neq[ue] ingrauescente aetate emarcuit in ipso uigor militaris et inuicta // inpropulsandis [!] patriae perientis animi magnitudo. Cum enim anno 1600 bellum // in Liuonia excessisset memor officij sui nihil praetermisit, quod ad retundendas hostiles // in Liuonia Conatus pertinebat. Cumq[ue] in absentia sui parum ex uoto res Liuoniae fluere // animaduerteret, hostiumq[ue] uires indies [!] magis magisq[ue] augerentur, ipsemet cum mediocri // exercitu ad Kokenhausium mouit. Quo cum ultra quinq[ue] millia Suecorum Duce Karolizan[o] // accessissent, collatis cum eo signis omnes fere ad unum superiorum temporum fact[or]um usus pro: // strauit, et deleuit, Anno 1601. 24. Iunij. Tandem hoc Colophone praeclaris suis operi: // bus imposito, non multo post uitam faeliciter et honeste transactam cum placi: // da et

beata morte commutauit Anno 1603. 20 Nouembr[is]. In Co- 223
niugijs uariam // [F. E verso] fortunam expertus primum enim anno 1572. Annam Sobkownam duxit, cui una cum liber[is] // extinctae Catharinam Ostrogiam Basilij Ducis Ostrogiae Palatini Kiiouiensis filiam [su:] // perinduxit, Anno 1578. 12. Iulij. Qua intra annum ferme mortua, Catharinam Co: // mitem a Tęczyn Georgij Ducis Sluciae relictam uiduam in Matrimonium accepit Anno 158[1] // 14. 8br[is]. Hac itidem Anno 1592. 19. Martij ad supremos migrante, quartum maritus Eli: // zabetham Ducis Ostrogiae filiam prioris sororem Ioannis Kiscae Capit. Samogitiae re[lic:] // tam uiduam thoro copulauit Anno 1593. Febr[uario]. Qua intra Septennium fere diem // suam abeunte Anno 1599. 30. Augusti reliquum aetatis uiduus exigit. Reliquit // secunda coniuge filium Ianussium, Ex tertia uero Christophorum et filiam Eli: // zabetham Anno 1583. 13. Decembr[is] natam, quae anno 1599. 20. Iunij Leoni // Sapiehae Magno M. D. L. Cancellario in Matrimonium collata, cum annos ferme 12. // cum marito exegisset Anno 1611. 18. 8br[is] Varsauiae extremum clausit diem. // Qui plura de hoc Principe cognoscere uelit Legat Francisci Gradouij Hodoeporicum // Moschouiae, Andreae Rymszae Dekaeteron [!], Iohannis Kochanouij Christophori Ra: // diuilij, imp[re]ssionem in Moschouiam, et nostros commentarios de rebus gestis illius. //

NICOLAVS CHRISTOPHORVS RADZIVIL
cognomine // Polytropus. //

Nicolai Radziuil cognomento Nigri, Nicolaus natu maximus filius ingratiam [!] matris atq[ue] memoriam a[ui] // Materni Christophori Comitis in Szydłowiec Christophorus cognominatus editus in hanc lucem Anno 1548. Cale[ndis] // Augusti, cum in compluribus Germaniae Academijs annos

224 pueritiae transegisset, atq[ue] Germanicum Idioma // exacte didicisset, et latinis litteris eleganter esset tinctus, in aula Sigismundi II Regis Poloniae [vix] // annos 16 natus Interpretijs [!] officio ad legatos Imperatorum et Diuersorum Principum Strenue mag[na] // cum Regis admiratione perfunctus. Non multo post ab excessu patris euita [!], Italiam, Hispania[m], // Galliam, aliasq[ue] christiani orbis Prouincias magno cumfructu [!] prudentiae et cognitionis uariarum l[in:] // guarum perlustrauit, ac tandem Anno 1575. in Patriam faeliciter remeauit. Post anno 1580. long[am] // illam difficilem ac periculis multis obnoxiam peregrinationem interram [!] Sanctam Instituit, atq[ue] tande[m] // Anno 1582 Mense Iulio Redux atq[ue] incolumis absoluit, eiusq[ue] itineris solatium atq[ue] leuamen // Hierosolimitanae [!] militiae titulum reportauit. De qua ipsius peregrinatione quoniam iust[ae] // Magnitudinis uolumen abs ipsomet uiatore praestantissimo confectum, manibus hominum teritu[r in] // uarias linguas transfusum, longiori [!] commemoratione supersedendum censeo. Quo nomine n[on] // immerito prudentium Iudicio πολύτροπος audit. Non secus enim atq[ue] alter Vlyxes // multorum mores hominum cognouit et urbes. Inde ad honores euectus primum quide[m] // Marschalcatu M. D. L. post Palatinatu Trocensi insignitus, insignem prudentiam mul[tis] // annis multisq[ue] in locis cum fructu quaesitam omnibus declarauit, atq[ue] praeclaram Regi [...] // giq[ue] [!] publicae operam cum primis probauit. Nec martialis studijs expers nam sub Poloti[am] // anno 1579. Inspectante fere Rege Stephano e maioris tormenti globo fronti alliso le[ui:] // ter, intrepidus generosi partem profudit Sanguinis. Post grauissima Reip. negoti[a] // Oeconomicae uitae occupationibus leuaturus, Niesuisiense castrum ex fundamentis extr[uit] // maenibus clausit, Palatijs amplissimis et armamentario opulentissimo instruxit, ipsam // quoq[ue] ciuitatem Vallo fossa portis ac turribus muniuit, Templis et Monasterijs compl[uribus] // exornauit, alijsq[ue] magnificis et splendidis

operibus illustrauit. Anno 1586. Euphemia[m] // Ducis N. in 225
Visniouiec filiam in uxorem duxit exeaq[ue] [!] filios Ioannem, Georgium, Albertu[m,] // Vladislaum, Christophorum, Nicolaum, Sigismundum Carolum, et Alexandrum Ludouicum suscep[it] // atq[ue] tres filias, quarum maxima natu Elizabetha indita est nuptui Gabrieli Comiti a Tęcz[yn] // Palatino Lublinensi Anno 1603. amisit uxorem Euphemiam anno 1596. in Nouembri, Ab // eo tempore ex more equitibus S. Sepulcri seruato uiduus permansit. Anno 1604. A m[or:] // te Christophori Radiuili Palatinatu Vilnensi inuestitus; ita se gessit prout conditio dignitat[o:] // risq[ue] status illius exegit, post laboribus itinerum difficultate negotiorum morbisq[ue] corporis fra[ctus] // et uiribus exhaustus, quietam et placidam medicorum ope submixus [!] transegit in Castro suo Nies[uisiensi] // uitam. Clausit extremum diem Niesuisij 28. Febr[uarij] Anno 1616. AEtatis 68. Sepultus ibidem 9. Ap[rilis] // eodem anno. //

[F. E² recto] GEORGIVS RADZIVIL CARDINALIS. //

Georgius Radziuil Nigri Nicolai et Elizabethae Comitis in Szydłowiec filius, humaniorib[us] litteris elegante[r] // [in]structus, cum egregiam prae se indolem ferret a Valeriano Episcopo Vilnensi in coadiutorem Pra[e:] // sulatus sui cooptatus, abs Henrico Poloniarum et Galliarum Rege hoc inmumere [!] comprobat[us] // [h]oc dum ob immaturam aetatem Episcopatu inuestitus, compostellanam peregrinationem // ad S. Iacobum suscepit, ut interea temporis aetate et iudicio firmior redderetu[r]. // Quam cum absoluisset rediens, in urbem a Gregorio XIII. Pont. Rom. confirmatur et consecratur Anno 1583. Postquam Vilnam appulisset a Rege Stephano Pol. // Episcopatu

226 Vilnensi exornatur, atq[ue] simul Liuoniae amplissimae Prouinciae Admi: // nistrator instituitur. Quam inse [!] susceptam Prouinciam faeliciter et magna cum i[u:] // stitiae et clementiae laude administrauit et rexit. A Sixto V. Pont. Rom. Cardin[a:] // licio Galero titulo S. Sixti decoratus, annos ferme duodecim Episcopatui Vilnens[i] // praefuit, atq[ue] interea Seminarium Jezuitarum aedificauit, et dotauit. Inno: // cencij IX. et Clementis VIII. Pontificum Rom. electioni interfuit. Ad Rudo[l:] // phum II. Imperatorem Rom. semel atq[ue] iterum legatione functus est, maxim[o] // in negotio Maximiliani Archiducis Austriae in Polonia tum temporis Ca[:] // ptiui Anno 1589. Missus quoq[ue] fuit ad sponsalia Sigismundi III. Regis Pol. // cum Anna Caroli Archiducis Austriae filia celebranda, anno 1592 Ta[n:] // quam legatus de latere Clement. VIII. Cumq[ue] haec et pleraq[ue] alia Regi Regnoq[ue] // non indecora praestitisset, praeter morem Gentis quae alterius nationis prae: // terquam Polonae hominem Cathedrae Cracouiensi praesidere nequaquam patitu[r] // Regis, totiusq[ue] cleri consensu, in Episcopum Cracouiensem sublimatur. Post: // quam uero habenas eius Cathedrae suscepisset, solutiores lapsu temporis // Sacerdotum mores in Arctum disciplinae Ecclesiasticae gyrum coegit, Eius // temporum faelicitati Polonia [a]ccept[u]m fert quod in uenis Ducat[us] Seueri: // ensis, qui Episcopo Craco. Subiacet, aeris auriq[ue] ramenta primum com[:] // paruerint. Tandem imminente Iubilaeo Anni 1600 Romam se confert, // ubi grauissimo morbo correptus a Clemente VIII. Pont. Rom. inuisitur // et paulo post moritur Anno 1600. 21. Ianuarij AEtatis 45. Sepultus // Romae, apud Iezuitas [!] mense octobri Anni eiusdem. //

Albertus Radziuil Patre Nicolao Nigro Matre Elizabetha Szydłouiecia Comite edi[:] // tus, inhanc [!] lucem in praedio Łukiszkano Anno 1558. 8. Martij, Infantiae annos egressus domi primum liberalibus studijs excultus, post a fratre natu maximo // siquidem Patrem septennis amiserat, una cum fratre Georgio, cuius paulo ante men[:] // tio facta est, in Germaniam missus. Vnde postq[uam] maiores in litteris progres[:] // sus fecisset, alter in Italiam ad capessendos sacros ordines abijt, alter uero // nempe Albertus reuocatus in Patriam egregia militiae rudimenta subauspicijs [!] // Regis Poloniae Stephani, ad Polotiam et Wielikolukos cum delecta manu equitum // proprijs Sumptibus euocatorum deposuit. Hac opera defunctus Italiam abijt, // ut animum ciuili prudentia et cognitione rerum instrueret, et Ministerijs publicis // obeundis magis idoneum redderet. Neq[ue] sane hac a[ca]demia suam et publicam expecta[:] // tionem fefellit. Paulo enim post atq[ue] Patrios Lares attigisset, cum inipso [!] Stephanu[s] // [F. E² recto] REx diuinus ingeniorum aestimator maturum at acre iudicium animumq[ue] ad res [su:] // blimes natum animaduerteret, primo ipsum Magistrum Palatij sui creauit, et [Ca:] // pitaneatu Caunensi ornauit, non multo post etiam Generalem Caduceum totius Rei[p.] // auctoritatis Iustitiae et comitatis laudem maximam apud quosuis obtinuerit. Tot ta[n:] // tarumq[ue] uirtutum consideratione impulsus Sigismundus III. Rex Poloniae, usus est eius // opera in desponsanda sibi Anna Austriaca Caroli Archiducis filia, Anno 1592. Vbi // egregie officium Paranymphi functus postquam splendidissima et uere Regia munera // sponsae Regis nomine obtulisset feliciter una cum Serenissima Anna Cracouiam // appulit, non nihil tamen interim quartanae malo diuexatus, quod malum cum l[a:] // boribus et difficultatibus itineris exasperasset, non multis diebus

228 post Nuptias // Regias interiectis fato functus est Cracouiae in Iunio, AEtatis 35. Sepultus Vilnae 1[1] // Ianuarij Anno 1593. in templo S. Iohannis. Reliquit coniugem Annam Gothard[i] // Ducis Curlandiae e Principe Megapolitana filiam, cum quae celebrauit nuptias Mittob[iae] // in Curlandia 2. Ianuarij Anno 1586. itemq[ue] duos Infantulos Barbaram filiam // Anno 1590. 4. Septembris, Mittobiae natam, et Iohannem Albertum filium // Anno 1591. 7. Iunij, Cracouiae, in lucem editum. Haec Princeps Ill[ustrissi]ma septem // et uiginti annis uiduitatis expletis obijt Cracouiae, Anno 1619. 20. Septem[bris,] // ibidemq[ue] sepulta. Anna filia nupta fuit Nicolao Kiscae Palatino Derpatensi, se[d] // uix sesquiannum cum eo uixerat, mortua in puerperio Iwiae; Ioannes Alber[:] // tus filius asciuerat sibi sociam thori Lauiniam ex Illustri Coreciorum famil[ia] // natam, exqua [!] suscepit duos filiolos, Vladislaum et Michaelem. //

STANISLAVS RADZIVIL
CAPITANEVS Samogitiae. //

Nicolai Radiuili cognomine Nigri, quintus filius fuit Stanislaus natus in praedio Łukis[z:] // kano, supra Viliam fluuium Anno 1559. 12. Maij. Eum uix Sexennem Parent[es] // in summa orbitate reliquere. Verum postea maximus natu frater, suscep[it,] // fratrum bonorumq[ue] cum ac tutela curauit, ipsum bonis litteris, et cognition[e] // uariarum linguarum informari. Queis excultus cum in Patriam pedem // retulisset, cum egregio splendidoq[ue] comitatu Regi Stephano ad Wielikolukos // expeditionem molienti praesto adfuit. Hinc peregrinationibus, deuotionis cau[sa] // addictus, loca Sanctorum cineribus nobilitata multocies adijt, uitamq[ue] suam // quam Religiose instar Regularium duxit non solum diligenti et fere assidua // precum recitatione, uerum etiam, Religiosorum ha-

bitu testatus, max[ime] // in Solemnitatibus aduentus, et quad- 229
ragesimae, quo tempore toto plane in [So:] // litudine Nalibo-
cen[si] ad lacum Cromenum dictum, ubi etiam sacellum in
me[mo:] // riam D. Antonij, Eremitae extruxerat delituit. Al-
berto fratri mortuo S[uc:] // cessit in officio Marschalcatus,
quo fere biennium cum summa uirtutis [ac] // modestiae laude
defunctum Capitaneatus Samogitiae excepit. Tandem cum ex
[ea] // in Italiam ad fanum Lauretanum contenderet, Passauij
ad Danubiu[m] // morbo correptus, e uiuis exemptus est, An-
no 1599. 20. Martij AEtatis [40.] // Fuit Princeps Religioni
deditiss. mitis liberalis in egenos munific[us] // [F. E² verso]
cleri studiosissimus, precum recitator pene assiduus: Ita ut quod
de Carolo V. Impera[tore] // memoriae proditum est, eum sa-
epius cum Deo, quam cum hominibus collocutum // fuisse, id
est de Stanislao quoq[ue] Radiuilio non immerito praedicari
possit. In Exo[:] // ticis linguis fuit uersatissimus. Nam cum
cuiuslibet nationis homine, absq[ue] // interprete, Puta, Ger-
mano, Italo, Hispano, et Hungaro commode loquebatur. //
Quin adeo Latinis, Graecis, Hebraicis, et Arabicis litteris non
mediocriter im[:] // butus fuit, ut nihil dicam de Tartarica et
Turcica, quarum in tantum // fuit peritus, ut Alcoranum ipso-
rum in Vernaculam linguam transferre ten[:] // tauerit. Cuius
Versionis Archetypi etiamnum in Archiuo Castri ołycensis //
seruantur. Coniugem habuit Marinam Stanislai Miscae Cas-
tellani Volyniae // filiam, quae non multo post maritum, ex
hac uita subsecuta est. Siqu[i:] // dem Anno 1600. 28. Ianua-
rij extremam clausit diem. Liberios [!] re[:] // liquit quater-
nos, Nicolaum Christophorum, qui 18. AEtatis suae Anno //
ex hac Vita ad aliam reuocatus, et Albertum Stanislaum qui
iam s[u:] // premi Cancellarij munere in M. D. L. fungitur.
Fuerunt superstites Pa[:] // rentibus, et duae filiae Elizabetha
Pauli Sapihae Capitanei Homelen[sis] // coniunx, et Cristina
quae in Monasterium deuoluta, religiosam uitam // amplexa
est. //

GEORGIVS RADZIVIL
CASTELLANVS Trocensis. //

Nicolaus Radziuil Palatinus Nowogrodecensis unicum filium reliquit Georgium natum // 14. Decemb[ris] Anno 1578. In Aula Zyrmonensi. Is postquam ex Ephebis ex[:] // cessisset // elegantioribus litteris non mediocriter excultus, magnam Germaniae p[ar:] // tem non sine fructu perlustrauit. Vnde Vlyssaea plane prudentia, supra ae[:] // tatem instructus cum redijsset, in ordinem Senatorium a Sigismundo III. // Rege Poloniae allectus et cum vix uigesimum aetatis annum // compleuisset, Castellanatu Trocorum exornatus. In hoc munere prudentis[:] // sime et moderatissime gessit. Neq[ue] tamen etiam Patriae reb[us] aduersis in[:] // terim defuit. Nam et ad Liuoniam recuperandam a Sueco trecentos Equites // lectissimos sub signis Patrui sui Christophori Radiuili Palatini Vilnensis // et Exercituum Lituanicorum Ducis misit et uero Rebus in Polonia tur[:] // batis, atq[ue] ad internecionem vergentibus ipsemet cum manu quingentorum ar[:] // matorum armatis comitijs interfuit, atq[ue] qua consilio, qua authoritate, ne // quid R. P. detrimenti caperet, summopere studuit. Reliquum aetatis tempus // tranquillitatis et pietatis studiis, nec non AEdibus Sacris ad Dei laudem erigen[:] // dis impendit. Iudicio fuir acris, inuentione promtus in disputationibus tam Phi[:] // lozophicis [!] quam Theologicis ad quas naturali impetu pronus ferebatur, sagax // et ingeniosus. Vxorem habuit Sophiam de Zborow Ill[ustrissimi] Viri Iohan[nis] Zborouij // Castellani Gniezniensis filiam, ex qua filios quatuor et filiam unam suscepitt [!]. // Verum omnes paucis Septimanis usura locis [!] huius fruitae obitum Parentis ant[e:] // cesserunt. Clausit extremum diem Zyrmonij loco natali sibi 13. Febr[uarij] A[nn]o 1613. // AEtatis 35. Sepultus Dekudouiae 25. Iunij Anno eodem. //

[F. F recto] Christophorus Radziuil Palatinus Vilnensis de quo supra, duos filios reliquit Iannusium // et Christophorum. Iannusium suscepit ex Catharina Ostrogia Ducis Constantini seu Poti[us] // Basilij Constantini f. Palatini Kiiouiensis filia Vilnae 12. Calendas Sextil. Anno 15[79]. // Is postquam non mediocres in Liberalibus disciplinis progressus domi fecisset ad terras ali[o] // sole calentes ex Parentis nutu de Septentrionibus profectus, Germaniam primum, haud mu[lto] // post Galliam lustrauit. Inqua [!] Musarum arte cum martis Alea commutata, egregium spec[imen] // sub auspicijs Henrici IV. Galliarum Regis ingenij militaris admodum adolescens ad Ambianum exi[g:] // it. Quo nomine prudentissimus Rex, validissimi militis ipsum in Litteris suis ad Parentem, pra[e:] // nio [!] insigniuit. E Gallia Redux, nequaquam uiuidos generosi impetus spiritus marcescere pass[us.] // Non multa interposita mora in Hungariam penetrauit. Vbi in Castris imp[eratoris] Rom. ad Budam // insigniter animum militaribus studijs flagrantem S[erenissi]mo Matthiae Archiduci Austriae Imp[.] // fratris uices obeunti probauit. Inde reuersum ac uix annos XX. natum Sigismundus II[I.] // Pol. Rex, Pocillatorio munere exornauit. Mox rebus in Liuonia turbatis, hostiumq[ue] [a:] // gminibus libere per Prouinciam grassantibus, ad oppidum Kokenhausium, quod praesidib[us] ho[s:] // li [!] tenebatur, primus cum cohorte sua, inspectante Parente Lithuaniae Polemarcho, primi pila[ni] // hostium acies perrupit, fudit, fugauitq[ue]. Non multis post elapsis annis cum fatis Vrgentibu[s] // Remp. intestinum bellum in Polonia exarsisset, Dux et antesignanus contra omnem suam uolu[n:] // tatem unanimi consensu omnium equitum et non nullorum Patrum creatus, quas non solertis ingenij [ma:] // gniq[ue] animi copias explicauit, ut malum gliscens mature sopiretur, et partes Reip. intuto [!] coll[o:] //

232 carentur? Vere ibi uisus est, uel hostium testimonio, et praestantissimi Ducis, et fortissimi militi[s] // partes sustinuisse, quamuis imparibus signis et fortuna suorum inclinante cum aduersarijs conflixer[it.] // Reliquûm interstitium temporis perlustrandis exteris Regionibus et ualetudinis curae impendi[t.] // Ex inde meditanti, adornantiq[ue] in Patriam reditum, cum iam ferme annos XX. Pocillatorio mun[e:] // re, fungeretur Sigismundus III. Rex Poloniae, cum Senatoria dignitate Dantisci obuiauit, atq[ue] // ipsum Castellanatu Vilnensi cohonestandum esse iudicauit. Tandem ut nihil est inRebu[s] [!] // humanis solidum et diuturnum, post tot exantlatos labores, Cardiacae passionibus paul[a:] // tim obnoxius fieri caepit, Vnde ualetudo ipsius labascere, ac subinde deterius habere. // Quo mali genere maiorem in modum attritus, Carolinas Thermas remedij gratia petijt. // Inde ob imminentia Varsauiae comitia, impendentiaq[ue] grauissima Patriae pericula, dum r[e:] // gressum maturat ingrauiorem [!] Paroxysmum incidit, // in quo continuis fractus conuulsionib[us] // animam de Patria, Ecclesia, et bonis omnibus optime meritam Deo reddidit. Multarum u[ir:] // tutum ornamento fuit conspicuus iste Princeps. Sed maxime in illo excelluit pietas in Deu[m] // caritas in Patriam, liberalitas erga inopes, fortitudo in bello, prudentia in consilijs, [con:] // stantia indictis [!], factisq[ue], Excelluit praeterea cognitione uariarum linguarum. Nam praeter Gallicam, qua expeditissime loquebatur, etiam Latinae, Hispanicae, et Germani[cae] // linguae non ignarus fuit. Vxorum duarum fuit meritus: Prioris Sophiae Olelkonidis e[x] // Ill[ustrissi]ma Sluc. Ducum // familia ultimae haeredis; perquam duplici Ducatus titulo Slucensis // nempe et Kopyliensis auctus erat. Huic uita absq[ue] liberis functa, alteram // per induxit [!] ex Ill[ustrissi]ma Marchionum Brandeburgensium prosapia, Elisabetham Sophi[am] // scilicet Iohannis, Georgij Electoris Brandeburgici ex Principe Anhaltina filiam[.] // Ex qua tres liberos sustulit, Boguslaum filium, geminasq[ue] filias, Elizabetha[m] // Leo-

noram, et Agnetem Sophiam. Decessit Czarlini in Borussia 4 233
Nouemb[ris], pa[u:] // lo ante meridiem Anno 1620. in ipso
fere uirilis aetatis uigore. Neq[ue] enim // diutius uitam pro-
traxit praeterquam ad An. AEtat. 41. Mense 3. [d.] 6. Se[:] //
pultus in arce Dubingana in Crypta templi nouiter et magnifi-
ce a se [in:] // staurati et exornati Anno 1621. [d.] 16.
Febr[uarij]. //

Syntagmatis deorigine [!] rebusq[ue] gestis //
gentis Radiuiliae a Solone [!] Rysinio //
conscripti, finis. //

A

Adamus Protoplastes žr. Adomas
Adomas 128, 198
Aelianus Claudius 46
Agamemnonas 44
Agnes Sophia žr. Radvilaitė Sofija Agnė (1618–1637)
Agripa Venclovas 159
Ajantas 31
Albertas Radvila 54, 139, 143–144, 145, 147, 205, 207–208, 210
Albertas Taboras 144
Albertus Radivilius žr. Albertas Radvila
Aleksandras Jogailaitis 138, 139, 140, 144, 204, 205, 207
Alexander rex Poloniae žr. Aleksandras Jogailaitis
Algirdas 88, 89, 90, 138
Alkinojas 100
Amfitritė 91
Amramidas žr. Amramides
Amramides 128, 198
Andrius, Ivano Algimantaičio sūnus 130
Anna Austriaca žr. Ona Austrijietė
Anna Gothardi filia žr. Radvilienė Ona Ketlerytė (1567–1617)
Anna N. Cemae coniux žr. Radvilaitė Sofija Cem (1552–po 1599)
Anna reginula Hungariae žr. Ona, Vengrijos ir Čekijos karalaitė
Antanas Atsiskyrėlis šv. 175, 229
Antonius Eremita d. žr. Antanas Atsiskyrėlis šv.
Apelis žr. Apelles
Apelles 22
Apollodorus Seleucius 117
Apollonius Rhodius 117
Apolodoras Seleukietis žr. Apollodorus Seleucius
Apolonijas Rodietis žr. Apollonius Rhodius
Apolonas 11
Archimedas žr. Archimedes
Archimedes 47, 129, 199
Aretė 100
Ariadnė 42
Arrianus 21
Astikai 135
Astikas 130, 135, 203
Atėnė 100
Atlantas 19
Atropė 91
Atsihereius žr. Girėjus Chadžis
Ausonius Magnus Decimus 11, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 127
Aušra (Eos) 91
Auzonijus žr. Ausonius Magnus Decimus

B

Balčienė Irena 10
Baltramiejus Astikaitis 135, 203
Balzek Junior Stanislaus žr. Balzekas Jr. Stasys
Balzekas 47, 50, 56, 57, 127
Balzekas Jr. Stasys 56, 197
Barbara žr. Barbora Radvilaitė
Barbara, Ioannis Buczacki uxor žr. Radvilaitė Ona Tvorovska (1553–1590)
Barbara Radivilis žr. Barbora Radvilaitė
Barbora Radvilaitė 46, 82, 107, 109, 110, 145, 152–155, 157, 183, 209, 214–216
Bartolomeus žr. Baltramiejus Astikaitis
Basilius Constantini f. žr. Ostrogiškis Vasilijus
Basilius dux Ostrogiae žr. Ostrogiškis Vasilijus
Belona 74
Berdis Džafaras 136, 203
Berdis Karimas 136, 203
Bernatowicz Tadeusz 167
Bielski Marcin 38
Bilenijus Danielius 12
Blastus Petrus žr. Kmita Petras Blastas
Błaszczyk Grzegorz 82, 107, 140, 143, 152
Bolemovius Faelix žr. Bolemovskis Feliksas
Bolemovskis Feliksas 37
Bochnakowa Anna 40
Bonarus Severinus žr. Boner Seweryn
Boner Regina Valavičiūtė 113
Boner Seweryn 112, 113, 184
Boneris Severinas žr. Boner Seweryn
Bratoša 130
Breitkopf 102, 113, 121
Brunas Džordanas žr. Bruno Giordano
Bruno Giordano 23
Bučackis Jonas žr. Tworowski Mikołaj
Bučinskiai žr. Buczyńscy
Bučinskienė Regina žr. Buczyńska Regina
Bučinskis Kristupas žr. Buczyński Krzysztof
Bučinskis Janas žr. Buczyński Jan
Bučinskis Stanislovas žr. Buczyński Stanisław
Buczacki Ioannes žr. Tworowski Mikołaj
Buczyńscy 13, 17, 23
Buczyńska Regina 41, 103–104
Buczyński Jan 103
Buczyński Krzysztof 13, 19, 24, 103
Buczyński Stanisław 13, 19, 103
Budreckis Algirdas M. 90
Busenreuth Johann 17
Butautas 130
Butrimai 80

C

Caesar Caius Iulius 11
Callimachus 117
Carolus archidux Austriae žr. Karolis Štirijietis (m. 1590)
Carolus V imperator žr. Karolis V Habsburgas
Carolus Quintus imperator žr. Karolis V Habsburgas

Casimirus žr. Kazimieras IV Jogailaitis
Catharina žr. Radvilaitė Kotryna Naruševičienė-Goraiskienė (m. po 1613); Radvilienė Kotryna Ostrogiškytė; Radvilienė Kotryna Tenčinska
Catharina filia imp. Ferdinandi žr. Kotryna Habsburgaitė
Catharina Nicolai Mielecki socia thori žr. Radvilaitė Elžbieta Melecka (1550–1591)
Catilina Lucius Sergius 24
Cema N. žr. Cemas Achacijus
Cemas Achacijus 156, 159, 218
Cerera 20
Cezaris žr. Caesar Caius Iulius
Chytraeus David 55, 158, 218
Chitrėjus Dovydas žr. Chytraeus David
Chodkevičiai 85, 86
Chodkevičius Jeronimas Krizostomas 42
Chodkevičius Jonas Karolis 42, 81
Chodkevičius Jurgis (m. 1595) 161, 220
Chotkievicius Georgius žr. Chodkevičius Jurgis (m. 1595)
Christophorus comes in Szydłowiec žr. Szydłowiecki Krzysztof
Christus žr. Jėzus Kristus
Cicero Marcus Tullius 11, 24, 26
Ciceronas žr. Cicero Marcus Tullius
Cytowska Maria 34
Claudianus Claudius 17
Claudius Drusus Germanicus Tiberius 23
Cleanthes 36
Clemens VIII žr. Klemensas VIII
Cnorrius žr. Knorr Nicolaus
Constantinus dux Ostrogiae žr. Ostrogiškis Konstantinas
Constantinus palatinus Kiioviensis žr. Ostrogiškis Konstantinas
Corecii žr. Koreckiai
Cristina Iohannis Zamoijscii marita žr. Radvilaitė Kristina Zamojska (1560–1580)
Czyzowski Hieronym 101, 102
Czyzowski Jan 102

Č

Čiupurna 130
Čizovskis Janas žr. Czyzowski Jan
Čizovskis Jeronimas žr. Czyzowski Hieronym

D

Dambrauskas Antanas 31, 32, 168
Dargis 130
Daubman Jan 37
Daugirdas 130
Daukša Kymantaitis 130
Davaina Stanislovas 149, 211
Davaina Visigerdaitis 130
Delagardis Pontas 72
Demitravičius Paulius 33
Dilytė-Staškevičienė Dalia 15, 16, 27, 128
Długošas Janas žr. Długosz Jan
Długosz Jan 136
Dmitrijus Apsišaukėlis 103
Dorohostaiskis Kristupas Manvydas 161, 220
Dovoyna Stanislaus žr. Davaina Stanislovas
Draumantas 130
Drepanijus Pakatas žr. Drepanius Pacatus

238 Drepanius Pacatus 127
Dubroveckis-Alšėniškis Jonušas 143, 145, 146, 209
Duncker 34, 119
Dzeuksis žr. Zeuxis
Dzeusas 91
Dzežgovskis Mikalojus žr. Mikołaj Dzierzgowski
Dzoilas Amfipolietis žr. Zoilus Amphipolitanus

E

Ekleziastas 128
Ėlianas Klaudijus žr Aelianus Claudius
Elisabeth von Anhalt-Zerbst 119
Elisabetha imp. Ferd. filia žr. Elžbieta Habsburgaitė
Elisabetha Sophia žr. Radvilienė Elžbieta Sofija Hohencolern
Elizabetha žr. Radvilaitė Elžbieta Sapiegienė (1583–1611); Radvilaitė-Tenčinskienė-Kiškienė Elžbieta
Elizabetha ducis Ostrogiae filia žr. Radvilienė Elžbieta Ostrogiškytė
Elizabetha Leonora žr. Radvilaitė Elžbieta Eleonora (1615–1633)
Elizabetha Pauli Sapihae coniux žr. Radvilaitė Elžbieta Sapiegienė-Zavišienė (1588–1627)
Elizabetha Sophia žr. Radvilienė Elžbieta Sofija Hohencolern
Elžbieta fon Anhalt-Zerbst žr. Elisabeth von Anhalt-Zerbst
Elžbieta Habsburgaitė 153, 157, 215
Epictetus 20, 21
Epiktetas žr. Epictetus
Erasmus Roterodamus Desiderius

Erazmas Roterdamietis žr. Erasmus Roterodamus Desiderius
Ernestas Habsburgas 157, 217
Ernestus archidux Austriae žr. Ernestas Habsburgas
Estreicher Karol 40
Eufemija žr. Radvilaitė Kristina
Euphemia žr. Radvilienė Elžbieta Eufemija Višnioveckytė
Euripidas žr. Euripides
Euripides 24
Eustachijus Valavičius (apie 1560–1630) 121

F

Faidonas žr. Phaedon
Faustulas 33
Ferdinandas (1503–1564) 141, 153, 156, 157, 158, 215, 217
Ferdis Jarimas žr. Berdis Džafaras
Filipowski Józef 40
Fiodoras Levaitis 130
Firsstenbergius Guilhelmus žr. Fiurstenbergas Johanas Vilhelmas fon
Fiurstenbergas Johanas Vilhelmas fon 108, 110, 182, 212
Foibas 61
Franciscus dux Mantuanus žr. Gonzaga Francesco

G

Gabriel comes a Tęczyn žr. Tęczyński Gabriel
Galiginas (XIV a.) 138
Galiginas (XV a.) 130
Gastoldus Albertus žr. Gostautas Albertas
Gastoldus Stanislaus žr. Gostautas Stanislovas

Gedigaudas 130
Gediminas 47, 50, 55, 88, 132, 133, 134, 138, 139, 200, 201, 202, 205
Gediminus žr. Gediminas
Georgius dux Sluciae žr. Olelkaitis Jurgis Jurgaitis (apie 1531–1578)
Georgius Radzivil žr. Jurgis Radvila
Georgius Slucensium dux žr. Olelkaitis Jurgis Jurgaitis (1559–1586)
Gyllenhjelmas Karlas Karlsonas 68, 164, 222
Gimbutas Astikaitis 135, 203
Gimbutus žr. Gimbutas Astikaitis
Gineitis 130
Gintautas 130
Girėjus Chadžis 136, 137, 203
Glinscius Michael žr. Glinskis Mykolass
Glinskis Mykolas 140, 141, 205
Gonzaga Ferante 160, 219
Gonzaga Ferdinandus žr. Gonzaga Ferante
Gonzaga Francesco 157, 217
Gorayski Petrus žr. Goraiskis Petras
Goraiskis Petras 161, 162, 220
Gostautai 153
Gostautas 130
Gostautas Albertas 153, 214
Gostautas Stanislovas 153, 214
Gothardus dux Curlandiae žr. Ketleris Gotardas
Gracianas žr. Gratianus Flavius
Gradauskas Pranciškus 18, 54, 133, 165, 202, 223
Gradovius Franciscus žr. Gradauskas Pranciškus
Gratianus Flavius 27
Gregorius XIII žr. Grigalius XIII
Grigalius XIII 170, 225
Grigas Kazys 39
Gronckis Andrius 42
Gudavičius Edvardas 136, 137, 138
Gunėjas 28, 29, 30, 31
Gustavas I Vaza 72
Gustavas II Adolfas 81

H

Habsburgai 157
Haertel 102, 113, 121
Halm C. 16
Hanusas Mantigerdaitis 130
Hasleris Johanas 25
Helijas 100
Henricus IV žr. Henrikas IV
Henricus Poloniarum et Galliarum rex žr. Henrikas III Valua
Henrikas III Valua 170, 225
Henrikas IV 178, 231
Hėraklis 11
Herberstein Siegmund von 53, 142, 206
Hėrodotas žr. Herodotus
Herodotus 61
Hiersemann Anton 37
Hiperionas 100
Hipokratas žr. Hippocrates
Hippocrates 11
Hyppolytus a Collibris 42
Hlebovicia Helena žr. Radvilienė Elena Glebavičiūtė
Homėras žr. Homerus
Homerus 20, 44, 117, 166, 168
Horacijus žr. Horatius Flaccus Quintus
Horatius Flaccus Quintus 11, 21, 22, 48, 131, 134

Hosticus žr. Astikas
Humblot 34, 119

I

Iagielo žr. Jogaila
Ianus žr. Janas
Ieremferderus žr. Berdis Džafaras
Iesus žr. Jėzus Kristus
Innocencius IX žr. Inocentas IX
Inocentas IX 170, 226
Ioannes Albertus žr. Jonas Albertas Jogailaitis
Ioannes dux Holszanensis žr. Dubroveckis-Alšėniškis Jonušas
Ioannes Georgius žr. Johann Georg I Hohenzollern
Iohannes Basilides žr. Ivanas IV Rūstusis
Iohannes Georgius elector Brandenburgicus žr. Johann Georg I Hohenzollern
Iulius II žr. Julijus II
Ivanas IV Rūstusis 9, 65, 66, 70, 140, 150, 212
Ivanas Algimantaitis 130
Iwinscia Catharina žr. Radvilienė Kotryna Ivinska
Ivinskis Zenonas 134

J

Jakubowski Jan 89
Janas 145, 209
Jatulis Paulius 143, 147, 169
Jėzus Kristus 44, 48, 83, 125, 131, 135, 143, 195, 200, 203, 207, 212
Ježis Šklivravičius 130
Jobas 14
Jogaila 47, 48, 88, 130, 200
Johanas Georgas I žr. Johann Georg I Hohenzollern
Johann Georg I Hohenzollern 119, 180, 190, 232
Jokūbas šv. 170
Jokūbas Plichta 130
Jonas Albertas Jogailaitis 138, 204
Jugurta 24
Juhanas III Vaza 67, 70, 71, 72
Julijus II 144, 147, 207, 210
Junona 22, 86
Jupiteris 84
Jupiteris Išlaisvintojas 16
Jurginis Juozas 10
Jurgis Radvila 18, 156, 159, 169–171, 218, 225–226, 227
Juška Levaitis 130

K

Kalimachas žr. Callimachus
Karcanas Jonas 54, 165
Karcanas Juozapas 42
Karnuševičius Gintautas 56
Karolis V Habsburgas 22, 156, 157, 159, 160, 175, 217, 219, 229
Karolis IX Vaza 71, 72, 121
Karolis Štirijietis (m. 1590) 171, 173, 226, 227
Karolizanus žr. Gyllenhjelmas Karlas Karlsonas
Kartzanus Ioannes žr. Karcanas Jonas
Katilina žr. Catilina Lucius Sergius
Kazimieras IV Jogailaitis 89, 136, 137, 138, 203, 204
Kazlauskas Gintaras 56
Kempa Tomasz 167
Keremberderus žr. Berdis Karimas

Kęsgailai 130
Ketlerienė Ona 172, 173
Ketleris Gotardas 172, 173, 228
Kiaupienė Jūratė 168
Kymantas 130
Kiryk Feliks 146
Kisca Ioannes žr. Kiška Jonas
Kisca Nicolaus žr. Kiška Mikalojus (apie 1588–1644)
Kiška Jonas 37, 165, 223
Kiška Kristupas 166
Kiška Mikalojus (m. 1587) 88, 90
Kiška Mikalojus (apie 1588–1644) 172, 174, 228
Kiška Petras (m. 1534) 146
Kiška Petras (m. 1550) 146, 209
Kiška Stanislovas (m. 1554) 149
Kiška Stanislovas (antra XVI a. pusė) 93
Kiski žr. Kiškos
Kiškos 83, 125, 195
Kiszca Petrus žr. Kiška Petras (m. 1550)
Klaudianas žr. Claudianus Claudius
Klaudijus žr. Claudius Drusus Germanicus Tiberius
Kleantas žr. Cleanthes
Klemensas VIII 170, 171, 226
Kloto 85, 91
Kmita Petras Blastas 35, 41, 54, 59, 105, 166
Knorr Nicolaus 12, 17
Kochanovius Iohannes žr. Kochanowski Jan
Kochanowski Jan 38, 54, 165, 166, 223
Kochlewski 51
Kola Mikalojus 145, 146, 209
Kolanka Barbara žr. Radvilienė Barbora Kolaitė
Koli žr. Kolos
Kolo N. žr. Kola Mikalojus
Kolos 107, 181
Konradas Rudasis 139, 205
Korczak Lidia 135, 138
Koreckiai 174, 228
Kotryna Habsburgaitė 157, 217
Kowalska Halina 89
Krispas žr. Sallustius Crispus Caius
Kristinas žr. Astikas
Krivė Krivaitis 131
Krupska Anna 89
Krzyżanowski Julian 38, 41
Kudirka Simas 90
Kumžienė Rūta 27
Kunstmann Heinrich 17
Kurbskis Andrius 46
Kutrzeba Stanisław 131
Kvirinas 33

L

Lachesė 91, 120, 191
Lachesis žr. Lachesė
Lancicius Daniel žr. Lenčickis Danielius
Laurynas Mendzilevskis 141
Lechas 70
Lenčickis Danielius 54, 165
Leonas X 148
Lepszy Kazimierz 103
Libitina 87, 91
Licinijus Namislovietis Jonas 37
Lycophron 117
Likofronas žr. Lycophron
Linkėjas 85, 86
Lippen Balthasar 168
Lisdecus žr. Lizdeika
Lizdeika 47, 48, 50, 51, 131, 132, 134, 200, 201, 202

Liucilijus žr. Lucilius
Liudvikas Jogailaitis 141, 206
Lucilius 15, 34, 36, 45, 128
Ludovicus rex Hungariae žr. Liudvikas Jogailaitis
Lucretius Carus Titus 32
Lukrecijus žr. Lucretius Carus Titus
Lukšaitė Ingė 10, 13, 97
Lulewicz Henryk 10, 12, 40, 64, 65, 66, 67, 68, 73, 78, 80, 92, 107, 113, 133, 150, 152, 156, 167, 174

M

Magnas 151, 213
Magnus žr. Magnas
Maksimilijonas I (1459–1519) 53, 141, 142, 158, 206, 217
Maksimilijonas II (1527–1576) 157, 217
Maksimilijonas Habsburgas (1558–1618) 170, 171, 226
Manividas 130
Mantautai 80
Mantigaila 130
Manvydai 138
Manvydas Albertas 138
Manvydas Gediminaitis 138
Manvydas Jonas 138
Marija, Maksimilijono I anūkė 141
Marina Stanislai Miscae filia žr. Radvilienė Marina Miškaitė
Mars žr. Marsas
Marsas 74, 145, 156, 157, 178, 208, 216, 217, 231
Masalskis Aleksandras 42
Matthias archidux Austriae žr. Motiejus Habsburgas
Matusevičiūtė Ona 168
Mauricijus Oranietis 73
Maximilianus archidux Austriae žr. Maksimilijonas Habsburgas (1558–1618)
Maximilianus Primus imperator žr. Maksimilijonas I (1459–1519)
Maximilianus imperator II žr. Maksimilijonas II (1527–1576)
Mažvydas Martynas 18
Menelajas 44
Meleckis Mikalojus žr. Mielecki Mikołaj
Michael žr. Mykolas Astikaitis
Michalewiczowa Maria 143, 147, 149, 159
Michaud L. G. 160
Mielecki Mikołaj 156, 159, 218
Mielecki Nicolaus žr. Mielecki Mikołaj
Mikalojaitis Venclovas 49
Mikalojus Radvila 52,142, 147–148, 206, 210–211
Mikołaj Dzierzgowski 154, 215
Mykolas Astikaitis 135, 203
Milius Gineitaitis 130
Mingaila Gedigaudaitis 130
Misca Stanislaus žr. Miška Stanislovas
Miška Mykolas 174, 175, 229
Miška Stanislovas 175
Monvidia Anna žr. Radvilienė Ona Manvydaitė
Monvidus in Dorohostaie Christophorus žr. Dorohostaiskis Kristupas Manvydas
Moretus Joannes 167
Motiejus Habsburgas 178, 231
Müller Wiesław 169

N

Naborovskis Danielius 14
Nadersbanijus Ištvanas 143, 207
Nadersbanius Stephanus žr. Nadersbanijus Ištvanas
Nagielski Mirosław 110
Narbutas Sigitas 56, 65, 107
Naruševičius Mikalojus 161, 220
Narußevicius Nicolaus žr. Naruševičius Mikalojus
Nemira 130
Neveras Astikaitis 135, 203
Neverus žr. Neveras Astikaitis
Nero Claudius Caesar Drusus Germanicus 15
Neronas žr. Nero Claudius Caesar Drusus Germanicus
Nestoras 86, 87
Nicander 117
Nicolaus dux in Visnioviec žr. Višnioveckis Mikalojus
Nicolaus Dziersgovius žr. Mikołaj Dzierzgowski
Nideckis Andrius Patricijus 26
Niesiecki Kasper 102, 113, 121
Nikandras žr. Nicander
Noachus žr. Nojus
Nojus 128, 198

O

Octavianus Augustus 117, 139, 205
Odisėjas 166, 176, 224
Oktavianas Augustas žr. Octavianus Augustus
Oderbornas Paulius 46, 65, 66, 70, 140
Odisėjas 79, 100
Olelka (Aleksandras) Vladimiraitis 88, 89
Olelkaitienė Barbora Kiškaitė 88, 90
Olelkaitis Jurgis Jurgaitis (apie 1531–1578) 88, 89, 165, 223
Olelkaitis Jurgis Jurgaitis (1559–1586) 85, 88, 89, 90, 118, 190
Olelkaitis Jurgis Simonaitis (apie 1492–1542) 88, 89, 143
Olelkaitis Mykolas 88, 89
Olelkaitis Simonas Mykolaitis 88, 89, 139, 205
Olelkonis Sophia žr. Radvilienė Sofija Olelkaitė
Olizaras Vesilaitis 130
Ona, Vengrijos ir Čekijos karalaitė 141, 206
Ona Austrijietė 171, 172, 173, 226, 227
Ona Radvilaitė 139
Oporinus Ioannes 53, 142
Osolinskienė (Osolinska) Barbora žr. Ossolińska Barbara
Ossolińska Barbara 41, 98–100
Ostrogia Catharina žr. Radvilienė Kotryna Ostrogiškytė
Ostrogiškis Konstantinas 177, 190, 231
Ostrogiškis Vasilijus 165, 177, 223, 231
Ovidijus žr. Ovidius Naso Publius
Ovidius Naso Publius 11, 17, 21, 22, 24, 31, 32

P

Pacossis Rosa Sophia žr. Valavičienė Rožė Sofija
Pakosidė Rožė Sofija žr. Valavičienė Rožė Sofija

Paladė žr. Atėnė
Pantherus Solomo žr. Risinskis Saliamonas
Pardalijus Friderikas 24
Paris 44
Patiejūnienė Eglė 43
Peiper Rudolfus 28
Pekarskis Adomas 42
Petricijus Jonas 25
Petronella žr. Radvilaitė-Davainienė Petronėlė
Petronius 23
Phaedon 31
Pieradzka Krystyna 113
Pietkiewicz Krzysztof 135, 138, 139
Pilgrimovijus Elijas 18, 46
Pindaras žr. Pindarus
Pindarus 117
Pitija 14
Plato 31, 128, 132, 198, 200
Platonas žr. Plato
Plautas Titas Makcijus žr. Plautus Titus Maccius
Plautus Titus Maccius 27
Plečkaitis Romanas 10
Plinijus Vyresnysis Gajus žr. Plinius Secundus Caius
Plinius Secundus Caius 22, 139, 205
Plutarchas žr. Plutarchus
Plutarchus 46
Polionas žr. Pollio Romilus
Pollak Roman 40
Pollio Romilus 139, 205
Poreckis Jakovas žr. Порецкий Яков Ильич
Porfirijus žr. Porphyrius
Porphyrius 81
Poseidonas 91
Postijus Johanas žr. Postius Johannes
Postius Johannes 27
Priešgintas 130
Protasevičius Valerijonas žr. Valerijonas Protasevičius
Prozerpina 87
Ptolemaeus Claudius 81, 163,
Ptolemajas Klaudijus žr. Ptolemaeus Claudius
Ptolomaeus žr. Ptolemaeus Claudius

Q

Quirinus žr. Kvirinas

R

Rabikauskas Paulius 147
Rachuba Andrzej 113
Racus žr. Baltramiejus Astikaitis
Radivilas Vaišvilaitis 130
Radivilius Ianussius žr. Radvila Jonušas (1579–1620)
Radivilo Nicolaus žr. Radvila Rudasis Mikalojus
Radivilus žr. Radvila Astikaitis (m. 1477)
Radivilus Albertus žr. Albertas Radvila
Radivilus Christophorus žr. Radvila Perkūnas Kristupas
Radivilus Georgius žr. Radvila Jurgis, Radvilos Astikaičio sūnus; Radvila Jurgis (apie 1480–1541)
Radivilus Ioannes žr. Radvila Jonas I (apie 1474–1522); Radvila Jonas II (m. 1542); Radvila Jonas III (1516–1551)
Radivilus Ioannes II žr. Radvila Jonas II (m. 1542)

Radivilus Ioannes Georgius žr. Radvila Jonas Jurgis (1588–1625)
Radivilus Nicolaus žr. Mikalojus Radvila; Radvila Mikalojus II (apie 1470–1521); Radvila Mikalojus IV (apie 1546–1589); Radvila Juodasis Mikalojus
Radivilus Stanislaus žr. Radvila Stanislovas (m. 1531)
Radivilus Nicolaus Primus žr. Radvila Mikalojus I (m. 1509)
Radvanas Jonas 46, 107, 151, 152, 163
Radvila Albertas žr. Albertas Radvila
Radvila Albertas (1558–1592) 156, 159, 172–174, 175, 218, 227–228, 229
Radvila Albertas Stanislovas (1593–1656) 174, 176, 229
Radvila Albertas Vladislovas (1589–1636) 167, 169, 225
Radvila Aleksandras Liudvikas (1594–1654) 167, 169, 225
Radvila Astikaitis (m. 1477) 134–137, 138, 202–204
Radvila Boguslovas 119, 180, 232
Radvila Jonas I (apie 1474–1522) 46, 139, 146–147, 156, 205, 209–210, 216, 219
Radvila Jonas II (m. 1542) 142, 148–149, 206, 211
Radvila Jonas III (1516–1551) 146, 147, 159–160, 210, 219
Radvila Jonas Albertas (1591–1626) 172, 173, 174, 228
Radvila Jonas Jurgis (1588–1625) 133, 167, 169, 202, 225
Radvila Jonušas (1579–1620) 42, 44, 45, 51, 61, 62, 67, 75, 78, 85, 86, 88, 108, 115–120, 165, 177–180, 181, 187–191, 223, 231–233
Radvila Jonušas (1608–1609) 41, 90–92
Radvila Juodasis Mikalojus 18, 51, 52, 53, 54, 146, 147, 151, 153, 156–159, 166, 169, 172, 174, 210, 213, 214, 215, 216–218, 219, 223, 225, 227, 228
Radvila Jurgis žr. Jurgis Radvila
Radvila Jurgis, Radvilos Astikaičio sūnus 137, 140, 204, 205
Radvila Jurgis (apie 1480–1541) 52, 82, 107, 139, 145–146, 150, 152, 153, 181, 205, 208–209, 212, 214
Radvila Jurgis (1578–1613) 41, 43, 78–83, 91, 92, 94, 95, 160, 161, 176–177, 220, 230
Radvila Kristupas II 13, 41, 42, 53, 61, 62, 73, 75, 78, 93, 125, 126, 165, 177, 195, 223, 231
Radvila Kristupas Mikalojus (1590–1607) 167, 169, 225
Radvila Mikalojus žr. Mikalojus Radvila
Radvila Mikalojus, Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitėlio sūnus 167
Radvila Mikalojus (1610–1611) 41, 92–93
Radvila Mikalojus I (m. 1509) 48, 131, 137–140, 146, 200, 204–205, 209
Radvila Mikalojus II (apie 1470–1521) 51, 52, 139, 140–143, 145, 146, 147, 205–207, 208, 210, 211
Radvila Mikalojus IV (apie 1546–1589) 55, 79, 79, 80, 82, 110,

133, 160–162, 176, 183, 202, 219–220, 230
Radvila Mikalojus Kristupas (1589–1614) 174, 176, 229
Radvila Mykolas, Jono Alberto Radvilos sūnus 174, 228
Radvila Našlaitėlis Mikalojus Kristupas (1549–1616) 18, 133, 156, 159, 166–169, 218, 223–225
Radvila Perkūnas Kristupas 13, 41, 42, 43, 44, 45, 54, 55, 56, 59, 62–77, 78, 79, 110, 113–115, 162–166, 169, 177, 178, 183, 185–187, 190, 220–223, 225, 230, 231
Radvila Rudasis Mikalojus 39, 44, 45, 46, 52, 54, 64, 66, 78, 79, 82, 97, 107–110, 145, 150–152, 160, 162, 165, 181–183, 209, 212–214, 214, 219, 220
Radvila Stanislovas (m. 1531) 142, 149, 206, 211
Radvila Stanislovas (1559–1599) 53, 156, 159, 174–176, 228–229
Radvila Stanislovas (1611–1612) 41, 94
Radvila Vladislovas, Jono Alberto Radvilos sūnus 174, 228
Radvila Zigmantas Karolis (1591–1642) 167, 169, 225

Radvilaitė Barbora žr. Barbora Radvilaitė
Radvilaitė Barbora Bučacka žr. Radvilaitė Ona Tvorovska
Radvilaitė Elžbieta (1622–1626) 55, 125–126, 195–196
Radvilaitė Elžbieta Eleonora (1615–1633) 119, 180, 190, 232, 233
Radvilaitė Elžbieta Melecka (1550–1591) 156, 159, 218
Radvilaitė Elžbieta Sapiegienė (1583–1611) 165, 223
Radvilaitė Elžbieta Sapiegienė-Zavišienė (1588–1627) 174, 176, 229
Radvilaitė Kotryna, Alberto Radvilos duktė 172
Radvilaitė Kotryna (1593–1600) 167
Radvilaitė Kotryna (1607–1608) 41, 95
Radvilaitė Kotryna Melecka žr. Radvilaitė Elžbieta Melecka
Radvilaitė Kotryna Naruševičienė-Goraiskienė (m. po 1613) 161, 162, 220
Radvilaitė Kristina (1593–1599) 167
Radvilaitė Kristina (sesuo Eufemija; 1598–1657) 174, 229
Radvilaitė Kristina Zamojska (1560–1580) 156, 159, 218
Radvilaitė Ona žr. Ona Radvilaitė
Radvilaitė Ona, Alberto Radvilos duktė 172, 174, 228
Radvilaitė Ona Cem žr. Radvilaitė Sofija Cem
Radvilaitė Ona Tvorovska (1553–1590) 156, 159, 218
Radvilaitė Sofija Agnė (1618–1637) 119, 180, 190, 233
Radvilaitė Sofija Cem (1552–po 1599) 156, 159, 218
Radvilaitė Sofija Chodkevičienė-Dorohostaiskienė (m. 1614) 160, 161, 220
Radvilaitė-Davainienė Petronėlė 149, 211

Radvilaitė-Dubroveckienė-Alšėniškienė Elžbieta 143, 145, 146, 152, 209, 214
Radvilaitė-Kiškienė Barbora 172, 173, 174, 228
Radvilaitė-Kiškienė Ona, Petro Kiškos žmona 145, 146, 152, 209, 214
Radvilaitė-Kiškienė Ona, Stanislovo Kiškos žmona 149
Radvilaitė-Olelkaitienė Elena 143
Radvilaitė-Seniavskienė Elžbieta 149, 211
Radvilaitė-Tenčinskienė-Kiškienė Elžbieta 166, 169, 225
Radvilaitė-Zaberezinskienė Sofija 143

Radvilienė Bagdona Lukomskytė 146
Radvilienė Barbora Kiškaitė 42
Radvilienė Barbora Kolaitė 107, 145, 150, 152, 153, 181, 209, 212, 214
Radvilienė Elena Glebavičiūtė 78, 80, 82, 160, 161, 220
Radvilienė Elžbieta Gostautaitė 146
Radvilienė Elžbieta Eufemija Višnioveckytė 166, 169, 225
Radvilienė Elžbieta Ostrogiškytė 165, 223
Radvilienė Elžbieta Sofija Hohencolern 118, 119, 179, 190, 232
Radvilienė Elžbieta Šidlovecka 156, 159, 169, 172, 218, 225, 227
Radvilienė Kotryna Ivinska 64, 160, 162, 219, 220
Radvilienė Kotryna Ostrogiškytė 75, 165, 177, 190, 223, 231
Radvilienė Kotryna Tenčinska 75, 165, 223
Radvilienė Lavinija Koreckytė 174, 228
Radvilienė Marina Miškaitė 174, 175, 176, 229
Radvilienė Ona Ketlerytė (1567–1617) 172, 173, 228
Radvilienė Ona Kiškaitė (m. 1532) 146
Radvilienė Ona Kiškaitė (1593–po 1644) 93, 125, 126, 195
Radvilienė Ona Kostevičiūtė 148, 149
Radvilienė Ona Manvydaitė 139, 143, 146, 205, 207, 209
Radvilienė Ona Sobkovna 165, 223
Radvilienė Sofija Manvydaitė 138
Radvilienė Sofija Olelkaitė 41, 84–89, 118, 179, 190, 232
Radvilienė Sofija Zborovska 79, 80, 91, 94, 95, 177, 230
Radvilos 11, 14, 39, 42, 43, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 61, 62, 80, 83, 86, 97, 124, 131, 133, 134, 135, 154
Radzivil Albertus žr. Radvila Albertas (1558–1592)
Radzivil Albertus Stanislaus žr. Radvila Albertas Stanislovas (1593–1656)
Radzivil Albertus Vladislaus žr. Radvila Albertas Vladislovas (1589–1636)
Radzivil Alexander Ludovicus žr. Radvila Aleksandras Liudvikas (1594–1654)

248 Radzivil Christophorus Nicolaus žr. Radvila Mikalojus Kristupas (1589–1614)
Radzivil Ianussius žr. Radvila Jonušas (1579–1620)
Radzivil Ioannes Albertus žr. Radvila Jonas Albertas (1591–1626)
Radzivil Ioannes Georgius žr. Radvila Jonas Jurgis (1588–1625)
Radzivil Iohannes III žr. Radvila Jonas III (1516–1551)
Radzivil Janussius žr. Radvila Jonušas (1579–1620)
Radzivil Christophorus žr. Radvila Kristupas II
Radzivil Christophorus Nicolaus žr. Radvila Našlaitėlis Mikalojus Kristupas (1549–1616)
Radzivil Georgius žr. Radvila Jurgis (1578–1613)
Radzivil Nicolaus Christophorus žr. Radvila Mikalojus Kristupas (1589–1614)
Radzivil Nicolaus cognomento Niger žr. Radvila Juodasis Mikalojus
Radzivil Nicolaus cognomento Rufus žr. Radvila Rudasis Mikalojus
Radzivil Sigismundus Carolus žr. Radvila Zigmantas Karolis (1591–1642)
Radzivil Stanislaus žr. Radvila Stanislovas (1559–1599)
Radziwilia Anna žr. Radvilienė Ona Kiškaitė (1593–po 1644)
Radzivilia Barbara žr. Radvilienė Barbora Kolaitė
Radziwilia Elizabet žr. Radvilaitė Elžbieta (1622–1626)
Radzivilus Christophorus žr. Radvila Perkūnas Kristupas
Radzivilus Georgius žr. Radvila Jurgis (apie 1480–1541)
Radzivilus Janussius žr. Radvila Jonušas (1579–1620)
Radzivilus Nicolaus žr. Radvila Rudasis Mikalojus, Radvila Mikalojus IV (apie 1546–1589)
Ragauskienė Raimonda 82, 107, 110, 152, 153, 154
Rapolionis Stanislovas 10
Rej Mikołaj 38
Remas 33
Remas Georgas žr. Remus Georgius
Remus Georgius 33, 34
Rimša Andrius 54, 165, 223
Rymsza Andreas žr. Rimša Andrius
Rysinius Solomo žr. Risinskis Saliamonas
Risinskis Saliamonas 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 55, 56, 57, 59, 62, 63, 92, 99, 103, 104, 107, 110, 117, 125, 127, 129, 138, 144, 149, 157, 159, 166, 173, 174, 180, 181, 197, 233
Ritershauzenas Konradas žr. Rittershusius Conradus
Ritershuzijus Konradas žr. Rittershusius Conradus
Rittershusius Conradus 11, 13, 27, 29, 30, 31, 32, 34

Ritvianskiai 149
Ročka Marcelinas 97
Roizijus Petras 18
Rokis žr. Baltramiejus Astikaitis
Romanas Mileikaitis 130
Romulas 120
Roscius Gallus Quintus 11
Rotundas Augustinas 18
Rudolfas II Habsburgas 170, 178, 226
Rudolphus II imperator Rom. žr. Rudolfas II Habsburgas
Rumbaudas Valimuntaitis 130

S

Sachmatus žr. Saidas Achmadas
Sacranus Ioannes žr. Sakran Jan
Sadovskis Kristupas 149
Saidas Achmadas 137, 203
Sakran Jan 54, 144, 208
Sakranas Jonas žr. Sakran Jan
Sallustius Crispus Caius 24
Sapiega Andrius (m. 1610) 90, 174, 176
Sapiega Andrius (m. 1621) 109, 110, 151, 182, 213
Sapiega Leonas 18, 165, 223
Sapiega Paulius (m. 1579) 110
Sapiega Paulius, Gomelio seniūnas 176, 229, žr. dar Sapiega Andrius (m. 1610)
Sapiegienė Aleksandra Chodkevičiūtė 110
Sapieha Andreas žr. Sapiega Andrius (m. 1621)
Sapieha Leo žr. Sapiega Leonas
Sapiha Andreas žr. Sapiega Andrius (m. 1621)
Sartorius Johannes Fridericus 33
Scaliger Joseph Justus 11, 28, 29
Schenkl Henricus 21
Schönfels Georgius 167
Semkowicz Władysław 131
Seneca Lucius Annaeus 14, 15, 16, 17, 20, 23, 24, 33, 34, 35, 36, 45, 128, 198
Seneka žr. Seneca Lucius Annaeus
Senenskiai žr. Sienieńscy
Seniavskienė Kotryna Radvilaitė žr. Radvilaitė-Seniavskienė Elžbieta
Seniavskis Jeronimas žr. Sieniawski Hieronym
Seniuta Abraomas 80
Seremetus žr. Šeremetevas Fiodoras Vasiljevičius
Sieniavia Catharina žr. Radvilaitė-Seniavskienė Elžbieta
Sieniawski Hieronym 149
Sienieńscy 98, 99, 101, 103
Sigismundus Augustus žr. Žygimantas II Augustas
Sigismundus Primus rex Poloniae žr. Žygimantas I Senasis
Sigismundus II rex Poloniae žr. Žygimantas II Augustas
Sigismundus III rex Poloniae žr. Zigmantas III Vaza
Sikstas V 170, 226
Symeon dux Slucensis žr. Olelkaitis Simonas Mykolaitis
Simonas, Ivano Algimantaičio sūnus 130
Simonas Jomantaitis 130
Simonde-Sismondi 160
Sirputis 48, 131, 134, 200, 202
Sirputus žr. Sirputis
Sixtus V žr. Sikstas V

Skaligeris žr. Scaliger Joseph Justus
Sobkowna Anna žr. Radvilienė Ona Sobkovna
Socrates 14, 15, 16, 47, 129, 199
Sofoklis žr. Sophocles
Sokratas žr. Socrates
Sophia žr. Radvilaitė Sofija Chodkevičienė-Dorohostaiskienė (m. 1614); Radvilienė Sofija Olelkaitė
Sophia Agnes žr. Radvilaitė Sofija Agnė (1618–1637)
Sophia de Zborow žr. Radvilienė Sofija Zborovska
Sophocles 117
Sosander 11
Sosandras žr. Sosander
Spieralski Zdzisław 146
Sruogienė Vanda 111
Stacijus Anėjus žr. Statius Annaeus
Stanio žr. Stanislovas Astikaitis
Stanionis žr. Stanislovas Astikaitis
Stanislaus žr. Stanislovas Astikaitis
Stanislovas Astikaitis 135, 203
Stankar Ambroży 17, 24
Stankar Franciszek 17
Stankaras Ambraziejus žr. Stankar Ambroży
Stankaras Pranciškus žr. Stankar Franciszek
Statius Annaeus 15
Stephanus rex Poloniae žr. Steponas I Batoras
Steponas I Batoras 46, 47, 65, 66, 67, 69, 70, 79, 97, 109, 111, 150, 163, 164, 168, 170, 172, 173, 175, 182, 184, 213, 221, 222, 224, 225, 227, 228
Strigivilas Boreikaitis 130
Strijkovskis Motiejus 18, 44, 46, 50, 136
Strzeżowscy 98, 99, 101, 103
Stšežovskiai žr. Strzeżowscy
Subačius Giedrius 56
Suetonius Tranquillus Caius 46
Suidas 46
Suiscius Petrus žr. Šuiskis Piotras Ivanovičius
Sungaila 130
Survila Gedigaudaitis 130
Sužiedėlis Simas 62, 82, 140, 156
Svidas žr. Suidas
Svetonijus Trankvilas Gajus žr. Suetonius Tranquillus Caius
Svirskas Morkus 10
Szydłowiecia Elizabetha žr. Radvilienė Elžbieta Šidlovecka
Szydłowiecki Krzysztof 166, 223

Š

Šapoka Adolfas 157
Šeremetevas Fiodoras Vasiljevičius 65, 163, 221
Šidloveckis Kristupas žr. Szydłowiecki Krzysztof
Šuiskis Piotras Ivanovičius 108, 110, 150, 182, 212
Šventaragis 51
Švitrigaila 135

T

Tacitus Cornelius 16
Talaeus Nicolaus žr. Knorr Nicolaus
Taulatis žr. Mykolas Astikaitis
Taulatus žr. Mykolas Astikaitis

Tęczyński Gabriel 166, 169, 225
Tėja 100
Temidė 33
Tenčinskis Gabrielius žr. Tęczyński Gabriel
Teokritas žr. Theocritus
Teonas Aleksandrietis žr. Theon Alexandrius
Terencijus žr. Terentius Afer Publius
Terentius Afer Publius 22
Teubner B. G. 21, 28
Theocritus 117
Theon Alexandrius 117, 189
Tiškevičiai 80
Titanas 100
Titonas 91
Tochtamišas 136
Tolivaišas Gostautaitis 130
Toming Jakob 25
Tomingas Jokūbas žr. Toming Jakob
Treterus Thomas 168
Triptolemas 20
Tritonas 90, 91
Trumpa Vincas 119, 167
Turska Elžbieta 41, 101–102
Turski Jan 101
Turskis Janas žr. Turski Jan
Turskienė Elžbieta žr. Turska Elžbieta
Tvorovskis Mikalojus žr. Tworowski Mikołaj
Tworowski Mikołaj 156, 159, 218

U

Ulčinaitė Eugenija 10
Ulixes žr. Odisėjas
Urdičius 130

V

Vainis 130
Vainotas Rusilavičius 130
Vaišvilas 130
Valačka Tautiginaitis 130
Valavičiai 113
Valavičienė Rožė Sofija 124, 194
Valavičius Andrius 44, 45, 121–123, 192–194
Valavičius Eustachijus (apie 1520–1587) 44, 45, 111–113, 184–185
Valavičius Eustachijus žr. Eustachijus Valavičius (apie 1560–1630)
Valavičius Grigas 113
Valavičius Ivanas 121
Valavičius Petras 44, 45, 112, 113, 123–124, 185, 194
Valentinianas I Flavijus žr. Valentinianus I Flavius
Valentinianus I Flavius 27
Valerianus episcopus Vilnensis žr. Valerijonas Protasevičius
Valerijonas Protasevičius 18, 169, 225
Valčka Mileikaitis 130
Valčka Tansautavičius 130
Valčka Velutevičius 130
Vaškelis Gytis 57
Veličkienė Aleksandra 74, 86, 87, 91
Vėlius Norbertas 134
Venuzijietis žr. Horatius Flaccus Quintus
Vergilijus žr. Vergilius Maro Publius
Vergilius Maro Publius 11, 20, 21, 24, 26, 29, 32, 33

Veška 130
Vinandas Kornelijus 37
Vindiminas 130
Virsillus žr. Viršila (Viršulis)
Viršila (Viršulis) 48, 131, 134, 200, 202
Višnioveckis Mikalojus 169, 225
Vytautas 47, 135, 136, 203
Vytenis 50, 88
Vitoldus žr. Vytautas
Vladimiras Algirdaitis 88, 89
Vladislaus rex Bohemiae žr. Vladislovas Jogailaitis
Vladislovas Jogailaitis 141, 206
Volanas Andrius 18, 41, 86, 96–98
Volovicius Andreas žr. Valavičius Andrius
Volovicius Eustathius žr. Valavičius Eustachijus (apie 1520–1587)
Volovicius Petrus žr. Valavičius Petras
Vorstenbergius Vilhelmus žr. Fiurstenbergas Johanas Vilhelmas fon

W

Wasilewski Tadeusz 62, 119, 134
Winiarska Agnieszka 135
Wisner Henryk 62, 93
Wiśniewski Jerzy 89
Wolowicz Petrus žr. Valavičius Petras

Z

Zaberesinius Ioannes žr. Zaberezinskis Jonas
Zaberezinskis Jonas 143, 207
Zamoiscius Iohannes žr. Zamojski Jan
Zamoiskis Jonas žr. Zamojski Jan
Zamojski Jan 156, 159, 218
Zaviša Mikalojus 174
Zavišos 80
Zborovius Iohannes žr. Zborowski Jan
Zborovskiai 149
Zborowski Jan 177, 230
Zborovskis Janas žr. Zborowski Jan
Zebrzydowski Mikołaj 62
Zeno 36
Zenonas žr. Zeno
Zenovijus, Bratošos sūnus 130
Zeuxis 22
Zigmantas III Vaza 66, 67, 70, 71, 72, 79, 80, 86, 97, 164, 171, 172, 173, 176, 178, 179, 222, 226, 227, 230, 231, 232
Zoilus Amphipolitanus 117
Żólkiewski Stanisław 81

Ž

Žygimantas I Senasis 140, 141, 148, 150, 153, 154, 157, 160, 206, 211, 212, 214, 215, 217, 219
Žygimantas II Augustas 47, 64, 97, 110, 149, 150, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 160, 162, 167, 183, 211, 212, 213, 214, 216, 217, 218, 219, 221, 224
Žygimantas Kęstutaitis 135
Žolkevskis Stanislovas žr. Żólkiewski Stanisław
Žostautas 130

Бабичев Николай Тихонович 23
Боровский Яков Маркович 23

Горбушин В. И. 27
Грыцкевіч А. П. 111

Кузищин В. И. 27

Порецкий Яков Ильич 9, 34, 39

Сафаргалиев Магамет Гарифович 136, 137
Сокал С. Ф. 97

Maketuotoja
GRAŽINA KAZLAUSKIENĖ

Išleido
LIETUVIŲ LITERATŪROS IR
TAUTOSAKOS INSTITUTAS
2055 Vilnius, Antakalnio g. 6
tel. (+370 2) 225 332
fax (+370 2) 61 62 54
el. paštas knyga@llti.lt
svetainė internete www.llti.lt

Spausdino
IĮ PETRO OFSETAS
2600 Vilnius, Žalgirio g. 90
tel. (+370 2) 73 33 47
fax (+370 2) 73 31 40